

Viața Românească

REVISTĂ LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

SUMAR:

4875/D

A. Frunză	<i>Viață fericită.</i>
Dr. S. Irimescu	<i>Tratamentul tuberculozei.</i>
Ion Pillat	<i>Adormind (versuri).</i>
Petre Comarnescu	<i>Spiritul american.</i>
Zoe Verbiceanu	<i>Casa cu minuni.</i>
Eug. Herovanu	<i>Viața și Dreptul.</i>
George Lesnea	<i>Corbii (versuri).</i>
H. Santelevici	<i>Supraviețuiri din mysterele dionysiace la ereticii din Basarabia.</i>
Spiridon Popescu	<i>La Frumușița.</i>
Al. Graur	<i>Strigătele în românește.</i>
Marco I. Barasch	<i>Legislația muncii în cadrul politicii sociale.</i>
M. Sevastos	<i>Cronica teatrală.</i>
Const. I. Vișoianu	<i>Cronica externă (Organizarea federativă a Europei).</i>
P. Nicanor & Co.	<i>Miscellanea (Sărbătorirea d-lui M. Sadoveanu. — Ravagiile obscurantismului. — Economie politică și literatură. — Artă și cenzură. — Imoralitate artistică?).</i>

Recenzii: *Otilia Cazimir*: Cîntec de comoară. Izabela Sadoveanu. — *Dr. Karl Kurt Klein*: Rumänisch-deutsche Literaturbeziehungen. Octav Botez. — *Mathieu G. Nicolau*: L'origine du „Cursus” rythmique et les débuts de l'accent d'intensité en latin. — *Constantin I. Balmuş*: Etude sur le style de Saint Augustin. — *Petre Drăgolescu*: Limba latină pe inscripțiile din Dacia. Al. Graur.

Revista Revistelor: „Despre mistica democratică” (Mercure de France). — „Fantasticul social” (La Revue des Vivants). — „Anti-istoricismul” (La Critica).

Tabla de materle.

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

PREȚUL 60 LEI

Redacția și Administrația: Str. Const. Mille 7-9-11, București

1930

Viața Românească apare lunar cu 160 pagini. — Abonamentul în țară un an 500 lei; jumătate an 250 lei. — Pentru străinătate un an 650 lei; jumătate an 375 lei.

Reproducerea oprită.

H. 875D

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ LUNARĂ

București, Str. Const. Mille (Sărindar) No. 7-9-11

Anul XXII

Prețul Abonamentelor :

IN ȚARĂ :

Pe un an . . . . . Lei 500

Pe jumătate an . . . . . „ 250

IN STRĂINĂTATE :

Pe un an . . . . . Lei 650

Pe jumătate an . . . . . „ 375

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal sau plătînd costul direct la birourile administrației din București, str. Const. Mille No. 7-9-11.

Colecții complete pe anii 1920, 1921, 1922, 1923 și 1924, se găsesc în depozit la Administrația Revistei cu prețul de 200 lei colecția, iar 1925, 1926, 1927 și 1928 cu lei 300 colecția.

Administrația.

Viață fericită

Vacanța e pe sfârșite, munții din jurul satului au și început a se împetrișa: fagul se face tot mai galbăn, mai auriu, mesteacănul tot mai albicios, mai străveziu, mai eteric. Și nu-mai bradul se întunecă din ce în ce... Jocul lăstumilor prevestește melancolia toamnei și proza vieții de oraș... A trecut, va să zică și vara asta, și eu pe badea Toader Dobreanu încă nu l-am văzut! Ce-o fi cu moșneagul?

Cică a rămas fără copou, i-a murit demult și haba, mare lucru să nu-și fi vîndut și pușca; trăește numai cu bureții...

Dinspre partea copoului n'ar fi nimic: a pierit, ori ți l-au mîncat lupii — crești un altul. Și mai puțină supărare poate din partea babei. Buni și bureții. Dar să te desfaci de pușcă!...

Nu se vede nici prin sat, nici cumva pela biserică, sau măcar la crîșma... Ba la crîșmă eram să-l întîlnesc odată; dar s'a întîmplat să fiu cu niște boieri așa de mari, că bietul moșneag s'a sfiit să între, și de atunci nu l-am mai văzut.

Unde i-o fi locuința? Unde să-l găsești în satul ista așa de împrăștiat, înecat în pomi și popușoaie și așa de tăcut, adormit?...

Cică ar sta undeva departe de tot, tocmai la marginea pădurii, singur ca un schivnic...

Intr'o după amiază, cam pela toacă, sar gardul obștei, și pe poteca dintre livezile tăcute ale oamenilor și pădurea care stă părete, mă opresc, ba ici, ba colo. Nu, aici nu poate să fie: îs copii, cloști cu pui, o catrință întinsă pe gard... Nu poate să fie nici colo: copii, zdrențe puse la uscat, o femeie care țipă la uliu... Nu-i de badea Dobreanu!

Dar iată o văgăună adîncă, întunecată de niște molifți drepti ca lumînarea, stăpîniți de vraja unei liniști neturburate. În fața lor, peste gard — o cocioabă singuratecă, veche și strîmbă, tupilată în umbra cîtorva meri bătrîni, cu dosul spre pădure.

Dacă nu e nici aici, n'are unde să fie!

Trebue căutat totuși, nu s'o fi zăbind vre-un semn, *ceva*

din badea Dobreanu? De craca unui copac atîrnă un mînnunchiu întreg de undițe. Bun! Și nu-i de mirare: ca orice vînător de samă, badea Dobreanu e și un păstrăvar de frunte! Alt semn și mai sigur: după capătul unui căprior al casei se zărește ascuns... un corn de vînătoare!

Aici, fără îndoială!

Dar ciudat: căsuța parcă ar arde. Prin toți porii și crăpăturile șindrilei izbucnesc trîmbe de fum des, care înoată pe deasupra grădinii până în pădure. Arde cu siguranță!

— Bade Dobrene, bade Dobrene!

Zadarnic strig de cîteva ori, nimeni nu ese, n'aude.

— Bade Dobrene, arzi!

Fără a mai lungi vorba, sar pîrleazul, ocolesc căsuța și es în fața ușii.

— Bade Dobrene, aici ești? Arzi!...

— He-e, d'apoi crezi că nu te-am auzit? — răspunde o voce cunoscută, din nourul care năvălea din casă. — Da parcă-i chip cu dihăniile astea? Hăț! Huși, obraznicilor! — se auzi moșneagul, abia reușind să gonească din casă vre-o doi purcei și cîteva pui de găină, care dădeau buzna îndărăt. A-fară! Huși, angării! Hăț, Onofrei!...

Reuși să scape în sfîrșit de musafirii nedorîți și așeză o scîndură deacurmeșizul ușii.

— Poftim! Pășește peste scîndura asta, că-i poznă cu... Huși, Bogheto! Hăț, Vasilică! Vă dau eu!... Poftim iaca, pe patu ista de lîngă ușă. Ori ici, mai în fund, că aista-i patu babei, Dumnezeu s'o erte. Poftim!

— E cam... fum, badeo, abia te zăresc...

— He-e, d'apoi fără fum crezi că mai țin grinzile astea, ori dranița depe casă? Și-apoi în fum de fag: îi dulce, nu ca cel de brad. He-e, d'apoi eu să te învăț? Puține nopți ai dormit dumneata cu noi prin pădure?... Poftim, poftim! Numai Dumnezeu te-a adus! Mă mir cum de ai nemerit. Da de fum...

— Era dulce tare, badeo, acolo în colibă, cînd a dat Dumnezeu și o ploaie. Dar, vorba-i... unde pun eu sticla asta?.. Doar ici, pe pat...

Moșneagul n'auzi bine.

— O... sticlă?...

— Oleacă de rachiu, badeo. Că mi-am zis: n'ai să vii la om cu otravă!

— Așa-i! D'apoi curat numai Dumnezeu te-a povățuit! Așa sărbătoare...

Și pe fața-i, cu tot fumul și întunerecul odăii, se revărsă lumina unei zile de Paști.

— Vezi, nu degeaba am visat eu, că ciocneam ouă roșii!

— Ca la carte: „Oună vei visa — chef va fi!”

Chibzuim amîndoi unde să ne așezăm, unde să așezăm mai ales prețioasa sticlă și paharele, pe care avusesem preve-

derea să le iau de acasă, — cînd musafirii, abia scoși afară, hotărîră un asalt neprevăzut: Onofrei răsturnă scîndura dela intrare și țîșni drept subt patul babei. Vasilică după el. Bogheta și cu Porumbaca se strecurară printre picioarele stăpînului și începură a se învălmășa în jurul unei ulcele cu porumb, pe care o știau răsturnată de Onofrei.

— Huși! hăț! — se îndirji moșneagul, gonindu-i din nou și căutînd să întărească mai bine scîndura dela intrare; căci dacă închidea ușa, se făcea prea întunerec.

Ordinea nu se restabili totuși decît după ce adunarăm toate grăunțele de subt pat și le așezarăm, cu oală cu tot, pe cuptor.

— Iaca, așa, lupt cu cu angăriile astea, — zise moșneagul și se necăjea să le gonească până în fundul curții.

— Lasă-i, badeo, că acum n'au ce să mai răstoarne. Lasă, că-i mai vesel așa!

Până se restabili definitiv liniștea, avui timp să mă orientez puțin. Nimic deosebit. Tot colțul din fund, din stînga, — aproape un sfert din odăiță, — e coprins de cuptor, împreună cu vatra și hornul, subt care fierbe o ulcică cu fasole. Mai tot atîta loc ocupă patul de lîngă ușă. Celalt colț din fund e ocupat de patul babei, mult mai scurt și mai îngust, — deasupra căruia se zărește un mic triunghiou neregulat și lucios, — oglinda încrustată în lutul păretelui, și în care se va fi privit pe vremuri femeia.

Ceva mai sus, la împreunarea celor doi păreți, pe policioara înegrită de vechime, se zăresc sfînteniiile și sculpturile familiei: o iconiță afumată, un mănunchiu de busuioc, prăfuit și coprins de paiajeni, o sticlută cu aghiazmă și chipul unui general rus, afumat și el, dar cu pieptul plin de cruci. Aproape alături, întărit prin două stinghii infipte în tavan, stă agățat un fel de pătul, de care va fi atîrnat îmbrăcămintea de sărbătoare a familiei, acum aproape gol.

Mult mai interesantă e poate arhitectura. Șoaldă și strîmbă, dar pe cît se vede, nu de vechime, ci încă dela început, oarecum din născare, căsuța e așa fel înțepenită prin cîteva furci și grinzi, așezate de-a lungul și de-a curmezișul păreților, încît să vrea parcă să cadă, și tot n'ar putea. Mai original e însă cadrul ușii, aproape oval. Cu ușorii și pragurile trebuie să fi fost bucluc pe vremuri. Fiind, se vede, prea strîmbi și ușa închizîndu-se rău, oamenii au căutat să îndrepte lucrurile, umplînd cu lut golurile dintre ușă și ușori. Incît, la urma urmelor, sus, pe unde trece capul omului, intrarea e lăsată de tot îngustă; de asemenea și jos, unde picioarele n'au nevoie de loc mult. Și numai la mijloc, unde se cere mai multă lărgime, — cînd intri, de pildă, cu vre-un braț de lemne, sau de fin, — intrarea e mult mai largă.

Fără să vreau, îmi amintesc de niște uși analoage, obser-

vate de A. Gide la tribul „massa”, din Congo francez. Deosebirea e numai că la Massalii din Congo casele sînt mai întăiu de toate mult mai încăpătoare; al doilea, croiala intrării e făcută după statura și conformația quadrupezilor, conlocuitori ai omului, îngustă sus și jos, și largă numai la mijloc, în dreptul pîntecelui.

Se înțelege, căsuța nu-i lipsită de cusururi: e prea strîmtă, coprinde prea puțin aer, și nici prea curat; fereastra e prea mică, lasă prea puțină lumină; în odac e aproape întunec. Dar supărarea nu-i mare: așa-i în casa omului! Dece-i casă? Vrei lumină, lărgime ori mirezme frumoase? Poftim în ogradă, afară. Ori chiar în pădure!

La drept vorbind, ar fi fost mult mai potrivit să eșim și noi la aer, să ne așezăm pe iarbă, sub un măr, sau chiar în pădure. Dar parcă te simți mai aproape de om, cînd îl vezi în casa lui, cu lucrurile și ființele din jurul lui: iconiță, bușuoc, patul babei acoperit cu sumanul bărbatului, Onofrei și ceilalți...

* * *

Cinchiți pe un butuc în mijlocul odăiții, cu sticla și o străchioară de bureți iuți cu usturoiu, așezate jos, și sub stratul de fum de deasupra noastră, ne amintim trecutul.

— Eu, — zice bătrînul vînător, — ar fi să păcătuesc în fața lui Dumnezeu, dacă așa zicc, că n'am trăit fericit. Fericit, domnule!... He he! — rîde, auzînd tusea lui Onofrei. — Nu-i place usturoiu!

— Nici rachiul!

— Da de unde! De, dacă-i angărie, dacă nu-i după chipu... cum zice părintele...

Mai cinstirăm.

— Eu, domnule, — urmează badea Dobreanu, — n'am prea avut copii. Așa, un băiat și o copchilă de suflet. Da i-am căsătorit de mult. Gospodărie tot așa: nici tu pămînt, nici sămănătură. Tot avutul — pădurea. Numai cobori pușca de colo, din cuiu, pui în traistă făina cu ciaușul și — peste gard. Noaptea. Tiptil-tiptil și — sus la poiană, la pădure. Ori, dacă ai copou, îl pui pe o urmă bună și aștepti colo, pe plaiu...

— Și, până în ziuă, gata căpriorul!

— Ei, se mai întîmplă de rătăcești și o zi, și două-trei, ba și o săptămînă, — cum îi la treaba asta a noastră: nu-i și nu-i... Te gîndești uneori: oare femeia asta a mea... nu cumva... părăsită așa?... Femeia, și ea de colo: oare pe bărbatu ista al meu nu l-a fi mîncat ursul?... Dă, au dreptate și ele...

— Ți s'a întîmplat să ai buclucuri așa?..

— Nu prea, doar cînd eram mai tînăr. Și nu de alta, nu

că s'ar lega de tine, dar știi, om ești, cum să-l lași? Când colo...

— Buclucuri mari?

— D'apoi ia te uită la picioru ista. Ori chiar ici, la gît. Nu-i vorbă, tot omu mai cu cap, tot tu deasupra, dar ce folos? Știi cu cît am vîndut eu odată părintelui o piele de urs cît un bou? Cu șase franci! Și căprioru tot șase! Face să-ți bați capu, să-ți facă ferfeniță sumanu, ițarii?...

— Dar bine c'ai scăpat; că de suman...

— De scăpat, scapi; dar parcă odată nu m'a jucat unu o jumătate de zi?

— Te-a jucat!

— Că doar el nu-i ca porcu care, să zicem, dacă s'a răpezit la tine și tu te-ai dat deodată la o parte, s'a tot dus. Unde? Te caută ca omu! Iacă așa întinde labele pe după brad: tu la dreapta — și el la dreapta; tu încoace — el după tine! Nu face să te încurci cu bala; doar de ți s'a urît...

— Curat...

— Căprioru-i sfînt! Stai colo tihnit lîngă părău, ori pe plaiu, și deodată bu-u!... Pace, l-ai și încărcat în spate și — la sat: tiptil, colo, pe o potecuță mai dosnică. Pe înserate. L-ai atîrnat de brad, — am eu ici, în deal, un brad, — și îndată — acasă:

— Ei, ce mai e, femee? Nu se aude, nu se simte?...

— Bună pace, bărbate, bine c'ai venit, credeam că....

— Nimic, nimic?

— Pa-ace, nici o grijă!

— Bun. Fă focu, aleargă după rachiu, că eu îndată...

Il deslegi de colo, te mai uiți în dreapta, în stînga și — tuști peste gard! Gata! Ce fripturi! Ce zămuri!... Ei, dar cu pază. Cu pază! Nici pămîntu!

— Nu te-au prins niciodată?

Bătrînul se întoarse spre icoană și făcu o cruce largă, apăsată, din toată inima.

— Mulțumescu-ți, Doamne, că ai avut milă de robul tău. Toader! Mulțumesc, Maică Sfîntă, că multe sute de căpriori, de cerbi, lupi, urși, am răpus cu mîna asta a mea, — de n'ar încăpea azi în toată livada asta; da de prins nu m'au prins! Ba... ce zic? Iaca, uitasem: ne-au prins odată, da eram mai mulți. Și să vezi cum.

Bătrînul sorbi din păhărel și urmă:

— Era ici o biată femee vădană, una Ioana; avea și ea doi juncani. Dar știi, cap de femee: căzuse zăpada, și juncanii tot prin pădure, singuri, în legea lor.

Da numai aud într'o dimineată până în ziuă, ici, lîngă ușa:

— Bade Dobrene, fă-ți milă de o femee vădană! Auzi? Sai, bade Dobrene!

— Ce-i, ce s'a întîmplat? — eu de colo, de subt cojoc.

— Lupii, zice, badeo. L-au luat la mîncare pe Florea. Și bietu Bujorel de-abia a scăpat cu fuga, mort de spaimă!

— Lupii?... Cînd? Unde?

— Ici, zice, în gura văii. Și bietu Bujor de-abia a scăpat. Iaca așa gifie. Te rog, bade!

— Bine, aleargă, zic, după băieți; trezește pe Canciu, pe Tudorachi, — știi tu pe cine. Că eu îndată.

Mă îmbrac iute, iau pușca, se adună oamenii. Cînd colo, din Florea — de-abia o jumătate, și lupii nicăeri...

— Vai, ce mă fac? — femeia de colo.

Lăsăm noi femeia să se bocească și ne luăm după urme. Căutăm încotro au luat-o, cîți au fost. Credeam că ne bagă prin cine știe ce stînci, tihărași... Cînd colo — dumnealor pe potecă, fără grijă, mă rog, pe poteca cea mare, care noi cu Tudorachi nu îndrăzneam să călcăm nici după împărtășanie, cînd ți-i sufletu mai curat!

Le dăm de rost: is șase, au luat-o spre gura Negrului. Tot șase și noi. Urcă Tudorachi cu unu, ca să-i hăituiască, ceilalți rămînem mai în vale, reschirați așa, pe coastă. Numai ce auzim pe Tudorachi de sus: po-oc! După el Hortolomei: bu-u! Da ei, în loc să fugă tot la deal, o iau pe coastă, dau de mine, dau de ceilalți. Bu-u! Bî-i-i!... Da se vede că așa a fost dela Dumnezeu: șase ei, șase noi. Unu n'a scăpat!...

Ii adunăm frumos, coborîm la pârâu, îi juchim colo pe îndelete, atîrnăm blăniile. Ne spălăm.

Trîntesc băieții un foc zdravăn, înfig cujba în pămînt, atîrnă ciauunu de mămăligă... Și o zi...! Se topise toată zăpada, zimbea soarele ca o fată mare!...

Da numai iacătă-l, ca din pămînt, pristavu!

— Ședeți, oameni buni, zice, mîncăți. Da amu să nu mai ziceți că nu v'am prins!

Am amuțit cu toții, am înlemnit. Nici nu ne-am mai atins de mămăligă.

— Mergem, zice, la oficiu, la tîrg. Că acolo era pe atunci șefu.

Mergem noi așa, nici morți, nici vii. Sosim, intrăm la șef... Dar mai erau cu domnu șef încă niște boieri.

— Bine ați venit, oameni buni, zice. Da va să zică așa: puțin vă pasă de lege, de șef, de pădurari... Vă dau eu!

Tăcem chitic. Abia îngîmă nu știu care din noi:

— Femea vădană, trăiți, domnule șef, patru copchii... Ne-am zis și noi: păcat de giuncan...

— Dacă vreți să ajutați pe o vădană, dece n'ați cerut permis? Ce vreți, așa, de capu vostru? Adecă dece n'am dat jalbă, de ce n'am așteptat? Mă rog, cum scrie la hîrtie.

Da domnu prefect de colo, că era și domnu prefect printre boieri:

— Da știi, domnule șef, zice, că oamenii cam au dreptate? D'apoi lupu nu te așteaptă cu permisu dumitale. Lupu a rupt, a stricat, și mine-i peste șapte hotare. Și eu, zice, ăș vinător.

— Așa-i, sărut mina, cuconașule, lupu nu știe de hirtii; lupu, dacă nu l-ai luat din pripă...

Ne-a mai venit și nouă, știi, inima la loc.

— Bală rea, cuconașule! Lupu nu dă chitanță...

— Ești afară, — zice domnu șef. — Așteptați!

Eșim, așteptăm...

— Măi Tudorachi, am înfundat criminalu! Ție nu-ți pasă, tu n'ai copchii, da noi iștialați...

Da aprodu de colo, dela ușă, numai să rîdă:

— Tăceți, mă... st... Tăceți, că-i bine!

— Ce vorbești, bădicule?

— Cîte trei palme... s-st! Numai cîte două palme de romîn. Atîta!...

Așa noroc! De am rîs apoi tot drumu. Chiuiam și rîdeam!... Dar caută dumneata ce suflet! Boier, dar dacă-i vinător... Iaca, chiar dumneata: cu ochclari, cu ceasornic, dar vorbești cu noi, bei rachiu cu noi, va să zică înțelege!

De plăcere că ne înțelegem așa de bine, mai cinstim.

— Sfînta zi de azi, bade Dobrene!

— Ploaie și belșug să dea Dumnezeu.

Ciocnim ca la Paști.

— Da să vezi dumneata cum am cîștigat eu odată zece lei dela un ministru! — zise bătrînul, bucuros că și-a mai adus aminte încă de un noroc în viață.

— Dela un ministru!

— Zece franci! Zece franci, care pe atunci cumpărai cu ei un bou! Da să vezi cu ce întîmplare. Că pela noi boieri așa vin mai rar. Da numai iacă, vine unu, cuconu Nicu, un boier mare din Chiatra. Ii fi auzit?

— Cum nu!

— Cu alți boieri. Cu niște puști — tot aur, tot argint... Cu băuturi, cu mîncări — ca la boieri. Cu slănină pentru oameni, cu rachiu — de toate. Numai — tot așa: îmi dă cuconu Nicu două palme, că dece nu mi-am luat căciula. Dar mai spre sară îi trece supărarea.

— Măi creștine, — zice, — ție ți-am dat eu azi două pe-rechi de palme?

— Mie, zic, dar numai una.

— Cu atît mai bine, — zice, — că va să zică ți-a priit, ai și învățat politica. Mă, eu văd, zice, că tot tu ești mai voinic aici dintre toți. Să stai tu cu toporu, zice, lingă domnu ministru.

— Mă rog, ministru. — Să nu tragi, zice; ai să tragi numai cînd ți-a zice dumnealui.

Bun. Ne așezăm noi în țitură, mai în vale, așa, după un brad. Eu cu toporu lângă dumnealui, dar și cu pușca ici, la îndămină. Hăițașii de colo, de sus: ho! ho! teo!... Nu-i nimic, zic, oamenii, — știi cum îs oamenii... — gonesc vînatu înadins peste deal. Dar numai ce văd o namilă de porc cît un jun-can! Se apropie, se oprește, ascultă, pufnește... Iar ascultă, iar se apropie. Amuș, zic, îi trage domnu ministru una... Cînd colo, dumnealui numai se lasă moale-moale... și galbăn ca ceara... Cînd am văzut eu treaba asta, numai întind pușca, și — bu-u!... de am umplut vîgăuna cu el! Și ca să nu mai rămîie supărare, — bă-ă-ă!... a doua oară, de s'a trezit și domnu ministru! S'a trezit și tot speriat așa, tot buimac:

— Chesca, chesca, Toadere? — Zice. — Porcu?... Ah, monghio... Tu, zice, l-ai împușcat? Monghio, monghio!

— Da de unde? Dumneavoastră, zic, cînd l-ați luat la ochi!...

— Așa-a... Da tu n'ai tras?

— Ba am tras, da numai așa, ca de nuntă...

— A-a! Dar ne-am speriat nițel!...

Și numai scoate doi de cîte cinci franci! Unu — nou-nouț, de-ți lua ochii!...

Și iaca așa. Da să vezi bucurie pe boieri, să vezi hiritiseală!

— Domnule ministru, — zice, — dacă nu erați dumneavoastră... Că noi, zice, n'am făcut nimic... Da ție, măi băiete, nu ți-a fost frică, zice, cînd ai văzut așa namilă?

— D'apoi noi, zic, ne temem să și intrăm în pădure, — da încă să mai dai ochi cu o bală așa de hioroasă! Da era de față, știi, și domnu șef... he-he!

— Și ce zicca? Ori te uitase?

— D'apoi că și dumnealui după ceilalți: sînt fericit, domnule ministru, așa de fericit, că va să zică în munții noștri...

Da cu ochii tot la mine... C'apoi chiar a doua zi a și pus un pădurar să mă urmărească. Atîta rău! Că dela o vreme nici nu-mi mai plăcea să umblu cu alții, cu gloată, cu zarvă. Nu, singur. Singur-singurel... Noaptea, lai pușca de colo și — sus la poiană. A doua zi, mai pe înserate — la brad. Am eu ici un brad... Vii încetișor acasă, sai gardul și:

— Femeie, nu se aude, nu se simte?

— Bună pace, bărbate, bună pace!

— Nimic, nimic?

— Pa-acc, nici o grijă!

— Bun. Făcu focul, dă fuga după rachiu, că eu îndată! Ce zămuri! Viață fericită, domnule! Feri-cită! Ei, azi dacă ar da Dumnezeu măcar bureți... o ploaie bună la noapte...

* * *

Ulcica cu fasole era fiartă de mult. Focul aproape se stinsese, se mai rărise și fumul. De afară pătrundea răcoarea

amurgului apropiat. Bogheta se tot pregătea să se așeze mai cu temei la culcare.

— Să mai cinstim, că așa sărbătoare... Îți spun: feri-cit! Singur-singurel... Pușca, și la poiană! A doua zi tiptil-tiptil...

— Femeie, nu s'aude, nu se simte?

— Bună pace, bărbate, bună pace!

— Nimic, nimic?

— Pa-ace, nici o grijă!

— Bun. Fă focu, aleargă după rachiu... Ei, azi, se înțelege; de cînd mi-am vîndut pușca...

Moșneagul miși puțin din ochi, reținu o lacrimă, scutură din capul demult lipsit de plete, și turnă ce mai rămăsese în sticlă. Buna dispoziție îi reveni.

— N'am trăit degeaba... Fericit... Numai o ploaie bună... niște bureți...

Vorba-i fu întreruptă de o catastrofă întreagă. Bogheta, tot făcîndu-și vînt, ca să zboare pe pătulul de deasupra patului, atinse ulcica cu grăunțe și o răsturnă jos. Auzind sunete cunoscute, Onofrei și cu Vasilică fură într'o clipă în picioare. Pe subt pat și în toată odaia începu ronțăială grăbită și învălmășeală. Profitau de ocazie însă numai Vasilică și cu Onofrei, căci Bogheta și ceilalți se învălmășeau zadarnic, fără să nemerească ceva prin întunec.

— Hăț! Hăț! Huși, angărie! — începu moșneagul, fără să mai poată repara paguba, căci Vasilică și Onofrei lucrau din răspuțeri și nu se lăsau duși. — Ei, da las să se bucure și ei de sărbătoare! Lasă!

— Dacă-i chef, chef să fie! Noapte bună, bade Dobrene, și mulțumim, că bine am petrecut! Ferice de dumneata; așa noroc mai rar!...

* * *

Cerul era acoperit. De sus, din potecă, se vedea până în fundul văii, unde niște nouri cenușii, îngrămădiți peste alții mai întunecoși, se frămîntau a ploaie. Un fulger grăbit luminează o clipă toată valea, luci pe chelia goală a moșneagului, răzâmat tinerește de parul pîrleazului. Mai puțin grăbit, dar hotărît și imperios, clocoti tunetul, ajungînd până în dreptul nostru.

— Noroc, bade Dobrene, vin bureții!

— Nor-roc să trîntească Dumnezeu, vine belșugul! — rosti moșneagul, și puse căciula pe o ureche.

A. Frunză

Tratamentul tuberculozei

Tuberculoza, ca orice altă boală, trebuie să fie tratată individual. Un tratament eficace se poate face deseori. Greutatea e că cei mai mulți din bolnavi nu-l pot urma. Boală cu caracter social, tuberculoza cere o terapie socială. Achizițiile clinicii și ale terapiei, ca să fie cu adevărat de folos numeroșilor bolnavi care ar avea nevoie să beneficieze de ele, trebuie să fie puse pe terenul economic și social. Tratamentul rămâne individual după modalitatea pe care o prezintă boala, dar, ca să fie aplicabil, necesită măsuri colective de asistență socială. Medicul, cînd prescrie ca bază a tratamentului: odihna, aerția și alimentația, ar trebui — cum spune malițios, dar judicios Bernard Shaw — să alătore la prescripția lui și un bon de rentă, mult mai util decît toate drogurile al căror folos e deseori contestabil. Cum nu dispune de bagheta magică care să transforme pe bolnavul sărac, așa cum sînt cei mai mulți dintre tuberculoși, și să-l facă să fie un om bogat, sfaturile lui rămîn numai deziderate platonice, fără putință de realizare. Bolnavul ascultă huimăcit că trebuie să aibă o cameră în care aerul și lumina să intre din belșug și hrana să-i fie abundentă. Realitatea crudă e că locuște într'o cameră mizerabilă, fără aer și lumină și că nici într'aceia nu se poate odihni, de oarece, dacă n'ar munci și de multe ori din greu, nu și-ar putea agonisi nu hrana peste îndestulare pe care i-o recomandă medicul așa de bine intenționat, dar nici codrul de pîne de care are nevoie el și familia lui ca să nu moară cu toții de foame, înainte de a muri el însuși de boală. Medicul care caută pe tuberculoși este pus astfel aproape pentru fiecare din ei în fața cheștiunii sociale cu toată apriga și tragica ei înfățișare. Nothnagel, clinicianul vienez care a fost nu numai un medic de samă, dar și un suflet mare, spunea cîndva că e nevoie ca medicul să fie înainte de toate un om bun care, înțelegînd durerile și lipsurile bolnavului, lipsurile pe care boala le mărește și le agravează, să știe să caute

în ce fel le poate înlătura sau în orice caz atenua. El nu are însă posibilitatea să devină și reformator social, oricât mizeriile la care azistă, produse de raporturi sociale care au la baza lor atâtea nedreptăți și anomalii, l-ar îmboldi în această direcție. În cadrul organizărilor actuale, se mulțamește de aceea să cerceteze numai care ar fi mijloacele ca tuberculosul să poată fi îngrijit și azistat. Medicii ajung astfel, cînd își înțeleg rolul, cei mai activi combatanți în lupta socială contra tuberculozei, singura care poate da rezultate făcînd ca terapeutică individuală să fie cuprinsă în cadrul larg al teraputicei sociale. Medicul, care caută un tuberculos, nu trebuie, de aceea să fie numai un clinician și un terapeut, ci și un igienist în curent cu complexul stărilor sociale și economice. El nu se poate încumeta să formuleze prescripții care să drea-gă cciace izbește în aceste stări ca inconsecvențe și incoerențe. Rolul acesta aparține conducătorilor care, cînd ar voi să motiveze titlul la care aspiră, de oameni de stat, ar trebui să propună și să caute să le aplice soluții care să niveleze asperitățile sociale. Dintr'o adîncă compătîmire pentru tot cciace vād în jurul lor ca dureri și suferințe, medicii își simt obligația să aducă o contribuție, ca în anumite laturi cel puțin ale stărilor sociale, îndatoririle de altruism și de solidaritate omenească să fie ținute în samă. Problema li se prezintă atunci ca o obligație imperioasă de azistență socială în organizarea de stat, de oarece, fără ea, orice terapeutică recomandatā tuberculosului, rămîne iluzoric.

Se poate face mult pentru această terapeutică. S'a spus foarte exact că tuberculoza e cea mai curabilă din boalele cronice. Formula aceasta, așa cum a fost enunțată de ftiziologul francez de mare renume Grancher, cuprinde în ea un mare adevăr, dar trebuie să i se facă îndreptări adăogînd că boala se vindecă dacă e căutatā la timp după anumite reguli. Căutarea aceasta, oricît ar fi recomandatā, nu poate fi însă de multe ori pusă în practică, de oarece bolnavul nu are mijloacele necesare pentru ea. Tuberculoza e departe de a fi boala care nu iartă, după cum i se spune încă deseori în termeni care corespund unei greșite resemnări. Nu numai medicii, dar toți cei care i-au cunoscut de-aproape, își reamintesc de bolnavi care cu 30-40 de ani în urmă au avut toate simptomele de tuberculoză și în primul rînd pe cel mai impresionant din ele: expectorația de cantități mari de sînge, hemoptizii abundente și după cîteva săptămîni sau cîteva luni de căutare s'au îndreptat așa de bine, încît trăesc încă fără să mai aibă nici un neajuns depe urma boalei lor. O altă dovadă de curabilitatea tuberculozei, e că la autopsii făcute la morți de afecțiuni diferite, se găsesc cicatrice de leziuni tuberculoase. Naegeli, la Zürich, a constatat aceste urme de leziuni tuberculoase la 97 la sută din adulți. Medicul

ligist francez Brouardel consemnează în publicațiile lui că la autopsii făcute la Morga din Paris găsea în plămîni la cadavre provenite de la indivizi la care cauza morții era de altă natură decît de tuberculoză, tuberculi calcificați, mici masse compacte, avînd aparența că sînt tencuite în var. La examinarea lor se constata că aveau structura caracteristică a leziunilor tuberculoase și ca probă peremptorie deseori și prezența bacililor tuberculoși. Constatările de pe cadavre sînt completate prin cele de pe oamenii vii. Prin reacțiile cu tuberculină, substanță specifică extrasă din bacilii tuberculozei la care nu reacționează decît cei cari au în organismul lor germeii boalei, s'a ajuns la rezultatul că sînt localități în care peste 90 la sută din populație reacționează pozitiv.

Toate aceste constatări duc la concluzia că între organismul omenesc și bacilul tuberculozei există un acord și că se tolerează reciproc trăind împreună într'o simbioză, într'o tovrășie perfectă. E o veche asociație care durează din timpuri imemorabile — din Rig-Veda, poemă indică, din autopsiile făcute pe mumiile egiptene și din aluziile la simptomele ei cele mai caracteristice, în literatura antică a Persiei, a Chinei, trecutul îndepărtat al tuberculozei reese în mod evident — așa încît bacilul a avut timp să se acomodeze cu organismul omenesc. Observațiile acestea ne permit să fim de un optimism destul de mare, cînd socotim pentru viitor sorții de îndreptare ai tuberculoșilor. Boala e curabilă în aproape toate fazele ei. Se va spune, — observația e exactă, — că cicatricele găsite la autopsiile celor cari au sucombat de afecțiuni de altă natură decît de tuberculoză corespund unor leziuni abortive, leziuni care, deabia apărute s'au stins repede. Boala însă, cînd prinde rădăcină adîncă în organism, e o boală gravă, greu de tratat și încă și mai greu de vindecat și omoară de aceia, destul de des după un lung calvar de dureri și suferințe.

Totuși chiar bolnavii înaintați, unii din ei cel puțin, cînd sînt căutați după nouăle cuceriri ale terapeuticeii, se pot vindeca sau în orice caz îndrepta așa de mult, încît starea lor să fie compatibilă cu o lungă existență. Proba e dată nu numai prin observațiile culese de medici competenți, dar și prin documentația, foarte obiectivă și care nu suferă contestații, pe care o oferă radiografia. Imagini radiologice comparative, înainte și după tratament, arată că leziuni mari, mergînd uneori până la caverne, se limpezesc și ajung să dispară sau lasă urme de cicatrice solid constituite după un timp oarecare de căutare.

Cînd acestea sînt faptele, e o mare anomalie și o mare cruzime ca atîția bolnavi care s'ar fi putut îndrepta și uneori vindeca să fie abandonați fără căutarea pe care prin propriile lor mijloace n'au putînta să o urmeze. Boala e de lungă durată și e nevoie de mult timp și de multă răbdare pen-

tru ca rezultate terapeutice să fie obținute. Formula că e cea mai curabilă din boalele cronice, trebuie să fie complectată în sensul că e și cea mai cronică din boalele curabile. Dacă bolnavul ar ști și ar putea să se caute dela început, de când boala se instalează în organismul lui, timpul de căutare ar fi mult mai scurt.

Pidoux, clinicianul francez spunea cu multă tristețe, în care intra și multă amărăciune, că în general, când un bolnav de tuberculoză se prezintă ca să fie examinat, medicul constată nu cum boala începe, ci cum sfârșește, deoarece de obicei, bolnavul cere o consultație când leziunile sînt foarte înaintate. Inceputul boalei trebuie să fie socotit sub aspectul lui clinic, nu anatomic, pentru că altfel ar urma ca toți să se caute de tuberculoză, deoarece la un moment dat, nu e nimeni aproape când a ajuns la vîrsta adultă care să nu aibă în organismul lui germeii boalei.

Tuberculoza se dobîndește în copilărie. Etapa periculoasă e cea a primilor trei ani și mai cu deosebire a primelor luni din anul întăiu al vieții. La această epocă, molipsirea produsă e foarte gravă și constatarea boalei e echivalentă cu o sentință de moarte, deoarece boala omoară de cele mai multe ori și în proporție de aproape sută la sută din cazuri. Dacă prin măsuri de organizare de asistență, păstrînd regulile de profilaxie în jurul bolnavilor înaintați, cu care copiii mici vin în contact, se reușește să se amîne posibilitățile de contaminare pînă la o vîrstă cînd copilul devine mai rezistent și dacă dozele de bacili infectanți nu sînt masive și repetate, ci fracționate și mici, molipsirea care rezultă e de mai puțină gravitate. Se produc manifestări neînsemnate ale boalei cu focare mici în organe — plămînul în primul rînd — și cu localizări în ganglioni. Bacilii stau închiși acolo ca într'o citadelă, creînd chiar o stare de relativă imunizare. Apărarea care rezultă de pe urma acestei imunizări nu e atît de solidă ca în boalele infecțioase acute și nu poate să împiedice totdeauna ulterior izbucnirea boalei. Subt influența boalelor de altă natură, care se pot produce, ca și a lipsurilor și oboselelor inerente traiului celor mai mulți, rezistența organismului e înfrîntă și boala reapare. Momentul cînd această reinfecție — fie că provine din redeșteptarea focarelor vechi, fie că se produce prin infecții noi venite din afară — devine aparentă, trebuie cît de repede prins. Cu cît tratamentul va fi mai precoce, cu atît va da mai bune rezultate. Simptomele revelatoare pentru diagnostic: oboseala, deprimarea generală, tusea, lipsa de apetit, febra ușoară, sînt neglijate. Bolnavul nu le dă atenție. Boala lovește în primul rînd pe cei obișnuiți, cari se trudesec ca să subsiste ei și familia lor. Necazurile la ei sînt în programul vieții. Mizeria fizică a lipsurilor, mizeria morală a nemulțumirilor în care se sbat contra unei

soarte vitrege care îi urmărește și îi apasă, sînt pentru ei cronice. Simptomele care trădează boala, le pun de aceea pe socoteala traiului lor chinuit. Destul de des, tuberculoza poate să înceapă ca manifestatie clinică și cu simptome acute care simulează gripa. Bolnavii și uneori și medicii nu-și dau sama că subt aparența de gripă leziunea tuberculoasă ia sediu, se instalează în organism. Ei nu merg să le lămurească la un medic unde ar putea găsi îndrumări, fie pentru că nu au de unde să știe că subt aceste simptome se ascunde tuberculoza, fie pentru că nu au unde și cum să fie examinați. Dacă s'ar face și la noi o propagandă intensă și stăruitoare asupra felului cum boala începe și dacă am avea o organizare de dispensare bine instalate, conduse de medici competenți, bolnavul ar putea dela primele semne suspecte de boală să afle dacă într'adevăr ele sînt datorite tuberculozei sau dacă sînt în legătură cu turburări organice de altă natură. Intervine încă un factor pentru a întirzia căutarea. Uneori medicul, după ce o explorare cit de amănunțită, atît cit o poate face, i-a permis să ajungă la concluzia că bolnavul care i se prezintă pentru examinare e tuberculos, socotește prudent să nu se pronunțe categoric ca să nu alarmeze pe bolnav și familia lui. E o greșală de a tăi-nui diagnosticul boalei la începutul ei, de oarece în faza aceasta e perfect curabilă și orice amîinare ca să se aplice un tratament e în dauna bolnavului. Chiar în fazele foarte înaintate ale boalei, cînd orice căutare e sortită să dea greș, evitînd de a face să înțeleagă pe bolnav că e pierdut, de oarece ar fi o cruzime inutilă, familia trebuie să fie înștiințată ca să caute să evite — cit se mai poate evita, de oarece au fost pînă atunci destule ocazii de molipsire — contaminarea celor dimprejurul lui.

Tuberculoza nu mai are actualmente reputația sinistră pe care o avea înainte. Consumpția organismului, de unde și termenul de *ftizie* (în grecește *ftizis* înscamnă consumpție), care se produce cînd boala s'a înfipt adînc în organism, îi adusese această reputație. Acum, cu tratamentele introduse pentru cura ei, — dacă sînt aplicate la timp, — tuberculoza ajunge mult mai rar în faza de consumpție. Niemayer spunea foarte bine că pericolul mare pentru un tuberculos e să devină ftizic. Sînt numeroși bolnavii, chiar înaintați, care s'au vindecat dînd astfel cea mai bună probă de curabilitatea boalei. Se merge pînă la exagerarea în sens contrariu, de oarece familiile exigente socotesc că bolnavii cu leziuni foarte mari se pot vindeca, și încă repede, și că totul depinde de medic a căruia competență, oricît ar fi de reală, e pusă la grele încercări.

Diagnosticul de tuberculoză se poate deci enunța și trebuie să fie enunțat spre cel mai mare avantaj al bolnavului și al familiei lui. Diagnosticul trebuie să fie bine chibzuit înainte

de a fi formulat. El nu trebuie să fie pronunțat cu ușurință de oarece atrage ca sancțiune terapeutică, regulile de cură care scot, cel puțin vremelnic, pe bolnav din circulație, sustrăgându-l dela ocupații care sînt deseori singura lui resursă de traiu. Sunt numeroși bolnavii închipuiți, neurastenicii de tot felul cari avînd fobia tuberculozei sînt așa de convinși de boala lor încît solicită stăruitor dela medici să li se confirme aprehensiunile, temerile devenite la ei o idee fixă. Medicul are datoria, cînd își dă sama că aceste temeri sînt cu totul neîntemeiate, să întrebuițeze toată puterea lui de convingere ca să scoată pe bolnavul închipuit din fobia lui. Sînt destul de numeroși bolnavii reali ca să nu lăsăm să se creeze și bolnavi imaginari. Cînd diagnosticul e bine stabilit, bolnavul are datoria să se caute, datorie față de el, de ai lui, de colectivitate. Indreptîndu-se, și cu atît mai mult vindecîndu-se, el redevine un factor util social și nu mai răspîndește boala în jurul lui.

Pentru tratament, ceiace organismul, natura — „natura medicatrix“, natura tămăduitoare ziceau cei vechi — face la atîți bolnavi care se vindecă spontan, trebuie să imite și arta doftoricească. În definitiv, bolnavul se vindecă pentrucă organismul lui pune în joc mijloacele de apărare și de rezistență de care dispune. O igienă bine înțeleasă e de un mare ajutor în lupta organismului contra atacurilor bacilului tuberculozci. Tratamentul specifice nu există. Serurile, vaccinurile nu și-au făcut nici unul proba definitivă a eficacității lui. Sărurile de aur care la un moment dat după lucrările lui Möllgard deșteptaseră mari nădejdi, nu și-au ținut făgăduelile. Fără a da rezultatele care se anunțau, auroterapia poate uneori — ea nu e un tratament specific dar provoacă reacții care dacă nu sînt prea intense pot fi utile, în jurul focarului tuberculos — să fie încercată, punînd o mare prudență pentru dozele întrebuițate. Temeiul, baza, o constituie cura igienico-dietetică: odihna, aerația, alimentația bine cumpănite și bine aplicate. Punctele acestea din cură, ar merita lungi desvoltări. Odihna trebuie să fie înțeleasă totală, bolnavul stînd culcat întins de cite ori e febril. De fapt odihna e cel mai bun tratament al febrei. Aerația trebuie să fie permanentă ziua ca și noaptea, mai cu deosebire noaptea cînd la orașe, unde locuiesc așa de mulți tuberculoși, aerul e mai curat de oarece circulația trepidantă de pe strade cu praful pe care-l ridică e aproape suspendată. Se acordă în general destulă importanță alimentației dar nu se dă aproape nici o atenție aerului pe care-l respirăm. Totuși pe fiecare zi facem să treacă prin plămîni zece mii litrii de aer dar ne interesăm foarte puțin de calitatea lui. E un fapt care arată cît e de esențial actul respirației: pentru alimentație putem suporta zile întregi lipsa de hrană; suspendarea

respirației în timp de câteva minute numai poate fi însă mortală. Alimentația trebuie să fie înțeleasă, în așa fel, că bolnavul să ia o hrană substanțială care să-i acopere deficitul organismului încercat de boală pe lângă pierderile obișnuite ale schimburilor nutritive. Nu trebuie însă să se ceară excese în alimentație care nu sînt suportate de tubul digestiv al bolnavului. Formula cea mai potrivită e ca bolnavul să ia ca hrană atît cît asimilează. Tratamente simptomatice sînt destule, prea multe chiar ca în toate boalele pentru care nu există un tratament specific propriu zis. Nu trebuie să se abuzeze de ele. În caz de tuse rebelă, de febră mare care taie apetitul, de istovire a puterilor, calmantele, febrifugele, tonicele întrebuintate cu discernămint — cel mai bun dintre ele e untura de pește în compoziția căreia intră grăsimile fosforate bogate în vitamine și cele care au drept bază arsenicul, element folositor de oarece compensează pierderile produse de schimburile nutritive exagerate la tuberculoși — în limita toleranței lor, pot să fie în unele cazuri utile. E preferabil însă să se prescrie cît de puține medicamente și bolnavul să ajungă la convingerea că cel mai bun tonic e o alimentație îngrijită, cel mai bun mijloc de combatere a febrei odihna complectă cu o aeratie largă și cel mai bun calmant al tusei, cura igienico-dietetică, în general, care îndreptînd plămînul bolnav suprimă cauza care produce tusea. Nu e totuși zi în care tratamente nouă pentru tuberculoză să nu fie preconizate cu mult sgomot și cu multe pretenții. Siropuri, pilule, ierburi și cu atît mai mult seruri și vaccinuri sînt proclamate că au virtuți extraordinare. Bolnavii stau la pînda miracolului și au tendința să alerge către făcătorul de minuni care le făgăduiește vindecarea în câteva zile sau cel mult în câteva săptămîni. Sugestia produsă de nouăle tratamente oricît ar fi de puternică, — e arta șarlatanilor de a o face cît de puternică, — cum nu are nici o bază reală, sfîrșește prin a-și pierde efectele. După ce moda lor a trecut — medicațiile ca toate inelelele omeniești își au epoca lor de glorie, cînd un capriciu al modei le pune în evidență — tratamentele acestea dispar unele după altele într'o meritată uitare. Bolnavul, vindecat nu de boală, dar de iluzia lui, a avut timp să-și piardă și banii cîți îi avea și puțina sănătate care îi mai rămăsese și revine, din nenorocire de multe ori prea tîrziu, la tratamente, care și-au făcut probele și care fără toba mare a reclamei, i-ar fi putut fi de folos.

Instinctiv de altfel, bolnavul recurge la ele. E o veche credință la tuberculoși că „aerul” vindecă. Cura de aer are pentru ei puterea tradiției. Bolnavii se duc la aer din timpuri străvechi dar se duc prea mult și prea des și cînd trebuie și cînd nu trebuie. Biciuirea organismului de aerul curat al munților — marea e de cele mai multe ori dăunătoare, pen-

tru formele pulmonare ale boalei de oarece e prea stimulantă și poate provoca stări congestive — redeșteaptă apetitul, aduce somnul și prin activarea schimburilor nutritive, reface un organism în care aceste schimburi lincezeau. Pentruca aceste reacții salutare să se producă, e nevoie ca organismul să fie încă în stare să răspundă la stimulația produsă de cura de aer. În fiecare an, la epoca verii, începe exodul tuberculoșilor către stațiunile climatice. Se fac multe greșeli în această privință, socotind că stațiunile acestea le-ar putea fi utile, în orice stadiu al boalei. Pentru bolnavii care sunt în plină evoluție activă a boalei, cura de aer nu numai că nu e le de folos, dar le poate fi direct dăunătoare. Ei pleacă în necunoscut părăsindu-și domiciliul, unde de bine de rău reușiseră să aibă un confort atît cît mijloacele lor le permiteau să-l aibă. În camere de hotel sau în alte locuințe neîncăpătoare, ei își fac o cură incompletă, cu un repaos care descori e foarte relativ și cu o alimentație care în multe cazuri e insuficientă și defectuos preparată. Pe urmă sînt și tentațiile la petreceri, în aerul încărcat al cazinourilor, cărora bolnavii cu o voință nu prea fermă, nu știu totdeauna să reziste. Excursiile cînd sînt obositoare — cei mai mulți tuberculoși trebuie să păstreze un repaos aproape complet — pot provoca adevărate dezastre. Toți cei cari au văzut și cu atît mai mult medicii cari au căutat tuberculoși în stațiunile climatice, cunosc cazuri de boală care în loc să se amelioreze, s'au agravat în aceste stațiuni. Un punct trebuie încă relevat. În aceste stațiuni, tuberculoșii pulmonari cred nemerit — în agitația lor socotesc că va fi cu atît mai bine pentru ei cu cît vor face mai multe tratamente — să completeze cura de aer cu cea de soare.

Tuberculoșii cu leziuni evolutive își congestionază ușor plămîinii și expunîndu-și pieptul la soare, își provoacă deseori hemoptizii abundente. Cura de soare făcută fără nici o direcție, e un non-sens și o calamitate. Tuberculoșii pulmonari — la cei cu leziuni externe osoase, ganglionare, cura de soare după anumite reguli poate să fie utilă — trebuie să fie puși în gardă, nu numai să nu abuzeze, dar nici chiar să uzeze de această cură.

Tuberculosul nu e nevoie să fie socotit ca un ciumat de care cei sănătoși să fugă pentru a evita o contaminare pe care mulți o cred fatală și instantanee. Fobia, groaza de el e o cruzime și o nedreptate. Tuberculoza nu se ia din norocire la adulți decît greu, prin contacte prelungite și repetate dela bolnavii care au leziuni deschise dar nu sînt instruiți cum să păstreze — sau chiar instruiți, nu le păzesc — regulile de profilaxie. Promiscuitatea deplorabilă, care se constată încă așa de des în stațiunile climatice, unde, în aceeași pensiune sau hotel, tuberculosul înaintat e vecin de cameră cu un con-

valescent de o boală acută sau cu un neurastenic deprimat, are mari inconveniente. Bolnavul care-și tănucește boala și, ca să nu se afișeze, nu ia măsuri de profilaxie, reprezintă un pericol destul de mare de contagiune.

În legea balneo-climatică, care ca multe alte legi se aplică așa de puțin la noi, e prevăzută o dispoziție după care tuberculoșii cu leziuni deschise — la ei boala după legea combaterii tuberculozei trebuie să fie declarată — nu pot să-și facă cura într'o stațiune climatică decît luîndu-și obligația că se vor conforma unor anumite reguli pentru a feri pe cei sănătoși de molipsire.

În alegerea localității climatice presupunînd că e indicată pentru tratament, trebuie mult discernămint. Pentru tuberculoșii cu leziuni limitate care sînt la începutul boalei ca și pentru cei cu leziuni cicatrizate, scleroase, cura de altitudine atît cît se poate realiza la noi, le poate fi de folos. La cei cu leziuni nu prea înaintate dar care au totuși tendința să fie evolutive, altitudinea medie, dealurile, colinele sau chiar locurile de șes din preajma pădurilor cînd sînt bine expuse, sînt preferabile atmosferei încărcate a orașelor, și de accia pot să le fie recomandate.

Grija mare, oriunde bolnavul și-ar face cura, e să aibă asigurat confortul. Fără confort, o stațiune chiar ideală strică, e dăunătoare. Confortul necesită însă cheltueli și ele nu pot fi suportate de mulți dintre bolnavii care au mijloace materiale restrînse. Medicul, cînd e consultat asupra unei cure climatice, trebuie să pună în cumpănă toți acești factori sociali și economici, înainte de a o autoriza. Ceeace se întîmplă deseori e că bolnavul se dispensează de sfatul medicului și din propria lui impulsie aleargă să facă cura de aer riscînd astfel deseori adevărate dezastre. Pe cale de propagandă, bolnavii trebuie să fie lămurii asupra primejdiilor acestei cure cînd indicațiile ei și posibilitățile ca să fie aplicată nu sînt bine chibzuite și bine calculate. Prin cura igienico-dietetică, cînd e realizabilă — ea e în funcție de mijloacele materiale ale bolnavului și cînd e sărac, de posibilitățile de asistență socială — rezultatele sînt foarte bune dacă bolnavul are încă păstrată o suficientă rezistență a organismului ca să poată înfrînge boala. Bolnavul trebuie să colaboreze cu medicul și să urmeze strict sfaturile date. Cînd însă leziunile sînt înaintate și rezistența organismului e uzată, trebuie căutată o complectare a curei igienico-dietetice prin metode care să-i împlinescă lipsurile. Printre aceste metode, pneumothoraxul artificial ocupă un loc de căpetenie. Punerea la odihnă a plămînelor bolnav prin însuflații de aer steril sau de azot în plevră, pneumothoraxul artificial e cea mai strălucită achiziție în domeniul tratamentului tuberculozei. Bolnavi cu leziuni înaintate socotiți incurabili cînd leziunile lor sînt unila-

terale, celalt plămîn fiind intact sau foarte puțin atins, se îndreaptă și deseori se vindecă prin acest tratament. Aplicat încă la noi pe o scară foarte restrînsă, el își lărgeste din ce în ce mai mult indicațiile, mai cu deosebire pentru formele care încep cu simptome acute care simulează gripa. Diagnosticul în aceste forme se face nu atît prin semnele clinice, foarte puțin apreciable sau chiar nule, deoarece focarul e profund, inaccesibil la ascultație și redus ca dimensiune, cît prin radiologie și laborator (examenul sputei). Cum leziunile acestea pot să evolueze repede pînă la caverne, pneumothoraxul cînd e imediat aplicat, poate fi salvator. De acest tratament nu beneficiază la noi decît foarte puțini privilegiați. El se aplică, cînd indicațiile sînt stabilite, bolnavilor primiți în rarele noastre sanatorii și bolnavilor particulari care se adresează medicilor specialiști, și ei reduși ca număr, ca să le aplice această metodă de căutare.

Pneumothoraxul ar trebui să fie pus în practică pe o scară întinsă ca o măsură importantă de terapeutică socială. El are o motivare nu numai clinică, dar și economică. Rist și Hirschberg au făcut o socoteală doveditoare în această privință, no-tînd pe de o parte cheltuelile tratamentului fie că au fost suportate de bolnav fie că au fost în sarcina colectivității și pe de altă parte cîștigul care rezultă din salariul încasat de bolnavii îndreptați prin aplicarea lui. Salariul a fost cu 50 la sută superior cheltuelilor.

Statisticele făcute pe mii de cazuri — le-am citat în rapoartele mele dela adunările generale ale Societății pentru profilaxia tuberculozei pentru bolnavii tratați în alte țări și la noi — stabilesc că la 40-50 la sută din cazuri se obțin rezultate favorabile. Bolnavii redobîndiți ca factori de productivitate economică, ar fi fost în marea lor majoritate pierduți, deoarece pneumothoraxul artificial se aplică în primul rînd în cazurile de leziuni mari evolutive pentru care metodele obișnuite de tratament simptomatic nu mai sînt, de cele mai multe ori, de nici un folos. La jumătate din cazurile tratate, cînd pneumothoraxul poate fi făcut în bune condiții, după trei luni expectorația încetează sau, cînd persistă, bacilii dispar. Se sting astfel numeroase izvoare de molipsire așa încît din punct de vedere profilactic avantajele metodei sînt foarte mari. Rezultatele obținute sînt în legătură cu starea socială a bolnavului. Cînd se pot odihni în timpul tratamentului, așa cum se obține ușor dela bolnavii bogați din clientela particulară, 50 la sută din ei se îndreaptă așa de bine, încît își mențin rezultatele, după cinci ani, întregi. Dacă sînt obligați însă să muncească prea repede, înainte de o jumătate de an dela începutul tratamentului, cum ameliorarea obținută nu e încă solidă, capacitatea de muncă recîștigată scade și nu poate fi păstrată decît la 25-30 la sută din cazuri.

Cînd diagnosticul tuberculozei evolutive va fi făcut la timp, pentru a nu întîrzia un tratament a cărui eficacitate e dovedită, și măsuri de asistență socială vor fi suficient introduse, pentru ca bolnavul în timpul tratamentului să nu muncească sau să muncească moderat, așa încît să nu-și compromită rezultatele obținute prin cură, pneumothoraxul va da roade din ce în ce mai bune. S'a mers și mai departe pentru a extinde indicațiile acestei metode și în unele cazuri s'a socotit că se poate aplica pneumothoraxul bilateral. El se face concomitent sau la intervale la ambii plămîni, cînd unul din ei e însă mai puțin atins, leziunile prezintînd totuși și la acesta o tendință ușor evolutivă. Unele rezultate favorabile, obținute chiar în cazuri de acest fel, sînt o încurajare pentru ca această modalitate a aplicării pneumothoraxului artificial să merite să rețină atenția practicienilor ca o încercare permisă care cîteodată duce încă la îndreptări în forme foarte grave ale boalei. Pentru pneumothoraxul artificial se întrevăd nouă și mari perspective nu numai terapeutice, dar și sociale. Extensia metodei intră nu atît în sarcina și atribuțiile medicilor practicieni, cît a autorităților și grupărilor sociale care au îndatorirea să asigure asistența bolnavilor în timpul întrebuințării ei.

Cînd pneumothoraxul artificial nu e realizabil, din cauză că spațiul liber unde s'ar putea introduce aerul steril pentru a comprima plămînul nu poate fi găsit deoarece există aderențe pleurale, se recurge la alte metode de tratament. Se intervine atunci printr'o adevărată chirurgie pulmonară, rezecînd nervul — frenicul — care pune în mișcare diafragul. Mușchiul acesta al cărui rol în respirație e capital e astfel paralizat. Prin ridicarea lui, plămînul bolnav e comprimat și întrucîtva imobilizat. Dacă nici rezecția frenicului nu dă rezultate suficiente, ca resursă ultimă se pot tăia coastele din jumătatea toracelui în care plămînul este bolnav în scop de a-l imobiliza. Toracoplastia, operație grea și anevoioasă, a permis în unele cazuri supraviețuirii de lungă durată și uneori vindecări quasi-complete.

Tuberculoza, fără să poată fi complet stăpînită printr'un tratament specific, e încercuită din toate părțile prin tratamente de tot felul. E o schimbare radicală față de ceiace era în trecut. Trebuie să ne gîndim că numai cu un secol în urmă pînă la Laennec, clinicianul genial care a individualizat-o, tuberculoza era confundată în haosul maladiilor pulmonare și tratamentele preconizate erau absurde și puerile.

În vremea noastră, delicioasa ducesă Decazes, soția ambasadorului francez la Londra, de care vorbește Chateaubriand cu o tandreță infinită ca de o mare victimă, ar fi fost tratată cu totul altfel decît prin lăsări de sînge, pentru atîtea simptome ca și pentru hemoptiziile ei care nu mai încetau.

Pauline de Beaumont n'ar fi murit probabil nici ea așa de tînără la Roma, înconjurată de dragostea și devotamentul ace-luiași Chateaubriand și ar fi putut să-i fie păstrată, ca să-l inspire mai departe. Dintr'un trecut mai depărtat, în al XV-lea veac ni se evoacă și ne răsare în minte figura frumoasei Simonetta, imortalizată de Botticelli în tabloul lui celebru „Primavera”. Simonetta a murit la 23 de ani, după tratamente unele mai absurde decît altele, pe cînd medicii ce certau între ei asupra diagnosticului, așa cum relatau ștafetele trimise oră după oră de la mare, unde-și făcea cura, lui Iuliu de Medicis, — „pensieroso”, gînditorul din sculptura celebră a lui Michel Angelo, — înconsolabil că pierde pe frumoasa florentină care îi inspirase o pasiune adîncă. Marie Duplessis, „dama cu camelii” pe care medicii epocii o tratau bizar cu emanații din grajduri, ar fi durat și ea cu siguranță mai mult decît durează rozele, „spațiul unei dimineți”. Alexandre Dumas nu și-ar fi scris însă piesa de teatru și Traviata n'ar fi murit în opera lui Verdi cu acompaniamente și tremoluri de orchestră.

Tragedia e că astăzi încă atîtea vieți tinere care cuprind unele din ele atîtea mari nădejdi pentru realizări în viitor, sînt lăsate să se stingă înainte de vreme, deoarece nu avem organizată o azistență suficientă care să permită aplicarea unor metode de tratament a căror eficacitate e dovedită. Cînd această azistență va fi nu numai un deziderat, dar o realitate, tuberculoza va fi învinsă pe aproape toată linia și atîtea suflete mari și atîtea minți alese, legiunea întregă de muncitori cu mîna și de muncitori cu mintea, vor putea fi păstrate spre cel mai mare folos al patrimoniului țărilor care vor și să fie la înălțimea îndatoririlor care le incumbă ca organizări sociale și sanitare.

Dr. S. Irimescu

Adormind...

Ți-ai desbrăcat de haine ca de-o coajă
Migdala trupului cu gust amar,
Și patul jos — ca valul de pe plajă —
Primește alb neprețuitul dar.

Răcoarea inului îți dă o tremurare
Ușoară, ca o boare peste iaz.
Pleoștele se lasă. Cu mirare,
Îți recunosc un alt al tău obraz.

O clipă tai cu mîna moartă valul
Imaginar la țarmul rătăcit,
Inotătoare, părăsindu-ți malul
Cu puf ușor de perini vătuit.

Dar ape moi în juru-ți se revarsă,
In svon subtil, cu legănări de somn.
Alunecă.. Ascultă.. Parcă ar'să
Se facă un străin pe tine domn.

Tot trupul mlădios te părăsește
Și mâinile legate până'n zori..
Ce singură îmi stai — copilărește —
Din vîrf de frunte până la picior!

Inlănțuito, ce privești ? și unde,
Liane, — vise, — o păstrați de-acum ?
Zadarnic.. Mîine n'o să poți răspunde,
Statue, răsărind din țări de fum.

Ion Pillat

Spiritul american

Orice judecare a Americii, credem, trebuie să pornească, oricare ne-ar fi punctul de vedere, dela două fapte fundamentale, fără de care considerațiile asupra vieții și spiritului Statelor-Unite nu pot fi decît viciate și incomplete. Primul fapt este că americanii de azi nu mai sînt anglo-saxoni; mai exact, ei nu mai pot fi considerați ca o simplă variantă a rasei anglo-saxone pusă în condiții deosebite. Al doilea fapt este acela că America de azi nu este o națiune în faza prematură, așa cum unor teoreticieni încrezători într'un anumit antropomorfism istoric și evoluționism lent, le place să interpreteze viața și progresul popoarelor.

Dacă aceste două fapte sînt observate, dovedite și acceptate, explicarea unicității de viață și de condiții a Statelor-Unite devine posibilă și, credem, de-o perfectă continuitate logică. Ceiace ne propunem acum este tocmai a dovedi aceste impresiuni, ce nu pot scăpa nici unui observator atent, care trăsțe printre americani și caută să-i înțeleagă.

I

Americanii de azi, deși vorbesc o limbă aproape de cea engleză, iar sîngele lor este în mare măsură anglo-saxon, nu mai au din caracteristicile britanice decît foarte puțin. Americanii au din caracteristicile engleze tot atît de mult sau tot atît de puțin cît și din cele romînești. Această latitudine nu este un simplu accident. Americanii par tineri și vioi ca românii. Tot ca ei, americanii vorbesc fără curtenire. Reacțiunile lor sînt spontane și directe. Ei nu au nimic din acea tăcere plină de tîlc și șiretenie, — amestec de calcul comercial și humor filozofic, — atît de caracteristic anglo-saxonilor. Oamenii de afaceri americani nu cunosc moderația și diplomația anglo-saxonilor. Ei caută fabulosul, direct și cu riscul întregii lor situații. Ei au un misticism, acela al succesului, și o pasiune, aceea a bogăției materiale. Afacerile lor se bazează

pe încredere reciprocă, precum și pe un fel de îndrăzneală aproape înconștientă. Dacă amestecul de candoare și șiretănie caracterizează deopotrivă pe puritanul practicizat, fie că el locuște la Londra, fie la Boston, apoi și acest fapt trebuie privit în relativitatea lui. O observație, aproape unanim admisă, este aceea că americanii nu mint. În orice caz, ei nu mint când e vorba de fapte, nu le neagă când ele există și nici nu le denaturază dimensiunile existențiale. Că atunci când e vorba de interpretare, de teoretizare a faptelor, americanii susțin lucruri imposibile, aceasta e altceva și se explică, pur și simplu, prin faptul că ei nu au deprindere dialectică și pentru ei orice construcție a rațiunii lipsită de verificarea experimentului este simplă vorbărie, fără valoare. Dar și aici trebuie să subliniem deosebirea față de engleji: cetățenii Statelor-Unite nu practică așa numitul humor englez, amar și fantastic, căutînd uneori să facă abstracție de realitate și de fapte, deformîndu-le până la anulare. Americanii nu se abat niciodată dela realitate, nici chiar în literatura lor. Glumele americane sînt directe, simple și naive, mai aproape de șugiala latină decît de sarcasmul rafinat al lui Bernard Shaw sau al oricărui englez ce face „haz de necaz”.

Americanii apreciază foarte puțin pe Charlie Chaplin, care, după părerea noastră, reprezintă o genială sinteză a humorului anglo-saxon cu comicul brut, — de situații, — american, dar în schimb cetesc cu nesaț glumele pe care Will Rogers, un inteligent, dar mediocru talentat, ziarist, scriitor și artist de cinema, le face asupra situației politice. Sînt cluburi politice și educative care își deschid ședințele citînd zilnicul articolaș al lui Will Rogers, publicat simultan în toate ziarele mari ale Statelor-Unite. Dacă totuși Mark Twain și Chaplin au și ei succes, aceasta este din cauză că pe lingă adîncul sens uman, operele lor conțin și nenumărate situații ridicule, ușor sesizabile.

Cine știe, pe de altă parte, ce înseamnă individualismul englez, — bazat pe simțul valorilor și pe criticism, englezul avînd ca ideal gentlemanul, — se va mira peste măsură constatînd că americanii nu au aproape nimic din el. Americanii sînt eminentemente gregari și în grup ei au ceva din solidaritatea germană, — fără metafizică, bine înțeles. Cînd americanii vorbesc la plural, „noi americani”, devin impresionăți și convinși, contrar francezilor și englezilor, care întrebunțează singularul persoanei întăiu sau a treia și cel mult impersonalul. Idealul american e realizarea în masă și pentru masă. Bancherul, ministrul și sportsmanul sînt tipurile sociale cele mai prețuite.

Altă deosebire importantă este aceea că, pe cînd englezii și-au rafinat manierele și gîndirea prin intermediul Franței, americanii și-au adăugat la prodigiosul lor amestec racial, alte

două influențe, cu totul nesocotite de europeni: influența pleilor-roșii și a negrilor. Psiho-analistul elvetian Carl Jung a formulat ceiace orice tînăr european simte de cum ancorează pe țărniurile Americii, anume că tipul multor americani, — în special al lucrătorilor, care muncesc subț soare, — are ceva straniu. După o ședere în Statele-Unite și o frecvențare a ținuturilor indiene, el înțelege că subț influența climei, americanii încep a lua ceva din tipul indian. Pe de altă parte, psihologia tineretului de azi, care dansează după jazz și cîntă asemenea negrilor, — uneori nu numai a tineretului, ci și a bătrînilor, — are ceva comun cu copilăroasa expresivitate a sclavilor aduși, odinioară, din Africa de cătră plantatorii americani. Noi susținem însă și altceva, care iarăși constituie o dcosebire între americani și engleji: americanii sînt un popor muzical, pe cînd englezii, care dealungul secolelor nu au dat nici un compozitor ilustru, nu sînt. Înainte încă de răs-pîndirea radio-ului în fiecare casă de american, locuitorii Statelor-Unite începuseră a trepida ritmic ca negrii și a cînta frumos din gură. Nenumărați studenți își întrețin viața cîntînd în excețentele orchestre. Iată, așa dar, cum subț influența climei, americanii au luat ceva din trăsăturile fizice ale indienilor și, subț influența negrilor, ceva din muzicalitatea lor unică, din rîsul lor copilăresc, din ritmica lor atît de străină adevăraților anglo-saxoni. De fapt, oricît ar disprețui americanii pe negri și românii pe țigani, ei uită un lucru: contactul cu oamenii nu poate fi evitat și inter-influența socială nu poate fi fără rezultate. Și precum boerii romîni și-au încredințat pe copiii lor doicilor și slugilor țigănești, americanii, la fel și-au adus negri în casă, ca doici și servitori. Cîtecele doicii și rîsul copilăresc al servitorilor au adus o nouă schimbare, după noianul de schimbări produse în cea mai accentuată măsură de inter-mariajurile dintre englezii, scoțienii, irlandezii, olandezii, germanii, francezii, evreii, italienii, suedzii, care la un loc au dat naștere Americii de azi.

* * *

Și acum să vedem însăși mărturia istoriei, care și ea confirmă impresia că americanii de azi nu mai sînt engleji. În marea sa lucrare „The Puritan in Holland, England and America”, Douglas Campbell susține, întemeindu-se pe faptele istoriei, cum că instituțiile americane derivă mai mult din Olanda decît din Anglia și sîngele american nu mai este englez. Intr'adevăr, puritanii părăsind Anglia au trecut prin Olanda înainte de a ancora pe malurile celelalte ale Atlanticului, iar pe de altă parte nenumărați imigranți olandezi au venit de timpuriu în țara bogățiilor legendare. (New-York s'a chemat întăiu New-Amsterdam). Revoluționarii americani nu mai erau engleji și nici subț influența Angliei, ale cărei

instituțiuni nu puteau sfătui politica vechilor coloniști și, sub nici un motiv, revoluția. „Coloniile New-Englândei, spune Campbell, erau republici, dar nu democrații“, tocmai pentru că urmau tradiția engleză, pe când sudul cu populația lui scoțiano-irlandeză și olandeză ura atât Anglia cât și New-England. Puritanii sudului erau calviniști în teologie și republicani-democrați în politică. Ei sînt aceia care au contribuit la ideea de revoluție și nu puritanii New-Englândei, veniți să caute libertatea doar pentru ei înșiși și nu pentru semenii lor, pe care îi asupreau.

Așa dar, scoțienii-irlandezi din sud trebuiesc distinși de englezii din New-England și lor li se atribue aplicarea ideilor de libertate și egalitate pe care Thomas Jefferson, format de cărțile Franței, le-a ridicat la dogma vie pentru care Washington, Lincoln și Wilson au luptat din răzputeri și care ideii sînt încă vii la o bună parte din cetățenii Statelor-Unite de azi.

Pe baza tuturor acestor observații și documente, care ar putea fi amplificate și mai mult, credem că se poate funda opinia că americanii de azi nu sînt engleji, ci, pur și simplu americani, adică altceva decît engleji.

Rămîn, totuși, unele asemănări, fără îndoială. Dar chiar cînd e vorba de aspectul fizic nu se mai poate spune că americanii păstrează trăsăturile fizice ale anglo-saxonilor. Lindbergh, deși de origine suedeză, e mai reprezentativ pentru tipul american decît Hoover sau Coolidge, care aduc mai mult a olandezi, pe cînd olandezul de origine Theodor Roosevelt seamănă cu englezii, ca și Edison, Ford, Dewey. Nu poate fi vorba, însă, de un singur tip american, dar cert este că majoritatea americanilor nu mai seamănă cu englezii. Ei au creat o nouă rasă, uneori de o impresionantă sănătate și curățenie.

Dacă tehnica americană e nouă și originală, dacă sistemele politice, economice și culturale sînt personale Americii, care în genere importă și standardizează ceea ce găsește bun la alții, dar într'un chip atât de radical încît originile străine abea de se mai zăresc, — nu e mai puțin adevărat că dreptul cu cutumele lui vechi și o anumită tradiție a unor vechi familii americane amintesc încă mult de Anglia.

Mai rămîn încă și unele afinități, care, rău înțelese, ar putea din nou favoriza impresia că americanii s'ar socoti frații englezilor. Laturea sentimentală mai vorbește americanilor de vremea cînd corabia Mayflower cu o sută de puritani engleji a ancorat la Plymouth în 1620 și cum noi imigranți au venit din Anglia an de an să colonizeze țara descoperită de Columbus și Amerigo Vespucci. Dar și aici americanii se gîndesc mai mult la strămoșii lor veniți în America decît la cei rămași peste apă. Și aici stă explicația că un anumit prestigiu

al trecutului și o „tradiție“ a realizărilor din acest trecut favorizează încă pe cei cu nume englezești și de religie protestantă. (Conducătorii de azi ai Statelor-Unite este adevărat că au mult sînge englez în ei).

Așa dar această latură sentimentală, — care trebuie privită în toată relativitatea ei, de vreme ce americanii trăesc foarte puțin în trecut și nu contemplă istoria, — precum și o anumită încredere în vechime și continuitate, o anumită superstiție contra noilor imigranți și, mai ales, a străinilor, toate acestea la un loc conferă descendenților anglo-saxoni protestanți un anumit prestigiu de superioritate. Fapt este că, veniți printre primii și într'un număr predominant, englezii, scoțienii și scoțienii-irlandezi s'au dovedit fundatorii nouăi civilizații și până azi încă, realizatori. Ei aduc celorlalți americani cheazășia activității lor pline de succes și încrederea în „tradiția americană“. Acest fapt e un bine, dar și un mare rău. Răul este că America se vede împărțită în două grupuri: vechii americani, protestanți și de predominantă origine anglo-saxonă, pe deoparte, și, noii americani, de alte origini și religii. Și cînd vechii americani gîndesc să „americanizeze pe americani“ ei caută să impună celorlalți, prin orice metode, religia și credințele lor, uneori frumoase, alteori strîmte și netolerante.

Fie că pretind ori nu a fi încă păstrătorii caracteristicilor anglo-saxone, vechii și noii americani de azi nu mai au aproape nimic din ele, precum protestantismul lor nu are nimic din misticismul iluminat al lui Luther.

Pentru a rezuma, repetăm, așa dar, că întreaga supoziție a unei călduroase familiarități anglo-americane, ni se pare, astăzi cel puțin, o iluzie.

în Statele-Unite nu mai predomină cei de origine engleză. Insuși censul din 1920 arată clar că 63 la sută din locuitori nu sînt de sînge britanic. Mitul singelui vorbește puțin americanilor, care duc azi un crunt războiu economic cu „frații lor de peste ocean“. Americanii despart întreaga lume în două părți: ceiace-i american și ceiace-i non-american. Că din ultima parte, care nu-i interesează direct, ei vor fi preferind pe engleji italienilor, poate fi adevărat. Dar în caz de interes direct sau de războiu, nu este deloc exclus ca America și Anglia să fie dușmane. Ludendorff și H. de Jovenel, pentru a nu numi prea mulți, văd posibilitatea unui războiu anglo-american.

Prima concluzie este, așa dar, că *americanii nu trebuiesc socotiți anglo-saxoni*, pentru că această relațiune și-a pierdut politicește, economicește și cultural aproape întregul conținut și că pentru a înțelege civilizația americană, trebuie să ținem samă în primul rînd de *spiritul lor genuin de americani*.

II

America este țara pe care mai ficcare o consideră tânără. Aceasta în ciuda faptelor istoriei, care ne arată că statul american e mai bătrîn decît statul german, italian, român, cehoslovac, etc. și în contrast cu observațiile pe care le vom face imediat.

Această concepție nu este decît rezultatul interpretării organiciste a istoriei, care ar vrea să spună că viața unei națiuni își are naștere, creștere și moarte ca oricare organism fizic. Oswald Spengler și unii sociologi sînt responsabili, în ultima vreme, pentru o astfel de teorie. Pe de altă parte, însă, Th. Ribot spunea, pare-mi-se, că istoria umană fiind încă prea scurtă pentru a-i stabili normele desfășurării ei, orice interpretare cu pretenții de regularitate și prevestire a viitorului, devine cu totul îndoelnică. Așa și este, credem noi. De fapt nici o națiune nu a evoluat la fel. Dimpotrivă, ficcare popor își are nu numai o durată și un caracter propriu de dezvoltare, dar de nicăeri nu se vede condiția că viața popoarelor trebuie să conțină aceleași elemente și aceiași ordine de creștere și întregire. Formarea civilizației americane desminte evoluționismul lent și gradual. America s'a dezvoltat subit și prin salturi. Într'o sută cincizeci de ani Statele-Unite au cunoscut realizări, care nu mai pot fi considerate ca ale unui popor tînăr, ci dimpotrivă matur. Faptul că acolo progresul economic nu e proporțional cu cel spiritual nu trebuie să ne încurce socotelile. Nu toate popoarele pot cunoaște toate strălucirile și pot monopoliza în istoria lor materialismul și spiritualismul, acțiunea și contemplația, constructivismul și criticismul, etica și estetica, banul și religia sacrificiului desinteresat.

Națiunea americană s'a format într'o perioadă în care un an înseamnă zece și o inițiativă este multiplicată simultan în sute. Lumea se schimbă atît de repede azi, încît evoluționismul lent rămîne o ipoteză cu care nu se mai poate lucra.

Ziditorii Americii nu au fost nici sălbateci și nici țărani simpli, izolați de contactul civilizațiilor străine. În 1620 americanii aveau printre ei oameni culți, iar primele faze ale liberii națiuni au cunoscut nu numai propășirea economică, ci și culturală. Mai este tînără o națiune care acum o sută cincizeci de ani a formulat principii valabile și azi și a creat o artă care place și azi? Franklin a fost admirat în Franța, într'o vreme cînd s'ar mai fi putut vorbi de tinereța Americii. Gîndirea politică a lui Jefferson și principiile lui Alexandru Hamilton; personalitatea lui Washington, John Adams, Lincoln; filozofia lui Emerson, Josiah Royce, W. James, J. Dewey; literatura lui Walt Whitman, Longfellow, Edgar Poë, Carl Sandburg; descoperirile și teoriile științifice ale celor

patru deținători ai premiului Nobel, fizicienii A. Michelson, R. Millikan, A. Compton și medicinistul A. Carell, — toate acestea arată cât de greșiți sînt europenii cînd judecă după un evoluționism organic și americanii cînd se socot tineri¹. Din ceia ce am spus noi pînă acum, rezultă următoarele:

1. Statele-Unite, fiind formate într'o atmosferă de oameni vrednici și iluștri și, pe de altă parte, de imigranți nu cu totul incultii și necunoscători ai civilizațiilor străine, n'au cunoscut faza copilăriei unei națiuni, ci au început „ex abrupto” cu o fază mai înaintată. (Aceasta ca să vorbim, totuși, pe limba evoluționismului organic. Altfel am putea spune, pur și simplu, că Statele-Unite s'au format în felul lor propriu, începînd cu o dezvoltată bază de civilizație transplantată de aiurea și recreată în condițiile proprii.)

2. Progresul Statelor-Unite nu a respectat, iarăși, opiniile unor oameni de știință, cum că progresul economic precede pe cel spiritual și uneori îl acopere pe acesta din urmă pînă ce o perioadă de liniștire și abundență dă răgaz spiritului să se găsească pe sine. În prima perioadă, americanii au strălucit și politicește, și cultural, și economic. Pionierii nu au împiedecat apariția unui Walt Whitman și dezvoltarea economică n'a umbrît geniul lui Poë, Wilson sau Millikan.

3. Dacă, totuși, americanii strălucesc mai mult prin realizări „practice” și civilizația lor constă mai mult în obiecte decît în artă și idei, în moradă pragmatică mai mult decît în metafizică, aceasta trebuie luată tocmai drept o caracteristică proprie a civilizației lor de pînă acum, iar nicidecum ca un stadiu de inferioritate sau de „tinereță”.

Americanii sînt maturi. Și aceasta nu o spunem numai noi ci și unii istorici ai lor ca James Truslow Adams, de la care am primit unele sugestii pentru acest articol. Să cităm o frază din acest istoric și gînditor: „În 1787 noi eram cam cu o sută cincizeci de ani „mai tineri” decît sîntem acum, dar dacă am ține o convențiune constituțională în 1930 am fi

¹ Este interesant de privit cum, în o sută douăzeci și cinci de ani, America a contribuit într'o covîrșitoare măsură la revoluționarea industrială a întregii lumi. Puterea și maturitatea Statelor-Unite devin și mai evidente dacă ținem sama de invențiile americane, din care cele mai importante sînt:

Electromagnetul (Henry, 1828), telegraful electric (Morse, 1835), motorul electric (Davenport, 1837), semănătoarea (Howe, 1864), presa rotativă (Hoe, 1847), locomotiva electrică (Vail, 1851) Oțelul Bessemer (Bessemer, 1865), telefonul (Bell, 1876), fonograful și lampa incandescentă (Edison, 1877 și 1878), linotipul (Mergenthaler, 1884), bicicleta (Pope, 1886), kodak-ul (Eastman 1887), cinematograful (Edison, 1893), aeroplanul (Langley, 1896) și televiziunea (Bell Laboratories, 1927).

noi oare în stare să trimitem mai buni gânditori sau mai cultivați oameni decît acei care au formulat prima noastră constituție?" Răspunsul este: desigur, nu.

Și acest autor propune, ca pentru o mai conștientă dezvoltare a națiunii și indivizilor americani, — care se scuză de unele lipsuri dureroase, cu speranța că le vor remedia cînd „vor mai îmbătrîni“, — ei, americanii, să „gîndească și să spună limpede adevăr, care este că ei sînt un popor bătrîn, de aceeași vîrstă cu verii lor europeni, care s'au mutat într'o lume nefixată“.

* * *

Dar nu numai cultural și politic, americanii sînt bătrîni, ci și economicște. Mai ales, economicște. Aici putem recurge la autoritatea economistului francez André Siegfried, care a dat o bună carte asupra Statelor-Unite în ceiace privește politica și economia, dar cu totul insuficientă cînd e vorba de spiritul și cultura americană. (Greșala sa fundamentală, credem noi, este că d-sa n'a ținut sama de cosmopolitismul american și creațiile sale și a accentuat dimpotrivă, exagerînd chiar, britanismul americanilor, idee pe care noi am combătu-o mai sus). Siegfried spune categoric: „*industrializește, America este matură*“. Și el fundează această afirmație pe faptul că U. S. A. cumpără acum materii prime din America de Sud, Africa și Asia și le plătește în bunuri manufacturate. Această poziție industrială este poziția unei țări mature, care economicște nu mai poate trăi fără ajutorul altor țări. Bogatele State-Unite nu pot trăi azi fără de America de Sud, Asia și Africa, de unde ele iau cauciucul, mătasa, zahărul și cafeaua. Iar în prezent, americanii sînt în strînse legături economice cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste și, pentru a-și plasa bunurile fabricate, capitaliștii americani și industriașii, speriați de criza lor de supra-producție trec peste orice teamă și principii politice. Corporația americano-sovietică „Amtorg“ este cel mai mare singur-cumpărător al produselor americane agricole și industriale pentru export. (În 1929, „Amtorg“ a cumpărat produse din U. S. A. pentru 94.500.000 dolari).

Din acest punct de vedere foarte instructivă a fost întîlnirea oamenilor de afaceri americani cu reprezentanții economicii ai U. R. S. S. la ședințele „Institutului de Politică“ din Williamstown, aproape de Boston. Williamstown este Geneva Americii, unde toate problemele internaționale se discută în detalii de cătră personaje competente din toate părțile lumii. Cum am fost de față acolo, am putut observa o precisă favorabilitate a oamenilor de afaceri americani pentru Soviete, tocmai pentru că noua Rusie e un bun plasament pentru supra-producția Statelor-Unite, cît și pentru ob-

ținerea unor materii prime. Petre Bogdanov, conducătorul Amtorgului, ale cărui acțiuni sînt deținute în întregime de guvernămîntul sovietic, a fost obiectul unei binevoitoare atenții.

Repetăm, așa dar, că economiceste America este matură și depinde de alte state atît pentru obținerea materiilor prime cît și pentru plasarea producției ei.

* * *

Scopul acestui articol nu este, însă, a înfățișa starea economică a U. S. A., ci doar să sugereze situația lor față de restul lumii. Nu este nevoie aici, așa dar, să arătăm cum exportul american crește și cum America poate dicta întregii lumi și chiar Angliei, acum pare-se inferioară și în războiul economic tocmai cu Statele-Unite. Instrumentele victoriei americane sînt produsele inteligenței și norocului ei: banii și mașinile. Și întreaga lume are nevoie astăzi de bani și mașini. În America banul a creat o lume nouă, iar mașina a făcut posibile splendide construcții arhitectonice, sgîric-nori și poduri, precum a asigurat individului un trai sănătos și oportunități de educație, și de creație chiar, pe care în alte condiții nu le-a fi putut avea.

Din sugestiile etnografice, istorice și economice înșirate aici, noi înțelegem a face doar cadrul în care să putem talmăci, într'un viitor articol, aspectele civilizației americane. De bună samă, civilizația înseamnă înflorire culturală, economică, și politică; înseamnă reflecție și educație sau, contemplație și acțiune deopotrivă de creatoare.

Cu premisele: 1. *Americanii sînt americani și foarte puțin altceva* și 2. *Statele-Unite sînt un stat matur*, credem că se poate păși la o sigură analiză și definire a civilizației Statelor-Unite, în legătură cu care Stresemann în ultimul său discurs, apărînd planul reparațiilor Young spunea: „întreaga Europă este în pericol de a deveni o colonie a aceloră pe care norocul i-a favorizat mai mult decît pe noi“.

Petre Comarnescu

Casa cu minuni

I-a minune: veilleuse-a miraculoasă

S'a născut la câțiva ani după frații ei, într'un Septembrie de toamnă timpurie, vinturoasă și înegurată. Am scos-o din casă abia tîrziu, cînd soarele de Mai rîdea larg și prietenos. A rîs și ea, cu mînuțele întinse și voioase, răsucindu-se din tot corpul ca să arunce hăinuțe și învălitori, și a cules astfel, din baia de raze, prima bucurie de a trăi. Dar dragostea pentru soare și fericirea ce-i venea de la el, n'au fost prima ei dragoste și prima fericire. Tot *lumină* a fost, dar una mai tainică și mai fermecată, de culori numai suave, de forme fantastice și mereu nouă, de o putere de mîngiere mult mai blajină și de o infinit de adîncă putere de vis. Această lumină se cobora și ea tot dintr'o înălțime depărtată, cu legănări încete de raze smălțate trandafirii sau albastre și împletiri de umbre capricioase. O ființă mai întunecată și mai înaltă decît cele ce se roteau de obicei în jurul leagănului călduț aducea lumina misterioasă ridicînd spre globul de sus minile în care lucea o scîntee. Apariția luminii era însoțită de sunete cristaline și zornăiri metalice care durau cît timp dura legănarea globului mare albastru și al umbrelor viorii. Cînd umbrele și razele intrau în neclintire, sunetele încetau. Atunci se simțea fericită. În tăcerea deplină, ființele dispăreau din jur și ea rămînea în ploaia mîngietoare albastră zăbreilită cu dungi de negură capricioase și prelungi. Apoi, ca șuvițele de umbră ce se topeau în lumină, trupul ei călduț se topea într'un neant binefăcător și îndelung: adormea. Asta se repeta mereu, mereu, la răstimpuri egale și neclintite. Fericirea luminilor albastre sau trandafirii (care alternau după cum i se muta leagănul dintr'o odae în alta) i-a fost mult timp o fericire statornică. Mai tîrziu, află ce nume purta prima ei mare dragoste și bucurie: *veilleuse-ă*, lampă de veghe. De atunci, întotdeauna aprinderea lămpii îi rămase un moment scump — și nici o altă lumină nu îi stîrni în suflet un mai bogat joc de fan-

tasme. Lumina lămpii rămase mereu izvorul reveriilor deșarte și al nălucirilor înalte.

A II-a minune : jocul amintirilor

Tatăl lipsea toată dimineața până la ora prânzului. Scria și socotea fără odihnă într-o casă cu caturi numeroase, unde îl asculta lume multă. După prânz, intra în odaia lui cu masă mare la mijloc și cu dulapuri înțesate de cărți. Nu eșea de acolo decît sara, pentru cină, iar cînd nu se întorcea din nou și după cină la scrisul și cărțile lui, venea voios în odaia copiilor să stea de vorbă și să le facă jocuri. Niciodată un joc nu semăna cu altul, de aceia copiii așteptau venirea lui cu nerăbdare aprinsă. Odată, de cum veni, se așeză pe scaun cu toți trei copiii în jur: unul pe masă, lingă brațul lui, altul pe covor, în picioarele lui, fetița pe un scaunăș împletit în fața lui, ghemuită ca o bătrînică înțeleaptă, dar cu ochi scăpărători de viezure. Tatăl scoase din buzunar un carnețel și un creion. Apoi privi dearîndul la copii, mai pătrunzător ca de obicei. Inima fetiței bătu cu putere și ochii i se ațintiră la el: îi plăceau jocurile nouă și mai ales acelea în care era vorba de o întrecere grea și serioasă cu frații ei. Acum simțea că li se pregătește un joc greu și serios.

Și tatăl vorbi.

— Gîndiți-vă bine, — vreau să însemn aici primele voastre amintiri, — lucrurile de care vă aduceți aminte mai cu greu... cele mai depărtate. Hai să vedem: ...care pe care?...

Luki, grăsuliu blond cu ochii negri, copilul mijlociu ca vîrstă și cu rîvnă cerebrală mijlocie, nu se osteni de loc cu încercarea propusă. Scoase din noianul imaginilor trecute pe cea care-i venea la îndemînă.

— A!... tată, — știi?... la Circ: ...apa din mijloc în care înotau oameni și cai... și foce!

Fetița sări îndată și preciză cu hotărîre.

— „Circul-sub-Apă” de la Sidoli. Asta am văzut anul trecut;... era și o căprioară speriată pe pod. Ce frumoasă era!

Tatăl însemnă în carnet și zîmbi satisfăcut.

— Bravo, Nono! Nu credeam să-ți mai aduci și tu aminte de Circul sub Apă ; aveai numai doi ani. Luki, dolo-fane, te-ai făcut de rîs!

Luki nu se simți umilit de vreme ce ofensa venea de la unul mai mare — dela cel mai mare după credința lui. Se întinse pe masă, — care din prevedere era mai totdeauna goală, — și apucă pe tată-său de gît azistînd de-acum ca un spectator indolent la întrecerea celor doi. El se scosese de la început — și singur — din joc.

Tatăl privi la copilul de pe covor.

— Tu, Mimi, nimic ?

Băiatul cel mare înălță capul delicat și întredeschise ochii castanii inteligenți.

— Ba da!... dar nu e ceva sigur.. nu știu unde.... Doar mi-amintesc de tine când ne-ai adus o prepeliță pe jumătate moartă... și eu nu voiam să i-o dau lui Luki... fiindcă era prea mic... ca să n'o omoare de tot... și mama s'a supărat... dar tu mi-ai dat dreptate și mi-ai lăsat pasărea mie... și a trăit... și ciugulea grâu din lina de pe spinarea lui Ghiță, berbecul.

— Bine, foarte bine! — și tatăl înscrise din nou în carnet — asta era la Prisăcani. Nora nu era născută, Luki avea câteva luni și tu între doi și trei ani; — doi ani și jumătate, așa ceva !... Ei, văd că ese bine și jocul ăsta; dar ia mai încercă, — încercați amîndoi, vreți să vă ia tot Nora înainte?

Luki își mărturisi lenea.

— Eu nu mai vreau: Sint prea multe de câte-mi aduc aminte și le încurc. Mai binc alt joc: de-a „mielu' gras”.

Tatăl se uita zîmbind la fetiță. Iși apropiase puțin sprîncenele negre, subțiri; și fața ei mată se îmbujorase. Făcea o sfortăre care o chinuia: alerga după o amintire care nu se lăsa prinsă și nici prea mult apropiată.

— Lasă, Nora, zise tatăl : nu te căzni prea mult. Spune numai ce știi.

— Tată, mi-e necaz... nu știu ce a fost...

— Spune, te ajut eu...

Cu ochii strînși, fetița zugrăvi ce vedea.

— M'am speriat odată rău... nu știu ce era... parcă un om — după picioare — cu o cutie mare neagră în loc de cap... sau un cearșaf negru, nu știu bine... Am plîns... dar noroc că eram cu voi...

Tatăl tocmai voia s'o ajute, cînd o lumină de înțelegere trecu prin conștiința fetei care strigă voioasă și biruitoare:

— Tată!... mi se pare că eram la fotograf!

— Exact!... Bravo, Nora! Eram la Sinaia cu toții. Știu că te-ai speriat și ai plîns. Tu aveai abia un an și jumătate. Înțelegeai și vorbeai tot. Frumoasă memorie! Bravo, Nora!

Și privind spre băeți:

— Va-să-zică, domnilor, v'a bătut o fată!... și voi v'ați lăsat bătuți!...

Luki sări în sus, gata să alunece de pe masă dacă nu-l sprijinea tatăl.

— Bătae?... La bătae știe dumneaei cine-i mai tare!

Tatăl îl liniști dîndu-i câteva din poreclele care-l măguleau, nume de revoluționari și bandiți balcanici renumiți în ultimele timpuri.

— Ho, Șarafof! ho, Ioan Pipa! Cu pumnul și cuțitul e mai ușor să învingi; cu creerul însă mai greu.

— Ce lucru mare!... să spui ce știi!... mie mi-e lene.

— De sigur, Luki-Foltea! lui numai să mănince, să bea și să doarmă nu i-i lene.

Și înhățindu-l de pe masă, îl urcă pe umeri, și-l purtă, radios, prin odaie.

— Miclu-gras!... mielu-gras!...

Luki sălta frenetic pe umerii tatălui, cîntîndu-și fericit refrenul:

— Cu untura pe na-a-a-as!

Mama intră pe ușă cu bătrîna Roza după ea. Cînd văzu pe tată cu favoritul ei în spinare, fața i se luminează și alergă să-l ceară.

— Luku-mamii, Luku-mamii !... hopa jos !... și la culcuș, găină, că ți-e gușa plină !

Tatăl trecu pe Luki în brațele mamei și se pregăti să plece. Mai privi odată în carnet și spuse:

— Știi? Nora își aduce aminte de cînd ne-am fotografiat la Sinaia și n'avea decît un an și jumătate. Extraordinar, nu e așa?

Mama își luă aerul ei nemulțumit și muștrător.

— Da?... Se poate!... Nu cred însă că e bine ca un copil să fie așa precoce. Și tu le faci totdeauna jocuri care le forțează mintea prea mult.

— Da' nu i-am forțat, dragă...

Mai mult nu stăruie, de teama unei discuții. Privi un timp la pregătirile de culcare ale copiilor. Luki se lăsa dezbrăcat de mamă-sa, cu gesturi răsfățate și somnoroase. Roza culegea de pe jos hainele aruncate în grabă de Mimi. Lîngă pătucul ei, Nora, singurică, își orînduiea pe scăunel rochița, șorțulețul, cămășuța și ciorapii. Tatăl o privi îndelung. O păpușică vioaie și cuminte care întîmpina viața cu pofta calmă a celui care simte că nimic nu i se va refuza, că va birui totul cu ușurință. Ii semăna lui și se bucura că—mai bine ursită decît el — venise în lume cu prea puține greutăți și necazuri de învins. Totuși, cine știe dacă nu va avea și ea de suferit?... Privi o clipă la mama copiilor, la ochii ei verzi ciudați; se gîndi la firea ei pătimașe și pătinitoare... Dar fu numai o clipă de îndoială. Fetita își va stăpîni mama, cum și-a stăpînit el soția. Și aci, o îndoială i se strecură iar în cuget. O stăpînie, e drept, pe femeia cu ochi verzi, dar cu ce preț și cu ce sbucium!

Copiii erau în paturi. Ii mai privi odată pe rînd; toți copiii buni și frumoși. Apoi eși binișor pe ușe, cu gîndul mai liniștit.

În odaia cu lumină palidă roz, trei capete fragede se profilează în perinile albe. Mama, la unul din căpătie, mîngîie cărlionții blonzi ai favoritului care, — după ce somnolase la dezbrăcat, — acum nu se mai liniștește.

— Mamă, ce e aia „cătegușa”?

Mama se apleacă peste pat, nedormită.

— Ce?

— Când zici: la culcuș, găină, cătegușă plină, — ce înseamnă „cătegușă”?

Din pătucul Norii pufni un ris scurt. Mama rise și ea când înțelese întrebarea.

— „Cătegușă?!” dragul mamei Luculeț, sînt mai multe cuvinte aici ! Îți spun eu mine. Dormi acum.

Dar Luki auzise risul stăpînit al Norii. Și după ce mama îi sărută mîna grăsulic și i-o puse binișor pe plapomă ca apoi să plece, Luki, luptînd cu somnul, spuse tare ca să fie bine auzit din patul vecin.

— Nu e așa, mamă, că Norica e o țigancă?

Mama îl mai mîngie ușor, gata să plece.

— Da, Luku-mamei, Nora e o țigancă.

Și eși binișor din odaie fără ca Luki măcar să audă satisfăcătoarea confirmare, căci adormise într'o clipă. Alt copil însă o auzise.

A III-a minune : Pomul de Crăciun

De cîteva zile casa e în febere. Soneria sbîrnie de dimineață până sara ; comisionari și băeți de prăvălie aduc pachete mari pe care nimeni n'are voc să le desfacă și care dispar toate nu se știe unde. Salonul, cît și biroul tatii, sînt zăvorîte și copiii nu mai au voc în „hall”. În cămări, intră și ies mereu provizii felurite. Hermina strigă supărată la toată lumea să nu-i lase ușa deschisă, că i se strică cozonacii. Miroase peste tot a prăjituri și a mandarine. Zăpada, afară, e albă și frumoasă ca de sărbătoare. Mama nu se mai vede. Roza nu mai are timp de copii. Marin a primit ordin să-i plimbe cît mai mult pe străzi cu circulația potolită, în grădina publică cu lacul înghețat unde se patinează, sau să-i ajute să facă un om de zăpadă. Dar copiii nu au răbdare. Scurtează din ce în ce plimbările și nici omul de zăpadă, nici saniușă nu-i ține îndelung, ca altădată, în curte. Intră și ies mereu din casă cu șoșonii descheiați, pe care Marin îi scoate și-i încălță fiecărui copil, la fiecare sfert de ceas. Uneori copiii nici nu se mai descaltă. Intră cu șoșonii uzi până în sufragerie, prin săli și odăi, lasă urme de zăpadă peste tot, iar bietul Marin primește observații severe de la Roza și mai ales dela mama, cînd iese întimplător din odăile interzise unde s'a ascuns și nu se știe ce face acolo. Dintre toți, Luki e cel mai nerăbdător. Face gălăgie și murdărie mai multă decît toți și de trei zile reclamă, cu drepturi bine cîștigate, alintările mamei de care nu știe să ducă lipsă.

E în după amiaza serii celei mari, cînd vor vedea minunea. Casa trece printr'un moment de reculegere. Copiii sînt

în odaia lor. Mimi se ocupă liniștit. La masa mare lângă fe-reastră și-a întins paleta, penelurile și paharul cu apă. Zugră-vește frumos pe un album, după model și din închipuire, cai galbeni-castanii, coșari negri și elefanți albaștri-cenușii. Nora îl urmărește dela capătul opus al mesei, ridicată cu picioarele pe scaunul prea scund pentru ea. Uneori, când subiectul în curs de zugrăvire o pasionează, se întinde cu tot trupul pe masa lungă și goală, să vadă mai bine. Din când în când sus-pină. Ar vrea să picteze și ea. Mai ales ar dori mult, mult, — dar sigur că Mimi se va face iar că n'o aude. — ar vrea să scoată tâblița din ghiozdanul lui și să rotunjească frumos, cu creionul de piatră, literele pe care le-a învățat pe apucate, dela el: o, i, a, l, n, m, b, c, u, r... Și să formeze apoi cuvinte minunate, ca el, care se duce din toamnă la școală: oi, ac, ban, om, cuc, rac!... Ce frumos!... Dar știe că ar încerca în zădar.

Mimi și-a ascuns ghiozdanul, cu lecțiile de vacanță scrise gata. Nimeni nu are voc să se atingă de geanta prețioasă și mai cu samă Nora. Așa scai de fată n'a mai pomenit. Tot me-reu în spinarea lui de cite ori scrie, citește sau pictează. Nora se roagă drăguț, stăruitor:

— Lasă-mă, Mimi, și pe mine să văpsesc numai gisca!... Numai-numai gisca aia galbenă cu ciocul și labele roșii!..

Mimi refuză cu egoismul implacabil al copilăriei, mai ales fiindcă și pe el pictura îl pasionează.

— Lasă-mă în pace... și dă-te jos c'ai să-mi verși apa pe caet și atunci să știi c'o pătești! Cu mine o pătești!

De asta nu i-i frică Norii. Mimi amenință, dar nu lovește. Bătăușul e Luki — și acum e ocupat să strige și să bată cu pumnii în ușă, fiindcă Marin s'a dus să facă o tîrguială grab-nică în oraș și i-a închis în odae, cum i s'a dat ordin. Luki țipă cit îl țin plămîinii și se trîntește în ușă cu părțile grase, care nu dor.

— Maaamă!!... maaamă!!...

Casa e plină de țipătul sănătos al lui Luki.

— Vino, maaa-aaa-aaamă!!...

În sfîrșit, cheia se răsucește în ușa, care se deschide bini-șor, cu mari precauții, să nu răstoarne copilul care se îm-pinge în ea.

E chiar mama.

— Ce e asta, Lukule?!... Ce e asta?!...

Glasul însă e mîngios, fără umbră de dojană.

— Moș Crăciun e pe drum, — acum îi auzi clopoțelul la ușă, — și tu țipi așa urît ca un copil rău! Vrei să nu mai vie Moș Crăciun?

Copilul s'a liniștit. Se alintă pe genunchii mamei și po-runcește:

— Ba să vie!

— Atunci fii cuminte. Uite, trimit numaidecît pe Roza să vă îmbrace și să vă spună un basm.

— Nu vreau basm!

— Bine, fără basm... Dar atunci să stați liniștiți până încep să vină musafirii. Trebuie să mă lăsați să mă îmbrac și eu și mai trebuie, — înainte, — să mă duc să văd dacă a terminat Roza de pus masa în sufragerie.

— Merg și eu în sufragerie!

— Bine, hai și tu.

Mama și Luki ies ținîndu-se de mîna și vorbind drăgăstos. Mama nu recomandă nimic celorlalți doi copii. Știe că vor fi cuminți și că-și vor găsi de lucru.

Mimi și Nora rămîn singuri în negura din ce în ce mai deasă a odăii. Toți ai casei sînt în forfot, nimeni nu se mai gîndește la ei. Amîndoi tac, din același imbold. Știu să guste la fel farmecul umbrei și al tăcerii. Nu le e frică. Gîndul că sînt subt apropiata ocrotire a părinților îi liniștește. Și-apoi întunericul nu e deplin și nepătruns.

Prin fereastră se poate vedea cum scipește, pe alocurea, pulbera de diamant a zăpezii, ca într'o feerie. Geamurile casei lor aruncă pe zidul casei vecine pătrate și dreptunghiuri de lumină, desfășurîndu-le dinainte o lanternă magică în care se mișcă și gesticulează umbre cunoscute și hazlii. Silueta Rozei, cu cocul tugiuit și nasul de Vasilache, trece mereu prin lumină ca o figură deșuchiată de Guignol. Umbra subțire a mamei alunecă elegant și grațios. Hermina se leagănă ca un butoi pe valuri!... Astea se petrec la dreapta, în sufragerie, aproape de odaia lor. La stînga, mai departe, după dormitorul mamei, după hall, ferestrele salonului aruncă pe zid două dreptunghiuri largi în care dantelurile și broderiile perdelelor desenează arabescuri fine ca porțile palatelor din „O mie și una de nopți“. Dar acest Sesam prea-dorit e încă ferecat de taină. Nora visează, clădește minuni ca 'n basmele pe care i le spune mama și Roza. E primul ei Pom de Crăciun. Tata a hotărît așa: Cînd Nora va împlini trei ani. Ea dă la toate, chiar de acum, un înțeles interesant și prinde cu putere orice imagine.

Băeților le-a mai făcut pom, dar fiind prea mici, nu le-a rămas nici o impresie. Așa că acest Pom de Crăciun pentru copii între trei și șapte ani va fi un Pom pe care-l vor vedea toți trei și-l vor păstra viu în amintire. De aceea, tata a și vrut să dea acestui eveniment... dar șt!.. acestea sînt taine între el și mama, dacă nu chiar taine pe care le păstrează pentru sine.

— Ce faceți aici singuri pe 'ntuneric?

Tata a intrat pe ușă aruncînd o suviță de lumină în odaia copiilor. Se apropie și mîngie cele două creștete ghemuite la fereastră.

— Sărăcuții de ei! Cum de v'au lăsat singuri?... Și e tîrziu, trebuie să vă îmbrăcați.

Tocmai se aud risete, gălăgie, pași. Pe cealaltă ușă intră mama cu Luki, apoi Roza și Marin. Marin aprinde lampa. Odaia se umple de lumină, de veselie și parcă de căldură nouă.

— Tată!... vine Moș Crăciun!... auzi cum sună de tare!... strigă Luki cu putere.

— Mă duc să-l primesc, se zorește tata cu importanță prefăcută. Noroc că sînt eu îmbrăcat, că ne-am face de rușine. Hai și voi repede-repede, că acum vă chiamă!

— Moș Crăciun!... Moș Crăciun!... țipă și sare Luki. E așa de înfierbîntat încît nici nu bagă de samă că mama a eșit și ea din odaie după tata și că Roza îl dezbracă cu o iuțelă care-l face să se clatine pe picioarele grăsulii. Mama revine cu hainele de sărbătoare și le orînduește grăbit pe paturi.

— Cît mai repede, Roza, — îndeamnă mama. Au început să vie musafirii.

— Da' Moș Crăciun?? — țipă Luki.

— Și Moș Crăciun!... st!... mai încet! E în salon cu tata și vă-aude.

Și mama, cu un deget zîmbitor la gură, face din ușă semne și saluturi drăgăstoase către Luki; apoi iese.

Prezența marelui patriarh al jucăriilor impresionează și pe Luki. Toaleta copiilor se efectuează în liniște pioasă.

Se vorbește rar, pe șoptite.

— Tu l-ai văzut, Roza?

— Nein.

— În alți ani l-ai văzut?

— Ia.

— Are barbă mare?

— Sehr grosse!...

— De ce mă sgîrrii! Te spun mamei!

— Mein Gott!... Abia atinge eu! Șosete astea sehr strimt...

— Eu nu vreau să mă strîngă!...

— Schau Nora und Mimi, so brav!... se imbrac singur.

— ....

— Și Pomul l-ai văzut?

— ....

— Spune, l-ai văzut?

Fetița se apropie.

— Roza, bitte, încheie-mă la rochiță, că nu pot.

— Fugi de-aici, să-mi spună mie de Pom! — se răzoeste Luki. Spune, că te trag de coc, (și la Luki, vorbele sînt fapte!) l-ai văzut?

— Mein Gott! mein Gott! Nu văzut! Aduce în trasura. Noroc că tocmai intră mama. E frumoasă ca o zîină, toată

în mătase mov, cu violete de Parma la talie, adiind a parfum de viorele, ca o primăvară.

Ce multe îi iartă Nora mamei, pentrucă e așa frumoasă !

Luki a dat și tot Luki țipă.

— Mamă, Roza e o proastă!

— St! st!... nu ți-e rușine?!... Te rog, Roza, sint câteva copci la spate, ajută-mă puțin. Vino aici, Nora. Lukii!! ai să-mi rupi rochia! — te rog nu te agăța de mine!...

Nora stă cuminte subț minile fermecate ale mamei. Nimeni nu poate, ca ea, să-i înoadă pomponul din creștet, să-i aleagă o cărare rotundă și breton bogat. Uite, într'o clipă e gata pomponul zburător ca un fluture imens, roz. Toată parcă e o floriceică roz. Dar tot Mimi e mai frumos, dintre copiii. Așa crede Nora. I se pare — înalt și subțire cum e și cu pantalonii lungi,— că numai în cărți și tablouri a mai văzut ceva care să-i semene.

— Gata, mamă ? Mergem ? I-auzi cum sună soneria me-reu!

— Gata!...

Mama privește copiii pe rînd și pare mulțumită.

— Vii apoi și d-ta, Roza, să-mi ajuți în salon.

— Gleich, gnädige Frau !

— Eu merg cu tine, mamă, se răsfață Luki.

— Bine, mergi cu mine, dar să fii cuminte. Mai întâiu salutați pe toată lumea, ați auzit? — și n'aveți să vă certați pe jucăriile ce le împarte Moș Crăciun la toți copiii. Tu, Luki, să nu te bați cu Clara, ai auzit ?

— A venit și Clara?!

— Desigur. Și Clara, și Bebica, și Dorel, și Mircea — și toți pe care i-ați invitat.

— Tu i-ai invitat! se necăjește Luki.

— Adică nici eu nici voi: Moș Crăciun! îl împacă mama.

— Mamă, să nu le dea lor jucării mai multe! se lăcomește Luki cu anticipație.

— Luki!... nu mă supăra!

De data asta, mama e chiar severă și Luki, neobișnuit, se potolește.

— Haidem, acum!...

De la prima ușă deschisă se aud risete zglobii, din ce în ce mai apropiate și din odaie în odaie lumina e mai bogată. Inima Norii i se sparge în piept.

Lume multă îi întâmpină în haț cu exclamații vesele.

— Ce păpușică drăguță!

— A adus'o Moș-Crăciun?

— Să mi-o dea mie că am fost cuminte tot anul, — n'est-ce pas, chère madame?

Mama zîmbește și nu știu ce răspunde că toată lumea rîde.

— Eu tot am să mi-o adjudec singur !

Nora se simte luată pe sus și se trezește în brațele maiorului de Stat-Major Theodor R., cel care face pe mama și pe toată lumea să ridă. Altă dată, Nora ar fi fost fericită în brațele lui, căci dintre toți care vin la ceaiurile mamei, acesta e cel care-i place mai mult. Dar acum, eghileții lui o apasă rău pe pieptul ei nerăbdător. Căpitanul simte parcă ce se petrece în ea. De aceia îl iubește Nora, că înțelege mai tot ce simte și gîndește ea.

— Nono!... ce figurină adorabil de serioasă ești astă seară! Așa se și cuvine în ajunul evenimentelor mari!... Pomul de Crăciun... nu-i așa?... pe el îl aștepti acum? Eu azi nu mai am trecere. Foarte bine, primesc și locul al doilea după moșneagul cu jucării... dar îmi dai voie să te duc eu de minușică la Pom, cînd s'o deschide ușa?

— Da!

— Știam eu că ești drăguță. Am să merg lingă tine și am să-ți ții o umbreluță că acolo e un lucru mai ceva decît soarele!

— Adevărat?!...

Nările mititele ale Norii palpită de nerăbdare.

— Haide, dragul meu, spune tatii maiorul R., roagă pe Moș Crăciun să deschidă; nu vreau să-mi torturez prea mult pe micuța mea Nono.

— Perfect!

Tata se apropie încet de ușa salonului. Rîsetele încetează, lumea se scoală și copiii se rîndesc la o distanță respectoasă de ușa misterului hibernal. Căpitanul și Nora sînt cei mai aproape de ușa, în primul rînd. Tata bate rar, solemn.

— Ne dai voie, Moș Crăciun?

Un glas adînc răspunde și o sonerie zbrîrnîe prelung. Ușile se dau în lături încet, misterios, ca'n basme.

— Aaaa!!!.....

Toți rămîn pe loc, uimiți și închid ochii de prea multă strălucire. Nora nu închide ochii. Ii dilată mult, mult, să cuprindă tot, tot, tot! Asta nu e treabă tocmai ușoară! Și camera e alta, — parcă nouă, — cu lumini de jur împrejur, care fac să strălucească zăpada de pe mobile! (A nins oare în casă?) Și în toate colțurile, pe tot tavanul sînt falduri de mătase albastră cu steluțe aurii. Astea le-a trecut Nora foarte repede prin ochii ei grăbiți; în clipa următoare nu-l mai vede decît pe el: *Pomul fermecat*. E frumos cum l-a visat. Înalt până la tavanul foarte depărtat și încărcat de străluciri și culori vii: o piramidă sclipitoare înțesată cu minuni. Nu se poate spune dintr'o dată ce podoabă de pe el e mai frumoasă. Nenumăratele făclii de ceară roșie, bleu și roz?... Diamantele zăpezii de pe ramuri?... Razele de betea multicoloră?... Ciucurii de aur ale nucilor poleite?... Fluturii sclipitori?... Păsările de pur-

pură și de azur în forme nemaivăzute?... Păpușile zîmbitoare?... Maimuțoii caraghioși?... Iepurașii?... ursuleții?... îngerașii?... clownii?... balerinele?... Prea e mult!... Te zăpăcești!...

Pe Nora o doare gîtul. A privit în sus nemișcată. Nici n'a văzut grămada de jucării mari, superbe, la care s'au și repezit alți copii în zăpada de sub pom. N'a văzut nici pe Moș Crăciun, în halat și scufă roșie tivite cu blăniță albă, cu barba până la mijloc și mătura în cingătoare. De-abia acum le vede Nora. Le-a întunecat pe toate astrul strălucitor din creștet și care s'ar zice că singur revarsă toată lumina peste pom...

— Ei, Nora?...

Tata și maiorul R. sint lîngă ea și îi surîd. Tata se apleacă în fața ei, prietenos.

— Ca fetiță cuminte ce ai fost, Moș Crăciun întreabă ce-ți place mai mult din Pom; să-ți alegi.

Nora mai că nu-l aude. Tremură de teamă și de indignare, căci începe să vadă ce se petrece în jurul ei: cum mama a și început să smulgă din pom atîtea și atîtea minuni ca să le coboare în mîinile mici întinse cu lăcomie. Ea l-ar vrea așa întreg mereu, pentru a retrăi fericirea pe care au simțit-o ochii și sufletul ei cînd l-a văzut.

— Tată !... de ce taie ! geme ea.

— Hai repede, să-ți tai și ție ce vrei !

Și Nora zboară pe sus în brațele tatii cu mîna în mîna maiorului și se rotesc în jurul Pomului.

— Nu, tată !... caută să explice Nora, dar nu-și găsește cuvintele.

— Stai, zice tata, că-ți aduc eu ceva. Și Nora trece iar în brațele maiorului, privind acum Pomul mai de sus și mai de aproape, descoperind în ascunzișul ramurilor adînci comori nouă, nesecate.

Tata vine cu o păpușe mare în brațe, mare aproape cît Nora și tot ea cu rochie și pompon roz, cu pantofiori de lac.

— Uite, mama și eu am rugat pe Moș Crăciun să-ți aducă o păpușică frumoasă; tot n'ai tu surioară cu care să te joci.

Nora nu întinde mîinile spre brațele deschise ale păpușii. N'a fost niciodată atrasă de figurile reci de ceară sau porțelan. Singurele figuri care o interesează sînt oamenii vii.

— Ce, Nora, nu-ți place?... mai am și altceva, dar nu știu ce s'a făcut...

Nora nu vrea să-l întristeze pe tata.

— E frumoasă, tată, dar e prea mare.... Să n'o sparg. Pune-o bine... până mîne.

Maiorul R. spune tatii ceva în limba pe care Nora n'o înțelege.

— Îți aduc numaidecît altceva, zice tata.

— Să nu rupi nimic din pom !... recomandă Nora, dar tata n'a auzit-o, căci a plecat repede.

— Vrei să-ți rămână ție toate jucăriile, glumește maiorul.

Nora îl privește severă, nemulțumită că de data asta n'a înțeles-o. Ii răspunde furată de vis:

— Vreau să le văd așa, pe Pom. Parcă-i o pădure cu pitici care au adunat comori bogate... și le-au scos să le privească, noaptea pe lună.

Maiorul o privește cu simpatie uimită, nu pentru prima oară. Fetița asta îl distrează,—pe el omul elegant și rafinat,—mai bine decît un om mare. Nu-i pare rău c'a supărat-o puțin, căci atunci reflecțiile ei sînt și mai însuflețite. „Homme d'esprit“ și „homme à femme“ cum este prin excelență, ar vrea, fără să piardă tinereța de azi, să fie cu o duzină de ani mai tîrziu și... liber !... să poată cîștiga minunea asta pe care o ține în brațe. Strînge, cu o ușoară întăritare sensuală, trupul cald.

— Je suis fou !

Maiorul se trezește vorbind tare și rîde singur. Tocmai vine tata și duce în mîna un obiect mare, cristalin, care lucește min-gios. Ochii Norii se însuflețesc: a văzut și îi place !...

— Uite, Nora, basinul ăsta de cristal, cu lebede care se plimbă frumos pe apă. Vezi ?... Apa se mișcă și nu se varsă... lebedele alunecă mereu, mereu și nu cad. Îți place ?

— Da, tată !!...

Nora de-abia mai răsuflă de bucurie. Ii place apa care se clatină mereu, apa cu fundul ei nevăzut, cu vapoare ce se duc departe, cu bărci, care se leagănă ușor... A văzut chiar în toamna asta o apă așa de mare !... dar ca toate lucrurile pe care le iubește prea mult, le ține în ea și nu le destăinuște la nimeni... Așa că tata n'a știut ce jucării să aleagă pentru Nora. Eleșteul acesta cristalin se apropie de visurile ei ascunse, așa că Nora e împăcată și chiar fericită. Maiorul și tata privesc satisfăcuți la bucuria tăcută a Norii.

Dar iată că mama se apropie de grupul lor fericit grăbită și încruntată.

— Ce faci, Tinule !?... ai luat lebedele care sînt deja date Bebiehii !.

— Dar bine, dragă, n'a fost vorba să le rezervăm pentru copiii noștri, pentru Nora ?

— Ce vrei, le-a văzut Bebieca și nu mai putea după ele. Puteam să i le refuz cînd părinții erau lingă ea ? Te rog dă-mi-le să le duc la loc fără să bage nimeni de samă. Le-ai luat de pe credență, unde mama Bebiehii le-a pus în dosul paravanului cel mic, cu multă grijă, să nu se spargă. Ce ar zice de noi, dacă nu l-ar mai găsi acolo !

Mama ia cristalul din mînile tatii și dispore printre invitați... Tata și maiorul schimbă privri triste și vorbe neînțelese. Nora e strînsă tare la un piept cu eghileți de aur. Nici nu simte. Ceva o doare și mai tare în pieptul apăsător. Se încor-

dează toată ca să învingă o năvală dureroasă ce i se urcă din piept spre gît.

Tata, într'o clipă a dispărut și s'a întors cu brațele încărcate.

— Alege, Nora, tot ce vrei !

Sînt de toate în brațele tatii: maimușoi, trăsuri, case cu olance frumoase roșii, ursuleți, cămile, elefanți....

Tata e bun, dar e stingaci. Nu ar fi trebuit să facă asta. S'o fi lăsat să se liniștească încet, încet. Acum e prea tîrziu. Nora nu mai poate lupta cu nodul din gît și năvala din piept. Se lasă pe umărul maiorului, sguduită puternic, moale și fierbinte. Toată lumea e în picioare, în jurul ei, pe canapeaua unde au dus-o repede.

— Ce s'a întîmplat ?...

— Ce are mititica ?...

— Vai, cum suspină !...

— Dați-i apă cu forța, scumpă doamnă, nu vedeți că-i vine rău ?...

— Adu, Roza, eter !...

Mama explică destul de calmă.

— Nu e pentru întăia oară. E copil prea nervos și excesiv. De sigur a impresionat-o Pomul. E primul pe care-l vede. O doamnă sugerează just.

— Poate a vrut o jucărie și au luat-o alții înainte.

Mama se grăbește să desmintă.

— Da' de unde ! E un copil așa ciudat că nu-i plac jucăriile care plac altor copii. N'are nici o păpușă. Acum i-am dat una și văd că nici n'a luat-o măcar. Haide, Nora, liniștește-te. Tu ești un copil cuminte.

Glasul mamei, care a lovit-o așa tare în inimă, îi face rău.

Plînge și mai tare. Maiorul a înțeles motivul.

— Imi dați voce, doamnă, să-i vorbesc eu ?

— Cum nu ! poate ai mai multă influență, ca prieten !

Fata asta are ciudățeni de om mare. Maiorul roagă lumea să se mai împrăștie. Tata și mama rămîn aproape, în dosul canapelei. Maiorul se apleacă peste fetiță, care suspină în perină.

— Uite, Nora: lumea s'a dus. Suntem singuri... Spune ce vrei tu și eu am să-ți fac....

Suspinele Norii se răresc, se ușurează. În mîna maiorului mînuța fetiței are parcă o mișcare de mulțumire. Maiorul o lasă pe Nora un timp așa, apoi o întoarce binișor, binișor spre el, avînd grijă să ascundă cu pieptul lui viziunea ființelor și a lucrurilor care ar putea-o răni iar. Dar ea tot vede ceva peste creștetul prietenului delicat și drag;—ceva înalt, depărtat și care lucește ca o minune supra-pămîntească. Suride cu împăcare.

— Ți-a trecut ?... Așa e bine, Nora, să uiți !... Și acum,

fiindcă ești mai veselă, spune-mi mie drept, ce vrei să ai acum din Pom și ce să-ți aduc eu mine. Cărți cu poze?... teatru de păpuși? pasări vii în colivie? lebede?... Căci mine, dacă vrei, îți aduc lebede la fel — la fel cu cele care ți-au plăcut.

Nora suride cu ochii spre depărtări nedeslușite și nu tre-sare la nici o făgăduială ispititoare a bunului ei prieten. Maiorul simte că în capul ei misterios ceva s'a hotărît.

— Spune tu, ce vrei ?...

Nora ridică mînușita roz și arată sus, spre creștetul stră-lucitor al Pomului.

— Steaua!...

Maiorul e radios.

— Mă urc să ți-o dau jos numai decît !

Nora clatină din bretonul întunecat și suride misterios.

— Nu vreau jos !... Acolo mi place... sus !... E a mea... să nu o dea la nimeni...

A IV-a minune : Basmele

Mimi se duce la școală, e foarte ocupat cu lecțiile și nu mai ascultă de mult poveștile mamei. Luki n'a avut niciodată răbdare să asculte un basm până la capăt. De-abia începe mama unul, și-l auzi.

— Altu' !

Din zece nu-l interesează nici unul.

— Altu' mamă !... Altu' !...

Pe Nora însă, lumea fantastică a Zmeilor, a Zinelor și a Feșilor Frumoși o pasionează. Ar asculta încremenită o sută de basme pe zi dacă douăzeci și patru de ore ar ajunge pentru povestirea lor, — și tot ar mai cere altele. Basmele n'o adorm, ca pe alți copii; o trezesc. Și dacă, în sfîrșit, nici mama, nici Roza, nici Marin nu vor să mai povestească, fiindcă izvorul celor știute de ei a secat, Nora se mulțumește cu repetarea lor. Iar dacă, sara, i se răspunde că e tîrziu și că trebuie să se culce, Nora trăește și în vis lumea feerică a piticului Suge-Sînge, a lui Barbă-Cot, a norocosului Ali-Baba, găsitorul de comori de-a gata. Uneori sperie somnul ușor al mamei, din camera ei de alături, — așa o sbuciumă această prelungire a basmelor în somn.

—Piticu'!... piticu', mamă!... Oglinda!... Pepelea!... Zmeul, mamă !!...

Și mama, ca s'o liniștească, o ia uneori în pat la ea, alături. Atunci, fetița readoarme liniștită de această favoare, ca de o vrajă blîndă și puternică. Mama vede că basmele înfierbîntă imaginația Norii și-i strică odihna nopții; pe a ei deasemenea. Ar vrea s'o mai rărească cu poveștile, dar nu scapă de stăruințele fetiței.

— Încă un basm, mamă !

— Ți le-am spus pe toate, crede-mă.

— Mai știi !... știu eu că mai știi !

Mama e silită să-și reîmprospăteze memoria și repertoriul căutînd printre cărți, — și recitînd, — poveștile lui Perrault și ale fraților Grimm. Nora înmagazinează cu patimă, — unde mai încap oare? — toate variantele *Scufiței Roșii*, ale *Cenușeresei* și ale *Cotoiului Incălțat*. Nu încarcă și nu elimină nimic. Cînd mama, la vre-o repovestire, mai confundă unele situații, Nora o corectează, fără orgoliu, cu respect de adevăr.

— Nu, mamă: nu se face nimeni stană de piatră în *Frumoasa Lumii*; asta e din *Cei doi Frați* și ai uitat să spui ce vis a visat Frumoasa cînd a dormit acasă o noapte mai mult decît îi dase voe Urîtul Pămîntului.

Mama care ar vrea uneori să întoarcă o vizită de rigoare, se prefacă supărată puțin, ca să scape.

— Vezi, acum le știi pe toate mai bine decît mine și tot mai vrei să ți le spun mereu !...

De teamă să nu i se rezeze plăcerea asta nespusă, Nora asigură plină de convingere... aparentă.

— Mamă, dar și așa e frumos. E mai frumos!... că e ceva nou.

Dar fiindcă atîta și atîta repetare o satură pe mama fără a o sătura pe Nora, mama, — pentru plăcerea ei mai mult decît a fetei, — inventă.

Sînt pline de un farmec deosebit invențiile mamei. Un șir de întîmplări care se leagă între ele.

Povestea unor copii, — trei, ca și ei, — de cînd sînt mici până se fac mari. Și mama, ca să nu se priceapă că e vorba de copiii ei, — și astfel să piară farmecul povestirilor, scoate scene din amintirea copilăriei sale. Și oftează uneori. Era mai frumos atunci !... Adevărat viață de basm. Bogăție mare... copii numeroși; primul mare Domnitor și Rege al țării în casa lor, pe vremea războiului; miniștri și arhierii la masă; echipaje la scară; țări străine, mereu nouă!... Minunile astea au existat în adevăr pentru ea !... Ce vor avea din toate astea copiii ei ?... De pe acum au mai puțin decît ea. Și mai tîrziu?... De teama acestui tîrziu, necunoscut și poate protivnic, — mama nu cutează să închee prea strălucit *Basmul Celor Trei Copii*, deși ar vrea din tot sufletul. Nici Nora, nesățioasa, nu se împacă prea mult cu desnodămîntul palid, mediocru. Intrebă cu părere de rău în glas :

— Mamă, băiatul cel mare se face inginer ?

— Da, inginer.

— Dece nu se face marinar !?...

— Fiindcă și tata lui era tot inginer.

— Mamă, e mai frumos marinar !...

— Bine, atunci se face marinar...

Dar Nora nu primește concesiuni.

— Ba inginer !... dacă e în poveste așa !

Pe lângă respectul pe care, înăscut, îl poartă Nora, — instinctiv și predestinat, — creațiunilor spiritului omenesc, și deci n'ar primi schimbarea finalului odată conceput, — dar îi mai place Norei, uneori, ca băiatul cel mare din poveste să devină inginer, ca să aibă ea de ce suferi că nu s'a făcut marinar. Inchinare morbidă?... rafinărie precoce?...

Nu, Nora! În tine nu era nimic bolnav. Doar instinctul te avertiza că trebuie să începi antrenamentul suferinții cât mai curând ca să rezisti marilor atacuri ce te pîndeau.

— Și băiatul mijlociu se face aghiotantul Reginei, mamă?

— Da, aghiotant.

Ca maiorul R., se gîndește Nora. Cu ipostaza asta, în care îl vede pe Luki, — copilul mijlociu, — se împacă prea bine. Anturajul prințeselor e măgulitor ; viața în palate plină de strălucire și pentru bătașul de Luki e chiar o situație neme-ritată. Dar poate se va potoli, se va civiliza cu vremea și o va merita.

— Iar fetița, mamă ?...

— Fetița ajunge mare învățată, ca M-me Curie.

Norii îi place s'o facă pe mama să repete clogiul tinerei savante subț al cărei aspect se vede pe ea în viitor.

— Ce spui că face fetița cînd ajunge mare ?

— Ajută pe soțul ei să amestece ape și prafuri primej-dioase, care ard minile, aruncă oameni și case în aer dacă nu ești cu băgare de samă ; — și scoate metale și ape nouă cu care ajută pe toți oamenii, îi vindecă de boli și toți o respectă ca pe o binefăcătoare.

Nora simte cum i se împrăștie din piept în tot corpul o emoție caldă. Ar vrea și ea să fie o mare învățată care să ajute pe toți, toți oamenii. Dar ea s'ar gîndi nu numai la oa-meni. Sînt și alte ființe care sufăr, — o, cum sufăr de tare și uneori fără glas, — și lor nu le poți face totdeauna bine.

— Mamă, dar dacă Doamna aceia învățată e adevărată, de ce nu a scăpat și pe puiul de barză ?

Fetița se referă la cel mai duios episod al poveștii celor trei copii. Un episod pe care-l cerc mereu mamei deși o doare inima de el și îi vine să plîngă. Și fiindcă, o clipă, mama n'a găsit ce să răspundă la ultima întrebare, Nora iar se aprinde de dorul povestirii triste.

— Mai spune, mamă, basmul cu Puiul de Barză!

Mama surîde, uimită.

— De ce-ți place așa de mult ?

Nora, pe jumătate nu înțelege nici ea motivul, — pe ju-mătate nu vrea să-l spună.

— Nu știu !

Curios copil, gîndește mama; dar se pregătește pentru basmul cerut: o amintire din copilăria ei. O evocă totdeauna

cu plăcere, fiindcă a impresionat-o, fiindcă e scurtă și fiindcă, după asta, Nora nu mai cere niciodată altă poveste.

— ... Odată... odată... copiii pe care îi știi...

— Cei doi băieți și o fetiță ?...

— Da, băieții și fetița, după ce s'au jucat mult și frumos în grădina cu flori și fluturi, au trebuit să intre repede în casă. Au strins jucării, mesuțe, scaune... tot, — căci începuse un vânt mare care ridica praful până la cer și întuneca soarele. Și cerul s'a făcut galben, și pomii s'au îndoit până la pământ... și oamenii fugeau pe drum și găinile cu penele sbîrlite intrau repede sub șoproane și în cotete, — copiii erau la țară, în vacanța de Paști, cîinii se zgribuleau în cușca lor... pisicile se încolăceau în perine și paturi sau miorlăiau urît... iar vîntul vuia de credeai c'o să dărîme casa mare cu etaj.

— Copiilor le era frică, mamă ?

— Nu, că erau cu bona și stau frumos la mesuța lor în casă.

— Mamă, mie îmi place cînd e vînt și cînd începe să buie și să fulgere ca în Basmul Copiilor. Numai de trăznet mi-e frică, să nu omoare pe cineva. În basm nu a trăznit pe nici un om, — nu e așa ? — doar un pom, săracu'... și l-a frînt!... și a căzut cu crengile în lacul din grădina mare... nu e așa ?... Spune, mamă !...

— Da... și a bubuit și a trăznit și a plouat șiroaie mari pe geamuri... și s'au făcut băltoace în curte... și întuneric afară ca noaptea !... Dar n'a ținut mult. Odată au stat toate !... și vînt, și ploaie, și bubuituri... Și a eșit soarele frumos... și copiii s'au înveselit... și au bătut din palme de bucurie cînd au văzut curcubeul mare peste tot cerul... și au venit să iasă numai-decît afară. S'au rugat mult-mult de bonă, — că mama nu era acasă, — și ea le-a dat voie, dacă își pun galoșii. Copiii au eșit în grădină plescînd cu galoșii în băltoace și rîzînd de bucurie în aerul proaspăt și răcorit... Dar s'au întristat puțin, mai apoi, cînd au văzut ce prăpăd era în grădină. Crengi de liliac frînte și asvîrlite pe alei, salcîmii scuturați, vrejurile de zorele și trandafiri agățători smulse de pe ziduri și balcoane. Panseluțele și zambilele turtite în noroi, micșunelele culcate peste iarba încîlcită... și prin băltoace, prin șuvoaie, alături de flori de salcîm și petale de trandafiri timpurii, fluturi cu aripile moarte, ude și murdare.

— Mamă, e păcat de flori și de fluturi să moară în noroi !
Mie îmi pare rău.

— Cui nu-i pare rău ?

— Și pe urmă, mamă ?...

— Pe urmă, copiii au vrut să treacă și în grădina mare, unde erau merii și perii și cireșii înfloriți. Acolo tot așa se prăpădiseră tot. Pomii erau despuiați de flori și la tot pasul crengi rupte pe jos.

— Și pomul cel înalt trăznit, cu crengile căzute în apă... nu e așa ?

— Da....

— Și peste ce au mai dat copiii, mamă, pe marginea lacului ?...

— Da... Pe marginea lacului... băiatul cel mic care era mai țănoș, — tot el înainte... se oprește și strigă spre cei din urmă :

— Veniți repede !... veniți repede să vedeți ceva !...

Copiii alergară, fuga-fuga, plescăind și stropind cu galoșii grei... și s'au umplut pe haine... și bona îi certa din urmă...

— Și ce au văzut când au ajuns ?...

— Și ce să vadă !... pe marginea lacului... plouat... sgribulit... slăbănog !... și cam golășel, pe picioaroangele lui mari: un pui de barză!

— Săracu' pui de barză !... L-a asvirlit furtuna, mamă, nu e așa ?... de pe vre-o casă....

— Sau poate începuse el să zboare și nu mai era în cuib, dar era încă slab și vîntul l-a purtat fără voia lui departe de adăpost și l-a asvirlit în grădina copiilor.

— Și ce au făcut copiii, mamă ?...

— Mai întâiu, au strigat toți deodată de bucurie, că așa ceva nu mai văzuseră de aproape... și au pus încet mina pe el să vadă dacă zboară... și iar au tras chiote când au văzut că nici nu mișcă... și au sărit pe bonă cu întrebări: unde să-l ducă și ce să-i dea de mîncare. Bona spunea să-l lase acolo în grădină, că-o să se usuce și apoi o să zboare, dar copiii țipau și nu se învoiau la asta. Toți ziceau să-l ducă în casă, la bucătărie, lângă foc, să se încălzească... și să-i dea de mîncare. Fiecare copil ar fi vrut să-l ducă el în brațe. Moțatul mijlociu: că el l-a văzut întâiu; cel mare: că el e mai mare; fetița: că ea o să-l învălească în șorțuleț și o să-i fie puiului mai bine.

— Și tot Moțatul l-a luat, mamă, nu-i așa ?.. Dar nu-l ducea de loc delicat, că era gras și gîfîia... și era să-l scape de mai multe ori, nu-i așa?... și pe urmă l-a ținut prea strîns... și bietul bărzoi căscase ciocul... și fetița striga la Moțat și plîngea să-l lase că-l omoară!... Nu e așa, mamă?

— Da, era o nebunie pe ei toți, că biata bonă își pierduse capul și nu știa cum să-i împace. Când a vrut să-l ia pe bărzoi din brațele Moțatului ca să nu mai plîngă fetița, Moțatul a țipat la ea, a început să dea cu picioarele și tot n'a dat drumul bărzoiului din brațe. În sfîrșit, au ajuns în bucătărie ! Au început și-acolo să strige că nu e destul foc, să mai bage cîteva buturugi mari în cuptor... și au trimis pe toți în toate părțile să aducă saci de porumb, de grîu și de mălai să-i facă bărzoiului de mîncare. Și bucătăreasa a mîncat și ea cîteva pumni de la Moțat — fiindcă făcea gălăgie că i se murdărește bucă-

tăria și zicea să-l ducă pe bărzoii înapoi la baltă, că berzelor le e mai bine afară.

— Dar ăsta e *pui*, proasto ! și nu știe să zboare... te spui eu mamei !... Și făcea Moțatu' un tărăboi în bucătărie, că bucătăreasa a trântit ușa și a eșit foc de minioasă, mai ales când a văzut cum împrăștie copiii, peste tot pe jos, grîu, porumb și mălai cu apă.

— Dar, mamă, poate puiul era nemîncat, îi era foame și copiii nu știau ce vrea să mănînce puiul de barză; îi dau și ei ce vedeau că mănîncă alte pasări, că le părea rău cînd îl vedeau că stă trist, cu ciocul plecat și nu se atinge de nimic !...

— Da, copiii aveau inimă bună.

— Și... spune, mamă,... ce s'a mai întîmplat?...

— ... Și mama a venit mai spre sară cu trăsura de la oraș... și a găsit pe toți copiii grămadă la bucătărie... și de-abia a putut să-i scoată de acolo și să-i ducă la masă, că era tîrziu. Le-a spus și ea, — cum spunea și vizitiul care era de la țară și știa toate astea, — că berzele se hrănesc numai cu broaște, cu gîngăanii, cu păianjeni și muscoi.

Și le-a făgăduit, — ca să-i liniștească și să-i poată culca, — le-a făgăduit că va pune pe toți argații și pe vizitiu să caute broaște, rîme și gîndaci pentru puiul de barză. Numai așa s'au culcat, deși se temeau că până a doua zi bărzoii o să moră de nemîncare.

— Și a doua zi,... mamă ?...

— A doua zi s'au sculat toți trei ca niște huhurezi și au dat buzna cu cozonacul dela cafeaua neterminată în mîină să vadă pe bărzoii. Era tot așa trist, cu ciocul în pene, dar se uscaser... și copiii erau fericiți că nu a murit. Și au început toți o vînațoare aprigă după goange, musculițe, rîme și broștițe... pentru prînzul micului bărzoii.

— Mamă, ce lucruri urite mănîncă berzele... și ele sunt pasări frumoase și bune și aduc noroc la casele unde fac cuib. — nu e așa ?...

— Așa se spune la țară.

— Mamă... și copiii au găsit de mîncare pentru puiul de barză ?

— Da, au găsit, — că la țară e ușor. Numai că-și murdăreau hainele și le agățau prin pomi, prin hambare și prin poduri de magazii ori grajduri prăfuite unde se urcau să caute păianjeni și omizi.

— Mamă... da nu le era frică... și silă... de omizi și de păianjeni... și de broaște ? Mie mi-e frică...

— Da... Și fetița din poveste se cam codea cînd era vorba să vîneze gîngăanii urite; ea aduna cu bona musculițe într'o cutie. Și s'a bucurat că tocmai din cutia ei a ciugulit bărzulica mai întăiu.

— Vezi, mamă, că a început să mănince săracu' pui de barză !

— Da, și peste câteva zile au eșit cu el afară lingă lac... și bărzoii ciugulea și el singur ce găsea prin iarba de pe mal.

— Și pe urmă ?...

— Și pe urmă tot așa mereu. Cât a ținut vacanța de Paște, copiii n'au mai știut altceva și n'au mai avut altă distracție decît: bărzoii și bărzoii lor !

— Il iubeau!... mamă, nu e așa?...

— Desigur că-l iubeau!...

— ... Că era slab și singur și blind... nu e așa?

Și bărzoii pot să-i iubească!

— Da, fiindcă îl îngrijeau așa de bine!...

— Il scăpaseră de la moarte... nu-i așa?... că ar fi murit dacă nu-l găseau ei și nu l-ar fi îngrijit.

— Da, ar fi murit...

Nora, gîndindu-se la finalul pe care-l știe, suspină, tristă.

— Parcă și așa!...

Dar vrea să mai audă și să mai retrăiască sfîrșitul povestirii.

— Spune, mamă. Și cînd a trecut vacanța?...

— Da, cînd a trecut vacanța copiii au plecat iar la oraș, pentru școală.

— Mamă, și fetița se ducea la școală?

— Nu, fetița era mică; rămînea acasă cu mama și cu bona.

— Mamă, de ce nu au rămas la țară, să vadă de bărzoii?

— Și de copiii care mergeau la școală, cine să vadă?

— Tata.

Tata era prea ocupat și... nu e tot una. Și-apoi mami i s'ar fi urît la țară și ar fi dus dorul copiilor.

— Da' bietului pui de barză*nu i se ura și lui nu-i era dor?!...

— Berzelor le place la țară... acolo le merge lor bine.

— Puiului de barză de ce nu i-a mers bine?

— El era prea mic... Și acum nu mai avea nici pe copii, nici pe mama lui care i-ar fi adus broșchițe, i le-ar fi mestecat și i le-ar fi pus în cioc.

— Și ce a făcut puiul la țară?...

— A rămas cu slugile care erau rele și nu se mai îngrijeau de el. Și din zi în zi slăbea, uitat sub un șopron cu coceni... și lăsa ciocul tot mai jos, tot mai jos...

— Și poate plîngea, săracu'...

— Poate plîngea... Și într'o zi l-au găsit căzut pe cocenii din șopron, rece și uscat...

Nora își oprește cu tărie lacrimile care vin.

— Săracu' pui!...

Mama se scoală.

- Și acum lasă-mă să mă îmbrac; trebuie să fac o vizită.
- Mamă, și la slugile rele nu le-a făcut nimeni nimic?
- Ce să le facă!...
- Vai, mamă!... Și copiii ce au făcut când au aflat?
- Le-a părut rău... dar ce puteau să mai facă...
- O, mamă!...

Atîta cruzime, atîta indiferență, atîta uitare... înspăimîntă sufletul plin de pasionat devotament al Norei! Valuri-valuri de revoltă i se sparg în piept, — și privind la mama care se parfumează surîzînd în oglindă... își închide din nou sufletul spre urîtenia din afară și încheie pentru ea, cu sinceritate fierbinte.

— Eu aș fi rămas cu puiul de barză... în șopron... să murim împreună!...

* * *

Curînd de tot, Nora știe să cetească spre mirarea celor din casă, care nu știu cînd și cum a învățat. Mimi explică:

— A furat de la mine, ca hoții, pe la spate, cînd scriam și ceteam.

Nora nu se supără de insultă și rîde împreună cu tata, căruia-i cere cărți. Tata face un gest larg spre rafturile și dulapurile înțesate.

— Vrei cărți?... Poftim cărți!...

Nora precizează dorința actuală: basme și iar basme. I se aduce cît poate ceti; dar de la un timp, nu se mai găsesc nici în librării basme nouă. Atunci Nora se întoarce la basmele care i-au plăcut mai mult și le recetește.

Cap de Aur e un basm frumos, — i l-a povestit și mamei; are și poze foarte frumoase. Acolo e vorba de un băiat sărac și orfan, cu părul de aur, care slujește rînd pe rînd la mai mulți stăpîni: un grădinar, un prințător de pasări, un pescar. Și toți îl dau curînd afară, îl izgoneșc pe frig și ploaie (ce inimi haine!), pentru că are darul să prefacă în aur tot lucrul pe care pune mîna. Și bietul copil rătăcește prin păduri fără fund, printre stînci și prăpăstii, în nopți cu fulgere și bubituri care-l ameteșc. Dar ajunge, în sfîrșit, la stîncă pe care toarce o zîna delicată un fir de aur (aici e o poză foarte frumoasă!) și zîna îi destăinuiește ursita lui care se și îndeplinește. Cap de aur scoate în plasa lui de pescar, — din fundul mării (și aici e o poză măreață!), — coroana pe care bunul și neuitatul rege a cufundat-o în mare înainte de a muri. Și poporul fără suveran, al regelui fără moștenitori, îl alege pe Cap de Aur împăratul lor.

Prințul Sparge-Alună, e un basm hazliu, fiindcă eroul e un omuleț mic-mic, cu capul mare și cu o gură cît o șură. Doamne, ce a fost, pînă să-l găsească printre jucăriile de la Nüremberg oamenii împărătesei a cărei fetiță, bleste-

mată de regina șoarecilor albi, se schimonosise la față și se umpluse de bube tocmai cînd înflorea mai frumos, la cinci-sprezece ani. Și vracii spuneau că numai Prințul Sparge-Alună îi poate reda frumuseța. Nora gîndește că regina șoarecilor avea dreptate să blesteme, fiindcă împărăteasa mamă fusese foarte rea și sgîrcită și nu voise să dea nimic, nici o bucățică de slănină pentru bicții șoricci albi, la botezul micii prințese. Și ce frumos se ruga regina șoarecilor în cămară, pe colțul mesei unde împărăteasa tăia singură, șunci și slăninuțe gustoase pentru ospățul cel mare! Nora, privind poza care evoca această scenă, — găsea că coronita de aur și hlamida roșie de purpură prindeau mai bine pe regina șoarecilor albi cu grijă de poporul ei decît pe împărăteasa cea avară. De altfel, trebuie știut că Nora iubește foarte mult, — contrar celor mai numeroase gusturi omenesti, — pe toți șoriccii. Cu ochișorii lor ca niște mărgeluțe negre, cu botișorul iscoditor și co-dița subțirică, sînt de tot drăgălași! Ea ar vrea să aibă unul în colivie, dar îi pare rău să-l țină închis. Nimic n'o întristează mai mult decît poezia cîntată pe aria „O! Tannenbaum“, unde se povestește cum cade un șoarecc în cursă .

*Clap !... uite cursa s'a închis
Și mi te-a prins, precum ți-am zis!...*

La ultimul refren se ține să plîngă.

*O, șoarice! o, șoarice!
Acuma plîngi, căește-te!...*

Parcă e o crimă să cauți de mîncare!... Oamenii sînt răi și perfizi... că pun slăninuță în curse, în loc să strecoare o feliuță de nimica toată în colțurile odăilor, mai pe la întuneric. Oamenii zic că șoarecii aduc stricăciuni. Și ce-i dacă rod și ei o gheată veche, aruncată la gunoi sau o fărâmiță de brînză ori o bucățică de zahăr! Mama, cu care a vorbit despre asta, spune că dacă nu i-ar mai omori nimeni, șoarecii s'ar înmulți de ar umplea pămîntul, și atunci ar mîncea și oameni. Norei nu-i prea vine să creadă. Oricum, — cu puțină milă și dărnicie mai multă, Nora crede că toți oamenii și toate li-ghioanele ar putea trăi frățește, — iar simpatia ei pentru șoareci nu i-o poate nimeni altera. Dar văzînd ce gîndesc oamenii, ea nu mai spune la nimeni că odată, cînd a prins pe Pisu cu un șoricel în gură, l-a strîns pe cotoiaș de fălci, l-a strîns pînă a dat drumul șoricelului. Bietul de el, nu era mort și nici rănit, numai amețit. S'a desmeticit curînd și repede-repede a fugit spre gaura lui; iar pisoii împelițat făcea spume la gură! Nu i-i rușine pisoiiului, care se îndoapă la masă cu de toate și se'ntinde apoi și doarme dus! Mai vrea și

carne vie de șoricel!... Lăcomia asta a lighioanelor n'o poate pricepe Nora.

Da, basmul cu Prințul Sparge-Alună e hazliu și chiar palpitant, mai ales atunci când se înarmează poporul șoarecilor albi și vor să mănince pe Sparge-Alună înainte de-a ajunge la prințesa schimonosită. Dar prințul s'a luptat, a biruit, a sosit la curte și a redat frumuseța prințesei spărgînd alune într'o tupsie; iar el s'a dat peste cap și s'a făcut un prinț frumos care s'a căsătorit cu prințesa. E drept așa, gîndește Nora, pentru prințesa care nu era vinovată de sgîrcenia împărătesei, dar cu sgriptoroaica de împărăteasă bine-i făceau șoarecii dacă-i rodeau cît de puțin din unghiuță.. și chiar mai mult.

Nora a băgat de samă că toate basmele se termină bine. Da, asta e plăcut, te învesește... însă Nora ar da toate basmele care se sfîrșesc frumos pe singurul basm care se încheie trist, pe care l-a cetit într'o carte cu multe basme și pe care tot îl mai ceteste. Iar după ce l-a terminat, se gîndește mult... mult... la... nici ea nu știe bine ce... la toate și la nimic. Basmului îi zice : *Tinereță fără bătrîneță și viață fără de moarte*. Acolo e un Făt Frumos cum n'a întîlnit nici unul în alte basme; care se duce să caute nu mere de aur, Ilene Cosinzene sau cerbi de diamant; el caută ce n'a căutat nimeni și după ce a găsit, tot nu se mulțumește... se întoarce acasă și acolo întîlnește alți oameni care nu-l mai cunosc... alte locuri de tot schimbate... și palatul lui dărîmat și cu buruieni crescute printre pietre. Iar într'o ladă prăfuită-prăfuită, era închis un glas amenințător; și cum deschide lada, glasul răsună scrișnind și prințul se preface în țărînă.

Nora nu pricepe bine basmul acesta; dar îi place așa de mult!... Ca toate lucrurile ce-i plac mult, Nora nu-l spune la nimeni. Se gîndește singură la el și nu găsește răspuns la întrebare: de ce-i place atît de mult? Prințul care a plecat să caute viața și tinereța veșnică a fost poate vinovat că și-a părăsit casa și părinții în lacrimi, — dar Nora îl iubește și ar fi făcut la fel. Nora se simte vinovată, ca și el, dar taina acestei vinovății stranie și abstracte o încîntă și o înfrățește adînc cu eroul cel îndrăzneț și nefericit. Dacă el ar mai fi trăit, poate ar fi plecat împreună după același țel și poate că singuri, departe, amîndoi, s'ar fi ferit să treacă peste hotarul țării vizate, n'ar mai fi călcat în Valea Plîngerii unde se deșteaptă dorul și amintirile... și nu s'ar mai fi întors acasă niciodată!... Dar poate atunci basmul ar fi fost altul, — altfel... și Nora îl iubește așa.

E singurul basm pe care Nora nu îl amestecă cu celelalte. Căci din toate basmele, Nora și-a compus un singur basm și o lume bogată a ei în care se simte bine, familiară cu eroii mari ostilă celor cruzi, *niciodată inferioară* aspirațiilor lor. Cînd vrea să ridă, se duce să-l întîlnească pe baronul Münchhausen,

pe Till Eulenspiegel și pe Păcală; dacă vrea baluri strălucite, se duce s'o ia pe Cenușcreasa ori pe Cele Douăsprezece Fete de Impărat; cînd i se face dor de păduri înzăpezite, o caută pe Schneewitchen, în casa piticilor, și se bate cu bulgări de zăpadă: ele două contra celor doisprezece prichindei bărboși cu tichii roșii; iar dacă vrea o prietenă bună și de încredere, se duce la Frumoasa Lumii care s'a căsătorit cu Urîtul Pămîntului, fiindcă ea era înțeleaptă și el bun. Se plimbă amîndouă în grădinile mari cu trandafiri roșii de pe urma cărora i s'a tras fericirea Frumoasei. Acolo întîlnește pe Aricuin Moțatul, cel urît și deștept, care le distrează minunat cu glumele lui pline de duh. Și iau ceaiul împreună fericiți. Servește chiar Nora, în ceșcuțele cu flori pe care le-a primit la Pom... Atît de mult se pierde Nora în tovărășia visurilor ei, — pe scăunelul și la măsuta pe lingă fereastră, — ori pe covor subt masă, că de-abia o descopere mama, pe înserate, cînd vine de la plimbare.

— De ce nu ești și tu afară să te joci cu copiii ? Nu ți se urăște singură?...

— Nu !...

Nora se și miră de întrebare. Dar Nora... tocmai se gîndea la ceva... la un lucru pe care l-a gîndit de multe ori și nu l-a spus încă... o dorință mare a ei. Stă puțin la îndoială... apoi se duce după mama care-și scoate mînușile, haina și pălăria în odaia de alături.

— Mamă, nu știi tu un basm frumos, frumos !... care să nu se termine niciodată ?...

Mama ride.

— La astea te gîndești tu în colțurile tale ascunse ?

— Spune, știi ?...

Mama ridică din umeri și o clipă rămîne cu pantoful în mîină.

— Dar, dragă, nu există basm care să nu se sfîrșească niciodată. Tu vrei totdeauna lucruri cu neputință.

Nora presimțea răspunsul mamei, de aceia nu suferă prea mult. Mai ales că în sufletul ei nu renunță. Trebuie să existe undeva, — pe lumea asta sau pe tărîmul celălalt, din basme, — o poveste care să nu se sfîrșească niciodată.

Zoe Verbiceanu

(Continuarea în numărul viitor)

Viața și Dreptul ¹

Problema dreptului

Noțiunea de drept. — Luat în accepțiunea cea mai întinsă, adică privit sub toate multiplele sale aspecte, Dreptul apare ca un produs intern al vieții, la fel cu Limba, cu Religia, cu Arta...

Vizibil însă numai în detaliile lui, în ceiace atinge direct simțurile noastre, — fenomene, organisme, tradițiuni, raporturi, reguli, instituții juridice, — imensitatea sa, întregul său, dispare în complexul și mișcarea vieții.

De aici, acea fatală nesiguranță care ne urmărește ori de câte ori e vorba să determinăm esența Dreptului, să-i stabilim caracteristica, să fixăm elementele lui permanente și ireductibile. De aici, neînvingătoarea dificultate de a coordona imensul material de fapte, de a alege un criteriu sigur de orientare, de a înlătura confuziunea ce ne stăpânește, ori de câte ori ne punem întrebarea: ce este Dreptul?

Căci raportându-ne la dispoziția naturală și necesară a lucrurilor în societate, Dreptul ar însemna *ordine*; conceput în legătură cu unele din elementele sale interne, subiective, psihologice, exprimate prin acte de voință, el ar fi *putere*; dacă, mergînd mai departe, ne-am gândi la acea nepotolită impulsivitate internă care formează baza activității noastre și la inteligența activă care conduce pașii noștri spre înaltele scopuri ale vieții, Dreptul ar mai însemna încă *libertate*. Cu toate acestea, considerîndu-l din punct de vedere strict material și practic, am găsi neapărat, la baza lui, *interesul*; pe cînd în raport cu funcțiunea și finalitatea sa, am putea spune că el exprimă *binele, securitatea, armonia*...

---

¹ Acest studiu formează introducerea generală la „Cursul de Procedură judiciară“ care va apărea în curînd.

Și cu cât împingem mai departe cercetările acestea, cu atât rezultatul lor mărește dezorientarea noastră. Căci prezența lui continuă și oarecum fatală, în tot ce e voință, în tot ce e libertate, în tot ce e aspirație, în tot ce e acțiune, în tot ce e mișcare, sfârșește prin a ne da iluzia că, în cele din urmă, Dreptul e Viața însăși.

În jurul acestei probleme, — până astăzi, cel puțin, — două idei par a se bucura de favoarea unui credit mai întins. Prima, în legătură cu chiar esența și natura Dreptului; a doua, în legătură cu ceiace s'ar putea numi caracteristica lui.

Dreptul e o *disciplină*, în sensul tradițional și precis al cuvântului. Aceasta rezultă nu numai din originea și rațiunea sa, dar și din funcțiunea socială pe care o îndeplinește și al cărei obiect e de a impune, libertății și activității umane, normele și directivele menite să pregătească armonia socială.

Dar Dreptul nu e singura disciplină a vieții. Omul e încă ținut s'asculte de legile Naturii, de comandamentele Religiei, de legile morale, de uzurile sociale, de conveniențe, de moravuri, etc. Ceiace caracterizează Dreptul, între aceste toate, e faptul că regulile și preceptele care formează conținutul său, se impun prin mijloace coercitive, a căror aplicațiune cade în sarcina autorității sociale. Și legile naturii au sancțiunea lor, de bună samă; și cele morale, religioase, economice, sociale, de asemeni; dar sancțiunile acestora sînt de naturi diferite, particulare legilor fizice, psihologice, morale, etc., adică în afară de sfera voinței umane. Pe cînd caracterul specific al regulii de drept e *constrîngerea socială*, organizată în domeniul vieții colective.

Această succintă caracterizare a Dreptului — o repet — nu poate avea pretenția de a exprima rezultatul definitiv al unor cercetări ajunse la capăt. Problema Dreptului așteaptă încă, și va aștepta mult timp, o deslegare capabilă de a satisface pe deplin arzătoarea noastră sete de a cunoaște. La drept vorbind, tot ce știm pozitiv în domeniul acesta până astăzi, se reduce aproape la atât: că peste diversitatea lor, Viața și Dreptul prezintă o sumă de caractere generale și statornice, cum și o directivă proprie pe care nici un fel de obstacole n'au putut-o schimba. Dincolo de aceasta, — dibui, presupuneri, speranțe, incertitudine... Puțin lucru, de sigur.

De aceia, nu este sistem care să reziste criticei, nu este concepțiune care să suporte fără risc concurența alteia.

Ideia de „constrîngere“, bunăoară, considerată ca criteriu distinctiv al noțiunii de „drept“, e deseori înlocuită prin altele, — cu totul deosebite.

Tot astfel iarăși, divergență asupra naturii lucrului și asupra metodelor de cercetare. Dreptul poate fi privit ca un

fenomen social, din moment ce nu-l vedem apărînd decît în sânul organizațiilor sociale, — dar nu e mai puțin și unul psihologic. Dreptul cu toate elementele lui, zice de pildă Petrazycki, e „un fapt de conștiință“. Dacă este așa, apoi metodelor de cercetare bazate pe observațiunea faptelor, trebuie să li se opună metoda introspectivă, psihologică, singura indicată în studiul fenomenelor de acest gen, — sau să li se asocieze, în măsura cuvenită.

Lucrurile acestea ne duc însă departe.

Cele ce preced, ca și dezvoltările ce urmează, trebuie dar luate ca rezultate provizorii ale unor nobile sforțări cătră Adevărul pe care, din nefericire, nu-l putem cunoaște decît în palide imagini fracționare. Aceasta însă, fără a uita cuvintele lui Henri Poincaré: „il n'y a pas des problèmes résolus et d'autres qui ne le sont pas; il y a seulement des problèmes plus ou moins résolus“.

În mod uzual cuvîntul „drept“ e luat în accepțiuni diferite.

El nu evocă, dar, ideia de mai sus; cu alte cuvinte, el nu exprimă numai acea vastă unitate organică, acel fragment al vieții universale, acel tot fluidic, continuu și variabil, care este Dreptul total și pentru designarea căruia Edmond Picard propunea, cu mult temei, ortografia numelor proprii: Drept (cu D mare) ¹.

Cuvîntul acesta mai servește, în primul rînd, pentru a designa multitudinea acelor individualități juridice, a acelor organisme izolate și distincte, care trăesc fiecare viața sa proprie în amestecul prodigios al relațiilor umane. Față cu Dreptul total, drepturile aceste — particulare, private, subiective — stau în același raport în care se află un om față de omenire, o plantă față de întreaga floră a pămîntului sau minusculul glob terestru față de univers. În sensul acesta, se poate vorbi de un drept de proprietate asupra unui obiect determinat, de un drept anumit de creanță în contra unei persoane, de un drept de folosință exclusivă asupra unui lucru și așa mai departe. Aceste individualități mai pot fi concepute și ca abstracțiuni, identificînd grupurile cu caractere comune. În felul acesta vorbim adesea despre dreptul de proprietate — în genere — fără să avem în vedere un drept de proprietate anumit, despre dreptul de ereditate — în genere — fără să ne raportăm la o anumită succesiune...

Noțiunea de drept poate încă fi concepută ca atribut prin

¹ Modul acesta sugestiv de a deosebi grafic sensurile principale ale cuvîntului „drept“ s'a generalizat așa, încît îl putem întîlni în cele mai răspîndite lucrări. V. de pildă: Collin et Capitant, *Cours de Droit civil français*, I, pag. 1.

opozitie cu ideea de nedrept, în același mod în care, în vorbirea curentă, se întîlnesc noțiunile de bun și rău, frumos și urît, util și vătămător. A spune bunăoară că un act oarecare e drept sau nedrept, înseamnă a afirma că acel act e conform cu norma socială, cu sentimentul juridic comun, cu uzurile și tradiția juridică, etc.

Pe de altă parte, Dreptul total e și el susceptibil de diviziune și clasificare, putînd fi considerat în timp și în spațiu, ca dreptul unui stat anumit sau al unei epoci determinate: dreptul antic, dreptul medieval, dreptul modern, dreptul francez sau dreptul român. Sau din punctul de vedere al raporturilor pe care le guvernează: dreptul privat și public, dreptul civil, penal, administrativ, fiscal, canonic... Și încă, în raport cu sursele și cu structura sa: dreptul natural (ale cărui norme proced direct din legile fundamentale ale vieții), dreptul cutumiar (bazat pe uzuri și tradiție), dreptul pozitiv (încadrat în comandamentele autorității sociale). În fine, din punctul de vedere al cercetărilor obiective la care poate da loc studiul acestor materii: dreptul comparat, dreptul critic, dreptul pur sau ideal...¹.

În toate acestea, un loc deosebit s'ar cuveni, poate, noțiunii de *drept pozitiv*, pe care o găsim abundînd în terminologia curentă ².

Noțiunea aceasta a fost mult timp opusă aceleia de *drept natural*. Dar, pe cînd asupra acesteia din urmă, filozofii și juristii n'au ajuns încă la un acord deplin, noțiunea de drept pozitiv pare cu mult mai clară și mai precisă.

În sensul aproape unanim admis, ea exprimă totalul re-

¹ La multitudinea de sensuri ale cuvîntului „drept“, corespund natural definițiunile multiple ale ideilor pe care acesta le exprimă. Din considerațiuni practice, cei mai mulți autori procedează pe cale de distincțiune, definind deosebit aspectul obiectiv al dreptului de o parte, și cel subiectiv de alta. În substanța sa însă, ideia de drept e una; și ideia aceasta poate fi regăsită în toate accepțiunile restrînse în care e luat cuvîntul „drept“ și în toate aplicațiunile lui diverse. Dreptul e dar susceptibil de o *definiție integrală* care ar îmbrățișa toate accepțiunile și aplicațiunile acestea particulare. Asemenea definiție nu poate lipsi din nici o lucrare care pune problema dreptului în întregul ei. Iată formula sa, așa cum într'o lucrare excelentă ca metodă și ca precizie, ne-o dă Levy-Ullmann: „Le droit c'est la délimitation de ce que les hommes et leurs groupements ont la liberté de faire et de ne pas faire, sans encourir une condamnation, une saisie, une mise en jeu particulière de la force“.

² Atributul „pozitiv“ are aici, de sigur, valoarea unui termen convențional, tehnic. Sensul său concordă cu vechea întrebuintare, dată în filozofie acestui cuvînt, aplicat tuturor lucrurilor și instituțiunilor stabilite printr'o ordine superioară, divină sau umană.

gulelor obligatorii care cirmuiesc viața socială, adecă totalul regulilor de drept și instituțiilor juridice în vigoare în sînul unei anumite societăți sub ocrotirea puterii coercitive organizate.

Regulele și instituțiile acestea pot fi stabilite fie prin texte scrise, formale (constituțiuni, legi ordinare, decrete, regulamente, etc.), fie prin uzuri consacrate, tradițiuni admise și cutume. Forma curentă și tipică a dreptului pozitiv modern, e legea; de aceia cuvintele „drept pozitiv“ sînt foarte adeseori luate în înțelesul mai restrîns de „legislație“.

Dreptul obiectiv și dreptul subiectiv. — Lucrările doctrinei moderne opun, adesea, una alteia (ca și cum ar exprima două lucruri contrarii) ideile de *drept obiectiv* și *drept subiectiv*¹.

Raportul dintre aceste idei nu formează însă ceiace s'ar putea numi o antiteză. Drept obiectiv nu înscamnă antinomial, contrariul, sau negațiunea a ceiace numim drept subiectiv. Dar atributele „obiectiv“ și „subiectiv“ dau ideii de „drept“ semnificații așa de diferite, — și ca aspect, și ca natură, — încît, în poziția în care se găsesc una față de alta, și evocîndu-se reciproc, noțiunile astfel exprimate se comportă ca și cum ar fi contrarii.

Prin cuvintele *drept obiectiv*, se înțelege sistemul de reguli cu caracter juridic la care este supusă întreaga activitate socială. Regulele acestea pot lua forma de uzuri, cutume, tradiții, legi, ordonanțe, regulamente și pot forma din cauza legăturilor dintre ele și a destinațiunii lor comune, diverse corpuri juridice; dar forma cea mai caracteristică, mai cu samă în societatea modernă, e legea. Pentru a simplifica lucrurile, am putea considera ideia de „drept obiectiv“ (după alții: „drept social“) ca echivalentă cu ideia de „regulă de drept“ sau de „regulă socială“.

Ideia de drept obiectiv rămîne aceeași, oricare ar fi cadrul în care am așeza-o, adică, ori că am considera-o în timp, ca dreptul unei epoci (dreptul antic, dreptul medieval, dreptul contemporan), ori că am considera-o ca dreptul unei

¹ Pentru ideile exprimate prin acești termeni, în Franța se obișnuiește încă a se întrebuița cuvintele *Droit* (la singular) în sensul de drept obiectiv și *droits* (la plural) în sensul de drepturi individuale, subiective. Unii autori (de pildă Bonnacase) chiar critică și combat introducerea acestor expresiuni, luate din terminologia germană mai nouă, pe care le găsesc și inutile și nepotrivite. În ce ne privește, cred că le putem păstra și folosi, fără ezitare, de oarece ele contribue, cum nu se poate mai bine, la diferențierea dintre punctul de vedere social și obiectiv, de o parte, și cel privat, individual și subiectiv, de alta.

societăți determinate (dreptul francez, dreptul german, dreptul elvețian), ori că am considera-o în fine, ca o parte din corpul juridic al unui stat (dreptul cambial italian, dreptul civil român, dreptul succesoral englez).

Noțiunea de *drept subiectiv* e mai greu de definit. Ea presupune în mod neapărat existența unui mediu social supus unei discipline (înțeleg să spun: unor reguli de drept); și prin aceasta, ideea de drept subiectiv evocă imediat pe aceia de drept obiectiv cu care se găsește într'un raport necesar și permanent. Dar considerată în natura și în efectele sale, ideea aceasta de drept subiectiv mai evocă noțiunea diametral opusă, de datoric, de obligațiune.

Cu toate rezervele cuvenite, în considerația diverselor definiții date acestei noțiuni, și cu îndatorirea de a reveni mai departe, — ași putea spune deocamdată, că dreptul subiectiv înseamnă facultatea, prerogativa, puterea, pe care fiecare din noi o avem de a impune tuturor celorlalți membri ai colectivității sociale, propria noastră personalitate sau activitatea noastră, pe baza unei reguli sau norme sociale.

Unele drepturi subiective prezintă un contur clar și se pot caracteriza cu ușurință. Intre acestea am putea așeza: drepturile de creanță, de proprietate, de servitute, etc. Altele sînt mai puțin expresive, se definesc mai greu, pentru că nu devin aparente decît în anumite condițiuni și circumstanțe, de pildă cu ocazia exercitiului acțiunii care le pune în valoare. Într'un asemenea caz s'ar găsi bunăoară dreptul în baza căruia cineva reclamă rectificarea unui act de stare civilă sau exercită acțiunea pauliană.

Dar teoriile nouă ale autorilor de drept public cu privire la puterea suverană a statului și tendința acestora de a pătrunde cît mai mult în domeniul dreptului civil, au provocat o revizuire totală a acestor lucruri.

Pentru Léon Duguit bunăoară, puterea publică nu este expresia unui drept; e pur și simplu un fapt; un fapt material; un fapt de dominațiune, — a unui om, a unui grup politic, a unei clase. Subt ochii noștri, zice regretatul profesor dela Bordeaux, se pregătește o societate nouă din care vor fi excluse și noțiunea unui drept aparținînd colectivității de a comanda indivizilor și noțiunea unui drept aparținînd individului de a-și impune, fie colectivității sociale, fie semenilor săi, propria sa personalitate. Nici individul, nici colectivitatea, prin urmare, nu au nici un fel de drepturi. Și unul și cealaltă n'au decît îndatorirea de a se supune regulii sociale, bazată pe interdependența care leagă și unește pe toți membrii colectivității sociale. Regula aceasta, impusă tuturor, nu poate fi asimilată cu regula morală; ea e o regulă de

drept și de aceia orice act care o violează provoacă reacțiunea socială sub forme diverse, de intensitate variabilă.

În locul dreptului subiectiv „de ordine pur metafizică“, pe care-l neagă, Duguit așează ceiace numește *situația obiectivă*, adică situația creată în sarcina și în profitul fiecărui individ de regula socială. Dar dacă nu există drept subiectiv, există însă un *drept obiectiv* care indică și impune fiecăruia misiunea socială pe care o are de îndeplinit.

Aceste idei, care amintesc întrucîtva doctrina autolimitațiunii Statului, formulată de Jellinek și alții, n'au zdruncinat încă vechea concepțiune „civilistă“ expusă în paragraful precedent.

Regula de drept. Instituția juridică. — Afirmățiunea că dreptul unei societăți e produsul vieții sociale în sînul căreia s'a dezvoltat, n'are altă valoare decît de a considera lucrul în natura și originea sa; ea nu-l prezintă însă decît în unul din aspectele sale, — unul singur. De îndată ce-l considerăm în funcțiunea pe care-o exercită, funcțiune eminentemente normativă și regulatoare, de îndată ce ne dăm prin urmare sama că, fără Drept nu poate fi ordine, cum nu poate fi echilibru, cum nu poate fi securitate, cum nu poate fi libertate, — ajungem la a doua constatare, că Dreptul e în același timp — și cu deosebire — o *condiție de existență a societății însăși*. Alt aspect, prin urmare. Subt acesta, am fost conduși să atribuim Dreptului caracterul unei discipline.

Ideia de disciplină, admisă pentru a exprima și caracteriza esența Dreptului, evocă neapărat pe aceia de *regulă de drept*, care, luată în ea însăși, înseamnă: orice normă (precept, comandament, injoncțiune, proibițiune) impusă acelor omului prin diverse mijloace de constrîngere socială.

Exprimată în uzuri, în cutume, în dispoziții legislative sau regulamentare, în diverse construcțiuni juridice (ba uneori, închisă numai în conștiința și în sentimentul nostru juridic, în ceiace ar constitui *dreptul ne-formulat*, nativ, latent), regula de drept se adresează tuturor membrilor colectivității sociale, adică atît persoanelor fizice luate izolat, cît și diverselor grupări de persoane, — familie, societăți, sindicate, corporații, stabilimente, instituții publice, etc. Ea guvernează toate raporturile acestora, delimitînd libertatea de acțiune a fiecăruia, dar nu vizează decît actele externe, materiale, vizibile, controlabile, cenzurabile, — căci viața psihică internă rămîne în afară de autoritatea ei, cel puțin într'a-tît cît nu se reflectă în acte externe sau întrucît examenul ei nu se impune pentru a cunoaște sensul, caracterul și valoarea juridică a unor asemenea acte.

În fine, ceiace caracterizează regula de drept, e faptul că autoritatea ei se sprijină pe coercițiunea posibilă a forței

sociale organizate. Fără această coercițiune, ea nu și-ar putea ajunge scopul, care confundându-se cu scopul Dreptului în genere, e de a concilia interesele contrarii ale indivizilor și ale grupărilor de indivizi, de a înlesni ființei umane putința de a se dezvolta în mediul social, potrivit cu natura și cu destinația ei, de a asigura ordinea și stabilitatea socială, etc.

La baza regulei de drept stau relațiile vieții sociale, — multiple, variate, conexe. În deobște, unui anumit fel de relații, conexe și convergente, corespund mai multe regule de drept, toate legate între ele, complectându-se și străbătându-se reciproc, pentru a forma un tot organic, unitar și convergent și el, către un scop unic. Acest complex organic este *instituția juridică*.

Astfel, totalul diverselor regule de drept care organizează căsătoria (capacitate, consimțământ, publicitate, prohibițiuni, efecte, etc.), constituiesc la un loc instituția civilă a căsătoriei; cele care privesc transmisiunea patrimoniilor *mortis causa* (ereditate, sezină, inventar, acceptațiune, etc.), constituiesc instituția juridică a succesiunii; cele care organizează protecțiunea juridică a dreptului subiectiv (interes, calitate, competență, forme, prescripție, etc.), formează la un loc instituția acțiunii în justiție.

Între ele, regula de drept și instituția juridică, se comportă ca partea față de întreg, ca elementul simplu față de organismul complex.

Izvoarele dreptului. — Revenind la natura și esența materiei în care lucrăm, trebuie să observăm că lucrurile acestea n'ar putea fi stabilite în mod satisfăcător numai din observațiunea faptelor și din arida lor analiză. Toți marii cugetători care au stăruit asupra lor, au simțit nevoia, pe de o parte, de a se întoarce îndărăt până la sursele îndepărtate și misterioase ale Dreptului, iar pe de alta de a-i scruta viitorul, nu mai puțin misterios, pentru a verifica destinația lui finală și idealurile lui.

Probleme delicate. De aici, natural, dispute și controverse.

Astfel, cu privire la origine, la cauză, la sursă, — unii au susținut că Dreptul ar fi de natură pur arbitrară, produs direct al unei voințe superioare, divină sau umană. Alții au văzut la baza sa, un fel de acord, de înțelegere colectivă, — „un contract social“. După alții iarăși, Dreptul ar exista în mod natural în propria noastră conștiință, de unde rațiunea îl scoate la lumină, pentru ca logica să-l dea destinațiunii lui practice. Pentru unii, în fine, Dreptul e o forță a Naturii, așa că originea sa trebuie căutată în ordinea universală și în natura lucrurilor. Și acestea sînt numai o parte din teoriile formulate...

Dar cadrul restrîns al acestei lucrări de specialitate, care nu se referă decît la dreptul practic, exprimat în regulele ce ne guvernează, nu ne îngăduie să mergem atît de departe. Pentru noi, problema aceasta se pune cu privire la proveniența regulelor și instituțiilor de drept existente, la sursele lor directe, la raportul de generațiune imediată.

Acestui Drept concret, limitat, tranzitoriu, practic, — autorii îi recunosc două surse: una din care el apare în stare nativă, instinctivă, nebulară; și alta care-i dă expresia definitivă și puterea de a se impune și a ne cenzura acțiunile.

Cea dintăiu s'ar putea designa subț numele de *originea reală* a Dreptului (*les sources réelles*); cealaltă, subț numele de *originea formală* (*sources formelles*).

Iată în puține cuvinte conținutul acestor două idei.

În mod normal, regula socială nu iese din voința organului legislativ ca Minerva din capul lui Jupiter. Ea e determinată de nevoile curente, de cerințele generale, de sentimentul public, de interesele, de suferințele, de ideile, de tendințele, de conștiința mediului social. Originea legilor e dar întrucîtva empirică, experimentală (sau cel puțin, ar trebui să fie). Cu alte cuvinte, înainte de a se impune ca regulă socială obligatorie, orice lege trebuie să fi existat mai întăiu subț formă de tendință, de aspirație.

În dispoziția aceasta psihică și morală, în materialul acesta difuz, dar totuși de o imensă importanță, juriștii moderni recunosc *originea reală*, adică esența pură a Dreptului.

Apoi procesul continuă. Și în cele din urmă, turnate în forme precise, toate aceste lucruri vagi se definesc, devin precepte, norme de conduită, regule sociale, dominînd întreaga mișcare a vieții din care s'au născut. Dar un lucru: nu toate normele acestea au caracterul, valoarea și forța coercitivă recunoscută regulelor de drept pozitiv. Pentru ca o normă de acest fel, sau regulă socială de orice fel, să capete această forță, e nevoie ca ea să se fi constituit, nu numai într'o expresie definitivă, mai mult sau mai puțin tangibilă, dar și în *anume condițiuni formale*. Aceste condițiuni, pe care doctrina modernă le reduce la două categorii, — legea și cutuma, — formează ceiace înțelegem prin *originea formală*, concretă, juridică a Dreptului.

Voi stabili mai departe sensul precis al acestor două noțiuni, de lege și de cutumă. Până atunci, nu cred de prisos să observ că, nici în istoria civilizației și nici subț ochii noștri, lucrurile nu se desfășoară întocmai cum le-am expus. Că adică, nu totdeauna legile sociale exprimă sentimentul public, atestă o sinceră pregătire experimentală și nasc din conștiința juridică a mediului social. Foarte adeseori, și mai ales în perioadele de criză socială (ca aceasta pe care o străbatem în prezent), Statul își impune autoritatea prin regule

ale căror surse reale ar fi greu de găsit. Legile astfel concepute nu dau totdeauna rezultatul dorit, căci aplicația lor, neputînd avea loc fără oarecare violență, indispuce și tulbură mediul social în care se aplică. Legile bune, durabile și eficace, țin însă mai toate de dubla origine de care am vorbit.

Nu s'ar putea face acciași observație în privința cutumei, care, avînd o formație spontană în însuși mediul social, este prin chiar natura sa, inseparabilă de sursele reale. Dar în viața modernă, cîmpul cutumei, e cu totul restrîns.

Teoria care atribuie dreptului pozitiv dubla origine de care am vorbit, n'are pretenția de a lămuri întregul *processus* al genezei și formațiunii acestuia. Scopul său e. pe de o parte, de a explica unele lucruri în legătură cu acțiunea lentă și obscură a forțelor sociale din care naște dreptul; și pe de altă parte, de a atrage atenția asupra operațiunii finale care este *formularea* definitivă a regulei de drept. Din concluziile trase mai sus, se poate deduce afirmația aceasta: că nici o regulă socială nu poate fi primită drept regulă de drept pozitiv, dacă nu se legitimează ca provenind din cele două izvoare indicate, sau *cel puțin din izvorul formal (les sources formelles)*.

Și încă, vorbind de originea reală și de cea formală a dreptului pozitiv, am lăsat de o parte o sumă de alți factori care concură, — adeseori în mod hotărîtor, — la formațiunea, dezvoltarea și evoluția lui, cum ar fi bunăoară: *doctrina juridică, jurisprudența, practica extra-judiciară...*

Doctrina studiază, coordonează, metodizează, critică, dă directive și soluții.

Jurisprudența interpretează normele pozitive și le adaptează uniform la situații concrete.

Practica extra-judiciară arată cum se acordă uneori regula abstractă și rigidă cu spiritul practic și cu interesele curente.

Care e poziția acestor factori față de sursele reale și formale ale dreptului pozitiv?

Ei nu sînt socotiți de nimeni ca făcînd parte din sursele formale (cel puțin în dreptul modern, sau mai exact, în *mai tot* dreptul modern). Ar fi greu iarăși să-i socotim ca făcînd parte din sursele reale (cel puțin dacă păstrăm acestor surse caracterul pe care li-l fixează doctrina).

S'ar părea mai curînd, că ar fi cazul de a le recunoaște o poziție intermediară între unele și celelalte, sau caracterul unei etape, în lungul și penabilul drum către lumină, pe care orice aspirație socială trebuie să-l parcurgă până să capete forma și valoarea unei regule obligatorii. Dar nu trebuie să uităm totuși, că multe construcțiuni pur doctrinare pot dobîndi adesea, pe baza unor principii consacrate și cu ajuto-

rul jurisprudenței, valoarea unor regule nouă, echivalente cu cele înscrise în lege; — și că, pe de altă parte, unele procedee de practică extra-judiciară pot participa foarte bine la elaborarea regulei formale de drept, laolaltă cu toate impulsunile adunate din vălmășagul vieții.

Legea și Cutuma. — Și cuvântul „lege” are accepțiuni multiple și variate.

Există „Legi ale Naturii, ale Vieții, ale spiritului”, există „legi de logică” și „legi morale”, — atâtea expresiuni ale ordinii imanente și ale raporturilor fatale și constante dintre lucruri, atâtea formule deduse din observațiune și experiență, cu ajutorul cărora putem ști de mai înainte cum se vor desfășura, într'un domeniu determinat, anumite fenomene.

Există apoi legi sociale, politice...

Două categorii, dar. Două categorii profund deosebite între ele, deși toate bazate pe un fond comun: pe ideia de raport necesar, permanent și general.

Peste cele dintăiu sîntem nevoiți să trecem; ele privesc lucruri străine de preocupările noastre.

Cîteva cuvinte dar despre cealaltă.

În sens propriu, cuvîntul *lege* e socotit sinonim cu „regulă de drept”; dar regulă de drept formulată de organul juridic al Statului și impusă de puterea publică. În sensul acesta larg, sînt privite ca legi: toate declarațiunile de drepturi, pactele fundamentale publice, constituțiunile, codurile și legile uzuale, decretale și regulamentele publice.

În sens restrîns, legea se deosebește însă de constituție, regulament sau decret, atît prin condițiile formațiunii sale, cît și prin natura obiectului și prin funcțiunea sa juridică. Cînd e considerată astfel, i se mai spune: lege ordinară, lege comună sau lege propriu-zisă. De altmintrelea, constituția, legea ordinară și regulamentul, stau între ele într'o poziție reciprocă, din care s'ar putea deduce o oarecare ierarhie; astfel legea nu poate trece peste un principiu constituțional, după cum nici regulamentul nu poate modifica dispozițiile unei legi comune.

În practică, legile nu cuprind, decît în foarte rare cazuri, dispozițiuni izolate, și mai întotdeauna grupe de regule care de multe ori s'adună în proporții apreciabile, ca în codurile obișnuite, de pildă (Codul este un sistem de regule privitoare la o întregă ramură de drept: codul civil, codul comercial, codul de procedură civilă, etc.). Din această cauză, într'un sens și mai restrîns, denumirea de lege este acordată fiecărei lucrări legislative în parte, fiecărui corp juridic sau fiecărui sistem de regule aplicabil unei materii date — în forma aceasta: legea timbrului, legea pensiilor, legea învățămîntului public, etc.

După Declarațiunea drepturilor Omului dela 1791, legea este „expresiunea voinței generale”. Principiul acesta, admis de mai toate constituțiunile lumii, corespunde încă opiniunii curente.

Dar, luată în ea însăși, voința generală sau colectivă se prezintă ca o putere autonomă, suprapusă voințelor individuale (fără a exprima, bine înțeles, totalitatea acelor voințe); ea formează o entitate de o natură particulară, căreia i s'a dat numele de suveranitate socială sau suveranitate națională.

Legea este un act de suveranitate.

În doctrinele mai nouă, lucrurile acestea sînt uneori privite altfel.

Pentru realismul lui Duguit, bunăoară, — Legea nu este expresiunea voinței generale („care nici nu există”) și nici expresiunea voinței Statului („care nici atît nu există”), ci expresiunea voinței celor cîtorva oameni care o votează. Așa în Franța, adaugă Duguit, legea exprimă voința a 350 de deputați și a 200 de senatori care formează majoritatea obișnuită a Camerei și a Senatului. „Iată faptele. Restul, — ficțiune și formule deșarte”.

In fapt, de sigur, situațiunea e așa cum o prezintă Duguit. Dar ce urmează de aici? Faptele sînt una și semnificația lor, alta. Acele cîteva sute de persoane care, în toate statele moderne, participă la confecțiunea legii, lucrează în numele unei voințe colective, ca unic organ de expresiune a acesteia, *ca unic organ posibil*. Este indiferent că o voință colectivă propriu-zisă nu există și — psihologiceste — nici nu poate exista. Conștiința omului modern o cere totuși, pentru a justifica autoritatea legii și a puterii publice. Cu drept cuvînt dar, Esmein afirmă că „suveranitatea e singura interpretare juridică și adecuată a unui fapt social incontestabil”. Și apoi, dacă e s'aplicăm faptelor reale, metoda pozitivă a lui Duguit, e de-ajuns să considerăm, de o parte, delegațiunea dată reprezentanților națiunii prin procedeele electivă și, de altă parte, faptul supunerii la legi și la ordinea stabilită, pentru ca din această dublă acceptare — una anticipată și alta ratificată — să deducem constatarea că: voința conducătorilor, are toată valoarea juridică a „voinței generale” și ca atare poate fi considerată ca expresiunea acesteia. Astfel, chiar păstrînd caracterul unui simplu simbol, ea nu rămîne străină de realitatea materială pe care o simplifică fără a o diforma.

Surprinzătoare, atît prin noutatea, cît și prin îndrăzneala ei, este însă concepția Statului sovietic, care, proclamînd prioritatea faptului în fața dreptului și aceia a scopului revoluționar în fața legii, ajunge realmente la negațiunea a ceea ce numim legalitate. E cu neputință, zice Mirkin-Ghetzevici, în lucrarea consacrată Rusiei de astăzi (*La Théorie générale*

de l'Etat soviétique), — e cu neputință de a fixa, în această ordine de lucruri, limita dintre o lege și un act administrativ. De altfel, după doctrina sovietică, legea nu leagă nici organele judiciare, nici pe cele administrative.

Din natura și funcțiunea socială a regulii de drept, ar trebui să deducem, neapărat, supremația și omnipotența legii. În raport cu faptele, sînt însă de făcut oarecare rezerve.

Regulata funcționare a legilor tinde să creeze o stare generală de concordanță între activitatea publică și privată de o parte și regulim legal de alta, stare de concordanță care constituie ceiace numim îndeobște *legalitatea*. Tendința de care vorbesc nu se poate însă realiza nici odată pe de-a'ntregul, ceiace înseamnă că starca aceasta e totdeauna relativă.

Astfel *ilegalitatea* apare ca un fenomen natural și curent, care — cînd nu ia o formă excesivă sau o extensiune prea mare — n'are nimic alarmant în el. Ba unii i-au atribuit, în anumite condiții, o acțiune binefăcătoare și novatoare, o contribuție efectivă la progresul juridic.

Insuficiența funcțională a legii, provine din împrejurări multiple și variate, din care ași putea nota următoarele:

În toate timpurile și pretutindeni, legea întîmpină concurența altor norme de conduită și altor factori de disciplină a vieții, din care unii de o putere incontestabilă, cum sînt uzurile, credințele, prejudecățile, moravurile, etc.

Aplicațiunea oricărei legi pune pe individ în fața atotputerniciei Statului, în condițiuni care uneori pot lua aspectul unei adevărate lupte, al cărei obiectiv pentru individ e libertatea și pentru puterea publică — ordinea.

Asemenea conflicte mai pot naște deasemeni din coliziunea dintre lege și uzurile consacrate, cum și dintre practica administrativă și interesele particulare.

În unele materii, în fața legii, de aplicațiune publică și generală, se ridică uneori contractul — legea privată — cu un spirit de concurență a cărei importanță nu poate fi trecută cu vederea.

De multe ori, violarea ordinii legale provine din simplul fapt al ignorării textelor, pe care supra-producțiunea crescîndă a industriei legislative o agravează neîncetat, denunțînd lipsa de sens a maximei tradiționale „*nemo censetur ignorare legem*“.

Uneori, în fine, Statul însuși, prin organele sale administrative, contribuie la slăbirea autorității legii, fie prin aplicațiunea excesivă a sancțiunilor ei și prin lipsa de moderațiune și de spirit de echitate cu care lucrează, fie prin diverse dispense și măsuri de favoare acordate după criteriile străine de ideia de justiție sau de echitate.

Unele din neajunsurile acestea sînt de sigur inevitabile;

altele s'ar putea îndrepta. Nu e locul de a cerceta aici aceste lucruri. Raportîndu-mă în trecut la tendințele și metodele nouă în tehnica legislativă, nu mă pot opri de a nu semnala în același timp necesitatea unei acțiuni de primenire a moravurilor, de educație a mulțimii și de vulgarizare a acelor principii fundamentale de viață, fără de care armonia socială este o imposibilitate.

În starea actuală, principalul corectiv îl formează jurisprudența și practica judiciară. Dar acțiunea acestora, în direcțiunea aceasta, duce adesea la o adevărată diformațiune a textelor. Răul e încă acceptabil, pentru că asemenea „diformațiune” devine o necesitate, ori de cîte ori texte învechite au a se aplica la raporturi și situații cu totul nouă și neprevăzute. Practica e totuși plină de riscuri, ca una ce se bazează pe confuziunea funcțiunilor.

Slăbită sau nu, autoritatea legii se menține în mod nedefinit, pînă la abrogarea formală a acesteia — uneori expresă, alte ori implicită. Cînd acest fapt întîrzie prea mult și dezacordul dintre texte și realitate crește, sau cînd anumite împrejurări îngreue sau împiedică aplicarea lor, autoritatea legii poate înceta *de fapt*. Și spune, în asemenea caz, că legea a căzut în desuetudine. Dar lucrul se întîmplă foarte rar.

Fără teamă de a cădea în exagerațiune, putem afirma că legea scrisă e departe de a exprima tot dreptul social, pe care îl găsim adesea plin de supletă și de vitalitate dincolo de texte, — în uzuri, în moravuri, în jurisprudență.

Se poate vorbi de *cutumă* în societatea noastră? „E de ajuns să ne aruncăm privirea asupra stării sociale din Franța de azi, zice François Geny, pentru a ne da sama că vechea cutumă nu se mai poate constitui și nici menține decît în limite foarte reduse”. Georges Cornil, dimpotrivă, vede în acțiunea lentă și sigură a cutumei o permanentă amenințare la adresa legii.

Divergența dintre acești doi autori nu e atît de profundă pe cît se pare. Geny are dreptate. Despre un drept emina-mente spontan, care să nască, să se dezvolte și să se conserve în mijlocul vieții sociale, în tumultul ei, ca în societățile vechi, nu mai poate fi vorba azi. Oriunde e nevoie de o regulă socială, Statul intervine cu autoritatea sa și legea își afirmă dominația. Viața modernă nu se mai poate acorda cu regula cutumieră, adescori vagă și obscură, care, îndată ce e prinsă și înregistrată într'o formulă scrisă, încetează de a mai fi *ea însăși*, pentru a deveni lege. Viața modernă, complexă, mobilă, plină de diversitate și de surprize, are neapărat nevoie de textul precis și categoric al legii, cu riscul de a

intra imediat în luptă cu el, pentru a-l mlădia și a-l adapta la cerințele ei diverse și la mișcarea ei evolutivă.

Cornil pare preocupat mai mult de viața legii, de lupta continuă pe care aceasta e nevoită s'o susțină, de toate transformările și adaptările pe care trebuie să le sufere mereu. Considerînd lucrurile din alt punct de vedere, el duce prin urmare discuția mai departe, plecînd dela realitatea actuală. Ca organ de expresiune a dreptului, legea e totdeauna în întîrziere față de realitatea mobilă. Căci, în adevăr, creată pentru viitor, din experiența trecutului, în formule menite să rămînă neschimbate, — legea ese cu totul din ritmul vieții, din mișcarea acesteia, adescori destul de accelerată. Pentru Cornil, cutuma modernă e formată din uzuri, practică și jurisprudență. Dar lucrurile acestea au cu totul alt caracter, altă semnificație și îndeplinesc cu totul altă funcțiune decît cutuma veche.

Dacă totuși trecem peste deosebiri, pentru a recunoaște esența identică a lucrului, am putea face următoarea caracterizare: După cum altă dată se întîmpla adesea ca legea să nască din cutumă, astăzi se întîmplă uneori ca, grație adaptărilor jurisprudențiale, legea însăși să devină o adevărată cutumă.

Ne găsim astfel într'un ciclu închis. Să fie oare un semn că eforturile noastre nu duc decît la rezultate problematice? Cîtuși de puțin, nu. Progresul n'a fost niciodată reprezentat printr'o linie dreaptă, — dar nici n'a fost contestat de cineva, în puterea lui. Și nu credinței acesteia în progres și în misiunea înaltă a Dreptului se datorește părerea care face din Drept un fenomen de cultură și o manifestare de civilizație? (Kohler).

Despre Justiție. — Oricît de trist și decepționat ar fi uneori aspectul pe care îl oferă mișcarea dreptului în mediul social, e cu neputință să nu ne dăm sama că mișcarea aceasta exprimă totuși o evoluție, — înțeleg să spun: o evoluție progresivă. Dreptul pozitiv, — așa cum ni-l prezintă faptele, — e o permanentă devenire cătră destinația proprie a Dreptului, cătră forme superioare, cătră o formă supremă de armonie și de perfecțiune.

Destinația naturală a Dreptului poate fi dedusă pe cale de raționament din însăși funcțiunea dreptului pozitiv, care la rîndul ei s'ar putea rezuma astfel: a asigura *fiecărui individ în parte*, libertatea de acțiune, de gîndire, de expansiune; a organiza și garanta, *în folosul tuturor*, ordinea socială și binele public. Ideile de echilibru și de armonie, care se desprind din această dublă acțiune, le regăsim în jocul permanent al factorilor care concură la formațiunea și la dezvoltarea dreptului. Căci ce altă semnificație putem atribui

modului admirabil în care, lege, jurisprudență, uzuri, curente, idei, se contrazic, se corectează, se temperează reciproc, — una îndreptînd abuzul celeilalte, alta preparînd transformarea celei dintăiu și toate cooperînd la distrugerea erorii?

Așa dar, destinația naturală a Dreptului e *armonia socială*. Iar armonia aceasta, concepută ca maximum de echilibru, de ordine, de pace, de bună stare, ca termen final al unei lungi evoluții, ca formă definitivă și perfectă de viață în comun, n'ar fi alta decît idealul, intangibil, al Dreptului: *Justiția*.

Întrebuințarea acestui cuvînt, în funcțiunea aceasta, poate fi criticată. Ea nu e totuși nici nouă, nici arbitrară, și dacă o menține, e pentru că mi-ar fi foarte greu să găsesc, pentru ideia la care m'am oprit, un termen mai propriu și mai sugestiv.

Căci, lăsînd la o parte sensurile diverse, în genere vulgare și restrînse ale cuvîntului *justiție*, în care acesta devine corespunzător ideilor de „organizație judiciară“ de „funcțiune judiciară“ și altele (*justiția distributivă*)¹, întrebunțarea lui caracteristică, destul de veche de altfel, e tocmai în spiritul acesta, adică în cel care exprimă o permanentă preocupare despre ceva mai înalt și mai pur (*justiția comutativă*). Nu e aceasta, în adevăr, sensul închis în vechea maximă: „*Justitia est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi*“? Sau în definiția pe care Ulpian o dă științei Dreptului cu această simplă caracterizare: „*Justi atque injusti scientia*“? Sau în acel „*homo justus et tenax*“ de care Horatiu pomeneste în una din odele sale? Și nu e aceasta ideia pe care o exprimă vechea balanță simbolică? Apoi, ideia de *justiție* e considerată ca exprimînd două atribute esențiale: acela de egalitate și acela de generalitate (deși, la drept vorbind, în domeniul social, ideia de generalitate ar fi întrucîtva conținută în aceea de egalitate). Însă egalitatea e un lucru delicat și complex, care, în modul în care se acordă cu ideia de Drept, formează, ca tendință, un mijloc de pacificare și de armonie socială, iar ca rezultat, se confundă cu acestea.

Făcînd în chipul acesta din ideia de *justiție* ultima și cea mai înaltă expresiune a Dreptului, nimic nu ne împiedică de a-i da o semnificație cît mai apropiată de realitate și prin aceasta o valoare cît mai practică. Dece dar n'am face din *justiție* o normă egalitară permanentă, un etalon de apreciere și de valorificare a actelor noastre, un criteriu statornic în toată activitatea noastră atît de variată și, vai! de multe ori atît de sterilă!

¹ Întrebuințarea cea mai frecventă a cuvîntului e de altfel aceasta, deși se raportează la un sens derivat. Dar accepțiunea principală e substantivarea ideii de *just*.

Misiunea juridică a Statului modern. — N'am intențiu-nea de a defini ideia de Stat sau de a lămuri natura și caracterul juridic ale acestuia. Ar fi o încercare plină de riscuri pentru materia aceasta, în care diversitatea părerilor e încă atât de mare și care, în orice caz, ar complica inutil cursul cercetărilor întreprinse aici. Nu vreau decît să enunț cîteva lucruri necesare scopurilor ce mi-am propus în această lucrare,—lucruri simple de altfel, deja atinse, în parte, mai sus.

Ideia de drept este — după cum știm — nedespărțită de ideia de societate: *ubi societas ibi jus* și vice-versa. În esență, rolul dreptului pozitiv e de a ordona viața colectivă. Aceste afirmațiuni evocă neapărat și logic ideia de autoritate. De aici concluzia: nu există drept pozitiv decît într'o societate bine și solid organizată, adică într'o societate capabilă de a-l exprima și de a-l impune. Forma cea mai expresivă și mai desăvîrșită pînă azi, a unei asemenea societăți, e Statul modern.

Am putea dar spune că Statul e o organizație politică și juridică, a cărei destinație e de a ordona viața colectivă, grație puterii de care dispune de a stabili norme de conduită generală, de a crea și întreține instituțiile de care are nevoie și de a impune voința sa prin mijloace coercitive.

Existența Statului se afirmă cu deosebire prin activitatea lui, prin vasta și variata lui activitate, — dominantă, centralizatoare, acaparatoare... Ținînd sama de impulsunile care o întrețin, activitatea aceasta pune în evidență mai multe *puteri publice*, care în fond n'ar fi decît aspectele diferite ale unuia singure: puterea socială sau națională, substanța primă a „suveranității”. Considerînd-o însă în conținutul său, atât formal cît și material, precum și în raport cu obiectul său, atât de variat și multiplu, activitatea Statului apare sub aspectul de *funcțiuni publice*.

Grație acestor puteri sau îndeplinind aceste funcțiuni, activitatea Statului urmărește scopuri diverse. Care anume? Depinde de forma și de concepțiunea politică a fiecărui Stat în deosebi, de felul cum acesta își fixează rolul și misiunea, de limita pînă la care el însuși crede că poate sau trebuie să intervină în viața socială. Teoretic, funcțiunile Statului ar forma două categorii fundamentale, — una avînd de obiect siguranța în afară și ordinea înăuntru (apărarea națională, poliția, justiția), alta care s'ar raporta la viața economică și la diversele relații și interese ale vieții colective (în domeniul cultural, artistic, al asistenței publice, al cultelor, etc.).

Evident, aceasta e forma cea mai simplă și mai redusă în care s'ar putea exprima problema funcțiunilor Statului. Analiza acestor funcțiuni în doctrina dreptului public, duce

la constatări, caracterizări și diviziuni destul de complicate — și iarăși, destul de diverse.

În toate aceste lucruri, ceiace interesează cu deosebire, din punctul nostru de vedere, e faptul că activitatea Statului e, în bună parte, o activitate juridică, adică o activitate care se desfășură în domeniul dreptului. Căci mai toate actele prin care Statul își afirmă voința (legi, regulamente, acte administrative, hotărâri, etc.) sînt acte juridice, întrucît efectul lor natural e de a modifica sau a desființa situațiuni juridice, interesînd fie persoane izolate, fie grupuri sociale, fie întreaga organizație națională. De altfel, dac'am stărui mai mult pe terenul acesta, am găsi că el însuși, Statul, e un fenomen juridic complex, pe care nici nu-l putem concepe decît în cadrul unor norme de drept.

Așa dar, între altele, Statul îndeplinește diverse funcțiuni juridice. Ași putea chiar spune că activitatea sa pe acest teren e considerabilă, în orice caz cu mult mai întinsă decît s'ar crede. După doctrina dominantă, funcțiunile juridice ale Statului ar forma trei mari grupuri, îmbrățișînd toate serviciile afectate obiectului lor:

Funcțiunea *legislativă*, a cărei sarcină e de a formula și impune regulele sociale, și care, pentru legile obișnuite, se exercită în principal de către corpurile legiuitoare. Cînd e vorba de legi constituționale, organul care intervine e adunarea constituantă. Iar dacă acordăm acestei funcțiuni un sens larg (care, la drept vorbind, e chiar sensul său propriu), ea se mai exercită de către organele executive și administrative, ori de cîte ori acestea impun regule generale pe cale de decrete, regulamente, deciziuni, ordonanțe.

Funcțiunea *administrativă* e aceia grație căreia Statul intervine pentru a asigura buna funcționare a serviciilor publice și aplicațiunea legilor. Ținta sa e ordinea socială, iar caracterele sale distinctive sînt: inițiativa și spontaneitatea.

În fine, funcțiunea *juridicțională*, încredințată unor organe proprii, are ca misiune de a soluționa prin hotărâri susceptibile de execuțiune silită, toate conflictele de drept și toate problemele care-i sînt puse de cei interesați. Atribuțiunea specifică a organelor juridicționale e de a verifica faptele discutate, de a le caracteriza, de a le aplica norma de drept corespunzătoare și de a da hotărâri. Ele n'au inițiativă proprie și nu statuează decît asupra cazurilor particulare aduse înaintea lor.

Între aceste funcțiuni nu există nici o ierarhie; ele sînt complimentare și se ajută reciproc. Așezate totuși într'o ordine rațională, prioritatea ar reveni desigur funcțiunii legislative, de care atîrnă, cu necesitate, organizarea celorlalte două. Cît despre acestea, deși sistemul constituțional român,

ca și al mai tuturor Statelor moderne, admite controlul juridicțional al organelor administrative, am putea să le considerăm pe același plan. Doctrina franceză le unifică de altminterlea, considerînd funcțiunea juridicțională ca o ramură importantă — dar ca o simplă ramură — a celei administrative.

Dar lucrurile acestea nu trebuie să ne facă să credem că Dreptul nu există decît prin Stat și pentru Stat. După cum am mai spus-o, Dreptul rămîne, în natura sa, un produs permanent al vieții sociale și unul din cele mai interesante aspecte ale acestuia. Sursele reale, profunde, nepuizabile ale dreptului pozitiv de pildă, trebuie căutate în tot ce provoacă și determină întreaga mișcare a vieții. De altfel, atîta timp cit, în afară de autoritatea legilor obișnuite, oamenii sînt ținuți să respecte și alte reguli juridice obligatorii (unele generale, cum ar fi uzurile și practica stabilită, altele mai restrînse, cum ar fi convențiunile și statutele, adevărate legi private) și atîta timp cit alături de justiția Statului, funcționează cu puteri destul de precise o justiție privată și chiar mijloace de execuțiune privată, — e clar că Dreptul nu poate fi creațiunea exclusivă a Statului.

Este adevărat numai că pretutindeni Statul tinde să monopolizeze Dreptul. Și Statul modern, ale cărui sarcini devin din ce în ce mai complicate și mai grele, afirmă tot mai mult această tendință. Dar atît. Viața își urmează cursul. Statul nu e singurul factor care formează Dreptul, după cum legea nu e unicul depozit al dreptului social.

Rămîne încă de văzut un lucru.

Dacă Statul are monopolul legii (care, oricum, formează partea preponderantă a dreptului pozitiv), dacă el organizează și conduce toată industria administrativă, dacă el face aplicațiunea legilor și exercită monopolul juridicțiunii, dacă, în fine, toată activitatea socială și toate întreprinderile private sînt prinse în rețeaua lui de protecțiuni, prohibițiuni și imperative de tot felul, — nu cumva Statul, ca organizație, ca putere, ca instituție, rămîne în afară și mai presus de ordinea de drept?

Relațiunile dintre Stat și Drept, nu sînt totdeauna simple și clare. La orice epocă am privi lucrurile, se poate vorbi despre lupta Statului pentru autoritatea sa și pentru dreptul pe care are interesul de a-l impune, cum și despre lupta individului pentru libertatea și pentru dreptul său propriu. Dar în măsura în care principiile reușesc să triumfe în confuziunea faptelor, Statul rămîne supus Dreptului, în sensul că toți guvernării și administratorii publici sînt ținuți să respecte, la fel cu particularii, regula socială impusă tuturor.

Nici nu s'ar putea altfel. Scopul suprem al dreptului

obiectiv e de a asigura ordinea în societate și de a menține pacea între oameni. Dar aceasta e în substanță și misiunea Statului. Orice abatere a puterii publice dela dreptul pe care și l-a creat ar însemna astfel o abatere dela propria sa misiune.

Știința dreptului și tehnica juridică. — Nevoia de a ordona și lămuri complexul formidabil de fenomene variate care alcătuiesc Dreptul, de a stăpîni și de a lucra tot materialul acesta divers, confuz și adeseori inaccesibil, — constituie una din cele mai vechi preocupări ale spiritului uman. Romanii, cu deosebire, ne-au lăsat monumente impunătoare care atestă truda lor continuă pentru lămurirea și sistematizarea dreptului lor. Dar rezultatele cele mai fecunde și mai decisive care s'au putut obține în direcția aceasta, se datoresc cercetărilor din ultimele decenii și mai ales metodelor nouă, — metodei științifice în particular, — dela care, ca obiect de studiu, dreptul pare a fi dobîndit o importanță și un prestigiu pe care nu le-a mai cunoscut până astăzi.

Grație lucrărilor recente, chestiunea, dacă — în raport cu cercetările pe care le provoacă — Dreptul poate fi considerat ca obiect de cunoștință sau ca simplu material practic pentru o artă proprie, trebuie socotită ca deslegată. Dreptul ține deopotrivă și de știință și de artă.

Tot ce privește analiza fenomenului „drept“, determina rea naturii lui, a clasei de fenomene apropiate din care face parte sau cu care se găsește în legătură, tot ce privește originea, izvoarele adînci, permanente și misterioase ale Dreptului și, până la un punct, finalitatea lui, tot ce privește găsirea și fixarea elementelor proprii, caracteristice, permanente ale Dreptului, tot ce privește studiul datelor obiective culese din natura lucrurilor sau oferite de rațiune pentru direcțiunea activității umane, tot ce poate explica — în fine — puterea, nobleța și superioritatea Dreptului în fața legilor Naturii care admit, de pildă, ca cel slab să fie distrus de cel puternic, — toate acestea țin de *Știința Dreptului*, oricare ar fi accepțiunea pe care am da-o noțiunii de știință, care în ultima analiză rămîne un sistem de relații.

Tot ce, pe de altă parte, se raportă la dreptul pozitiv, operă umană, fragilă, imperfectă, și mai ales schimbătoare, tot ce se raportă la procedeele pe care le întîlnim în formațiunea, în funcțiunea și în aplicațiunea regulii de drept, la dificultățile și conflictele pe care le provoacă evoluția și transformările acesteia, tot ce se raportă la practica dreptului, ca și tot ce îmbrățișează modurile de adaptare a mijloacelor propuse la scopurile de atins, — formează ceea ce se numește *Tehnica juridică*.

Știință și tehnică, iată cele două ramuri în care se con-

centrează întreaga activitate a cercetărilor juridice. Și împreună cu ele, fără îndoială, *metoda* — mijloacele și căile corespunzătoare, indispensabile rezultatelor urmărite, element comun, animator și indispensabil al celorlalte două.¹

Nu trebuie să se creadă însă, că știința și tehnica Dreptului formează domenii strict separate. Departe de aceasta. Știința nu poate ignora mijloacele tehnice, pe care în orice caz le înglobează ca obiect de conștiință; la rîndul ei, tehnica nu poate progresa fără a ține samă de rezultatele științei. De altfel, în fapt, lucrarea lor se desfășoară mereu laolaltă, pe același plan, în așa condițiuni, că numai cu greu se poate deosebi, adesea, în conținutul ei, ceia ce aparține științei de ceia ce aparține tehnicii.

Eug. Herovanu

¹ În examenul problemei Dreptului, determinarea confiniilor științei, tehnicii și metodei, formează întru cîtva punctul culminant. În planul lucrării mele însă, definirea acestor lucruri nu putea dobîndi mai mult decît spațiul unor simple enunțări. Astfel, pe cei care ar vrea să cunoască mai de aproape până unde a ajuns, în direcția aceasta, munca grea și ordonată, ale cărei rezultate n'am fost în stare să le prezint măcar în frumuseța lor, îi îndemn, cu toată stăruința să deschidă lucrările nouă (din care unele sînt indicate în bibliografia ce urmează) și cu deosebire opera extrem de interesantă a lui François Geny, *Science et technique en droit privé positif*.

C o r b i i

Pe cerul gol, pe cerul meu,
Trec corbii 'n stoluri, trec mereu.
Croncănitori și negri vin,
Grei de tristeți, grei de destin,
De unde vin? Spre unde curg,
Dintr'un amurg spre alt amurg,
Dintr'un tărîm spre alt tărîm?
Ca să-i iubim, ca să-i urîm...
Pe cine-l caută din veac
Cu strigăt aspru și posac?

Hei! Cel chemat de glasuri sterpe
Stă 'n noi de veacuri ghemuit —
Ca 'n fundul scorburii un șarpe,
Tăcerea lui s'a 'ncolăcit.

Trec corbii, trec... Mai mulți, mai mulți...
Tu, cel chemat, de ce-i asculți?
Trec peste suflet, peste gînd,

---

¹ Din volumul *Versuri*, aflat sub tipar.

Trec peste nu se știe cînd,
Trec peste azi, trec peste mîni,
Trec peste mii de săptămîni —
Pe cerul ciuruit de ploi
Și peste voi, și peste noi,
Croncănitori, cerniți și grei,
Vrînd să ne tragă după ei.

În stoluri mari, cu țipăt sec,
Trec corbii veșniciei, trec.
Nu-i ascultați ce spun, ce vor —
Și noi murim, și corbii mor.

Nu-i ascultați cînd trec în sbor...

George Lesnea

Supraviețuiri din mysterele dionysiace la ereticii din Basarabia

Străvechea religione populară a Daciei: cultul pământului roditor și hrănitor

Numărul de Iulie-Septembre din *Revue anthropologique* cuprinde un studiu etnografic interesant: „*Supraviețuiri din civilizațiile mediteraniene, la berberi*”, de Fernand Benoit, conferențiar la Institutul de Inalte Studii Marocane. Reproduc aici părțile esențiale. Cetitorii cari au luat cunoștință de vederile expuse de mine în studiile „*Arta țaranului român este curat mediteraniană*”, „*Rasa, limba și cultura băștinașilor Daciei*” și „*Strămoșul nostru aurignacianul*”, publicate în „*Adevărul*” politic și 'n cel literar (aceste articole se află și 'n volumul „*Literatură și știință*”, apărut de curînd), vor găsi în cercetarea lui Fernand Benoit *confirmări surprinzătoare*.

Vechile credințe și rituri ale rasei mediteraniene, care nu-i decît omul de Aurignac, creatorul limbilor semitice și mîncătorul de graminee și de cepe și tubercule, din stepa caldă a ultimului interglaciar — e firesc să fi rămas la berberi în forma primitivă, pe cînd la eleni și la romani, le-au alterat rasele cuceritoare, iar la fenicieni, la cartaginezi și la egipteni, civilizația le-a dat o formă savantă și abstractă.

Studiul d-lui Benoit

„Nu-i de mirare să regăsim la berberi cîte-va din acele culturi ale generațiunii pămîntului, cari au existat la toate popoarele basînului Mediteranei și pe cari M. I. Carcopino le-a caracterizat atît de bine în luminosul său articol asupra serbărilor *Cererei*. Cultul pămîntului roditor și hrănitor a dat naștere marilor serbări ale antichității, întovărășite de dansuri entusiaste și mistice: serbărilor zeiței Demeter, ale Junonei *Caelestis*, ale zeiței Tanit, ale lui Dionysos, ale lui Adonis, ale lui Osiris — a căror moarte și 'nviere simboli-

zează trecerea de la un anotimp la altul; și 'nsfirșit, misterele eleusine, pătrunse de rituri dionysiace, cari ne apar ca o înflorire și un compendium al acestor serbări agrare.¹

Misterul renașterii vegetale, astfel cum îl sărbătoreșc o mulțime de triburi berbere din părțile muntoase, noi îl cunoaștem sub numele de *noaptea rătăcirii* (nume pe care l-au dat criticii porniți să nu vadă în acest mister decât o scenă de prostituție. Adevăratul nume este *Lilet El Kaf*: noaptea peșterii).

Se știe, că la un număr de triburi marocane, existau niște serbări, cari aveau de scop să provoace, prin *magie simpatică*, unirea forțelor naturale cari pregătesc secerișul. Într'adevăr, *recolta era considerată ca rezultatul unei împreunări magice dintre elementul feminin: pământul, și elementul masculin: ploaia*. Așa se explică procesiunile simbolice, cu păpușile mireșii (*Taslit*), reprezentînd pământul, și cu cele ale soțului ei, elementul masculin (*Asli*). Obiceiul pare destul de general. La Gafsa, în Tunisia, ca și în Sus, fetele tinere pornesc în procesiune, purtînd un baston cu brațe transversale, îmbrăcat în vestminte femești. (Au existat, de altfel, nesfirșit de multe rituri pentru a provoca ploaia; spre pildă, întrecerea la fugă și lupta între fete tinere, stropirea reciprocă cu apă, etc.) La serbările din Așura, la Rabat, în Atlasul înalt și 'n Anti-Atlas, la Duzru, unde d. Laoust a studiat ritul, se găsește o variantă interesantă. Odată pe an băeții și fetele, gătiți ca miri și mirese, se duc să ceară zeiței Lalla Ksaba o soție sau un soț. La Duzru un număr de băeți și de fete se unesc în moschee — în aparență, poate, în mod numai simbolic — într'o ceremonie care n'are alt scop decît de a influența spiritul vegetației. Dar d. Laoust are grijă să noteze, că *tinerimea, imitînd exemplul căsătoriților simbolici, se împreunează în mod real și celebrează, băeți și fete, ceea ce numesc ei: „noaptea fericirii”*.

Asemenea obiceiuri au fost înfierate în vechime de către

¹ La toate popoarele de stepă caldă găsim un zeu care simbolizează vegetația: Dionysos, Adonis, Attis, Sabazios, etc. (nume locale ale aceleiași divinități); o zeiță a pământului: Demeter, Iștar, Isis, Anaitis, Ceres, Kybele, etc.; adesea și un zeu care guvernează infernul, adică lumea subpămînteană. Imprejurarea că plantele caracteristice stepelor calde sînt cepele și tuberculele, cu cari se hrănește mistrețul, ne explică poate faptul că, *originar* (în Syria, la Canaanieni, etc.), acest animal era în deosebi destinat hranei zeilor (încă din neolitic) și deci interzis omului, iar apoi disprețuit de israeliți, tocmai fiindcă era animalul de jertfă al canaanienilor; ne explică poate și mitul că Adonis (vegetația!) a fost sfișiat de un mistreț. — În ciobanul din *Miorița*, Odobescu recunoaște pe Adonis (o variantă a lui Dionysos).

Grégoire de Naziance și de către sfântul Augustin, care se scandaliza, văzînd că mulțimea venită în templul Junonei *Caelestis* celebrează prostituția în fața zeiței virgine: „Se rugau fierbinte, și, în fața zeiței, făptuiau obscenități”.

Divinitatea care prezida renașterii naturii, a pierit, dar ritul primitiv și esențial a rămas.

Nicolae din Damasc ne semnaleză o serbare asemănătoare în sudul Tunisiei. *La nceputul lui Noembre, bărbați și femei se adunau într'o zi anumită și, după un ospăț, se coborau într'o cavernă, stîngeau luminile și fiecare bărbat apuca femeia care-i cădea în mină.*

Mai tîrziu, Leon Africanul va vorbi despre o serbare asemănătoare, care avea loc la Ain-el-Aṭnam, fîntîna idolilor — în munți, la sud de Sefru (Maroc) — și va menționa de asemenea stîngerea luminilor.

În zilele noastre serbarea e semnalată în diferite puncte ale Marocului, în regiunile Fès și Sefru și mai ales la Tazuta, aproape de Anoccur; M. Gsell a găsit-o la Tametert, în regiunea Ued Saura; și Mouliéras, studiînd un trib zenet, al Sekkarailor, aproape de Udja, notează obiceiul lor de a se aduna odată pe an într'o cavernă. *Intrarea cavernei, cu asprime interzisă străinilor, e îngăduită numai inițiaților, adică membrilor asociației care au privilegiul acestei inițiați.*

Căderea apei lucrează asupra naturii; ea provoacă ploaia. La un anumit moment al nopții din Eleusis, înainte de împreunarea preotului cu preoteasa, hierofantul, privind rînd pe rînd cerul și pămîntul, zicea: „fă să ploaie” și „să devii grea”, întovărășind, fără îndoială, aceste cuvinte, de vărsarea apei...

...Cincisprezece notabili din neamul Beni Mahsen, avînd pe dosul mîinii un tatuaj special, de formă circulară, devin operanții „nopții cavernei”. *După dansuri mistice și frenetice* (pe cari, din vechime, le regăsim în toate misterele mediteraniene; dar și la negrii: astăzi încă, negrii creștini dansează astfel în biserică, în fața lui Isus și a maicii Dommului H. S.), *ei se coboră într'o cavernă, săpată sub una din casele satului și slab luminată de o candelă. Cincisprezece femei îi așteaptă acolo.* Intrarea pe rînd se face cu același ceremonial la neamul berber Sekkara, ca și în nopțile misterelor dionysiace și eleusine. Unul din ei strigă apoi: „*Stîngeți lumina și luați ce vă cade în mină*”...

Orgia durează până dimineața. Dansuri amețitoare, alternează cu împerecheri, une-ori incestuoase ¹. Misterul din Eleu-

¹ Între cele 12 porunci ale pactului de la Sichem (sediul unui cult paralel cu cel al lui Iehova) găsim și acestea: „*Blestemat să fie acela care trăește cu nevasta tatălui său*”; „*cu sora sa*”; „*cu mama soției sale*”. — H. S.

sis se sfârșea dimineața cu un rit care explică noaptea elenică: hierofantul, aprinzând torțele stînse, prezenta în mod simbolic spicul de grâu, spunînd aceste cuvinte: „*divinul Brimo a născut pe Brimos*”. Astfel noaptea închipuia ciclul misterului sfînt, ale cărui faze erau: împreunarea rituală, fecundarea și generațiunea.

O caracteristică a obiceiurilor neamului Beni Mahsen, este rolul jucat de un fel de fetiș, pe care-l învoci prin atingere și care grăbește facerea: *Zeruata*, baston phallic, purtînd un organ masculin uscat, care ar fi aparținut unui vestit strămoș. Acest cult phallic, care-i tipic mediteranian și care-i cunoscut și în Maroc (căci grotă din Așacar, la capul Spartel, conținea un nesfîrșit număr de exvoto phallici, din pămînt ars sau din piatră fină, de origină orientală) ne face să ne gândim la idolul din lemn de smochin, cioplit în formă de phallus, pe care Dionysos îl tăia pe mormîntul tovarășului său Prosymnos — vestitul *Baubon*, care în misterele eleusine avea un rol important. Cum a arătat Ch. Picard, Grecii, cari primiseră de la preheleni concepțiunea — atît de răspîndită pe țărmurile Mediteranei Orientale — a geniului phallic, au manifestat o tendință statornică de a „însufleși” pe acest generator. Se pare că acest cult phallic, sub o formă care poate nu era exclusiv agrară, a existat într-o regiune provensală foarte influențată de Orient: la Arles — și în acel extrem occident al Armoricului (Bretania), unde existau grupe phallice, prezentînd dualismul sexelor¹.

Ar trebui cercetat, dacă chiar și în Evul Mediu, n’au existat oare-cari noi înrîuriri din Orient, unde amintirea misterelelor antice nu se pierduse (după cum mărturisește istoricul bizantin Psellos). Astfel, în veacul de mijloc par a se fi desfășurat în anume părți muntoase ale provinciilor Provence și Dauphiné, ceremonii nocturne cu caracter licențios, asupra cărora nu sintem informați decît prin anchetele închizitorilor Sfîntului Oficiu, David din Augsburg și Bernard Gui.

Aceste ceremonii aveau loc, într-o anume epocă a anului, la populațiile de munte învinuite de erezie: de erezia manicheismului cathar, care reînflorise în Galia (unde de altfel nu dispăruse niciodată) și mai ales în Alpii secolilor XI—XV; și de erezia Valdismului.

Ca și herberii eretici ai Islamului, aceste populațiuni din Galia erau învinuite că „sărbătoresc în întuneric un lucru blestemat, fiecare cu o femeie” — noapte de mister, în cursul căreia aveau loc aparițiuni, între altele, aceia a unei pisici re-

¹ Acum 22 de ani, am susținut că focarul de romantism care este Bretania, ține, prin natura solului, de Europa Sudică și de Orient. — H. S.

prezentînd pe diavol, pe cînd azistenții „erau stropiți cu apă, prin ajutorul unei cozi”.

Valdezul care prezida misterul, în casa vre-unui locuitor din sat, stîngea lumina și rostea fraza rituală: „qui habet, habeat” sau „teneat” — traducere literală a frazei auzite în caverna neamului Beni Mahsen și semnalul orgiei.

Ar trebui cercetat în serbările de anotimp și agrare din Provence și din Spania, dacă nu s'au păstrat până'n zilele noastre forme, evaluate și spiritualizate de către creștinism, ale acestei nopți comune. S'a semnalat adesea un obicei curios, în anume regiuni din Provence: sătenii, nu se mulțumesc să poarte în procesiune statuia unui sfînt, a cărui întregă putere stă în virtutea lui agricolă, ci, cu prilejul acestei procesiuni, petrec împreună o noapte într'un oratoriu.

Noaptea de Saint-Gens, aproape de Monteux, în ținutul Vaucluse, adună în fiecare an, primăvara, dar mai ales toamna, pe sătenii și sătencele ținuturilor înconjurătoare, veniți să celebreze o sărbătoare de anotimp, pentru a cere ploaia.

Obiceiul de a petrece noaptea în biserică, culcat pe pardoseala de piatră, într'o strînsă promiscuitate, nu-i cum-va o supraviețuire din trecutul precreștin?

Plimbarea sfîntului, purtat în goană pe umerii flăcăilor voinici, din satul Monteux până la biserica din Saint-Gens, prin cîmpii și livezi, amintește adevăratele alergări procesionale ale serbărilor dionysiace și ale serbărilor agrare berbere”.

Cum se explică mysterele dionysiace

Acestea sînt, pe scurt, *faptele*. Interpretarea lor lasă mult de dorit: orizontul specialistului e mai în totdeauna extrem de limitat:

„Africa de nord sau Berberia, pare a fi stat, din timpurile preistorice, în strînse legături cu civilizațiunile Orientului și ale Asiei minore... Mediterana orientală, a cărei putere de expansiune a fost atît de strălucită pe vremea civilizațiunilor pe jumătate maritime și pe jumătate terestre ale Asiei minore și ale Cretei, ne dă în adevăr explicația monumentelor și riturilor străine civilizației romane, care nu ea cea dintîi a realizat unitatea mediteraniană. Provența, cași Iberia de sud și Africa de nord, ne oferă atîtea argumente, *nu în favoarea unității de rasă, care-i neverificabilă (?!... H. S.) și ale cărei elemente este chiar cu neputință să le definim, ci în favoarea unei uniformizări a civilizațiilor de pe coastele Mediteranei.*

Această civilizație prehelenică și preromană a popoarelor egeo-cretane, pe care ne-au desvăluit-o săpăturile arheologilor Schliemann, Morgan, Evans și cele ale școlilor britanice și franceze din Atena, a influențat concepțiunile primitive și

fondul de credințe comun al raselor celor mai deosebite. Este evident că anume condițiuni materiale și climatice, într'un mediu uniform din punctul de vedere geografic, au contribuit să producă aceleași instincte și aceleași mijloace de a le mulțumi, depinzînd de forțe naturale aproape identice pe tot țăr-mul Mediteranei. Interesante de cercetat sînt însă *manifestările exterioare* pe cari le-au întrebuițat acești oameni, pen-tru a traduce nevoile lor, dorințele lor, obiectul cultului lor.

Toți oamenii adoră soarele, luna, pămîntul, ploaia, is-voarele și arborii, animalele și bobul de griu; dar nu este dat tuturor, să exprime, printr'un fenomen de imaginație spontan, sub aceeași formă sensibilă obiectul cultului lor.¹

De va fi sau nu la mijloc filiațiune directă, influență sau paralelism, în orice caz, Africa, unde s'au păstrat cu o uimi-toare vioiciune rituri dispărute, ne dă explicarea unei lumi perimate și poate să ne fie de mare folos pentru a înțelege, prin studiu direct, niște obiceiuri pe cari nu le cunoaștem de-cît din povestirile, mai mult sau mai puțin precise, ale isto-ricilor din antichitate”.

Autorul dibuie în explicări istorice. El nu-și dă seamă, că e vorba de un fond comun, vechiu de zeci de mii de ani, iar nu de influențe relativ recente. El nu știe — dar nici știința cu-rentă încă n'a aflat-o — că *Homo mediterraneus* se coboară di-rect din omul de Aurignac — omul stepei calde a ultimului interglaciar și creatorul limbilor semitice; că această rasă de loess și de *terra rossa* se hrănea cu graminee și cu cepe și tu-bercule, și era deci predestinată să invente, în neolitic, agri-cultura¹); că *cepele și tuberculele, în stare sălbatecă mai a-les, sînt toxice și afrodisiace și dau naștere la excesive preo-cupări sexuale* — cum le și trădează desenurile și statuetele aurignaciene; că pentru omul care trăește într'o climă sece-toasă — și clima în care trăiea omul de Aurignac era încă mai caldă și mai uscată decît este aceia în care trăiește rasa mediteraniană — ploaia devine o chestiune gravă; că obsesiu-nea sexuală a imaginat vegetația ca născîndu-se din împreu-narea ploii, element masculin, cu pămîntul, „mama hrănitoo-re”; că fantazia excitată de toxine și-a închipuit că forțele na-turii pot fi influențate pe calea magiei prin acțiuni simbolice (cultura arabă, Spengler o numește „magică”, înglobîndu-i

¹ Autorul se 'nșală. *Homo europaeus*, adică arianul, s'a închinat cerului, iar *homo mediterraneus*, adică semitul, s'a închinat pămîn-tului. Arieni cuceritori au impus semiților cucerii un cult ceresc o-ficial, dar marea mulțime a manifestat totdeauna atașamentul ei față de credința băștinașă. — H. S.

1) În același fel, vinătorul alpin și mongol a devenit păstor, iar pescarul nordic, navigator.

și pe cea bizantină) și că deci și fecundarea pământului poate fi provocată prin împerechieri rituale omenești; că prin *misterele* născocite astfel, răsufla și excesiva sensualitate a anotimpurilor de belșug; că mitul Proserpinei — dar și cel al lui Dionysos, Adonis, Osiris, Attis, Sabazios, etc. — simboliza somnul sub pământ al cepelor și tuberculelor.

Astfel luă naștere religia semitică.

Dacă misterele cleusine s'au păstrat — în regiuni sudice — mai ales în ținuturi muntoase, pricina trebuie căutată, ori în faptul că cepele și tuberculele cresc *mai ales* pe înălțimi stincoase, cum și sînt cele din basinul Mediteranei; ori în împrejurarea că regiunile muntoase sînt mai conservatoare...

Cetitorul s'a gîndit el singur la paparudele noastre îmbrăcate cu verdeață, cari joacă și sînt stropite cu apă...

(Pentru a provoca ploaia, negrii dansează frenetic și aprind focuri mari... Fumul, determinînd pe cale fizică o parțială condensare a vaporilor, declanșează în adevăr ploaia — cea-ce „vrăjitorii” știu din experiență...).

Dar ziarele au semnalat de curînd în secetoasa Basarabie ¹⁾ niște împreunări rituale dintre adepții și adeptele unei secte religioase...

E vorba de cîte-un țaran, care se dă drept preot al noii religii, de prozelitii săi, de fete tinere... Orgiile s'ar fi petrecînd într'o hrubă săpată, fie sub una din locuințele satului, fie afară, în pădure...

Tare m'ași mira, dacă aceste orgii n'ar avea aceeași origine ca „noaptea de rătăcire” a berberilor... Sînt, probabil, supraviețuiri — alterate în înțelesul și'n forma lor... Cum ar putea niște simpli țarani să născoccască o religie împletită cu promiscuitate sexuală?!. Cum i-ar da în cap unui țaran să se proclame preot?!... Cum s'ar lăsa convinse niște biete țarance la astfel de rituri?!. Și de ce s'ar petrece scena anume *într'o cavernă sub pământ*?!. Să nu fie nici o legătură cu divinitățile sub pămîntene (hypochtoniene) ale tracilor, cu mitul Proserpinei, cu fecundarea pământului?!...

Narațiunea lui Merejkovsky

Ajunsesem aici cu studiul meu, cînd un prieten veni să mă vadă. Il întrebai, dacă nu-și amintește în amănunte cele publicate de ziarul *Dimineața* despre sectanții din Basarabia.

— „Imi amintesc vag... Dar în romanul *Petru cel mare* de Merejkovsky vei găsi descrise credinți și rituri identice”.

1) La inochentiști, săparea de fintini joacă un rol principal.

— „Arată autorul originea acestor rituri?... Nu-i vorba cum-va de anticele mistere dionysiace?”...

— „Nu-mi aduc aminte”.

A doua zi dimineața citeam romanul lui Merejkovsky. La pagina 115, un oarecare Tikhon, mulțumit de a fi găsit adăpost la o mînăstire retrasă, sărută pămîntul:

*Tarino, maica Domnului minunată!
Pămînt, pămînt, mamă roditoare...*

„Cerul și pămîntul erau una...

Fața însoțită a cerului îi amîntea misterul pămîntului. pe care-l dorea și pe care se temea să-l cunoască.

Se'nfundă în pădure... Zări pe malul unui iaz pe călugărița Sofia. O coroană de nuferi pe părul ei despletit... picioarele goale, în apă... privirea beată... Se legăna și cînta un cîntec dulce, *asemănător cu acela pe care-l cîntă, între focuri, în noaptea de Sfîntul Ioan, farandolele:*

*Soare, soare măreț!
O bătrîne Lado, o bătrîne Lado!
Flori, flori scumpe!
O bătrîne Lado, o bătrîne Lado!
Pămînt, pămînt, mamă roditoare!*

Era ceva foarte vechiu și ceva sălbatec în acest cîntec asemănător cu vaetul unei păsări înainte de furtună...”

Mă'nșel, ori acest „*Lado Lado*” se află și în cîntecele noastre populare?... Și ce o fi însemnînd?... Va fi rămas din vremuri străvechi acest cîntec, care preamărește pămîntul roditor, primăvara, cînd din bulbii subpămînteni răsar frumoasele flori de stepă?...

Farandolele provensale le cunoaștem din *Nouma Rumestan*. Am văzut, la începutul acestui studiu, că misterele dionysiace s'au păstrat în Provence. „*La nuit de Saint Jean*”, din traducerea franceză a romanului lui Merejkovsky, să nu fie identică cu „*la nuit de Saint-Gens*”, — orașel aproape de Monteux, în ținutul Vaucluse — care „adună în fiecare an, primăvara, dar mai ales toamna, pe sătenii și sătencele regiunilor înconjurătoare, veniți să celebreze o sărbătoare de anotimp pentru a cere ploaia”; cînd „șăranii și țărăncile dorm o noapte în biserică, pe pardoseala de piatră, într'o strînsă promiscuitate”; cînd flăcăii duc în goană pe umerii lor, prin cîmpii și livezi, un sfînt agricol, din satul Monteux până la biserică din Saint-Gens — amintind cursele procesionale ale anticeleor serbări dionysiace ori ale serbărilor agrare berbere”?

Serbările agrare provensale au loc între Arles, Tarascon și Avignon.

„Pământul, mama roditoare”, „maica Domnului”, este, evident, Demeter, mama lui Dionysos, zeul vegetației. În ziua de sărbătoare a lui Dionysos se celebra în antichitatea elenică marea procesiune a Athenei la Eleusis, unirea lui Zeus cu Demeter..

*Prea sfântă mamă a lui Dumnezeu,
Roagă-te de fiul tău pentru noi.
Sînt mulți păcătoși pe pământ,
Pe pământul umed, mama noastră,
Prea mărita noastră hrănitoare.*

cîntă călugărița Sofia...

La noi, ca și în sudul Europei, Demeter, pământul roditor, mama lui Dionysos, a devenit „Maica Domnului”.

* * *

Dar să ne întorcem la povestirea lui Merejkovsky:

„După fuga lui din pădurile vestlugiene, Tikhon rătăcise mult timp. Acuma se odihnea la mănăstirea Pecersk, din Novgorod; se făcuse ucenic copist. Unul din călugări, părintele Nicodim, îi spuse într-o zi, pe cînd discutau despre credință:

— „Știu ce-ți trebuie, fiule. Sunt în Moscova oameni înțelepți. Ei posedă apa vie. După ce vei fi băut din această apă, setea nu te va mai chinui. Du-te la ei. Vei cunoaște marele mister, dacă ești demn de dînsul... Am să-ți dau o scrisoare către Parfen Paramonici Safiannikow, negustor de făină la Moscova...”

...Părintele Nicodim dădu lui Tikhon binecuvîntarea sa, și scrisoarea, îngăduindu-i s'o citească:

„Fratelui meu, Parfen Paramonici, pe care-l iubesc întru Christos — bucurie!

Ți-l trimit pe tinărul Tikhon. El nu mai vrea pîine uscată; dorește prăjituri gustoase. Satură pe acest flămînzit. Pacea și bucuria Domnului să fie cu voi!

„Umilul părinte Nicodim”.

Tikhon plecă la Moscova, cu prima zăpadă; urma o caravană de negustori de pește.

...Prăvălia lui Safiannikow n'avea nimic ciudat. Se cumpăra, se vindea, se vorbea de cîștig și de pierdere. Dar cîteodată se șoptea tainic prin unghere...

...Parfen Paramonici Safiannikow, un om voinic, cu barba albă, cu nasul roșu, adevărat moș Crăciun, și primul său ajutor, Emilian Retivoi, roșcat, îndoit de spinare, chel, cu masca spirituală și urîță, de vechiu Faun — beau ceai aburind, în timp ce Tikhon le vorbea despre bătrîni din Kerjenetz.

...Emilian se aplecă spre Tikhon și-i zise încet:

— „Există o biserică adevărată, nouă, tainică, locaș luminos făcut din cipres, turnul Sionului! Acolo nu se mănâncă pâine uscată, ci prăjituri calde, proaspăt scoase din cuptor; cuvinte de viață ieșite din gură profetică. Acolo se află bucuria paradiziacă, berea spirituală despre care se cântă: Veniți să beți berea cea nouă, izvor de viață, care curge din sicriul lui Christos”...

...Incepură să cînte, bătînd măsura cu picioarele. Tikhon auzia, parcă, tumultul unui dans impetuos... Cîntecul era sălbatic, înfricoșător; inima înceta să bată; gîfii ai, dar dorea să-l asculte mereu...

...Parfen zise cu vocea lui obicinuită: „Hai, copii, să cîntăm”.

Tikhon se sculă și el; dar deodată, ca împins de o putere străină, se aruncă în genunchi, palid și tremurînd, întinse brațele și strigă:

— „Părinții mei! Aveți milă, ajutați-mă! Nu mai pot. Sufletul meu deznădăduște, se îndreaptă citre palatul Domnului!... Primiți-mă în sfînta voastră comunitate, desvăluimi marea taină!”

— „E grăbit ștregarul!”, zise Emilian, cu surisul lui viclean. Trebuie să'ntrebăm întii pe Tatăl. Poate și se va acorda ceia-ce ceri. Dar până atunci trebuie să și să taci!”.

Cinară, cași cînd nimic nu s'ar fi întimplat.

Dar Sîmbăta următoare, foarte tîrziu, în timp ce Tikhon se afla deja în odaia lui, Mitka veni să-l ia.

— „Haide!” strigă el foarte vesel.

— „Unde?”.

— „Să-l vedem pe Tatăl”.

Fără a îndrăzni să mai întrebe ceva, Tikhon se îmbracă repede și se coborî. Sania stăpînului sta pregătită. Emilian și P. Paramonici ședeau întrînsa. Tikhon se ghemui la picioarele lor, Mitka sări pe capră și porniră în goană pe străzile pustii. Noaptea era liniștită, și luminoasă. Trecură pe ghiață rîul și făcură lungi ocoluri prin labirintul din Samoskvorecie.

În fine, în mijlocul cîmpiei de zăpadă, apărură la lumina lunii zidurile roșietice, cu turnuri albe, ale mănăstirii Don-skoi.

În curînd se coborîră din sanie. Mitka intră în curte, lăsă sania și calul, și se înapoiă. Apoi cu toții merseră dealungul unor garduri șubrede, acoperite de zăpadă. Se opriră în fața unei uși cu două canaturi, legată în fier, și bătură.

Nu li s'a deschis până n'au spus cine sunt și de unde veneau. În dosul porții se afla o curte mare. Singura ființă pe care-o întîlniră, fu un portar bătrîn. De jur în prejur nici o

lumină, nici un cîine: totul părea mort. După ce străbătură curtea, o luară pe o cărare îngustă, mărginită de amîndouă părțile de înalte movile de zăpadă. În dreapta și'n stînga, locuri virane ori grădini de zarzavat. În fine, intrară printr'o porțiță într'o livadă: merii și cireșii, plini de zăpadă, păreau înfloriți. Liniștea era atît de adîncă, încît te-ai fi crezut cu mii de leghe departe de ori-ce locuință omenească. Totuși, o casă mare de lemn apăru la capătul livezii. Se urcară pe scară și bătură iar. Din nou fură cercetați. Le deschise un flăcău cu o mutră mohorîtă, care avea pe cap o mică tichie de călugăr. În vestibulul larg, pe cuiere, pe cufere, pe bănci, erau multe paltoane bărbătești și femecești, cojoace simple, blănuri scumpe, căciuli vechi rusești, tricornuri nemțești și tichii de călugări. Cînd noii veniți își scoaseră paltoanele, Retivoi întrebă de trei ori pe Tikhon:

— „Dorești, fiule, să te împărtășești de taina lui D-zeu?”.

Tikhon răspunse de trei ori:

— „Doresc”.

Emilian îl legă la ochi cu o batistă și-l duse de mină.

Trecură prin coridoare nesfirșite, pe coborișuri și urcături.

În fine, se opriră. Emilian porunci lui Tikhon să se lepede de toată îmbrăcămintea și-i dete să-și pue o cămașă lungă de pînză; iar în picioare, numai ciorapi de ață.

— „*Invingătorul îmbracă hainele albe*”, zise Emilian.

După aceia își urmară drumul. Coborîră o scară atît de dreaptă, că Tikhon se rezemă cu amîndouă mîinile de umerii lui Mitka, de teamă să nu cadă.

Mirosea a pămînt umed. *Te-ai fi crezut într'o subterană sau într'o pivniță*. O ușă se deschise și se pomeniră într'o încăpere tare încălzită, în care, judecînd după șoapte și după sgomotele de pași, păreau a se afla adunate multe persoane. Emilian îi spuse lui Tikhon să îngenunchie, să atingă pămîntul de trei ori cu fruntea și să repete după dînsul:

(Jurămînt, că va răbda orice, mai degrabă decît să renege credința sfîntă ori să destăinuiască cuiva ceva). Cînd sfîrși, îl așezară pe o bancă și-i scoaseră legătura de pe ochi.

Văzu o încăpere mare, joasă. Într'un colț, icoane cu multe luminări aprinse; pe ștucul alb al peretelui, pete de umezeală; pe ici, pe colo, între scîndurile plafonului, curgeau picături de apă. Atmosfera era apăsătoare, ca'n baie. O ceață înconjura luminările cu un curcubeu tulbure. Pe bănci, dealungul zidurilor, erau așezați, la dreapta bărbații, la stînga femeile, toți îmbrăcați la fel în tunici albe, iar în picioare aveau ciorapi albi.

„Țarina! Țarina!”, murmurară deodată cu venerație.

O ușă se deschise. Intră o femeie sveltă și înaltă, în rochie neagră, avînd capul acoperit cu un șal alb.

Toți se ridicară și se inclinară adînc în fața ei.

— „Akulina Mokeevna, țarina cerească!”, șopti Mitka la urechea lui Tikhon.

Femeia se așeză sub icoane. Ea însăși semăna cu o icoană. Unul după altul, toți cei de față se apropiară de dînsa și-i sărutară genunchiul.

Emilian îl duse pe Tikhon la dînsa și zise:

— „Botează-l, maică, este un nou venit”.

Tikhon îngenunchiă și o privi: era oacheșă, în vîrstă poate de patruzeci de ani; în jurul ochilor încercuiți parcă cu cărbune, avea sbîrcituri mici; sprincenele groase și negre se împreunau aproape; buza de sus era umbrită de un puf ușor: „o țigancă sau o cercheză”, se gîndi Tikhon. Dar cînd dînsa îl privi cu ochii ei negri, el văzu cît era de frumoasă.

Maica luă o luminare și-i făcu de trei ori cruce; flacăra atinse fruntea și umerii lui Tikhon.

— „În numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh, te botez Tikhon, servitorul lui Dumnezeu, cu duhul sfînt și cu focul!”.

Pe urmă, cu o mișcare repede și mlădioasă care trăda obișnuința, își descheiă rochia.

Tikhon zări corpul ei frumos, tînăr, ca al unei fete de 17 ani, de culoarea fildeșului și a chihlimbarului.

Emilian împinse pe Tikhon, șoptindu-i:

— „Sărută prea curatul pîntece și prea curații sini.

Tikhon, tulburat, aplecă ochii.

— „Să nu-ți fie frică, băete”, zise Akulina, cu o voce atît de dulce, că i-se păru că aude în același timp glasul unei mame, al unei surori și al unei amante.

Își aduse aminte, cum îmbrățișase pămîntul și contemplant cerul în pădurea dela Kerjenetz, simțind că pămîntul și cerul erau una; și cum plînsese și se rugase:

Sfîntă fecioară, făcătoare de minuni

Pămînt, pămînt, mamă roditoare.

Sărută de trei ori cu evlavie acest corp superb; un subtil parfum îl învălui; un surîs tremură pe buzele femeii: acest surîs și acest parfum îl speriară pe Tikhon. Dar rochia se'ncheiă la loc, femeia redeveni majestoasă, austeră, sfîntă — o icoană printre icoane.

Cînd Tikhon și Emilian se așezară la locurile lor, toți începură să cînte în cor, cu o voce tărăgănită și dulce ca un cîntec bisericesc.

Dă-ne, Doamne, pe Isus Cristos;

Dă-ne, Doamne, pe fiul lui D-zeu;

Dă-ne Duhul Sfînt mîngietor.

O scurtă tăcere: pe urmă reîncepură din nou, dar de astă dată într'un ritm repede și vesel, de joc. Băteau din picioare, băteau din palme; ochii tuturor exprimau beția.

*La noi,
Pe Don,
Insuși Cristos,
In casă,
Și îngerii,
Și arhanghelii,
Și serafimii, Doamne,
Serafimii
S'au coborît.*

Deodată un bătrîn venerabil, care semăna cu icoanele Sfîntului Sergie Radonejesky, sări depe bancă, se repezi în mijlocul sălii și începu să se învîrtească.

Apoi o fetiță, poate de 14 ani, aproape un copil, dar deja însărcinată, slabă, cu gîtul subțire ca o tulpină de floare, se ridică și ea și începu să se învîrtească cu mlădierea și grația unei lebede.

— „Măriuşca, idioata”, îi șopti Emilian lui Tikhon. „Abia dacă poate vorbi; mugește ca o vită; dar cînd Sfîntul Duh se coboară asupra ei, cîntă ca o privighetoare”.

Fata flutura ca niște aripi, mînele cămășei sale albe.

Parfen Paramonici se smulse de pe bancă, parcă o vije-lie l'ar fi împins, se repezi la Mariuşca, îi luă mîinile și se învîrți cu dînsa. Tikhon n'ar fi crezut niciodată ca omul acesta atît de gras și de înalt să poată dansa cu atîta ușurință. Se învîrtea mereu și cînta din cap, pe un ton ascuțit...

Și tot alții și iar alții, începură să se învîrtească.

Un moșneag cu'n picior de lemn juca furios. Tikhon află pe urmă că era căpitanul în retragere, Smuryghin, rănit la asediul Azovului.

O femeie mică, grasă și scurtă, cu bucle cărunte, prințesa Khovansky, se învîrtea ca o minge. Un cizmar, Iaška Burdaiev, svîrlea picioarele și mîinile în toate părțile; se răsucea și striga:

*Cîntînd, noi urcăm,
Muntele Sionului.*

Acuma aproape toți jucau, unii singuri, alții pereche, alții în grupuri. Făceau „valul” „crucea”, „barca lui David”, etc.

Jocul devenea din ce în ce mai vijelios; ai fi zis că o putere supranaturală îi făcea să se învîrtească; nu se mai vedeau fețele, părul se ridica pe cap, cămășile se umflau, compurile păreau niște coloane care se învîrtesc.

Unii fluerau, alții lătrau, alții strigau:

*Se coboară! Se coboară!
Duhul sfânt, Duhul.
Vino, vino! Ai!*

Cădeau la pământ în convulsiuni, cu spume la gură, și prooroceau — deobicei lucruri de neînțeles. Unii se opreau, oboșiți, cu fața aprinsă sau palidă. Asudau din belșug. Uscău podelele cu șervețe, și storceau cămășile ude. Abia se odihneau și iar începeau jocul.

Deodată, toți se opriră în același timp. Se făcu o tăcere de moarte.

Se mai auzi doar un murmur de admirație:

— „Țarul! Țarul!”.

Intră un bărbat de vre-o treizeci de ani. Ca îmbrăcăminte u’avea decît o lungă tunică albă, pe jumătate străvezie. Fața lui echivocă era tot atît de puțin rusă, ca cea a Akulinei, dar de o frumusețe ciudată și irezistibilă.

— „Cine e?”, întrebă Tikhon pe Mitka, văzînd că acesta-i cade „țarului” la picioare.

— „Christos, tatăl nostru!”, răspuse Mitka. Tikhon află mai tîrziu, că era un *cazac fugar, Averian Bepaly, fiul unui cazac de pe Nipru și al unei prizoniere grecoaică*.

„Tatăl” se apropie de „mama”, care se ridicase cu respect în picioare. Se sărutară de trei ori pe buze.

După aceea, în mijlocul sălii, Tatăl se urcă pe o mică estradă rotundă, de scînduri, asemănătoare cu acoperișul unui puț.

Corul intonă solemn:

Al șaptelea cer s’a deschis,
Sfîntul Duh sosește,
Se coboară! Se coboară!
Sfîntul Duh, Sfîntul Duh!
Vino, vino!

Tatăl binecuvîntă pe copiii săi și vîrtejul începu cu mai multă furie. Mama stătea la un capăt al sălii, Tatăl, la mijloc. Numai ei nu se învîrteau. Tatăl ridica din cînd în cînd brațul, și la acest semn, dansul își îndoia iuțcala. Strigăte neomnești răsunară:

„EVA-evo! EVA-evo!”

Tikhon își aminti, că în vechile comentarii ale lui Pausanias, se spunea că bacchantele grece primeau pe zeul Dionysos cu strigăte de „Evan-Evo!”

Prin ce minune misterele zeului mort se infiltraseră aici? Ape subterane, care de pe muntele Cythèron curseseră pînă într’un colț pierdut al Moscovei!..

Tikhon contempla ceața albă a dansatorilor și din cînd în cînd perdea conștiința de ceia-ce se petrecea. Timpul părea că stă pe loc. Totul dispărea. Și nimic nu mai exista: el însuși nu mai exista. Nu mai era decît prăpastia albă: moartea albă.

Iși reveni în fire, cînd Emilian îl luă de mîna, zicîndu-i: — „Să mergem!”.

Deși lumina zilei nu pătrundea în subterană, Tikhon simți că zorile se apropiau. Făcliile, aproape de tot mistuite, fumegau. Căldura era de nesuferit, rău mirositoare. Se ștergeau pe jos băltoace de sudoare. Veghea era sfîrșită. Țarul și țarina plecaseră. Unii credincioși, pentru a ajunge la ușă, se sprijineau de pereți; se țirau ca niște muște amortite. Alții zăceau la pămînt, cuprinși de un somn care era aproape un leșin. Insfirșit alții se așezau pe bănci, cu capul greu, cu înfățișarea unor bețivi gata să verse. Păsările albe căzuseră la pămînt, rănite de moarte.

Din noaptea aceia, Tikhon luă parte la toate privigherile. Mitka îl învăță să joace. La început Tikhon nu îndrăsnea; pe urmă se hotărî; dansul îl pasiona, nu putea să se mai lipsească de dînsul.

De fiecare dată, noi taine i se desvăluiau. Dar i se părea că tovarășii îi ascund misterul esențial și teribil. Din tot ce vedea și auzea, ghicea că frații și surorile au între ei legături trupești.

— „*Noi, cherubimi și ingeri*”, ziceau ei „*trăim într'o puritate de foc. Nu se curvusește acela care trăește cu sora lui în dragostea lui Cristos; ci acela care se însoară după legile bisericesti. El este necurat în fața lui Dumnezeu, îndrăsneț în fața oamenilor. Soțul și soția sînt locuința Satanei, copiii sunt spurcăciuni, cîini blestemați*”.

Copii născuți din soți necredincioși erau aruncați de mamele lor în casele de băi; cîteodată îi omorau cu mîinile lor chiar.

Intr'o zi, Mitka mărturisî cu naivitate lui Tikhon, că trăia cu cele două surori ale sale, călugărițe la mănăstirea Novodevicie¹, și că Emilian Retivoi, profetul și stăpînul, avea treisprezece femei.

— „*După ce i-s'au spovedit, au devenit, toate, fiitoarele lui*”.

Intr'o seară, la sfîrșitul postului Paștelui, Mama împărți la toți ramuri de salcie și „bice sfinte”, făcute din înguste servete răsucite.

Frații se desgoliră până la brîu, iar surorile până la sîni, în față, și până la mijloc, în spate; și toți începură să se în-

¹ Și la neamul berber Beni Mahsen incestul e îngăduit, mai ales în „noaptea cavernei”.

virtească, lovindu-se cu sfintele bice. Unii cîntau, alții flue-
rau...

Mulți se loveau cu bile de fer legate în șervete; alții se
impungeau cu niște cuțite. Singele curgea. Se uitau la Tatăl
și strigau:

— „EVA-evo ! EVA-evo !“

Tikhon se lovea cu biciul, și sub privirea plină de mîn-
găeri a Akulinei Mokeevna, care părea că nu-l vede decît pe
dînsul, durerea devenea din ce în ce mai dulce. Tot corpul
i-se moleșea de plăcere, se topia ca ceara pe care o apropii de
foc: dorea să se topească, să se mistuie în fața Mamei, ca o
luminare în fața unei icoane.

Deodată luminele se stinseră una după alta. Ai fi zis că
violența jocului le stinsese. Se făcu întunec și se auziră
sgomote ciudate, șoapte, sărutări și gemete de dragoste. Corpu-
rile se înlănțuiau; se prefăcură în întunec într'un singur
corp uriaș. Mini lacome și stăruitoare se întinseră către Tik-
hon, îl cuprinseră și-l trîntiră la pămînt.

— „Tișenka, Tișenka, scumpule, soțul meu, Cristosul meu
mult iubit!“, zise o voce pătimașă.

Tikhon ghici că era „Maica“.

I-se părea că niște păianjeni uriași, masculi și femele, se
'ncolăceau, se sfîșiau între ei, într'un desfriu cumplit.

O respinse pe Maica, și vru să fugă; dar la fiecare pas,
se atingea de corpuri goale, le călca, aluneca, se prăvălea și
se ridica iar; mîini lacome și stăruitoare îl căutau, îl rețineau,
ii făceau mîngăeri obscene. Slăbea și simțea că are să cadă
în curînd în acest înspăimîntător corp comun, ca într'un no-
roi cald și întunecat... Simțea că totul se va răsturna și că,
în spaima finală a acestui lucru teribil, va ajunge la extaz.

(Tikhon reușește să fugă).

„In Joia săptămînii sfinte, se făcu o adunare...“

...„Tatăl intră. Fața lui, de o paloare mortală, și de o nea-
semănată frumusețe îi aminti lui Tikhon sculpturile în pia-
tră și cameele, *înfățișînd pe Bacchus Dionysos din colecția
lui Iakob Brus.*

Niciodată nu jucaseră cu atîta furie... Strigau cu voci
sălbatece: „Se coboară!“... „Se coboară!“

...Deodată toți se opriră și se aruncară la pămînt, cu fața
în mîini.

— „*Iată că mielul fără pată vine să se ofere ca hrană cre-
dincioșilor!*“, rosti, într'un cavou, vocea Mamei, surdă și mis-
terioasă...

Tikhon crezu că aude vorbind „Pămîntul, Mama rodi-
toare“.

Țarina apăru purtînd un copilaș gol într'o largă cupă
de argint. Copilul dormea adînc. I se dăduse desigur un nar-

cotic. Nenumărate făclii, prinse de un inel în jurul piciorului cupei, ardeau limpezi și drepte; flăcările făceau copilului o aureolă de foc.

Țarina apropiă cupa de țar.

— „Ceia-ce-i al tău, ți-o aducem pentru mîntuirea tuturor!”

Țarul făcu de trei ori semnul crucii deasupra copilului.

— „In numele Tatălui, al Fiului și al Sfintului Duh!”

Apoi luă și ridică pumnalul.

Lui Tikhon i-se păru că trupul copilului radia, că era mielul înjunghiat pentru mîntuirea lumii și că fața aceuia care ținea pumnalul, era fața unui zeu. Aștepta, cu o cumplită spaimă și cu o cumplită dorință, ca pumnalul să se înfigă în trupul alb și ca sîngele viu să țîșnească... Atunci totul va fi sfîrșit; în spaima finală va fi extazul final...

Dar deodată copilul scînci. Tatăl surise și acest suris prefăcu fața zeului într'o față de fiară.

„Fiara, Diavolul, Antihrisul!” își zise Tikhon. Și deodată se desmetici. Se repezi la Averian Bepaly și-i suci brațul.

Toți năvăliră asupra lui Tikhon. Și l'ar fi sfîșiat, dacă în acea clipă n'ar fi răsunat lovituri puternice în ușa. Ușa fu spartă și Mariușca intră urmată de soldați cu sabia în mînă. Venea să-și scape copilul ¹⁾.

Inochentiștii noștri

În ziarul „*Dimineața*” (24 August și 17 Septembrie 1930) s'a publicat un reportaj asupra inochentiștilor din Basarabia. Reproducem părțile caracteristice. *Între acești sectanți și cei descriși de Merejkovsky nu-i asemănare, ci identitate: aceeași*

¹ Omorul ritual, în deosebi jertfirea primului născut, (în vase mari de gresie la canaanienii de pe la 3000 a. Ch.), făcea parte integrantă din cultul pămîntului. Se practicau și sacrificii de fundatiune: un om îngropat sub clădire era menit s'o păzească („Meșterul Manole”!). Incepînd cu secolul al 15-lea a. Ch., aceste rituri barbare par a fi fost înlocuite — în mod normal, afară de cazuri excepționale — prin ceremonii simbolice (Prof. R. Kreglinger, „La religion d'Israël”, 1926). La evrei, religia oficială, a lui Iehova (de origine arică, cum voi dovedi mai tîrziu) dușmănea de moarte cultul pămîntului, rămas de la canaanieni, cult care totuși s'a păstrat în popor (sectele hypsistarienilor și a sabbatiștilor) și a înriurit adînc creștinismul primitiv, religia proletarilor... „Cu privire la viața și suferințele lui Hristos, mîntuitorul lumii, apostolul Paul întrebuițează, nu numai expresiunile, ci și concepțiunile mysterelor dionysiace... Raporturile dintre creștinism și mystere s'au continuat în sectele gnostice și în școala alexandrină”. („Die Religionen des Orients” de 11 autori, Teubner, Berlin, 1923).

„patriarhi”, în cari s'a întrupat, ba Isus, ba Sfintul Duh, aceeași promiscuitate sexuală, aceleași subterane, aceleași orgii nocturne, întovărășite de aceleași dansuri, automartirizări și convulsii isterice.

Templul sacru din marginea pădurii

„Ne apropiem de casa săteanului Vasile Cazacu, situată în marginea satului, sub poala dealului păduros, unde se află instalat cuibul inochentist. Suntem întâmpinați de o femeie care, nevinovată, încearcă să ne oprească sub motiv că... e singură acasă. Totuși, înaintăm.

După ce trecem prin tinda casei, pătrundem în odaia încăpătoare în care planează o atmosferă suspectă. Luată din scurt, femeia se încurcă în declarațiuni; și în cele din urmă taina este descoperită.

După cuptorul voluminos al sobei, o intrare tăinică, prevăzută cu o scară îngustă, se deschide spre catacomba misterioasă. Coborâm, nu fără o teamă, necunoscută până atunci.

În fața noastră se deschide o hruță iluminată de câteva candelă și lumânări anemice, și împodobită cu covoare, icoane, sfeșnice și cărți religioase... Într'un colț, pe un divan, un bărbat tânăr și voinic, îmbrăcat în haine de călugăr și înconjurat de cinci fete tinere, bolborosește asupra unei cărți vechi.

Surprinși de vizita neașteptată, maniacii sunt scoși la lumină din hruța tăinică în care planează un aer greoi de tămâie și... alcool.

Într'un colț al peșterii sacre, alți doi flăcăi tineri, îmbrăcați în costume sumare, stau pe covoare, în fața unui altar.

Misticism și aberații.

„La interogatoriile luate, atît „Inalt Prea Sfintul Apostol, Mesia a doua venire”, cît și adepții săi, au făcut mărturisiri extraordinare”.

(E vorba și aici, ca și'n romanul lui Merejkovsky, despre Isus care s'a întrupat din nou, ca, de altminterlea, și Dumnezeu tatăl și sfîntul duh).

„Fanaticii adepți ai „Apostolului” au declarat că sectanții inochentiști se adună în cursul nopții în „templul sacru”, unde au loc „slujbe religioase”. Potrivit credinței inochentiste, adepții „Apostolului” își disprețuesc trupul și divinizează pe prooroc, în care s'a încarnat Duhul Sfînt ! În acest templu subteran, „Mesia a doua venire”, urmaș al lui Inochentie, șade înconjurat de numeroase fete tinere între 12 și 19 ani; și'n timp ce falsul sfînt, căruia i se atribue puteri extraordinare,

face slujba, „fecioarele”, aproape în pielea goală, și împodobite cu felurite mărgelile și farduri, execută dansuri exotice”.

Și dincolo adepții își scot hainele și îmbracă o cămașă lungă de pinză. Și'n „părintele” Averian Bepaly s'a încarnat sfântul duh. *Ar trebui să știm anume cum sînt dansurile exotice* despre cari vorbește colaboratorul *Dimineții*. Nu strigă cumva și inochentiștii, ca sectanții lui Merejkovski: „*evan-evo, evan-evo*”?

(În lupta zeilor contra titanilor, Jupiter excita pe fiul său Bacchus-Dionysos cu strigătul: „*Evohé! Bacche, evohé!*” („Așa!... Curaj, Bacchus!”). *Evohé* a rămas supranumele lui Bacchus și strigătul bacchantelor).

„*În timpul ședințelor nocturne din hruba subterană, maniacii se dedau la oribile acte de ascetism și își torturează corpul, smulgîndu-și unghiile și părul; după care, în extazul aberațiilor, maniacii comit cele mai odioase orgii, și se dedau la acte de destrăbălare indescrribibile”.*

(Așa indescrribibile cum sînt, ași dori să mi le descrie cineva. În mysterele antice, unii își tăiau testiculele și le ofereau zeiței pămîntului. Îmi aduc aminte acuma, că și scopiții din Dobrogea se adună noaptea, împreună cu femeile lor, cîntă și dansează... Mi-au spus ei, că scopirea nu distruge complet virilitatea...

„Dacă dorești să trăești”, zice profetul Emilian Retivoi, chinuete-ți, pentru gloria lui Dumnezeu, nu numai corpul, ci și sufletul, mintea, conștiința chiar. Leapădă-te de orice legi, de orice virtuți, de post, de abstenență, de virginitate. Leapădă-te de sfințenie. Coboară-te în tine însuși ca'ntr'un mormînt. Atunci vei învia și în tine va locui sfîntul spirit”. De aceia sectanții se biciuiesc, ba chiar se sîngerează cu cuțitele. H. S.)

Inapoi la Adam.

În modul acesta, prin slujbele religioase din hruba de la marginea pădurii, în timpul cărora comit *schingiuri și suplicii din cele mai grozave*, la care se adaogă și scenele lubrice de după miezul nopții, rătăciții eretici cred că vor trăi viața veșnică, propovăduită de „apostolul lor”.

Într'adevăr, în predicile sale, falșul sfînt și urmaș al lui Inochentie, proorocește că „toți adepții adevăratei credințe a lui Dumnezeu, vor trăi viața Paradisului”. Dar pentru acest lucru trebuie ca oamenii să trăiască în comun, legăturile dintre bărbați și femei să fie slobode, toți oamenii fiind „frați”.

(„Bărbatul și femeia cari trăesc căsătoriți, sînt locuința diavolului; copiii sînt spurcați... Bărbații și femeile să trăiască slobod; chiar fratele cu sora...”, zice și Emilian Retivoi, care

avea treisprezece femei: „după ce i-s'au spovedit, au devenit, toate, fiitoarele lui...”).

«*Patriarhul*» *inochentiștilor... un jandarm*

„Dar cercetările noastre au dus la o altă descoperire interesantă.

Urmașul lui Inochentie, sau „*Patriarhul ceresc*”, cum intitulează fanaticii adepți inochentiști dela Rezina pe conducătorul lor, căruia i-se atribuie puteri de sfânt, savant și proroc, este în realitate... *un fost jandarm* dela postul din com. Paris, Cetatea Albă, și se numește *Neulai Barbă Roșie*”.

(Și Akulina Mokeevna e numită „țarină cerească”. Curios: și Danilo Filipovici, și Averian Bespaly, sînt foști soldați. Iar Emilian Retivoi e și el roș: oamenii roși sînt cunoscuți ca excesiv de sensuali...).

„Inconjurat de „eunucii” săi, Ion Antiminiuc și Ivan Strugarin, care au fost castrați pentru a nu putea avea nici un soi de legături cu „sclavele” patriarhului Barbă Roșie, falșul sfânt, care este un bărbat bine făcut, în vîrstă de 35 de ani și cu o prestață de adevărat apostol, și-a construit templul subteran din marginea pădurii, unde în fiecare noapte au loc ședințe la care se adună *numeroși adepți și adepți*.”

Numărul inochentiștilor, adepți ai falșului Patriarh, este de vreo 50, *dintre care 40 numai femei*. La peștera sfîntă din Rezina, vin pelerini din toate părțile, cari aduc însemnate ofrande și daruri „proorocului”, *iar noii convertiți sînt într'o stare curioasă de exaltație religioasă*.

În general Patriarhul Barbă Roșie al inochentiștilor își alege adepții din lumea satelor și în special printre femei și fete tinere, pe care le convertește folosindu-se de felurite mijloace pentru a le ademeni”.

Cine sînt adepții

După cum am arătat, partizanii falșului sfînt, cu aspect de călugăr satanic, *cu personalitate cuceritoare și cu fizic plăcut și ademenitor*, sînt recrutați din lumea satelor și în special printre femei, cari sînt ușor conruptibile și se lasă lesne ademenite.

Propaganda inochentiștilor are de scop atragerea de cît mai mulți credincioși la noua religie, pe care maniacii o extind prin adunările tainice dela „templul sacru” din marginea pădurei Rezina, unde au loc rugăciuni, cîntări și acte de desfrîu și aberații. Dar mijloacele principale ale fanaticilor adepți ai „Patriarhului ceresc”, sînt „minunile” extraordinare pe care propagandiștii susțin că le-au făcut urmașii lui

Inochentie, precum și nedumerirea sătenilor în chestiunea pascaliei, propovăduind serbarea vechiului calendar.

În modul acesta credulii văd în falsul sfânt un adevărat apostol al creștinismului, și intră lesne în rîndul prozelitilor inochentiști.

Cum a devenit «patriarh» jandarmul Barbă Roșie

Călugărul satanic Barbă Roșie a declarat, că în toamna anului 1928, pe cînd era jandarm la postul Paris din jud. Cetatea Albă, a făcut cunoștință cu șeful inochentiștilor de acolo, Alexandru Socoleanu, care de altfel a fost și el arestat de curînd, și acesta l-a convertit pe Neculai Barbă Roșie, călugărindu-l mai tîrziu, și ungîndu-l ca „patriarh”, urmaș al Inochentie.

Astfel „patriarhul” Barbă Roșie a început să umble prin sate, făcînd propagandă pentru noua credință, și curînd fostul jandarm a căpătat faimă de prooroc, devenînd cunoscut prin minunile ce făcea și prin predicile despre... *sfirșitul apropiat al acestei lumi păcătoase, care va fi înlocuită prin alta asemănătoare Paradisului!*

În taina nopții

În luna Noembrie 1928, falsul sfânt, umblînd prin satele Basarabiei, a ajuns la Rezina, unde s'a stabilit în casa locuitorului Vasile Cazacu, începînd o intensă propagandă printre țărani.

Rezultatul a fost cel dorit de „patriarh”; iar la 13 Noembrie s'a înființat nucleul inochentist din Rezina, cînd în taina nopții a avut loc, în casa retrasă din marginea pădurii, o adunare la care au participat mai mulți săteni de prin satele vecine și bine înțeles din Rezina.

Atunci, la miezul nopții, „patriarhul” a reușit prin predicile sale și prin personalitatea sa cuceritoare, să ademească pe toți cei prezenți și să-i convertească la inochentism. După ce hotărîrea și jurămîntul de credință către Inochentie fusese prestat de fiecare în parte, falsul prooroc a stins lumina, și atunci a apărut o vedenie, întrupată în figura Sf. Inochentie, care s'a apropiat de călugărul Barbă Roșie și sfințindu-l „din nou”, i-a dat nume de „patriarh”, legîndu-l pe viață să-i fie urmaș pentru a îndruma poporul spre dreapta credință a lui Dumnezeu.

În hrubă

Prin această ingenioasă mistificare, fostul jandarm a reușit să cîștige încrederea celorlalți inochentiști, cari au început

să divinizeze pe „patriarh” și să facă o intensă propagandă pentru răspîndirea noii credințe.

Apoi s'au început lucrările de construire a templului subteran din marginea pădurei Rezina, destinat rugăciunilor nocturne. În timpul acestor rugăciuni, fanaticii adepți ai „patriarhului” comit acte de destrăbălare și au loc scene din cele mai lubrice, după care, în aberația lor religioasă, se schingiuesc și-și torturează trupurile.

În mare taină, inochentiștii au săpat catacomba sfîntă sub casa săteanului V. Cazacu. Ziua se închideau în casă și săpau peștera; iar în cursul nopții scoteau țărîna și o împrăștia.

Astfel s'a întemeiat cuibul inochentist din Rezina, de sub conducerea „patriarhului” Barbă Roșie, divinizatul urmaș al lui Inochentie, în care s'ar fi încarnat Sf. Duh; aberații de pe urma cărora falșul călugăr se pricepea să tragă dela adepți foloase importante.

Credința și psihoza inochenistă

Complect incuți, adepții acestei credințe susțin că religia lor a luat ființă în anul 1908, cînd Dumnezeu lor, Împăratul ceresc Inochentie, s'a coborît din cer la Balta, o localitate situată la 40 km. depărtare de Nistru, și a zidit acolo sfînta cetate a noului Ierusalim. În această cetate, poporul se aduna în jurul Sf. Mesia a doua venire, iar Inochentie propovăduia adevărata credință a lui Dumnezeu.

„În 1914, Rușii au dat foc cetății noului Ierusalim, iar Inochentie a fost supus la chinuri și suplicii din cele mai grozave. Timp de 40 de zile, el a fost legat în lanțuri, încununat cu spini și așezat pe sticlă pisată în pielea goală. Părul și unghiile sfîntului i-au fost smulse cu cleștele; și timp de 7 zile a fost împuns cu sulița în coasta stîngă.

Văzînd Rușii că Sf. prooroc rezistă tuturor acestor chinuri, l-au îngropat în pămînt, lăsîndu-i numai capul la suprafață, și alte 33 zile i-au dat să bea otravă. În a patruzecia zi de torturi și martiraj, soarele s'a întunecat, iar sfîntul s'a înălțat spre ceruri“.

Informațiile d-lui profesor Popovski

Am citit cartea d-lui Nicolae Popovski, profesor la liceul „Alexandru Donici” din Chișinău: „*Mișcarea dela Balta sau inochentismul în Basarabia*”, (347 pagini în 8°, Chișinău, 1926). D. Popovski, pe deoparte idealizează mișcarea, atenuînd părțile urite, pedeață parte caută s'o explice prin starea culturală, politică, economică, sanitară, religioasă, a populațiunii. Bogatul material de fapte (viața călugărului

Inochentic, pelerinagiile adeptilor, măsurile și rapoartele autorităților, etc.) nu ne interesează aici. Vom spiciu numai câteva amănunte:

„Idea fundamentală a concepției lui Inochentic era aceea, că în zilele noastre a sosit vremea antihristului, s'a apropiat „vremea de apoi”, cînd în orice zi și ceas trebuie să așteptăm sfîrșitul lumii și groaznica judecată. Unii adoratori spuneau că Inochentic, pe cînd era la Murom, caracterizînd vremea de-acuma, a declarat descoperit tuturor adeptilor săi că „evanghelia, potirul și crucea nu mai există pe pămînt, și aceasta pentru dînsul erau semnele venirii a doua, cari sunt arătate în evanghelie, și cari se dovedesc prin scăderile morale ale vieții generale: toți — spunea Inochentic — sint nedrepti, jefuitori, călcători de lege...”

„După unii, Inochentic pentru sfîrșitul lumii și judecata de apoi arăta un termen atît de apropiat, „încît făgăduia că cu mîna să-l ajungă”. Alții spuneau că pe cînd se afla la Murom, la sfîrșitul an. 1912, Inochentic ca termen pentru sfîrșitul lumii arăta 12 Aprilie 1913, în Vinerea patimilor”. (Popovschi, 65).

(Și sectanții din romanul lui Merejkovsky credeau c'a sosit vremea antihristului și sfîrșitul lumii. „Ce este biserica noastră?”, zice Emilian Retivoi; „un cuib de insecte, o sinagogă putredă, un bilciu jidovăsc... Cuvîntul domnului s'a uscat: nu mai este decît o coajă de piine uscată, cu care-ți strici dinții, fără a o putea mesteca”).

„Pe cei tineri el îi îndemna să nu se căsătorească, iar celor căsătoriți le cerea să lase viața conjugală. E nevoie, propovăduia el, ca să înceteze viața conjugală între soți, deosemena și nașterea copiilor, și una și alta fiind o urăciune înaintea lui Dumnezeu. Cei căsătoriți trebuie să trăiască ca frații.” (Popovschi, 66).

„Intre bărbați și femei, după Inochentic, poate să fie o legătură slobodă, și aceasta e plăcută lui Dumnezeu. *Unii mărturiseau că, propovăduind astfel, Inochentic arunca o umbră de bănuială asupra vieții lui Hristos, a Maicii lui Dumnezeu, a sf. ap. Pavel și a unor alți sfinți.*” (Popovschi, 67).

„Aceeși purtare, spuneau unele martore, Inochentic o avea și la Balta, după ce s'a călugărit. Arefa Morțun, o soră dela măn. Răciula, a declarat că Glicheria, o femeie tînără din sat. Mirzaci, în public îl săruta pe Inochentic, care îi răs-pundea într'acelaș fel, și multă vreme dormea cu dînsul într'un pat. O femeie din sat. Gîrbovăț, cu numele Efimia, a mai adăogat că la Balta pe femei le spălau și pe urmă pe cîte una le lăsa să treacă în odaia lui Inochentic. Acolo Inochentic le desbrăca până la piele, le punea jos pe covor și de ungea cu

untdelemn, începînd dela frunte și până la degetele picioarelor, „ne lăsînd neuns nici un loc pe trup”. Efimia spunea că ei îi era rușine să se desbrace, iar Inochentie o liniștea, spunînd că și la judecata cea înfricoșată toți vor fi goi. Efimia de două ori a suportat cele spuse, iar alte femei și mai de multe ori.” (Popovschi, 79).

„Fapte de felul acesta aveau loc, după spusele unora, și la Camenița. La Murom toată vremea pe lîngă Inochentie erau „cinci fecioare înțelepte”. Acelaș lucru se adeverește și din alte izvoare.” (Popovschi, 79).

„Am putea aduce și alte declarații de felul acesta, cu atît mai ușor, cu cît unii cercetători din adunarea unor asemenea știri au făcut singurul obiect al preocupărilor lor închestia inochentizmului. Concluzia care ar putea fi trasă din aceste mărturii, este clară. „Inochentie”, scrie pâr. misionar T. Valovei, „este un mare hulitor de Dumnezeu, un mincinos de necrezut și un desfrinat voluptos... cu porniri sexuale denaturate”... La aceeași convingere a ajuns și alt misionar — pâr. T. Chirică. D-rul Coșovschi, în lucrarea lui cunoscută, declară că „personalitatea lui Inochentie (în declarațiile martorilor) se înfățișează ca un chip negativ... Escrocherie, îmbrăcată în haina de rit religios, voluptate, care nu cruță nici tinerețea, nici sexul, lăcomie, care nu se jenează nici de prinosurile sărace ale țăranilor — acesta este portretul moral al lui Inochentie”. (Popovschi, 80).

„Astfel la întrebarea pusă mai sus, cu privire la religiozitatea călugărului dela Balta, răspundem: Inochentie a fost sincer religios, însă religiozitatea lui uneori se manifesta în forme patologice. Deci avea multă dreptate un misionar, care personal îl cunoștea pe Inochentie și după moartea acestuia scria: „Personalitatea părintelului e și patologică, ceea ce una ne poate explica multe și multe apucături și fapte ne-bune.. Și 'ntr'adevăr, a dansa de pildă, cu 12 femei goale în Vinerea patimilor, a scoate din mănăstirea dela Murom o mulțime de adepți pe jumătate desbrăcați și desculți într'o iarnă geroasă, îndreptîndu-se spre Balta, a dansa gol pe cal în fața adepților și a. m. d. nu poate decît un om suferînd de boală mentală”. (Popovschi, 84).

„Altădată, cînd Inochentie povestea norodului despre cele petrecute cu dînsul, „un adept de ai lui a început cu mîna să se bată în cap. Ca vr'o jumătate de ceas el se lovea astfel, și pe frunte i s'a ridicat o umflătură de culoare vinată. Pe urmă s'a oprit, a cerut să-l asculte și, cînd lumea s'a liniștit, dînsul, arătînd la Inochentie, a început să strige: „Aista, aista, aista-i Tatăl, îi părintele cel de sus, că scris este în sînta evanghelie, că la vremea de pe urmă are să vie Dumnezeu Tată pe pămînt în chip de om, și arc să fie negru... smolit, pleșuv, și iată a venit, iată, iată. Tatăl!”. La unele adunări ale

inochentiștilor, sub impresia cuvîntărilor pe cari le țineau conducătorii, mulți dintre ascultători se smîteau și începeau să se strîmbe în tot felul și să strige în gura mare. La Drăgușenii-Nouî, sub influența cuvîntării lui Ropot, unii dintre ascultători scînceau, alții dădeau din basmale. În „raiu”, în vremea spovedaniei, care se făcea în „corabia mîntuirii”, de departe se auzeau plîsete și strigăte înfiorătoare. Și nu numai în vremea spovedaniei, da' și în alte momente cînd îl vedeau pe Inochentie, „multe femei cădeau la picioarele lui cu lacrimi și cu plîsete”. În „raiu”, cînd odată Inochentie a început să propovăduiască, două tinere și-au rupt după ele hainele și goale au început să umble printre pelerini. La mînă din Balta, citim într'un izvor, femeile smintite se desbrăcau și goale dansau, înfățișînd prin aceea iadul pe pămînt. La unii inochentiști starea aceasta dura multă vreme. Mulți pelerini, citim într'un izvor, se întorceau acasă cu totul bolnavi, în ex-taz, cîntau, făceau rugăciuni cu mîinile ridicate, se aruncau la pămînt, rosteau cuvinte neînțelese...” (Popovschi, 127).

Șî'n romanul lui Merejkovsky cetim:
„Unii șuerau, alții lătrau, alții strigau:

*Se coboară! Se coboară!
Duhul sfînt, duhul!
Vino, vino! Ai!*

„Cădeau la pămînt, în convulsioni, cu spume la gură...”
Din darurile adeptilor, Inochentie își întocmise „raiul”: patruzeci și cinci de hectare de pămînt, cari cuprindeau vie, livadă de pomi fructiferi și grădină de zarzavat... Un lac de 50 m. pe 30 m., adînc de 4 m., pentru botezarea adeptilor... Lăptărie... Biserică de lemn pentru 500—600 persoane, cu pereții împodobiți de icoane foarte scumpe...

„Mai la dreapta, în dosul unei ogrăzi mici împrejmuite, se afla un dreptunghi lungăreț, foarte mare, neîntrerupt, închis, din toate părțile, de o clădire nu tocmai înaltă, care închipuia o mică cetate. Clădirea aceasta nu avea afară nici ferestre, nici locuri de ieșire, afară de două uși — spre răsărit și spre apus. Ca să pătrunzi în cetate fără conducător, mai cu seamă pentru streini, era cu neputință; la fiecare ușa erau portari de nădejde, care înainte de a da drumul cuiva înăuntru, îi priveau pe cei veniți printr'o fereastră și numai atunci ridicau încuietoearea grea, cînd aceia erau dintre „ai lor”.

„La ușa din față, deasupra colțului stîng al cetății, se ridica un fel de turn cu clopotniță. Turnul, chiar sub clopotniță, avea o deschizătură, care se închidea cu două obloane. Mai jos, lîngă fereastră, din dreapta era icoana Mîntuitoru-

lui, din stînga — chipul lui Teodosie Levițchi. Acest turn, ne spune un vizitator, era catedra lui Inochentie, de unde învăța norodul și arunca bani nevoiașilor”. (Popovschi, 234).

„Pe lîngă alte clădiri, în „raiul“ se mai afla și un hotel pentru pelerini. Acest hotel nu era altceva decît o căsuță mică, cu două despărțituri: întîia, cu intrarea drept de afară, iar lîngă ea, o odăiță mică și curată, cu o mulțime de icoane, cu candelile aprinse înaintea icoanelor, cu o masă lîngă pereți. Odăile erau joase, mici, fiecare avea cîte o ferestruică. Aici li se dădea pelerinilor masă și vin în vremea mîncării.

Nici de vorbă, că cea mai mare sfințenie a „raiului” erau peșterile.

Intrarea în peșteri era prin ușa „cetății” cea din spre apus, pe subt un șopron închis împrejur. Coborișul era abrupt. Dela scara de jos drumul cîrmea brusc spre stînga, printr’un coridor adînc, luminat. Bolta și pereții coridorului erau construiți cu multă îngrijire, din piatră de talie. Autorul inochentist adaogă că pereții erau „de cochileți de piatră în ciment, dați cu var și cu nisip alb”. Drumul nu era larg, tocmai cît puteau să încapă doi. Înălțimea coridorului era ca de doi metri. În peșteri nu era deloc umezeală, pretutindeni era uscat și curat. Autorul inochentist ne dă lămuriri că „din peșteră produșnicile erau scoase afară de se prefăcea aerul”. De amîndouăpărțile coridorului erau făcute chilii, la o depărtare de patru-cinci pași una de alta, și bărbătești și femeiești. Autorul inochentist mai arată, că peștera avea opt „prohoduri” și de fiecare „prohod” erau chilii față în față. În chilii se vedea o curățenie exemplară; o jumătate din peretele cel din față era acoperită cu icoane avînd candelile aprinse. Pe podele erau așternute covoare, „era un miros îmbătător de tîmîie, o adiere de pace și neturburare”.

„Nu tocmai departe dela ușa, era intrarea într’o subterană largă, încăpătoare, cu bolta sus ridicată; aceasta era biserica principală subterană. Ea era îmbrăcată foarte frumos: pe icoane bine zugrăvite se vedeau veșminte, sus era atîrnat un policandru, sfeșnicele străluceau, pretutindeni era o curățenie ideală, o mulțime de luminări și candelile aprinse. În altar, la mijloc, în loc deristol era o masă simplă acoperită. Subt înveliș era o evanghelie, subt evanghelie, un antimîns”. (Popovschi, 235).

„Tot în peșteri, spre miază-zi, era și a doua biserică, mai mică decît cea dintîiu și nu atît de bogat împodobită. Altarul acestei biserici era făcut într’un perete lateral. Aici se afla chipul treimii inochentiștilor cu ierom. Inochentie în locul Ipostasei a treia. În altar era numai un jertfelnic. În peșteri „departe se auzia o cîntare armonioasă, mirosea a tîmîie scumpă, toți pe care-i întîlneai erau cu sufletul adîncit în rugăciune”.

După părerile unui vizitator, nici o sectă rusească nu avea un mijloc de ademenire atât de puternic, cum erau peșterile inochentiștilor. Cu frumusețea lor, ele impresionau foarte adânc pe oamenii nedesvoltați sufletește, dar înzestrați cu inimă evlavioasă.

Cum am văzut, în peșteri erau multe galerii și locuințe. Cu toate acestea însă, spune un vizitator, peșterile nu erau încă construite, ceea ce se vedea prin faptul că în galerii, între întâia și a doua biserică, se mai afla încă o încăpere, destul de mare, de formă rotundă. „Aicea-i viitoarea catedrală” — spunea vizitatorilor un conducător. Acolo se vedea țărână, o grămadă de pietre, câțiva oameni, probabil lucrători. E de crezut că aceasta era acea biserică măreață pe care, după unele izvoare, inochentiștii se gîndeau s'o facă în „raiu” și pentru care adunau multe jertfe.

În „raiu” puteai să vezi pretutindeni o mulțime de icoane aduse de inochentiști pelerini. „Acolo se grămădesc icoane atât de multe, încît le țineau afară răzemate de garduri”.

Ca să isprăvim cu descrierea aspectului exterior al „raiului” vom adăoga că, după cum ne-a comunicat o inochentistă, „după adormire”, „raiul” s'a făcut ca un tîrg: cu ajutorul unui neamț au fost făcute multe uliți, cărora le-au dat denumire de Pociaev, Chiev, Soloveț, Noul Ierusalim, Athos și altele”. (Popovschi, 237).

„Un martor ocular ne spune, că în Iulie 1917, în „raiu”, mai toți erau din Basarabia moldoveni, dintr'înșii, trei pătrimi, da' poate și mai mult, femei. *Intilniai uneori și ruși, însă într'un număr foarte restrîns*”. (Popovschi, 238).

„Inochentista Irina Evstafie, care ne-a comunicat aceste știri, adaogă că pe atunci în „raiu” erau ca la vr'o mie de locuitori; povestitoarea știa bine, fiindcă îi număra „la mîncare, la porție, fiecare lingură”. (Popovschi, 239).

„În Ianuarie 1918, „după ce s'a mutat părintele Inochentie din viața aceasta, norodu venea la grădină ca și cînd era el... Stareț era fratele părintelui Inochentie — Simeon. De cuvintele lui Simeon toți ascultau, și toate neînțelegerile de dînsul erau hotărîte. Numai în numele lui Simeon un vizitator a putut pătrunde în altarul bisericii subterane, și cînd s'a iscat între un preot-vizitator și câțiva inochentiști o mare neînțelegere, numai Simeon a putut s'o aplaneze.

Pe lingă Simeon, afară de Gheorghe Grigorean, mai erau câțiva „apostoli”: Iacob din Duhosari, „fratele Ivan”, un om ca de vre-o 35 de ani, se pare din Cosouți, și încă vr'o doi-trei „frați”, al căror nume și pronume nu s'a putut afla. Persoanele arătate erau ca „primii între egali”. Aceștia erau un fel de conducători sau administratori ai „raiului”, prin mîinile lor treceau atât toate veniturile, cît și toate cheltuelile trebuincioase pentru munca ce se făcea acolo.

Toți în „raiu” se purtau ca și călugării. Când se întâlneau unul cu altul își ziceau: „Blagosloviți”! Când se depărtau — „Mă rog de mă iertați”! Numărul femeilor și al bărbaților era cam deopotrivă. Purtau haine de cînepă, unii și de lînă, — numai de casă, nu cumpărau nimica. Pe cap femeile purtau tulpane negre, unele din cele tinere purtau și albe, unii altora își ziceau „frate” și „soră”. Intre ei vorbeau mai mult moldovenește, vorbeau însă și rusește.

Bărbații aveau lucrul lor și dormeau de-o parte, deasemenea și femeile. Bărbații munceau la lemne, la săpat gropi pentru vie, la șanțuri, la tăiat pădure, la adus lemne. Femeile — la spălat zece, la cusut zece, „pevcii” (cor) 200—300, „trei rînduri”, la bucătărie — zece de făcut mîncare. Bărbații în fiecare zi făceau cîte patruzeci mămăligi și două cuptoare de piine, cîte patruzeci de piini în cuptor; optzeci de pini se coceau pe zi.

În alte izvoare aflăm despre aceasta și mai interesante amănunte. În „raiu”, cetim aici, inochentiștii făceau toată munca, care se cerea pentru întreținerea lui. Tot pămîntul rămas neocupat de clădiri era lucrat de adepții lui Inochentie. „Livada, via, grădina de legume”, — ne spune un vizitator — „sunt lucrate de pelerinii veniți, cari socot de o datorie a lor morală să muncească (acolo) o zi sau mai multe zile pentru mîntuirea sufletului lor”. (Popovschi, 239).

„În raiu” erau cam la vr'o trei sute de copii în vîrsta de la șapte pînă la doisprezece ani. Ei nu lucrau, ci învățau a ceti și a scrie, într'o școală înființată în special pentru ei. Învățătura bineînțeleș se făcea în limba rusă.

Pentru satisfacerea tuturor nevoilor materiale ale „raiului” era aranjată o întregă gospodărie. E de crezut că întinderea pămîntului închinat „raiului” sporia mereu, paralel cu aceasta creștea și gospodăria. Irina Evstafie ne spunea că în vremea din urmă „raiul” avea cincizeci de desiatini de vie, și pămînt arabil trei sute de desiatine. Tot acolo erau două oloiniți, vr'o patru mori de vînt și una cu „parovic” (de foc), multe pluguri, boroane și altele. Arau pe zi cîte douăzeci de desiatine. Ne mai asigură dînsa că erau acolo și cămile, cu cari cărau piinea. (Popovschi, 242).

Cultul pămîntului roditor și hrănit

Cum vedem, o nouă religie și o nouă biserică erau pe cale să se nască și să se întindă, în același fel ca și creștinismul odinioară. S'a întimplat însă că'n timpul revoluției rusești bolșevicii au distrus „raiul”. Interesant este, că erezia aceasta, care la Moscova — cum ne arată Merejkovsky — cîștiga doar indivizi răsleți, în Basarabia ajunsese o mișcare de masse: zăpăcea multe mii de oameni, îi făcea să-și vîndă a-

verea, să întreprindă pelerinagii cu prețul vieții, etc. Și mișcare populară este și azi. De unde se vede că 'n Basarabia erezia se află pe terenul ei propriu. Inochentie; înaintea lui, Levitzki; după el, atîția alții — au fost numai exponenți ai curentului, care, fără îndoială, s'a păstrat — subteran și puțin băgat în seamă — din vremurile premergătoare creștinismului... Filiațiunea: inochentiști — sectanți din vremea lui Petru cel mare — anticele mystere dionysiace — serbări agrare la berberi, provensali, bretoni — e evidentă. Inochentie n'a inventat nimic.

„Cît de adînci sunt urmările inochentizmului în sufletul poporului basarabean și ce durată vor avea — e greu de prevăzut. Deasemenea numai viitorul ne va arăta dacă urmările mișcării inochentiste vor rămînea țărnutate numai în populația Basarabici, sau vor trece și peste hotarele ei. Unele semne par-că ne-ar dovedi că romîni țărani de peste Prut sunt destul de pregătiți, de împrejurările vieții, spre a accepta într'o măsură oarecare învățătura călugărului dela Balta. Așa, cum ne dovedesc actele în 1924, inochentistul basarabean Ioan Zlotea, printre adepții lui, a avut mulți pelerini din regatul vechiu și chiar din Dobrogea”. (Popovschi, 318).

„In actele arhivelor nu odată se subliniază că mișcarea dela Balta era răspîdită în Basarabia aproape numai printre sătenii romîni. Chiar atunci cînd într'un sat locuiau romîni și streini, de pildă ruși, la inochentism aderau tocmai romîni. In acele județe basarabene, unde populația era de altă naționalitate, inochentizmul nu-și găsea deloc adepți. In felul acesta raportau autorităților din Chișinău organele administrative din județele Hotin, Cetatea-Albă și Izmail. La fel afirmă și alți cercetători. „In ce privește rolul elementului național”, — scrie d-l dr. Coșovschi, — „e destul să spun că printre cei molipsiți de epidemie (inochentizm N. P.) n'am aflat nici unul strein (ne-moldovean), — împrejurare care trebuie să fie relevantă”. In jud. Tighina, — raporta un misiionar, — inochentizmul a avut mai mult succes printre moldoveni. In ce privește satele rusești din acest județ, locuitorii de acolo nu numai că n'au aderat la mișcare, ba încă rideau de nebunia inochentiștilor”. (Popovschi, 318).

Cum am spus, povestea lui Inochentie și a discipolilor săi — dacă înlăturăm partea imorală — prezintă isbitoare asemănări cu istoria începuturilor creștinismului. E și firesc. Pe același sol, răsar mereu aceleași plante... Ne aflăm doar în stepa care se întinde în sudul și sud-estul Europei, în vestul Asiei, în Africa, și în care, pe un sol bogat în minerale solubile și insolubile, cresc în deosebi cepele și tuberculele toxice și

afrodiziace și formează un aliment de căpetenie al populației. Belșugul de minerale, pedeparte hrănește substanța nervoasă și mărește capacitatea ei de funcționare, pe de altă parte, sub formă de otrăvuri, etc., o irită, dar excită și glandele... (Vezi în al doilea studiu din *Lit. și Știință*, pasagiul despre sensualitatea cynocefalului). Ar trebui experimentat cu usturoiul sălbatec...¹) În deosebi toxici trebuie să fie bulbii cari cresc pe înălțimi stincoase, fiindcă acolo, pe măsură ce stratul superficial al solului se epuizează, el este și cărat la vale, înlesnind desagregarea și descompunerea stratului următor... Așa încît belșugul de minerale rămîne statornic. (Lange, „*Verwitterung und Bodenbildung*”).

Iată de ce amestecul de misticism și sensualitate ne ’ntîmpină iarăși și iarăși în Fenicia, în Cartagina, în Spania, în Tracia, în Grecia, la Romani, la Etrușci, etc.² Că n’are de a face cu clima, se vede din faptul, că ’ntîlnim psihologia lui *Homo mediterraneus* (cult phallic, promiscuitate rituală, etc.) în stincoasa Bretanie, unde temperatura mijlocie e destul de scăzută (era însă mai ridicată în neolitic)... În nordul Germaniei se află o cîmpie acoperită cu shotter glaciari: „*Lüneburger Heide*”, — o adevărată stepă, fiindcă ploaia, deși îmbelșugată, se scurge repede în pămînt... Acolo apar din cînd în cînd profeti...

Obiceiul de a oficia în încăperi subterane, (s’ar putea doar amenaja și deasupra pămîntului încăperi fără ferestre, ferite de privirile oamenilor), pe care-l constatăm la berberi, ca și ’n Basarabia, datează, fără ’ndoială, din epoca aurignaciană, *cînd omul își săpa locuințe în pămînt* (servindu-se de hîrlețul de piatră cu care desgropa cepele) — locuinți cari sînt practice într’un sol uscat și într’un climat cald și secetos... În stepă, lemnul lipsește, iar piatra nu se

¹ Pe o piramidă egipteană s’a găsit însemnată socoteala hranei lucrătorilor: nimic alta decît ceapă, usturoi și ridichi. O rugăciune evreească blestemă „cepele salariului din Memphis”.

Omul de Aurignac mîncă cepe și tubercule sălbatece. Starea psiho-fiziologică s’a putut menține accentuată, chiar cînd cauza ei s’a atenuat.

² Vezi, în „*Cercetările*” mele „*critice și filosofice*”, „*Literatura epică medievală*”: caracterizarea idolatriei pasionate, sensuale și violente, care a fost creștinismul la spanioli, încă acum un secol. Interiorul bisericii, un vis din *O mie și una de nopți*... „Pentru spaniol, religia este o emoțiune a cărnii și a singelui, o halucinație a creerului, o explozie a ferocității înăscute”... În postul Paștelui se văd pe stradă penitenți, goi până la briu, care se martirizează cumplit... În onoarea adoratei lor, cavalerii se biciuesc până la sînge și-și fac răni groaznice, din cari curg pîrae de sînge...

găsește pretutindenea... În Sahara, sate întregi își au locuințele în stîncă: o deschizătură largă, verticală, iar camerele, săpate în perete, unele deasupra altora... Minăstirile dela muntele Atos, și altele din sudul Europei, sînt deasemenea săpate în stîncă ¹⁾. Bordeiele în pămînt erau la noi frecvente odinioară... După cum în biserică au rămas luminările, tămîia, coliva, muzica de altădată, tot așa, misterele dionysiace, vechi de zeci de mii de ani, au păstrat încăperile subpămîntene și amintiri din comunismul primitiv... *Poporul rămîne mereu în urmă; e robul tradiției...* Noi slăvim această inferioritate... Și cînd îl vedem că stăruie în anahronisme repugnante, îl învinuim... Căci de arhaism e vorba, nu de erezie... Avem de a face c'o credință străveche, *cu religia de totdeauna a băștinașilor Daciei*, religie față de care creștinismul a fost odinioară o sectă, o erezie... Evident, creștinismul — care și el evoluează — este infinit superior cultului păgîn. A face ca țăranul român să fie cu adevărat creștin, este a-l înălța sufletește și socialmente...

Aceste credințe și instincte străvechi, păstrate în adîncurile masselor, izbucnesc mereu sub formă de „erezii“: „erezii“ musulmane, la berberi, „erezii“ creștine, în tot cursul evoluției mediu și modern al Europei... Insuși creștinismul pri-

¹ Săpăturile de la Geser, în Palestina, au scos la iveală civilizația neolitică a unei populațiuni care locuia în caverne sau în cocioabe grosolane de lemn ori de piatră. S'a desgroat o peșteră adîncă, ascunsă după niște întărituri de pămînt și avînd ziduri groase în fața intrării. Orificii strîmte legau și peștera cu niște încăperi subterane și serveau probabil pentru vîrsarea sîngelui victimelor, sau a altor liibațiuni, în onoarea zeilor sau a morților închipuiți a locui acolo. În aceste peșteri se depuneau și apoi se ardeau cadavrele. S'a găsit o ceramică grosolană, decorată cu linii roșii și albe. Pe pereții unei alte peșteri erau desenate figuri de animale: vaci, cerbi, tauri, sîmănînd în mod surprinzător cu cele din cavernele aurignaciene ale Spaniei și ale Franței, figuri cărora li se recunoaște o valoare magică. În fine, într'un strat extrem de adînc s'a dat de un altar, pe care era așezată statuia, astăzi mutilată, a unei divinități. De această locuință întunecoasă în care zăcea mortul, pare a se lega *Șeolul*, adică infernul (*Hades*, *iad*) israelit. În aceste caverne s'au aflat și urmele canaanienilor, de-a dreptul peste cele ale neoliticilor. (Prof. Kreglinger, „Rel. d'Isr.“) Cine s'ar putea îndoi că aceste caverne derivă direct din cele aurignaciene de acum 25.000 de ani?!.. Iar femeile steatopyge aurignaciene, cari ici execută cu un bărbat actul sexual, colo țîn mîinile pe sînuri, ca *Iștar* și ca statuetele de la Cucuteni, iar dincolo poartă într'o mînă „cornul abundenței“ (CA ZEIȚA ISIS !), iar cealaltă o țîn pe organul sexual, ce alta ar putea fi decît zeița pămîntului roditor?!... H. S.

mitiv n'a fost străin de misterele dionysiace... ¹⁾ Se pare că'n timpuri de desagregare, cînd religia oficială „se usucă“, fondul popular de credințe și instincte pătrunde chiar și 'n clasele superioare, — și, cu Rasputin, în palatul cezarului... El corespunde, și romantismului epocelor de decadență, și descompunerii sufletești a claselor superioare...

Timpul a alterat înțelesul riturilor... Facerea de fintini a jucat în mișcarea basarabeană un rol capital (vezi cartea d-lui Popovski), dar la ploaie nimeni nu se mai gîndește... Ce vor fi dansurile exotice despre care ne pomenește reportajul din „*Dimineața*“?... Li se mai cunoaște originea și rostul?... În cartea lui Merejkovsky se vorbește despre cultul pămîntului, dar nimic despre ploaie... Odinioară dansul (însotit de o abundență transpirație) și orgia, erau urmările intoxicației, mijloace instinctive de eliminare și descărcare... Dacă Merejkovsky pedeoparte, iar pedealtă parte autorul studiului din *Revue anthropologique*, nu ne-ar călăuzi, cui i-ar da în gînd să derive inochentismul din misterele dionysiace și din străvechiul cult popular al pămîntului roditor și hrănitor, pe care Pirvan îl recunoaște ca băstinaș în Dacia?!...

¹⁾ La toate popoarele mediteraniene găsim amintiri din comunismul primitiv și din orgiile rituale de odinioară... E destul să menționăm prostituatele din templul lui Solomon, ori promiscuitatea generală în zile de sărbătoare, la Cartagena. Monoteismul a fost la evreii din vechime religia intelectualilor. („Religia pustiei“ e o legendă!) *Mulțimea jertfa Astarteei, adică pămîntului roditor și hrănitor*. În zadar tunau profeții... Liberarea sclavilor la fiecare șapte ani și reimpărțirea solului la fiecare 50 de ani, erau reminiscențe din comunismul primitiv... Isus a fost profetul prolețarilor evreii, iar creștinismul primitiv, religia mulțimii... Moartea și 'nvierea lui Isus, oficierea în catacombe (urmată adesea, după unii autori, de orgia unei promiscuități generale în întuneric, instinctele masei fiind mai tari decît înalta învățătură) sînt reminiscențe din misterele dionysiace...; iar botezul, confirmația, împărțășania sînt luate mai de grabă din misterele zeului arian (solar) *Mithra*. Din timpul lui Claudius, se serba la Roma, între 15 și 27 Martie, reînnoirea vegetației. Credincioșii plîngeau cu Kybele, zeița pămîntului, moartea iubitului ei Attis și apoi se bucurau de învierea lui... *Attis, Dionysos, Sabazios, Kybele, erau zei-tăți tracice ori tracic-phrygiene...*

Se știe că comunismul primilor creștini, păstrat până azi în minăstiri, a sugerat unui Thomas Morus, unui Richard Owen, etc. idealul lor social... Se poate afirma deci, că socialismul este — deasupra unui interval de cîteva mii de ani, — o continuare ideologică a comunismului primitiv...

Cultura băştinaşilor Daciei

Acum 22 de ani am atras cel dintâi atenţiunea asupra caracterului *oriental* al artei ţăranului român, în care se oglindeşte sufletul oriental al Tracilor, așa cum îl cunoaştem din antichitatea greacă :

... „Dar, zice d. Duiliu Zamfirescu, poporul român, coboritor din cel roman, are simţ politic şi calităţi de erou, dar nu este „născut poet”... Faptul că d. Maiorescu, care ştie cât de primejdios este în ştiinţă patriotismul rău înţeles, a sprijinit în răspunsul său erezia „latinistă”, ne umple de mirare... De unde erau să aducă romanii atîta element latin, ca să covîrşască elementul dacic?

... „De altfel, decît să pleci dela cauza necunoscută, la efectul cunoscut, e mult mai cuminte să urmezi drumul contrar. Poezia populară o cunoaştem, şi în privinţa ei părerile tuturor oamenilor de gust sunt unanime: un avînt liric intens înaripează versul popular, întipărindu-i o formă expresivă, dar simplă şi străvezie, parcă de totdeauna legată de ideia pe care o cuprinde... Care literatură populară şi care literatură cultă se poate mîndri cu o poemă mai adîncă în simţirea ei, ca *Mioriţa*? *Şi dacă e vorba să intrăm şi noi în domeniul ipotezei, nu de Romani ne aminteşte această poemă, ci de Traci — acel popor mistic, pesimist, fantast, liric şi muzical, care a enervat cultura elină cu spiritul său exaltat... De Traci ne aduce aminte, şi melancolia adîncă, pătrunzătoare, nostalgică, a Doinei, şi atmosfera tragică, apăsătoare, mistică, a Mioriţei...*”

Şi *această* teorie a mea — care se ’ntemeia... pe ce ? pe nimic: pe o impresie! —, ca multe alte teorii ale mele, a fost ironizată de feluriţi palavragii, proşti — dar făcînd pe deşteptii!... — şi obraznici până la inconştienţă... De altfel, însuşi Pirvan, n’a afirmat el că Dacii n’aveau nimic comun cu Tracii aşezaţi dincolo de Dunăre?... (Aceasta va fi *poate* adevărat despre *clasa stăpînitoare* dacică. Voi cerceta dacă așa este. Deocamdată ştiu că Zamolxe, cel care a petrecut trei ani într’o peşteră — ca „Daniil Sihastru” şi ca atîția alți sihaștri romîni — era o variantă a lui Dionysos, iar divinitățile trace pe cari romanii le-au paralelizat cu Ares și Artemis, reprezentau tot vegetația. De alți zei traci, scriitorii antichității n’au auzit).

Intuiția mea mă făcu să observ ornamentația geometrică a scoarțelor romînești, fără să fi avut încă prilej s’o compar cu ornamentația diferită a popoarelor apusene și nordice.

A venit apoi d. Tzigara-Samurçaș și ne-a desvăluit, cu ce încăpăținare păstrează țărani romîni podoabele liniare, deși trăiesc cot la cot cu ungurii și cu sașii, cari au o ornamenta-

ție zooformă și florală, ca, de altminterea, și romanii și grecii din vechime. A mai arătat d-sa, că „bogat brodata cămașe a țărăncii romine se poate identifica cu tunica sau vestmintul sacerdotal al coștilor creștini”; că „pe mai multe covoare bucovinene se regăsește arborele vieții, cu șerpi la rădăcină și cu păsări pe ramuri, ca în reliefurile babyloiene”; că pe traci, „chiar legendarul Homer îi lăuda pentru arta uimitoare cu care-și încrustau armele și scuturile”; că „ornamentul dublei spirale apare de o potrivă, pe ceramica neolitică de la Cucuteni, ca și pe străchinile pe cari țărani români le vînd azi prin bilciuri”. (Vezi în *Lit. și Șt. dubla spirală aurignaciană de acum 25.000 de ani*).

Din faptul însă, că 'n Suedia, în Irlanda, în Balcani, în Alpi, în Pirinei, „se țin lanț ciobanii încrustînd la fel”, d. Tzigara-Samurcaș a tras încheierea că ornamentația geometrică „este fondul comun al populațiilor pe cari le cuprindem sub numele generic de rasă alpină, caracterizată prin brachicefalie ca principală particularitate fizică”.

I-am opus atunci afirmația lui Hoernes că:

„Regiunea în care s'au găsit aceste figurine (*e vorba de statuetele steatopyge atît de numeroase la Cucuteni¹ și lângă Brașov*) se'ntinde din Egypt, prin basinul răsăritean al Mediteranei (dar și Malta a dat contribuțiuni) și prin Grecia, precum și prin nordul illirico-tracic al peninsulei balcanice, până 'n Ucraina și 'n Galiția de vest. *De remarcat este asociarea acestei arte plastice — în multe regiuni, mai ales răsăritene — cu ceramica pictată și cu treptele superioare ale ornamentului geometric, în deosebi cu decorațiunea în spirală. Dacă ai voi să întipărești acestei întregi regiuni, pentru perioada neolitică, respectiv aeneolitică, un nume somatic-antropologic, atunci, fără 'ndoială, ar trebui să fie acela al rasei mediteraniene*”.

și împrejurarea, că ornamentul geometric a luat forma cea mai tipică și mai rafinată, în stilul arab și maur, care a domnit cîndva în Sudul Europei și care domnește azi în toată Africa, în Arabia, în Asia Anterioară — adică în stepa caldă, în care s'au întins, și religia mahometană, și limbile semitice (până la mijlocul Africei). (Vezi în *Lit. și Șt.* pasajul despre ornamentația figurală a bisericilor de țară din Sevandinavia).

Am arătat apoi (Vezi *Lit. și Șt.*) cum s'a născut în stepa caldă a ultimului interglaciar omul de Aurignac — creatorul limbilor semitice — din care se coboară deadreptul *Homo mediterraneus*; care-i biologia și psihologia acestei rase; vechimea extraordinară (vreo 25.000 de ani; nu numai cîteva

¹ Aceste statuete reprezintă zeița pămîntului roditor și hrînitor. Și Cucuteni e la un pas de focarele inochentiste de azi !... Cultul pămîntului va fi mocnit timp de aproape două mii de ani...

mii, cum crede d. Tzigara-Samurcaș) a ornamentului geometric și a cultului pământului roditor și hrănitor.

Bănuesc, că cei cari vor studia poezia noastră populară, în comparație cu poezia populară a celorlalte țări europene, se vor convinge că nicăiri lirismul nu-i atât de intens ca la noi... La greci, de pildă, versul popular e mai lung și mai greoiu... De mult mă obsedează caracterul horelor noastre... Am auzit muzică populară spaniolă, italiană, algeriană, arabă, chineză, japoneză, turcească, germană, scandinavă, austriacă, franceză, engleză, rusească, bulgărească, americană... Nici una nu-i atât de *exaltat romantică*, nici una nu excită în așa grad simțurile, instinctele, pasiunile, imaginația, frenezia jocului... Impresia nu-i de beție, în înțelesul psihologic al cuvântului, ci de *adevărată intoxicație*... M'am întrebat dacă cumva cîntecele noastre de joc n'au suferit influența țiganilor — popor de climă tropicală și de sol de culoarea cărămizii ori a șocolatei; și, pedeeasupra, sălbatic... Dacă 'ntro muzică de felul celei berbere ai pune puțină violență căzăcească, ai căpăta parcă ceva asemănător muzicei noastre de joc...¹ Criticul muzical francez Vuillermoz a caracterizat în felul următor muzica noastră populară: „Poporul român posedă beția svăpăiată a țiganului, dar se lasă uneori răpit de vraja contemplativă a muezzinului...; știe să se lase îmbătat de o vocaliză repetată la infinit, de o temă ce se rotește ca un derviș, de o arabescă vecinică și răsucită până la amețire”...

Amintească-și cetitorul de scenele pe cari le descrie Me-rejkovsky... Nu ne povestesc parcă și horele noastre ceva analog? ²). Dar și doina... (nici apusul, nici nordul Europei, nu cunoaște dionysiacul nostru *chef*)... Cînd am scris, acum 22 de ani, că 'n „*Miorița*” simt suflul misterelor dionysiace, nu-mi închipuiam că chiar subiectul poemei derivă din aceste mystere.

A arătat-o mai tîrziu d. Beza, dar, cum știu acum, și Odobescu, unde-va, în scrierile lui... În ciobanul din *Miorița*, Odobescu recunoaște pe Adonis, care nu-i decît o variantă a lui Dionysos... „*Măicuța bătrînă cu briul de lînă*” e chiar „*Maica Domnului*”, adică zeița pământului roditor...

¹ Muzica vocală fărănească berberă e simplă, dar copleșită de ornamentație, de înflorituri și tremurături de voce cu adevărat acrobatică (*Trillern und Stimmflattern*). Ea se 'nrudește cu cîntecele *Nomoi* ale elenilor, după cum înrudită e și muzica instrumentală a beduinilor, cu aceia a grecilor vechi („*Forschungen und Fortschritte*” 1 Nov. 1930).

² Tracul Orfeu, geniul muzicii, a întemeiat confrățiile orfice și a compus imnurile de inițiere în mysterele dionysiace. antică.

Mă 'ntreb ,aşa în treacăt, ce să fie cu al nostru I, pe care nu-l are nici sudul, nici vestul, nici nordul Europei şi care revine atât de stăruitor în limba arabă şi berberă?... Dar obiceiul ţăranului român de a numi oamenii după mamă („Ioan al Marandei“...), să nu fie cumva o urmă din matriarcatul semitic?... (*derivat, după unii din nesiguranţa paternităţii*, iar după alţii, din rolul femeii în culegerea şi cultivarea plantelor).

Dar poemele pornografice?... Dar groaznicele injurături ale popoarelor de stepă?...

Vuillermoz vorbeşte de „muezzin“... de „derviş“... de „arabescă“... Iar prof. Eugen Fischer, cel mai cunoscut antropolog al Germaniei, directorul Institutului antropologic din Berlin, într'un tratat de antropologie publicat la 1923, în colaborare cu'n număr de specialişti de primul rang, însumează poporul român rasei arabe, — o variantă a rasei mediteraniene, — şi-şi documentează aserţiunea reproducînd figura unei romînce în costum naţional, alături de aceia a unui berber din nordul Africei.

Şi ia'tă că acuma găsim la basarabeni supravieţuiri din străvechea religie sensuală şi mistică a omului de Aurignac — a rasei mediteraniene, adică semitice — supravieţuiri din dacicul cult străvechiu al pămîntului roditor şi hrănitor. Şi acest cult s'a păstrat în forma cea mai curată la ereticii musulmani (berberi) din nordul Africei, la ereticii creştini medievali din sudul Franţei (atenuat şi spiritualizat, există şi azi, în Provence şi 'n Bretania, adică în cele două focare ale romantismului francez) şi la unele populaţii din sudul Rusiei, de unde se va fi propagat până la Moscova, pe vremea lui Petru cel mare, şi până la Petersburg, în zilele lui Rasputin...

Mereikovsky ne spune că Akulina, „ţarina cerească“, are figură de ţigancă, ori de cercheză, şi că „ţarul“ Averian Bespaly era un cazac fugar, fiul unui cazac de pe Nipru şi al unei prizoniere grecoaice. Iar în cîntecele sectei se vorbeşte despre *Don*... În nordul mării Negre, elementul mediteranian a fost întotdeauna bine reprezentat: Eugène Pittard afirmă că şi neamul tătarilor din sudul Rusiei cuprinde foarte mult element mediteranian...

Din toate cele arătate până aici, înclin să trag încheierea, că psihologia poporului român (cel puţin în ținuturile de stepă; dar românismul *din stepă* e originar; că doară Dacii, Traci erau, şi ştim unde a fost focarul tracismului... În Ardeal, clima şi amestecul de rase l-au mai europenizat) este mai puţin europeană, mai accentuat semitică, decît chiar sudul Europei. Nu degeaba se plîngeau elenii, că misticismul tracice le-a enervat cultura; nu de geaba au atribuit ei tracului Or-

feu acorduri atît de melodioase, încît au imblînzit fiarele și divinitățile infernale; nu de geaba edenii și romanii au avut ornamentația zooformă și florală pe cari noi n'o avem, și un vers popular lung, calm, epic, pe cînd al nostru e scurt, inaripat, esențialmente liric...

Nici o muzică europeană nu-mi pare atît de... dionysiacă precum este a noastră de joc.¹

Pricina?...

Va fi cuprinzînd loessul nostru glaciari mai multe minerale solubile și insolubile decît chiar colinele stîncoase din sudul Europei?... Va fi mîncînd românul mai multă ceapă, usturoiu, ardei, ridichi, sărături, acrituri, pipărături, etc., decît chiar sud-europeanul?... Fructele și peștele vor fi atenuînd în Grecia și 'n Italia influența cepelor și a tuberculelor?... Să fie influența elementelor etnice venite dela nord?...²

Un specialist în Istorie și Arheologie poate să se ocupe jumătate de secol cu istoria religiunilor. Va aduce un imens material util, dar niciodată nu va reuși să coordoneze faptele, să pătrundă pînă la generatricea lor, să stabilească raporturi cauzale între fenomene. Nu va trece dincolo de operațiunile preliminare ale Științei.

Un profan însă, cu însușiri de artist, privind distrat figurile inochentiștilor, va lăsa imaginația să vagabondeze:

„Ochii aceștia apropiați și adînciți sub puternice supraorbitale, sprincenele stufoase, ca la Akulina Mokeevna, fața ovală, falca tăioasă, nasul lung și proeminent, cu virful gros și cu nările vibrante, părul negru și abundent... unde i-am mai văzut?...

La mulți preoți și călugări... La preotul grec din capitală, cu care am fost internat în timpul nemților... La niște călugări dela muntele Atos, reproduși într'o revistă... La misticul meu amic Galaction, care utilizează în literatură fața cealaltă

¹ Ce sînt *chefurile*, cari, mai ales spre toamnă, împinzesc Bucureștiul?... Unde se mai aud prelungile oftaturi de jale, de exaltare romantică, ce răsună în toate mahalalele?... Nici măcar la Neapole... Românul nu bea fiindcă iubește vinul; ci anume, ca să se îmbete, să chiuie, să uite de toate, să-și exalteze imaginația.

² Cînd, pe temeiul descoperirilor mele paleobiologice, am afirmat (Vezi, în *Literatură și Știință*: „*Arta țaranului român este curat mediteraniană*“) că aici la noi, pe loessul glaciari, s'au născut omul de Aurignac și limbile semitice, credeam că emit o teorie extraordinar de îndrăzneală. Acum însă văd că și linguiștii așează patria limbilor semitice în sudul Rusiei, adică în stepa loessului glaciari, de care ține și Muntenia și sudul Basarabiei. Vezi Carl Clemen, „*Religionsgeschichte Europas*“, Heidelberg 1926).

a misticismului: vijelioasa pasiune a amorului... (E originar de pe malul Dunării, adică din stepă...). La mulți bulgari...

Bulgari?... Bulgaria e numele de azi al Traciei de odinioară... Misticismul trac trebuie să aibă ca pricină o trăsătură isbitoare a bulgarilor, vizibilă de departe... Ceapă, usturoiu, praz, ridichi, gullii: cepe și tubercule... Tocană de ceapă am mâncat la Filippopol... Acolo toate mâncările miroase tare și ard gura... Ce o fi iuțeala cepei, care-i doar în noi, nu în ceapă, decît un avertisment despre otrăvurile ce conține?... (Otrăvuri cari nu strică sănătății). Dacă irită mucoasele și provoacă secreții, de ce n'ar irita și nervii și glandele?... Iritabilitatea și ardoarea religioasă a munteanului, în deosebi lacom de alimente picante și iritante..."

Aceste simple asociații de idei te duc în adîncuri în cari mintea pedestră a savantului nu va pătrunde niciodată...

Anatomia comparată explică raporturile dintre fizic și psihic:

Ochi mici și depărtați la vînătorul care privește de obicei în depărtare.

Ochi mari și apropiați la erbivorul care — om sau cynocfal — scurmă după cepe și tubercule, ori — azi — ...cultivă zarzavat.

Ochi înfundați, din pricina desvoltării supraorbitalelor prin încruntarea sprîncenelor în efortul vederii...

Ochi codați, din pricina privirii „cu coada ochiului” înălături, în timpul scurmării.

Sprîncene stufoase, fiindcă pe ele se oprește sudoarea ce curge pe frunte. (Părul e pricinuit de umiditate. Vezi *La vie des mammifères*).

Nas gros, scurt și înfundat la rădăcină cînd cepele și tuberculele se consumă crude. În partea terminală a nasului rezidă mirosul tactil.

Nas lung și gros la vîrf, cînd cepele și tuberculele se mănîncă și crude și preparate. (Nasul bulgăresc!)

Figură lungă și ovală, cînd — vegetalele exercitînd premolarii și incisivii — partea anterioară a feței se lungeste și imprimă atunci liniei mandibulei, de la 'ncheietură la bărbie, o direcție ce tinde spre verticală. Va fi contribuind și faptul că erbivorul mănîncă puțină carne, sfarmă puține oase, consumă mai puțină piine (vegetalele conțin și ele hidrocarbonate, pe cînd carnea nu conține de loc) — alimente cari se strivesc cu măselele și lătesc fața. Mai contribuie și înălțarea fălcii prin hrana mai puțin concentrată.

Păr negru, prin belșugul în fier al solului și deci al plantelor (pigmentul e fier).

Evident, după cum într'o țară predomină unele sau altele dintre legume și fructe, se crează variante. Grecul are bărbia mică, și o avea și 'n antichitate, fiindcă se hrănește

mult cu măslina, cari se 'ntroduc direct în gură (și pe care neamțul nu-și închipuie cum le-ar putea mânca).

Dar nu-i locul să insistăm ¹⁾).

Cînd un român ajunge „vai de capul lui”, ce mîncă? Mămăligă cu ceapă; ori cu mujdei (apă, cu usturoi, cu oțet și cu ardei). Unui german nu i-ar da niciodată în gînd să mînce pîine cu ceapă. El se ferește de alimente iuți. Ci va mînce scrumbii cu cartofi, ori chiar numai cartofi fierți, cu grăsimă. (Cartoful e un tubercul adaptat la climă umedă și la humus, în așa grad, că pe acolo nici frunzele nu mai sînt otrăvitoare: le mîncă vitele).

Așa se creează deosebiri de temperament.

Dacă ne întrebăm acum, cari sînt pricinile „inochentismului”, răspunsul rezultă din cele expuse pînă aici. Cauzele sînt mai multe:

1. Creștinismul, deși astăzi o religie înaltă și pură, a fost la origine de aproape înrudit cu cultul pămîntului (Dionysos, Ceres, Isis, Kybele, etc.). Confuzia o făcea cu deosebire poporul de jos.

2. Această confuzie era firesc să dăinuie subteran (albie aproape uscată, care se umple pînă la revărsare, în vreme de ploaie...) acolo unde cultul pămîntului e acasă la dinsul, *e la isvor...*

3. și unde clerul de țară, din pricina stării sociale înapoiate, e slab pregătit.

4. La revărsarea ereziei a contribuit de sigur în mod hotărîtor misticismul și „romantismul” fazei de decădere a unei epoci sociale, corupțiunea clasei stăpînitoare și a reprezentanților ei, slăbirea religiunii oficiale—și poate și mizeria, care dă un loc prea mare legumelor crude și iuți în hrana țaranului.

H. Sanielevici

¹ Antropologia lui *Homo mediterraneus* o voi face într'un studiu deosebit. Voi studia... autoportretele aurignaciene, statuetele neolitice din Tracia, rasa dinarică de azi, mediteranienii din sudul Europei, tipurile de inochentiști, țaranul român mijlociu, etc.

La Frumușița

Amintiri din călătoria spre Galați¹

Sărisem și eu din căruță și priveam cum se bucurau alde tata și ceilalți oameni că s'au găsit în locuri străine, cum își dădeau „bunajunselea” și cum se 'ntrebau dac'au trecut greutățile drumului — coasta Brăneștilor și a Rupturei — cu bine.

Fie subt grijile adânci, cu care rămăsesem, după întâmplările povestite de tata, fie de mulțămirea stîrnită de întîlnirea cu oamenii dela noi, ori din amîndouă pricinile la un loc, mie unuia mi se mai potolise graba de-a ajunge cu orice preț la Galați. Ba drept vorbind, eram mai degrabă bucuros că acum, asupra nopții, ne opriserăm pe loc.

— Cucuuu! — aud eu pe negîndite, un glas, pițigăiat înadins, ca să samene cu al cucului.

Eu nimerisem să mă opresc cam subt carul cu fîn, pe care dascalul Ion îl ducea de vînzare la Galați. M'am retras mai deoparte ca să-mi poată ajunge privirea până 'n vîrfurile carului, de unde mi s'a părut că pornise cîntecul de cuc. Și dau cu ochii tocmai peste Ionică — adică Onose Ion, al lui moș dascalul Ion — tovarășul nedespărțit de loacă și de umblat cu plugușorul la Anul Nou.

Ionică se ridicase în culcușul lui din carul cu fîn, ca să vadă cu cine se 'ntîlnise alde tată-său și dăduse cu ochii de mine. Ca să-mi facă mirarea și mai mare, îmi trimisese strigătul cucului și cercase să se tupileze din nou — chipurile să nu-l vad eu. N'a avut însă răbdarea s'aștepte ascuns mai mult! Am și dat cu ochii de dînsul. Sta cu fața îmbujorată și mă privea cu ochi lacomi; iar gura lui căscată i se lungise până la urechi de mulțămire.

Pe semne că și pe fața mea se cetea acciași stare sufletească! La un semn făcut cu capul de tata, cătră dascalul Ion, ca să se uite la noi, au izbucnit amîndoi într'un rîs nestăpînit, cînd au privit la fețele noastre năpădite de cea mai nespusă fericire.

Prietenia dintre mine și Ionică nu era clădită numai pe po-

¹ Fragment. — Vezi „Adeverul literar” Nr. 519 ș. u.

trivirea virstelor și apucăturilor noastre; ci mai era așezată și pe un neasemănat de mare interes, pe care îl aveam amîndoi. Cică pe romîn îl cunoști numai cînd îți pui în plug cu dînsul; iar între mine și Ionică dăinuia, de cîțiva ani, tovărășia umblatului cu plugușorul și încă nu ne sfădisem niciodată.

Eu știam dela moș Constantin Tofan, fratele mamei, o urătoare pe care n'o mai știa nimenea în sat la noi. La biserică era un clopoțel de „cioae”, care stătea pe Sfînta Masă și avea un sunet dulce... mai dulce decît sunetul oricărui alt clopoțel care nu stătea pe Sfînta Masă. Moș dascalul Ion îi dădea lui Ionică clopoțelul bisericii ca să purtăm plugușorul spre Sfîntul Vasile. În felul acesta se înjghebase între noi o legătură, care nu se uita nici în cursul anului.

O singură dată numai, era cît p'aci să dăm cinstea pe rușine și să se strice prietenia noastră. Se întîmplase că în ziua de 31 Decembrie a aceluia an — ziua umblatului cu plugușorul — să fie înmormîntarea mătusei Safta, baba lui moș Gheorghe Ivan, fratele bunicii după mama. Eu eram rînduit să duc praporul și chiar l-am dus pînă la biserică. Și doar toată ziua aceia trăsese pe mama de fustă, îi spuneam din gură și-i făceam și semne — cînd nu era chip altfel — să zorească pornirea la groapă, cît se poate mai de vreme, nu cumva să intrăm în noapte! Îmi trebuia negreșit să fiu slobod, cel puțin depe la toacă în jos. Sara nu puteam umbla cu plugușorul: eram prea mititei și ne era frică de alții mai mari. Ne-ar fi tras cîte un pumn după ceafă, ne-ar fi luat traistele cu agonisală și ne-ar fi lăsat în drum, cu lacrămile pe obraz.

Dar.. dece mi-a fost frică n'am scăpat. S'apropia sfîntitul soarelui, iar prohodul moartei abia începuse... Intram în noapte cu mîinile în șolduri!

Un ghiont în deșertul drept, mă face să-mi întorc capul. Ionică, la spatele meu, cu fața stropșită de furie, îmi pune sula 'n coastă — ca să nu zic ultimatum: „Ori ieși numaidecît din biserică și pornim treaba, ori îmi iau alt tovarăș!” — Și nu era deloc nevoie de sluirea lui!... doar și eu singur stăteam ca pe ghimpi!

Am alergat numaidecît la mama, care era în cîrdul femeilor și i-am spus toată nevoia de care mă aflam. Ea, cu toată sfieala, a intrat în partea bărbaților, a răzbătut pînă la tata și s'a întors îndată cu învoirea tatei și cu făgăduința că o să poarte el praporul pînă la cimitir... Eu am deslegat iute basmaua roșie de Cahul, care se cuvenea purtătorului de prapor, am pus-o în sîn și-am șters-o în fuga mare, pe ușa bisericii. În chipul acesta, am scăpat de desfacerea tovărășiei cu plugușorul și a prieteniei cu Ionică.

Ionică stătea în vîrful carului cu fîn, plin de nerăbdare și de inc.

— Prinde-mă, tată! — strigă el la moș dascalul — că mă dau jos și eu.

— Apucă-te de frînghia fînului. Mulge mînile pe dînsa 'n jos, încetîșor! — răspunse tată-său, întinzînd palmele deasupra capului, ca să slujască băetului de răzimători — cum luneca el pe coasta carului — să-l ia apoi în brațe și să-l pue hopa.

Ionică s'apropia de mine cu pași rari de tot, parcă nu i-ar fi venit să creadă că eram eu — ca un prepelicar cînd pontează — apoi s'a repezit și mi-a prins mîna dreaptă. Mișcarea aceasta depe urmă, n'a făcut-o cu înțălesul pe care o are la oamenii maturi. Ci voia să simtă și mai bine că eram eu în adevăr.

Nu scotea nici un cuvînt, ci-i jucau numai ochii în lăcrămă, iar roșata feței îi astupa cu totul ciupiturile lăsate de vîrsat. Ca să-și alunge picăturile din ochi, a izbucnit în ris neostoit, care i-a adus și mai mare belșug de lacrimi. Cu mine se petrecea același lucru.

Și-am ris cu Ionică pînă ce-am băgat de samă că și oamenii dela care — tot tata trebuie să le fi făcut semne — rîdeau de se topeau de veselia întîlnirii noastre.

Dacă era pe-aceia... am luat-o așa... rara... cu spatele 'napoi... ținîndu-ne de mîna și ne-am tras mai departe, cît îngăduia lumina focului dela ceaun, fără să 'ndrăznim să 'ntoarcem privirea spre întuneric.

— Știi una, măi Spiricuță? — mă 'ntrebă Ionică la ureche, pe șoptite — mie îmi vine în minte un gînd nasdrăvan! Uite ce: moș Iordache a fost rînduit de toți să facă mămăliga. Tata s'a legat să cumpere o știucă mare pentru răsol. Ceilalți au să pună la mijloc care și ce are în traistă și-o să mîncăm la un loc. Așa s'au înțăles ei depe drum. — Să vezi, măi, ce minune are să fie... să mîncăm cu toții la lumina focului! Noi avem să stăm alături... Așa-i, măi, că-i nemaipomenit?

— Strașnic, măi Ionică! — îi răspund eu tot la ureche. — Parc'au fost cu toții în gîndul nostru!

— Și pe urmă... mai știi una?

— Ei?

— Pe urmă, eu am să te cer la moș Constantin să-ți dea voce să te sui cu mine 'n car...

— Că bine zici tu, măi Ionică!... mai bine nici că se mai află în toată lumea asta!

— Și să rîdem noi, măi Spiricuță... să rîdem, să rîdem și iar să rîdem!... că ne-au stricat alde tata bunătate de ris adineoarea...

— Că bine zici tu, măi Ionică!... Și mai știi și tu una?... Să rîdem pînă la ziuă, măi!... să nu dormim nici o lecuță!...

— Nici o lecuță!...

Cît a ținut masa, eu și cu Ionică, așezați alătura, ne-am dat cu cotul mereu și-am chicotit pe 'nfundate, de teamă să nu ne mai ia cineva iarăși la vale.

Ionică m'a cerut apoi la tata și-am căpătat învoirea să mă urc și eu în carul cu fin.

După masă, focul n'a mai fost hrănit; nu mai dădea pară, ci era ținut numai ca fumat în contra țințarilor.

— Știi una, măi Ionică? — întreb eu, cum m'am văzut în vârful carului cu fin.

— Spune, măi Spiricuță, că nu se vede!

— Eu zic, până una-alta, să-i tragem câte-o tumbă!... că-i bine avan pe finul moale...

— Că bine zici tu, măi!...

— Tu faci tumba ta spre coada carului, eu o fac pe-a mea spre proțap, măi Ionică... altfel ne ciocnim și ne spargem capul...

— Luați sama, măi spînzuraților! — strigă de jos tata, care, se vede, urmărise vorba noastră. Nu vă depărtați de mijlocul carului, că 'ndată ajungeți, cu tumba voastră, tocmai jos și vă rupeți gîtul...

— Las c'avem noi grijă! — răspundem amîndoi grăbiți, ca să nu se răcească treaba.

Carul era cu pătașcă și, de-asupra finului, era loc cît lumea.

— Stai, măi Ionică, — fac eu, după tumba cea dintăiu. Tu nu vezi cînd mîntuiu eu tumba mea, nici eu pe-a ta. Să facem așa: eu zic un, doi, trei... cînd oi zice trei.. începi tumba.

— Că bine zici tu, măi băețele!...

Am făcut așa, dar tot nu venea bine ca ziua. Rîdeam după fiecare tumbă, însă nu izbuteam să bufnim de rîs dintr'odată, ca curcanii. Iar rîsul, după socoteala noastră deatunci, nu prea avea haz dacă nu pornea, dela amîndoi, în același timp. Cît de mult am tot repetit mișcărilor, tot n'am izbîndit să 'ncepem și să sfîrșim treaba dintr'o dată amîndoi. Ne-am oprit, dela un timp, cam descurajați... Nici unuia dintre noi nu ne trecea prin minte că eram vlăguiți de-atîta zdruncinătură a zilei, cum și de-atîtea lucruri nouă pe care le văzusem în lungul drumului.

— Măi Ionică, — zic eu, — hai s'o mai schimbăm, bre!... Scoală 'n picioare și hai de-a huța, în vârful carului, să vezi ce bine are să fie!...

— Măi, că bine zici!

Ne-am sculat în picioare și ne-am așezat cu mînile 'ntinse și sprijinite pe umerii celuilalt. Picioarele fiecăruia alcătuiau cîte un compas, deschis în vârful carului. De rîndul acesta venea treaba tocmai după gustul nostru. Apăsăm cu mîna pe umărul înspre care trebuia să lăsăm greutatea corpului, după măsura silabelor din cuvintele următoare:

Hu-ța, hu-ța
Cu că-ru-ța
Păn' la ța-ța
Mă-ri-u-ța.

Iar carul cu fîn se pleca puțintel, cînd într'o parte, cînd în alta și stîrnea niște mici scîrțituri tocmai dedesubt, în îmbinările lemnăriei dela pătașcă.

— Măi, nebunilor, măi! — răcnește moș dascalul, care era tocmai lîngă car și auzea tînguirea încheeturilor dela lemnărie — o să svîrl acuș cu o scurtătură 'n voi! O să lunecați c'o pală de subt picioare și-o să vă iasă pe nas „huța-huța” voastră. Și... dacă-i pe-aceia, hai, cărați-vă de-acolo! — sfîrșește el c'o asprime dulceagă.

— Iacă, ne-astîmpărăm, moș Ioane! — răspund eu... de teamă să nu-i fie cumva vorba 'ntradins.

După un sfat, ținut în șoaptă, între mine și Ionică, asupra ceiace urma de făcut, cum, fără să ne dăm samă, ne muiasem de-al binelea, am hotărît să nu mai dăm prilej la nici o împotrivire în contra noastră. Ci, mai bine să ne facem cîte-un culcuș în fîn, să fim apărați de țîntari și de răcoarea svîrlită de stuful verde al bălții apropiate.

— Măi Ionică, da' strașnic miros mai are fînul vostru, bre!... Te sfîntește, nu altăceva.

— Ii fîn de pădure, bre!... are o spuză de flori într'însul și-i cositură proaspătă... cum vrei să nu miroase?... Aha!... uitam... tu știi, măi băețele, ce-am văzut noi azi?

— Ce-ați văzut, bre? — am zis eu iute.

— Am văzut cum veneau lăcustele în sbor...

— Și noi le-am văzut pe jos, măi...

— Poi erau ca o negreață de nour cu furtună, măi... și le-am privit cum s'au lăsat în jos, ca un vîrtej de colbărie deasă.

— Da' acum să mai auzi tu ceva, măi Spiricuță!... Ți-aduci aminte că lăcustele au pe aripile lor ca un fel de scrisoare, pe care n'a putut, păn' acum, s'o cetească nimeni?... Ci tata a auzit că s'ar fi găsit un om învățat, care ar fi putut deslega acel scris. Și, mai spunea tata, precum că, de-acum încolo, n'o să mai vie lăcustele cît lumea prin părțile noastre. Afară de asta, mai spunea moș Arhire, că în luncile dela gura Prutului s'ar fi ivit niște paseri, trimise de Dumnezeu... care omoară lăcustele, fără să le mănînce...

— Ia taci o lecuță, măi Ionică... că nu știu ce povestește moș Iordache Cosma, colea lîngă fumar...

— Că bine zici tu, măi!... iaca tac...

— ...Apoi cum socotiți voi? — auzim noi. Să-mi radeți mie o mustață, de n'o fi așa! Toate tilhăriile, cîte se pitrec la drumul mare, în aceste părți, sînt făcute de țigani.

— Da' sînt și Moldoveni, de-ai noștri, care ies la drumul mare! — s'amestecă 'n vorbă Petrea lui Ene...

— Or fi, eu nu zic că n'or fi. — răspunde Cosma. Dar să știți dela mine că tot dela țigani au învățat ai noștri să fure!

— Mai mulți țigani decît în Frumușița nici nu se mai află

în altă parte — urmează Iordache Cosma. Moșia de-aici a boerului cu curtea, care se vede colea, pe botul dealului, acum pus-tie și fără ferestre, era muncită numai cu țigani robi. După slobozenia lor, țiganii de-aici nu s'au risipit, cum au făcut cei de pe alte moșii, ci au rămas cu toții pe loc. Să știți dela mine că liftă mai șugubață decât cea țigănească nu se mai află pe fața pământului. Numai ascultați, c'am să vă povestesc o întâmplare, pe care am văzut-o cu ochii mei, chiar din locul unde am de-jugat noi acum.

— Eu fusesem — spune tot el — ca și acum, cu niște popu-șoi la Galați. La fântînile de mai din jos, erau dejugate alte care, de prin fundul Horincei. Dincoace de carele lor se luase doi țigani la ceartă. A trecut, ce-a trecut și numai ce-i văd că se 'ntind și-și rup și zdrențele care le mai aveau pe dînșii. Cei-lalți Țigani din ceată, care priveau cu lulele 'n dinți, au sărit să-i despartă. Și s'a făcut o încăerare, de nu te mai puteai pri-cepe ce-i la dînșii acolo. A început să curgă sânge. Se sgîriau cu unghiile și-și rupeau cu dinții carnea depe dînșii. Nici nu mai puteai bănuî, care va putea scăpa cu viață. Au început să strige, fiecare: „Săriți, oameni buni, că mă omoară hoții!” Oamenii dela carele străine, ce erau mai aproape de încăerare, au alergat în adevăr și i-au despărțit cu mare greutate. În lipsa horincenilor dela care, țigăncile le-au șterpelit toate cumpărăturile din Ga-lați ! — Ei, v'ați fi putut închipui o năzdrăvănie ca aceia?... Ți-gani să se ia la bătae, ca să poată prăda țigăncile lor în răgaz...

— Ce păcat! — șoptesc eu lui Ionică... Ce bine ar fi fost s'avem noi o prăjină... să-i legăm o pandelă, ca la catargul cai-celor dela Prut și s'o înfingem apoi colea, drept între noi...

— Ei, și pe urmă? — întreabă Ionică în șoaptă și mai do-moală...

— Pe urmă... pe urmă, măi Ionică, au să vadă și țiganii și lupii... c'aici sus, lîngă steag... trebuie să fie soldați cu pușca... văzuși tu, măi Ionică?... a căzut o stea, a murit un om...

— ?...

— A murit, măi Ionică! — fac eu, hîțînîndu-l să n'adoarmă.

— A murit!... — răspunde el și mai încet — a murit...

— Cine-a murit, măi Ionică? — întreb eu, uitînd cu totul de căderea stelei...

— A murit... a mu...

— ...rit!...

Și-am adormit butuc, amîndoi.

Spiridon Popescu

Strigătele în românește

O anecdotă originară din Dobrogea povestește următoarele: un neamț și un român s'au luat la întrecere, ca să vadă care din ei poate striga mai tare. Pentru a-și arăta facultățile respective, și-au trimis fiecare câte un băiat la oarecare distanță, apoi au început să-i strige, ca să vadă care din ei aude mai întâiu. Românul strigă: *Măăă loaaane măăă*, și Ion auzi numaidecît și răspunse; neamțul striga cît putea *Fritz, Fritz*, dar Fritz nu auzea deloc. Incercați să strigați amîndouă numele și veți vedea că nu se aud la fel de tare. E imposibil să strigi *Fritz* în așa fel încît să se audă la mare depărtare.

Am povestit această anecdotă ca să atrag atenția asupra faptului că nu toate sunetele se pretează la fel de bine pentru strigăt: e mult mai ușor să strigi vocalele deschise: *a*, sau *e*, și *o*, decît pe cele închise, *u*, și mai cu samă *i*. Afară de asta nu e tot una să ai de strigat o silabă finală sau una inițială de cuvînt. Din aceste considerente se pot trage concluzii destul de interesante cu privire la limba romînă.

Ca să ne dăm sama că de multe ori sunetele se schimbă cînd sînt strigate, ajunge să observăm strigătele vînzătorilor de ziare: *Adevăiro* pentru *Adevărul*, *Covînto* pentru *Cuvîntul*, *Corento* pentru *Curentul* și așa mai departe. S'ar putea răspunde că țigănușii, vînzători de ziare, nu înțeleg cuvintele pe care le strigă și de aceea le deformează. În adevăr, ei strigă *spiciale* în loc de *specială* (*Corento spiciale*); înainte de războiu strigau *Adevăru iția* (ediția) *patra*, *tragerea loteria statului*; chiar astăzi mulți strigă *Andevăru* în loc de *Adevărul*. Nu e însă mai puțin adevărat că exemplele de mai sus își au explicația în fenomene de pronunțare care vor fi analizate mai la vale și, ca atare, le putem lua în considerație.

Mai întăiu în ce privește vocalele: spuneam mai sus că vocalele închise *i* și *u* sînt greu de strigat. Pentru pronunțarea acestor vocale gura este aproape închisă. O deschidem

ceva mai mult pentru *e* și *o*, și o deschidem la maximum pentru *a*. Dar strigătul, în opoziție cu vorbirea obișnuită, e caracterizat printr'o intensitate sporită, care cere trecerea prin cavitatea bucală a unui volum de aer mai mare. După ce aerul a făcut să vibreze coardele vocale, care sînt așezate în gît, trebuie să-l dăm afară prin gură. Cînd volumul aerului de expirat se mărește, trebuie să deschidem gura mai larg, de aceea, cu cît strigi mai tare, cu atît gura se deschide mai mult. Astfel se explică de ce sunetul care pronunțat încet e *i*, devine *e*, atunci cînd strigăm, după cum *u* devine *o*. Iată de ce *Cuvîntul* devine *Covînto*, etc.

Dar oricît de tare am deschide gura, cantitatea de aer expulzată din plămîni pentru sunetul strigat nu poate ieși din gură tot așa de repede cît cantitatea, mai mică, utilizată pentru sunetul rostit încet. Acesta e unul din motivele care fac ca vocalele strigate să fie pronunțate mai lung, să dureze mai mult decît cele spuse cu vocea normală. Alte motive sînt descreșterea tonului (de care se va vorbi mai jos) și intenția celui care strigă de a atrage atenția cu strigătul lui.

E destul să ascuți strigătele vînzătorilor sau ale cuiva care chiamă o persoană îndepărtată, pentru ca să-ți dai sama de acest lucru. Cu cît strigi mai tare, cu atît vocalele se lungesc, în special vocalele accentuate, care în orice caz sînt mai lungi decît cele neaccentuate. De aceea *Adevêrul* se transformă în *Adevăăăiroo* (voi căuta să arăt mai pe urmă de ce vocala finală e tratată ca și cum ar fi accentuată).

Care este însă rostul lui *i* din *Adevăiro*? O vocală foarte lungă nu poate păstra în toată durata ei același timbru, ci îi modifică începutul sau sfîrșitul, fie deschizîndu-l, fie — mai ales — închizîndu-l. Aceasta este originea diftongilor: orice vocală lungă se transformă mai curînd sau mai tîrziu în diftong. *ă* din *Adevêrul*, fiind pronunțat foarte lung, s'a diftongat.

Cazul acesta nu e izolat. În cîntecele populare care încep cu „*Foaie verde...*”, cînd *verde* e accentuat puternic și prima silabă corespunde unei note lungi, se aude distinct: *veerde*. Ca termen de comandă militară se aude *adunaai-rea!*, etc. În toate aceste exemple e posibil ca timbrul lui *i* să fie dictat de consoana următoare, *r*. Dar diftongarea, datorită aceloraș fapte, se găsește și în alte cazuri: *măi*, *făi*, provin din *mă*, *fă*, interjecții apelative.

Un exemplu de diftongare a părții de la început a vocalei ne prezintă *huo* în loc de *ho!*: aici vocala nouă are timbrul *u*, din cauză că acest timbru se potrivește mai bine cu cel al lui *o*.

Trecem la consoane. Cea mai mare parte din consoane se articulează cu gura complet închisă, iar cele la care

gura se deschide comportă o deschizătură foarte redusă, mai redusă decât la *i* și *u*. Iată care e mecanismul emiterii unei consoane pronunțate cu gura complect închisă. În timp ce aerul vine din plămîni, gura se închide. Limba sau buzele se deplasează într'un fel oarecare, modificînd astfel conformația cavității bucale, care servește de resonator. Consoana e produsă de trei elemente: zgomotul care se face în momentul cînd aerul e oprit de a mai ieși din gură, pauza care se produce în timpul cît gura e închisă, și zgomotul care se produce atunci cînd aerul este din nou lăsat să iasă din gură. Caracterul acestor zgomote e determinat de forma resonatorului.

Cînd pronunțăm un cuvînt care începe cu o consoană, ținem gura închisă pentru articularea consoanei, apoi o deschidem pentru a pronunța vocala următoare. Dar cînd strigăm, e foarte greu să ținem gura închisă pentru formarea consoanei și s'o deschidem apoi dintr'o dată foarte larg, așa cum e nevoie pentru strigătul unei vocale. De aceea gura se deschide încă de pe cînd pronunțăm consoana și aceasta apare modificată la auz. De aici decurg mai multe consecințe pentru cuvintele strigate.

Alătura de formele *fă* sau *făi* și *mă* sau *măi*, pentru interpelarea unei femei sau a unui bărbat, Moldovenii cunosc și forma *hăi*, care se poate explica dacă ne amintim că *h* nu este decât suflul care trece prin gură cînd toate organele sînt în stare de repaos. Nici forma muntenească *bă* n'a fost explicată până acuma. Diferența dintre *m* și *b* constă în faptul că la *b* gura e închisă și aerul oprit în gură până după articularea consoanei, pe cînd la *m* aerul iese tot timpul prin nas. Dacă însă deschidem gura chiar în momentul în care am început articularea consoanei, aerul nu mai iese prin nas și astfel cel care ascultă are impresia că aude un *b*. Tot astfel, *h* poate fi considerat ca un *f* pronunțat cu gura deschisă.

Alte exemple de transformare în *h* a unei consoane strigate avem poate în *hiscă*, strigătul cu care se chiamă gîștele, (dacă nu cumva acest cuvînt e de origine ruteană) și în *hai!*, strigătul cu care se gonesc uliii (de la *gaie?*).

Cînd se strigă un cuvînt de două silabe cu accentul pe prima, după vocala accentuată tot aerul din plămîni a fost expirat. Pentru pronunțarea vocalei din silaba a doua, care și ea trebuie să fie pronunțată cu o durată ceva mai lungă decât cea normală, trebuie să facem o pauză ca să avem timp să înmagazinăm aerul necesar. Poate și din nevoia de a pronunța distinct fiecare silabă în parte, timpul cît trece între închiderea gurii după pronunțarea primei vocale (însoțite de partea întăiu a consoanei) și deschiderea gurii pentru pronunțarea vocalei a doua (precedate de partea a doua a consoanei) e mai lung decât de obicei. În mod normal, pauza

dintre cele două părți ale consoanei nu se distinge la auz. În cazul acesta, pauza fiind mai mare, cele două părți ale consoanei sînt percepute separat și auditorul are impresia că aude de două ori aceeași consoană: *hop-pa*, în loc de *hopa!* Așa se explică de ce în latinește, *Iupiter*, fiind strigat, în exclamații și interjecții, a devenit *Iuppiter*.

Ajungem la accent. În primul rînd vom avea de discutat locul accentului sau, mai precis, deplasările pe care le suferă accentul din cauza strigătului.

Un fenomen constant în toate graiurile pe care am avut ocazia să le observ este următorul: accentul în cuvintele strigate tinde să se deplaseze spre începutul cuvintelor, atunci cînd în vorbirea normală se află pe silaba din urmă. Astfel am auzit de multe ori strigîndu-se în rominește *Andrei*, *Matei*, *Mihai*, cu accentul mutat pe silaba întăiu. La fel am auzit în franțuzește, ani de-a rîndul în fiecare zi, la aceeași oră, strigătul *André* cu accentul pe *a*. Dar poate că acest fapt, destul de greu de perceput, va fi tăgăduit. Iată exemple mai precise.

Numele de cîine *Azor*, care are accentul pe silaba din urmă, este strigat precis *ázor*, cu accentul pe inițială. Cineva îmi povestește că avea un cîine pe care-l chema *Noroc* și pe care-l striga *Nóroc*, cu accentul pe prima silabă, fără să-și explice de ce. În comanda prevestitoare la armată se strigă curent *bátaliooon*, *régimeent*, etc., ba chiar și *plúton*.

În franțuzește accentul e în mod normal pe silaba finală și chiar în numele străine Francezul accentuează așa. Îi trebuie un exercițiu îndelungat ca să poată accentua cuvintele străine altfel decît pe silaba finală. Dar în interjecții, — cuvinte strigate, — se accentuează curent inițiala. Se strigă de exemplu *á!lo!* Un mijloc familiar de a atrage atenția cuiva e să strigi *úu* cu accentul pe primul *u*. În strigătul argotic *éa*, scris și *éha*, sau în *ohé*, accentul e pe silaba întăiu.

Se dovedește astfel că în strigăt, silaba finală e refractară la accent. Dacă deplasarea accentului spre începutul cuvîntului îți jignește urechea, mai e și alt mijloc pentru a nu accentua finala: vocala finală se dedublează și numai partea întăiu primește accentul: *Matéèi*, *Miháái*, etc.

Iată și explicarea acestor fapte. Vocala strigată accentuată e pronunțată cu gura larg deschisă. Dacă imediat după asta cuvîntul se termină, trebuie să închidem gura brusc, ceiace e foarte greu. Încercați s'o faceți și vă veți da sama. Dacă mutăm accentul mai la începutul cuvîntului, avem timpul să închidem gura treptat, pe măsură ce pronunțăm vocalele următoare. În adevăr, consoanele, printr'un artificiu oarecare, sînt pronunțate cu gura deschisă: se închide cavitatea bucală fără a apropia buzele și dinții. De exemplu în *bátalioon*: pentru pronunțarea lui *t*, gura rămîne deschisă, dar

limba se ridică și atinge dinții de sus formînd astfel o cavităte închisă.

Așa dar accentul se îndepărtează de silaba finală pentru ca gura să aibă timp să se închidă treptat după vocala accentuată. Cînd vocala finală se scindează în două, cum am văzut mai sus, prima parte are accent suitor, iar a doua scoboritor: *Matéei!* etc. Pe cînd se pronunță vocala a doua, gura se închide treptat.

Este însă un caz cînd monosilabele sau vocalele finale accentuate, deși strigate, nu pot fi lungite. Anume în partea executorie a comenzilor militare. Pentru ca mișcările să se execute scurt, trebuie ca și comanda executorie să fie cît mai scurtă. Așa, pe cînd comanda prevestitoare: *batalion, pluton, pe loc*, etc. se lungeste în general intenționat, comanda executorie: *marș, stăi, repaus*, etc. se scurtează cît se poate: din *repaus* nu mai rămîne decît *paus!* și așa mai departe.

Cum se poate împăca accentul pe finală cu scurtimea strigătului? Există un singur mijloc. În loc să pornim de la poziția cu gura închisă, — s'o deschidem treptat pînă cînd ajungem la centrul silabei, apoi s'o închidem iarăși treptat, așa cum se face în pronunțarea normală, — pornim de la poziția cu gura deschisă și începem a o închide chiar din momentul în care începem a pronunța cuvîntul.

Ce se întîmplă însă în cazul acesta cu consoanele care preced vocala? Pentru pronunțarea lor ar fi trebuit să ținem gura închisă și s'o deschidem numai în momentul cînd trebuie să dăm drumul aerului din gură. De oarece, în cazul acesta special, ținem gura deschisă de la începutul cuvîntului, consoanele inițiale sînt strivite și nu mai rămîne nimic sau aproape nimic din ele. *Drepti* se aude ca *epți!* (sau *öpfi!*), *marș* ca *arș!*, și așa mai departe. (Pentru rugăciune *descopee-ți!*).

Cuvintele strigate au în general un ritm special pe care-l preferă. Bisilabele au accentul pe penultima (pentru cele accentuate pe finală vezi mai sus), dar silaba finală conservă un reflex descrescînd al accentului. Înălțimea crește sau scade după natura strigătului. Același nume, ca *Ghiță, Stană*, etc., poate fi strigat cu silaba din urmă mai sus sau mai jos decît prima.

La cuvintele de trei silabe, dacă silaba a doua e accentuată, accentul se poate răsfrînge în scădere și asupra silabei următoare: *Marițo! Ioană! Stoianè!* Dacă silaba inițială e accentuată, se lungeste și se accentuează (mai slab, ce e drept) în mod obligator vocala finală: *Rădulè! Iănculè!* și se stabilește astfel un ritm binar: x—x. Iată și explicația: silabele care vin după cea accentuată au tendința să se șteargă, să se pronunțe mai slab, și această tendință este cu atît mai pronunțată cu cît numărul silabelor neaccentuate e mai mare.

Am ajunge deci ca sfârșitul cuvintului să dispară de tot, dacă n'am opune o stavilă, care constă din accentuarea slabă a vocalei finale. Poate pentru evitarea acestui inconvenient, vânzătorii de ziare preferă să strige *Epoca* (și după ei, cu toții numim jurnalul așa) deși în general se spune *épocă* nu *epocă*. Incercați însă să strigați ziarul *Época*. Tot așa se explică pronunțarea *Adevăiroo*.

Un mijloc de a stabili ritmul numelor strigate este adăugarea lui *măi* sau *făi*. Atunci când numele e strigat tare, nici odată nu se pune această particulă numai la început, ci se repetă și la urmă: *Măi Neculai măi!* (de remarcă că fără *măi*, nu se strigă decît *Neculaie*). La feminin, lucru curios, se strigă *făi* la început și *fă* la sfârșit: *Făi Leanco fă!*

Vedem astfel cum strigătul modifică în parte cuvintele și cum faptul că un cuvînt este des strigat ajunge să introducă în forma lui normală modificările suferite din cauza strigătului. Fapte mai mult sau mai puțin analoage se pot găsi și în alte limbi, dar n'au fost nici odată obiectul unui studiu de ansamblu.

Al. Graur

Legislația muncii în cadrul politicii sociale ¹

„Dintre toate invențiile secolului al XIX-lea, în materie de organizare socială, legislația muncii este cea mai răspândită“, — spunea Sidney Webb încă la începutul acestui secol.

Aceste cuvinte le repetăm azi, după aproape 30 de ani, ca să caracterizăm mișcarea legislativă care a îndrumat popoarele civilizate spre un nou ideal social simbolizat prin Biroul Internațional al Muncii, ideal pe care nimeni nu-l mai combate. Politica socială contemporană a reușit să impună legislația muncii ca o funcție a propășirii economice, un postulat recunoscut până și de partidele cele mai conservatoare.

Dacă, înainte de războiu, politica socială tindea la ridicarea materială și morală a muncitorilor și la atenuarea conflictului între Capital și Muncă, după Versailles politica socială a rupt zăgăzurile în care o încătușase reacțiunea firească contra abuzurilor provocate de jocul liberei concurențe economice. Concepția veche a politicii sociale s'a perimat.

Istoria socială a ultimului deceniu cunoaște, alături de o politică socială revoluționară, o politică socială evolutivă. Prima și-a găsit cîmpul de experiență în Rusia Sovietelor, cealaltă își caută îndrumările la Geneva.

În timp ce, în Rusia, politica socială este ridicată la rangul unei discipline generale, ale cărei ramificațiuni sînt toate celelalte manifestări ale spiritului omenesc: politica, economia politică, cultura, dreptul, — politica socială inspirată de Geneva apare ca o osmoză a ideilor socialiste și burgheze, care caută să se integreze în politica generală a statului, urmărind închegarea sănătoasă a nației, unitatea ei socială și, în deosebi, dezvoltarea forțelor producătoare ale poporului.

Limitele politicii sociale, practică de toate statele membre ale Ligei Națiunilor, s'au deplasat. Politica socială inspirată de Geneva nu mai este acea disciplină de pură azis-

---

¹ Din volumul „Un Deceniu de Politică Socială Romînească” care va apărea în curînd.

tență și ocrotire socială care a inspirat și legiurile noastre ante-belice; ea tinde să ridice la rangul său real acel factor preponderant al producțiunii, elementul om, accentuând în același timp, din ce în ce mai mult, influența motivelor economice în fixarea limitelor câmpului ei de experiență. Politica economică și politica socială s'au apropiat. De unde, înainte, politica socială fusese o firească reacțiune contra consecințelor nefaste ale politicii economice, caracterizată prin individualismul școlii liberale care, în practica sa implacabilă, sub influența darwinismului, vedea până și în mizeria milioanei de muncitori un element al progresului, — azi vedem această disciplină apropiindu-se din ce în ce mai mult de știința economică. Nu numai politica socială a influențat puternic politica economică, dar și legile vieții economice au reușit să se infiltreze în orientările nouă ale politicii sociale.

Reglementarea juridică a raporturilor nouă, care s'au înjghebat astfel între om, ca factor al producției, și economia națională, va fi deci sarcina legislației muncii.

Politicii sociale îi revine sarcina de a îndruma pe legiuitor în calea spre asigurarea păcii sociale, prin coordonarea armonioasă a tuturor forțelor productive ale nației, sub egida statului. Legislația muncii va fi forma adecvată acestei îndrumări.

Vom împărți deci expunerea noastră în două părți, examinând legislația muncii în cadrul politicii sociale sub aspectul său juridic și sub aspectul economic.

Sînt prea cunoscute condițiile create clasei muncitoare de dezvoltarea economică a Europei, dezvoltare caracterizată prin concentrarea din ce în ce mai pronunțată a diferitelor industrii, concentrare impusă de dezvoltarea mașinismului, înlesnită de dezvoltarea societăților sub forma comercială și a valorilor mobiliare.

În fața Capitalului, care astfel apărea pe câmpul muncii sub masca anonimatului, se găsea izolată, condamnată la o permanentă subordonare, Munca, căreia legea civilă sau comercială îi refuza puțința unei concentrări. Căci este un adevăr istoric, că libertatea societăților, adică asocierea capitalului, este mult anterioară libertății asociațiilor profesionale, asocierii muncii. Acesta este un adevăr nu numai pentru țările Occidentului, dar și pentru țara noastră. În timp ce libertatea societăților este consacrată la noi de codul civil și codul de comerț, libertatea de asociațiune profesională va deveni o realitate legislativă abia în 1921, grație legii d-lui Trancu-Iași.

În aceste condițiuni, nu putem decît să ne însușim con-

statarea profesorului francez Cuche¹, că încă dela începutul secolului, prin simplul joc al tehnicei legislației napoleoniene și încă înainte ca dezvoltarea mașinismului să-și fi produs repercursiunile sale grave, nu mai exista egalitate între oferta și cererea minii de lucru.

N'a debutat oare secolul al XIX-lea sub auspiciile principiilor Marii Revoluțiuni Franceze? N'a constituit doar declarația drepturilor naturale și imprescriptibile ale individului marea dogmă, căreia legiuitorul revoluționar i-a garantat intangibilitatea prin interzicerea oricărei posibilități de restrângere a suveranității individuale? La ce s'a redus această suveranitate individuală în ogorul muncii, au arătat-o, în sinistra ei realitate, anchetele sociale făcute în trecut, din care este suficient să desprindem concluziile faimoasei anchete Villermé, întreprinsă din inițiativa Academiei de Științe morale și politice din Paris la 1839 și care acuza zile de muncă de 14—17 ore, chiar pentru femei și copii, întrebuintarea copiilor de 6 ani la muncile cele mai penibile, salarii derizorii, fapte care evocau vremurile sclaviei romane. Acesta era bilanțul experienței făcute cu principiile individualismului juridic, care, transpunând raporturile dintre Capital și Muncă, din domeniul dreptului public, în domeniul dreptului privat, a înțeles să delase reglementarea lor în sama instituției care stă la baza edificiului legislației civile, *Contractul*.

Concepția Codului Civil de a turna în forma contractului toate manifestările vieții economice trebuia să dispară odată cu dezvoltarea științelor experimentale. Regulele dreptului civil, care tindeau la asigurarea unei cât mai absolute libertăți contractuale a individului, erau corolarul indispensabil al suveranității individuale, pivotul întregii armaturi juridice care-și făcea apariția la începutul secolului trecut. Evoluția industrială a adus însă răsturnarea tuturor normelor pe care se ridicase trufaș edificiul legislativ dela 1804.

În contractul de muncă, suveranitatea individuală a salariatului a dispărut, pentru a lăsa cîmp liber suveranității stăpînului. În drept însă, salariatul era presupus totdeauna că și-a dat consimțămîntul la încheierea contractului, în mod liber.

În fața acestei flagrante contradicții între drept și realitate nu existau decît două eșiri, care, deși opuse, tindeau la transformarea concepțiilor juridice în domeniul reglementării muncii: calea intervenționismului legislativ și calea organizării sindicale, care să permită muncii, prin puterea asociației, să restabilească echilibrul economic pe care princi-

¹ Cuche, *La Législation du Travail et les Transformations du Droit*.

piul autonomiei voinței individuale îl răsturnase în favoarea capitalului.

Legislația muncii în România este rezultatul ambelor metode. Primele manifestări ale intervenționismului legislativ — vorbesc de legislația din Vechiul Regat, — le găsim în regulamentul D-rului Felix din 1894, în legea repausului duminical din 1897, în legea meseriilor din 1902, în legea asupra muncii minorilor și femeilor din 1906. Dar aceste legiuiri n'au îndrăznit să se atingă de esența contractului de muncă. Ele încetățeneau însă principiul că interesul social trebuie să aibă pasul înaintea interesului individual, atunci când sînt în joc vigoarea și sănătatea familiei muncitorești.

Cu anul 1912, intervenționismul legislativ va depăși limitele pe care i le trăsese politica socială până atunci, principiul de mai sus va fi împins mai departe, atacîndu-se însăși esența contractului. Principiul libertății contractuale primește prima atingere, care nu va fi decît începutul unei opere lente, dar hotărîtoare în transformările principiilor de drept, aceia a transpunerii raporturilor juridice în reglementarea muncii din domeniul contractual al dreptului privat în acel instituțional al dreptului public.

Legea Nenițescu, privitoare la asigurările muncitorești, introducînd principiul riscului profesional în materia accidentelor de muncă, nu mai poate rămînea sub imperiul libertății contractuale și trebuie sustrasă deci autonomiei voinței contractante, în interesul solidarității sociale. Pentru prima oară reglementarea interioară a contractului de muncă alunecă din cadrul contractual în cel instituțional. De acum înainte, responsabilitatea în caz de accident este determinată de o lege de ordine publică care, substituind noțiunea de risc noțiunii de culpă, a lăsat în sarcina patronului, beneficiarul muncii lucrătorului, repararea prejudiciului suferit de acesta în caz de accident de muncă, în toate cazurile. Organizînd acea mutualitate a acestei asigurări, cunoscută sub numele de „Asociația patronală“, legea Nenițescu a pus *principiul reparațiunii colective a unui prejudiciu individual*, concluzia firească a nouăi teorii a riscului profesional.

Caracterul instituțional al legislației muncii își va găsi o nouă consacrare într'o lege recentă, legea contractelor de muncă, — în deosebii, în partea privitoare la contractul individual de muncă. Vreau să vorbesc de creanța salariului. Recunoscînd caracterul alimentară al salariului, legiuitorul îl va pune la adăpost, garantîndu-i pe de o parte plata regulată, pe de altă parte inezisabilitatea.

Salariile nu pot fi urmărite decît până la concurența unei cincimi dintr'însul. Creanța salariului este garantată integral cu un privilegiu general, în rang imediat înaintea oricărei creanțe chirografare. Inezisabilitatea, privilegiul, iată

termenii care ne arată că nu ne mai aflăm în situații pur contractuale.

Acordarea de concedii tuturor salariaților și plata salariului în timpul concediului, termenele de preaviz fixate de legiuitor, spre a pune capăt abuzului ce rezulta din principiul codului individualist, principiul facultății de denunțare *ad notum* a contractului de muncă cu durata nederminată, iată un alt aspect al caracterului instituțional al reglementării raporturilor juridice dintre capital și muncă.

Astfel vedem cum prin jocul intervenției legislative, principalele obligațiuni ale patronului născute din contractul de muncă, obligația de a repara accidentele suferite în întreprinderea sa, plata concediilor obligatorii, respectarea termenelor de preaviz pentru denunțarea contractului cu durata nederminată, sînt complet sustrate autonomiei voinței contractante.

După cum, în domeniul dreptului privat, intervenția legiuitorului a determinat scoaterea contractului de muncă din sfera de experiență a principiului suveranității voinței individuale, tot așa, în domeniul dreptului public, asociația profesională, organizarea sindicală va provoca răsturnarea vechii concepțiuni a principiului suveranității statului. Bazat pe concepția romană de *imperium*, statul nu avea altă funcție, în domeniul dreptului public, decît să garanteze individului protecția drepturilor sale naturale.

De aci, întregul regim juridic și politic care domină până în ajunul războiului și care se va nărui încetul cu încetul sub forța irezistibilă a faptelor. Industrialismul va provoca răsturnarea vechilor dogme pe care se întemeiau instituțiunile noastre de drept public.

O nouă formulă de ordine exclusiv economică va veni să transforme ordinea socială, determinînd adaptarea formelor juridice pe care ni le-a legat regimul napoleonian, la conjoncturile economice nouă. Această formulă e formula sindicalismului.

Sindicalismul apare ca cel de-al doilea remediu pe care l-am semnalat la începutul expunerii noastre în contra consecințelor nefaste ale individualismului economic și juridic, care domina viața socială a secolului trecut și dela începutul secolului nostru. Nu voim să zicem prin aceasta că tinde la abolirea sa, dimpotrivă el se va strădui să extindă binefacerile asupra tuturor producătorilor. Dărîmînd însă vechea concepție a suveranității individului, sindicalismul va propovădui că libertatea pe care ne-a hărăzit-o Marea Revoluție Franceză nu se mai găsește, în condițiile societății de azi, decît în asociația indivizilor.

Individul încetează de a fi acel suveran care, închizîndu-se în turnul de fildeș, va putea beneficia de drepturi absolute,

a căror existență ar fi chiar anterioară nașterii sale; el devine membrul unui grup social, un asociat; iar drepturile îi sînt recunoscute numai în măsura împlinirii funcției pe care grupul i-o va desemna.

Sindicalismul va fi deci acea forță care, grupînd pe indivizi uniți în solidaritatea mecanică, — adică aceia bazată pe similitudinea de nevoi, — va da societății o structură juridică mai adecvată conformației ei economice. Ridicînd munca din decăderea ei biblică, sindicalismul o va încadra în rangul virtuților omenești, făcînd din ea însăși instrumentul de emancipare a acelorora, pe care lipsa de organizare i-a lăsat — în numele libertății revoluționare — dezarmați în fața vicisitudinilor economice, pe care le-a cunoscut societatea omenească în ultimele decenii. În asemenea condiții, sindicalismul devine un element de pace socială, tinzînd la coordonarea tuturor forțelor producătoare în grupări profesionale, în vederea unei administrațiuni mai bune a mijloacelor de producțiune și a serviciilor publice; el apare ca unica formulă cu care se poate înfățișa până în prezent viitoarea structură a societății noastre. Acest lucru l-a proclamat, acum 20 de ani, Leon Duguit, în celebrele conferințe dela École des Hautes Études Sociales, cînd, combătînd mai mult prejudecăți decît idei, a redat cvintesența sindicalismului în următoarele cuvinte:

„Le mouvement syndicaliste n'est point, en réalité, la guerre entreprise par le prolétariat pour écraser la bourgeoisie, pour conquérir les instruments et la direction de la production. Ce n'est pas, comme le prétendent les théoriciens du syndicalisme révolutionnaire, la classe ouvrière prenant conscience d'elle-même, pour concentrer en elle le pouvoir et la fortune et anéantir la classe bourgeoise. C'est un mouvement beaucoup plus large, beaucoup plus fécond, je dirai beaucoup plus humain. Il n'est pas un moyen de guerre et de division sociales; je crois qu'il est au contraire, un moyen puissant de pacification et d'union. Il n'est pas une transformation de la seule classe ouvrière; il s'étend à toutes les classes sociales et tend à les coordonner en un faisceau harmonique“.

Așa dar, sindicalismul e un fapt de care trebuie să se ție sama în cercetarea obiectivă a condițiilor sociale ale vremurilor noastre.

Legiuitorul român, înțelegător al exigențelor nouă impuse de legea evoluției societății noastre, a venit să consacre, în 1921, dreptul de asociere profesională, urmînd în această privință, în parte, exemplul ce-l oferea legiuirea franceză din 1884. Zic „în parte”, căci, spre deosebire de legea Waldeck-Rousseau, fundamentul juridic al regimului asociaționist, instituit prin legea Trancu-Iași din 1921 este o tranzacție între concepția libertății contractuale și concepția instituțională.

Dacă legiuitorul român, fidel principiului constituțional al libertății de asociere, a trebuit să-și însușească în privința exercițiului dreptului sindical concepția lui Waldeck-Rousseau exprimată în faimoasa formulă: „dreptul unui lucrător care nu vrea să facă parte dintr'un sindicat e egal cu dreptul a 10.000 de lucrători care voesc să facă parte dintr'insul“, el a înțeles însă că noua instituție juridică, a cărei menire este generalizarea convențiilor colective de muncă, nu-și poate sprijini rațiunea socială numai pe principiul libertății contractuale, ci, înainte de toate, pe caracterul său instituțional care face ca sindicatul să devină reprezentantul legal, dacă nu al membrilor săi, cel puțin al profesiei. Căci sindicatului liber se va substitui, sub imperiul victiei economice, sindicatul obligator. Nu poate exista viață profesională fără sindicat, și oricare ar fi numărul membrilor săi, el trebuie considerat ca organ reprezentativ al profesiei. Caracterul instituțional al sindicatului, legiuitorul român îl va recunoaște în art. 25, acordând sindicatului dreptul de a sta în justiție, nu numai pentru atingerile aduse personalității sau patrimoniului său, dar chiar pentru faptele care, deși sînt considerate ca leziuni cauzate unor drepturi individuale ale membrilor săi, rezultate din legi, regulamente, convenții colective, sau altfel, sînt totuși în legătură cu exercițiul profesiei și cu interesele colectivității membrilor.

Legiuitorul din 1929 va relua această fericită tradiție și, prin legea contractelor de muncă, în art. 112, va reînoui drepturile asociației profesionale de a introduce acțiunea în justiție pentru orice prejudiciu, cauzat interesului profesional.

Îată deci, cum regula dreptului individual „pas d'intérêt, pas d'action“ este înlăturată în măsura în care ea implică existența unui interes personal aceluia care o exercita acțiunea în justiție. De acum înainte, acțiunea judiciară este admisibilă dacă servește interesele unei colectivități, chiar cînd reclamantul n'ar avea nici un interes personal.

Interesul personal nu mai este unicul fundament al dreptului. Dreptul naște dintr'o funcție de interes general.

Dreptul întemeiat pe funcție și nu numai pe interes, iată formula juridică inovatoare a legislației muncii.

* * *

Trec la cea de a doua parte a expunerii, la aspectul economic al legislației muncii.

Am văzut la început cum politica socială contemporană caută să se integreze în politica economică a statului, recunoscînd astfel solidaritatea ce o leagă de economia națională.

În această privință, o critică obiectivă a legislației muncitorești elaborată în ultima decadă va constata influența hotărîtoare a directivelor Genevei.

Ratificarea celor mai multe dintre convențiile internaționale ne-au obligat să transpunem în legislația noastră principiile de protejgere a muncii, pe care țările Occidentului refuză încă să le aplice. Este suficient să reamintesc că ziua de opt ore a fost adoptată de noi pe cale legislativă, într'un moment când Anglia, prin reprezentantul său în Consiliul de Administrație al Biroului Internațional al Muncii, d. Beter-ton, a cerut revizuirea convenției de 8 ore adoptată de prima Conferință internațională a muncii dela Washington, în 1919. Recent, această propunere a fost însușită și de Suedia.

Intr'o epocă deci, când ideia revizuirii convenției își găsea un atât de vajnic susținător într'un stat de importanța Marii-Britanii, când țări ca Franța, Germania, Italia nu ratificau convenția decât condițional, subordonând aplicarea adoptării ei și de către Anglia, România a înțeles să respecte o obligație internațională ca o consecință a ratificării, aducând astfel prin actul său o mărturie sinceră a încrederii nelintite pe care o are în opera de pace socială realizată zi cu zi de Biroul Internațional al Muncii.

Este evident că limitarea orelor de muncă se impunea în interesul combinat al muncitorilor și al producției naționale. Zilele de 12 sau 14 ore de muncă, cunoscute în special în industria mică, în Vechiul Regat și Basarabia, nu puteau decât să compromită productivitatea muncii și sănătatea lucrătorilor. Același lucru se poate spune de interzicerea muncii de noapte a femeilor și copiilor, care își găsește pe deplin justificarea, atât din punct de vedere igienic, cât și din punct de vedere moral.

Tranziția însă dela un regim la altul, fără a trece prin filiera indispensabilă a etapelor care să înlesnească adaptarea definitivă a zilei de 8 ore muncii naționale, a făcut ca randamentul producției să scadă în proporții simțitoare. Reforma nu fusese îndeajuns pregătită. Și cea mai bună dovadă o găsim în cererile ce abundă la comisia însărcinată cu aplicarea legii, care funcționează pe lângă Ministerul Muncii, cereri de acordarea de ore suplimentare, susținute de însuși lucrătorii. Consecințele se traduc în fapt prin sporirea prețului de cost, sporirea dificultăților de a lupta cu produsele străine, prin dificultatea de a echilibra balanța conturilor și de a diminua costul vieții.

Războiul a cauzat o micșorare importantă a capacității producătoare a țării, atât prin distrugerea de vieți omenești și de capitaluri, cât și prin perturbarea relațiilor comerciale pe care a provocat-o. Averea națională s'a micșorat în proporții neprevăzute, dând cu decenii înapoi dezvoltarea economică a țării. În aceste condițiuni, prima grijă a omului de stat ar fi trebuit să dicteze determinarea unei intensificări a producției, pentru reconstituirea rezervelor naționale, singura

care ar fi permis o ameliorare a stării materiale a muncitorilor. Cu toate acestea, mai mult sub influența nevoilor politice, s'a introdus legea de 8 ore care nu cadra cu situația industriei noastre, a cărei inferioritate față de industriile Occidentului a fost astfel agravată prin neratificarea convenției de 8 ore și de celelalte state.

Este evident că nu noi vom cere revenirea la situația dinainte de modificarea legii din 1928.

Asociației Române pentru Progresul Social, dimpotrivă, îi revine sarcina de a face din această lege o realitate, invitând pe patroni și pe salariați ca, printr'o organizare rațională a muncii, bazată pe colaborarea leală a acestor doi factori, să-i înlesnească adaptarea la economia țării, reducând pe cât posibil pierderile suferite până în prezent de producția națională.

Trebue însă să reținem, în interesul scopului pe care-l urmărim cu toții, că politica socială care stânjenește producția sfirșește fatal prin limitarea consumațiunii și a bunei stări a populației. Protecția muncii este în funcție nu numai de considerațiuni de drept și umanitate, dar înainte de toate de principiul solidarității naționale, care cere ca, în condițiile actuale ale vieții economice, când dobânzile și impozitele apasă atât de greu asupra industriei și comerțului țării, legile sociale să nu vie să sporească sarcinile prin măsuri care aduc perturbări de natură să îngreuneze dezvoltarea normală a producției. Când legislația muncii depășește regulile impuse de condițiile generale ale producției, ea nu face decît să lezeze interesele pe care pretinde că le apără. Rolul statului în domeniul politicii sociale trebue să se reducă la menținerea echilibrului social, la salvagardarea intereselor superioare ale nației, lăsînd interesele particulare să se adapteze unele la altele. De modul cum legiuitorul va înțelege acest rol depinde rezultatul politicii sociale. Experiența pe care țara noastră a făcut-o, în această ultimă decadă, în domeniul legislației sociale ne permite să desprindem două reguli destinate să călăuzească politica socială în viitor:

1. Ameliorarea condițiilor de viață a salariaților nu poate fi îmfăptuită decît pe cale progresivă. O violare a acestei reguli nu poate fi decît dăunătoare economiei naționale, provocînd pe de o parte slăbirea creditului țării, pe de altă parte agravarea șomajului. Pe scurt, ea va determina un regres social.

2. Limitele posibilităților economice pot fi deplasate numai printr'o intensificare a producției, obținută prin formarea de capitaluri nouă și prin sporirea capacității productive și de aplicare a muncii organizate pe baze economice.

Terenul legislației muncii va fi deci situat între mini-

mul pe care îl cere prevederea socială și limita pe care o impun ameliorării soartei lucrătorilor posibilitățile economice.

Dacă minimum impus de prevederea socială poate fi formulat în reguli cu un caracter internațional, limita posibilităților economice scapă, în actuala stare a economiei internaționale, tendințelor de unificare urmărite de pactul muncii, care este la baza Organizației permanente a muncii.

Asociației Române pentru Progresul Social, atât de atașată organizației din Geneva, îi incumbă sarcina de a lămuri opinia publică românească asupra aspectelor reale ale legislației internaționale. În propaganda pe care și-a propus s'o facă operei prodigioase a Biroului Internațional al Muncii, ea nu va trebui să uite însă condițiile în care se dezvoltă azi economia noastră națională, căci altfel ea ar devia dela scopul ei.

Este însă necontestat că, oricât de mare ar fi voința de colaborare pe care o are țara noastră în domeniul legislației internaționale, realizarea uniformizării condițiilor de muncă, dorită de tratatul din Versailles, se lovește de obstacole aproape insurmontabile.

Insuși art. 427 din tratatul dela Versailles recunoaște acest lucru: „Înaltele Părți Contractante, recunoscând că buna stare fizică, morală și intelectuală a muncitorilor salariați este de o importanță esențială din punct de vedere internațional, au stabilit pentru atingerea acestui înalt scop organismul permanent prevăzut la secțiunea I și asociat organismului Societății Națiunilor.

„Ele recunosc că deosebirea de climă, de moravuri și de obiceiuri, de oportunitate economică și de tradițiune industrială face să fie greu de atins, în mod imediat, uniformitatea absolută a condițiilor de muncă. Însă, fiind convinse că munca nu trebuie considerată numai ca un articol de comerț, ele cred că există metode și principii pentru reglementarea condițiilor de muncă pe care ar trebui să caute să le aplice toate comunitățile industriale pe cât le permit împrejurările speciale în care ele ar putea să se găsească“.

Cu alte cuvinte, însăși politica socială inspirată de Geneva recunoaște că o uniformizare a condițiilor de muncă se lovește de obstacolele create de legile naturale ineluctabile care conduc viața popoarelor și care nu pot fi ocolite. Și art. 405 al pactului reia această idee, cînd prescrie că, la redactarea diferitelor convenții internaționale, trebuie luate în considerație condițiile particulare fiecărei țări. Va să zică nu înseamnă să eșim din directivele Genevei, dacă în elaborarea legilor noastre sociale vom avea în vedere mai puțin tendințele de unificare internațională și mai mult posibilitatea de adaptare a reformelor sociale proiectate economiei naționale. Dacă convențiile internaționale adoptate până în pre-

zent nu au ținut prea mult sama de condițiile speciale ale țării noastre, vina este a noastră. Partea a 13-a din tratatul din Versailles ne permite să cerem derogările dela aplicarea diferitelor convențiuni până ce condițiile producției noastre vor permite încetățenirea lor.

Marele animator al politicii sociale contemporane, d. Albert Thomas, putea spune cu bună dreptate dela tribuna Asociației Române pentru Progresul Social: „Si j'ai même un réproche à faire, non seulement aux pays, mais quelquefois aux patrons, c'est de ne pas introduire, dans les conventions internationales, les règles précises qui permettraient de juger de l'évolution d'un pays et de lui faire sur un point déterminé des concessions particulières, de lui accorder des dérogations ou des périodes transitoires. Ce n'est pas la responsabilité du Bureau International du Travail, si, intéressés directement, ils n'usent pas plus souvent d'une condition inscrite“. Este datoria reprezentanților țării să determine în forul dela Geneva, adoptarea unor convențiuni de o elasticitate de aplicare capabilă să permită adaptarea economiei lor diferitelor organisme, fără să violeze prin aceasta legile naturale.

Aplicarea unui sistem care ține semă de legea evoluțiunii sociale ne va apropia mai curînd de scopurile urmărite de tratatul din Versailles, decît adoptarea automată a convențiilor elaborate după sistemul practicat până în prezent.

Obiectivele nouă spre care trebuie să se îndrepte legislația muncii trebuie căutate în cîmpul larg al mișcării sindicale. Dacă legislația muncii poate înlătura în mare măsură nedreptățile sociale, ea nu poate, prin ea însăși, să fixeze limitele posibilităților economice pe care nu trebuie să le depășească. Aceasta este opera colaborării leale a celor doi factori de producție: Capital și Muncă. Legea Sindicatelor profesionale care a suferit, e drept, oarecare modificări cu tendințe reacționare prin legea persoanelor juridice, și legea contractelor de muncă, care încadrează în dreptul nostru instituția convenției colective de muncă, sînt cele două elemente care trebuie să îndrumeze în viitor reglementarea muncii.

Marele industriaș american John A. Rockefeller, într'un studiu publicat mai de mult în „Revue Internationale du Travail“, cercetînd cauzele crizei industriale, a ajuns la concluzia că, după dînsul, cauza principală rezidă în faptul că niciodată nu s'a străduit capitalul să înfățișeze problemele industriale din punct de vedere muncitoresc și că munca, la rîndul ei, n'a făcut niciodată vre-un efort, pentru a înțelege punctul de vedere al capitalului.

Legislația romînească are marele merit de a fi înlesnit această înțelegere între cei doi factori ai producției, pe de o parte creînd posibilitatea de asociere prin legea sindicatelor profesionale și pe de altă parte dînd prilej celor intere-

sați în cîmpul muncii să se întîlnească pe picior de egalitate prin legea Camerelor de muncă.

„Prin asociație, — spunea d. G. Tașcă, într'una din conferințele ținute la Institutul Social Român, — putem scoate din sufletul lucrătorului sentimentul de inferioritate, de miserie materială și morală, în care a zăcut un veac întreg, și ridicîndu-l la rangul de om, dîndu-i sentimentul superiorității lui, făcîndu-l suveran în viața economică, după ce i-am dat suveranitatea în viața politică, să-i asigurăm lui fericirea, și nouă munca socială”. Și d. G. Tașcă vede, cu bună dreptate, în afirmarea principiului libertății sindicale, cheia de boltă a întregii chestiuni sociale.

În Camerele de Muncă, astfel cum le-a organizat d. Trancu-Iași pe baze paritare, asociațiile profesionale vor trage toate consecințele acestei libertăți, afirmînd, o dată mai mult, egalitatea între patron și lucrători în contractare.

Munca, devenind astfel tot atît de interesată ca și Capitalul în dezvoltarea producției, se va arăta mai înclinată să țină sama, în reglementarea muncii, de motivele psihologice și economice. Caracterul personal și subiectiv pe care îl ia astfel noua protecțiune a muncii nu va fi decît semnalul unei evoluțiuni, ale cărei reziduri vor fi normele pe care Asociația Romîna pentru Progresul Social are datoria să le pregătească prin analiza și critica efectelor legislației naționale.

În acest mod, nu se vor mai produce acele salturi care au adus perturbare în politica economică, dar se va înlesni în schimb evoluția normală a instituțiilor sociale.

Astfel, patronii și salariații vor forma marea familie producătoare care, cunoscîndu-se din ce în ce mai bine prin conlucrarea de ficce zi, își va da singură în plin acord cu posibilitățile tehnice și economice legea corespunzătoare bunei sale stări și organizării muncii sale. Atunci legea muncii nu va mai fi emanația Parlamentului, ci opera exclusivă a specialiștilor și competenților. În acest sens trebuie să se orienteze politica socială, dacă vrea să fie realistă.

Toți acei care vor colabora la realizarea acestor perspective vor pregăti terenul pentru viitorul apropiat al domniei Muncii.

Marco I. Barasch

Cronica teatrală

În numărul din 4 Ianuar al „Neamului Românesc”, d. N. Iorga — sub titlul „O boicotare” — scrie rîndurile de mai jos:

„Ca o mulțămîită de Anul Nou trebuie să spun acestei demne nații care mă iubește, și mai ales mă ajută așa de mult — tiraj de   exemplare¹ la acest ziar care a sprijinit rezistența națională în Războiu! — trebuie să spun întregii „generații tinere”, eu, „gerontul”, cît de lipsită de bună cuviință continuă a fi față de mine.

Am străbătut cu ochii toți „anii literari”, „anii teatrali” și „anii politici” ai ziarelor noastre și am constatat absoluta mea neexistență.

Și totuși, dacă nu mă înșel, sînt un om de oarecare activitate.

Lucrînd de dimineată pînă seara, e imposibil, în țara Argezilor și Galactionilor și Lovineștilor geniali, să nu fi făcut și eu, cît de cît, ceva bun, măcar ca rămășiță a unui trecut care, e adevărat, nu află loc în mai nicio carte de cetire.

Cred că voi fi făcînd și eu ceva bun fiindcă, în toată străinătatea, se vorbește cu un oarecare respect de un N. Iorga, despre care am cutezat să cred că va fi fiind acelaș cu hamalul veșnic desprețuit al nației care sînt eu.

Nu vă grăbiți la înmormîntarea cui nu vrea să moară, o tineri cari n'ați trăit în adevăr niciodată!”

Nu știm cu cît a contribuit „Neamul Românesc” la „rezistența națională” cointeresîndu-se cu frontul prin abonamentele făcute de Marele Cartier General — ziarul redus astăzi la un tiraj de rușine pentru tipografii care au mutilat cu dalta plumbul paginei.

Nu știm de ce n'au vorbit de d. Iorga cronicarii literari

¹ Din pricina unui curios defect tipografic, tocmai cifra este ilizibilă.

(vezi traduceri recente din limba portugheză) și mai ales cronicarii politici.

Creдем însă că aceștia și-au zis: — De ce să vorbim noi de d. Iorga? Nu vorbește destul d-sa despre sine însuși? Oricît de bună opinie am avea despre el, tot ce i s'ar putea spune favorabil a fost de mult rostit de el la tribună și scris în „Neamul Românesc” cu o vervă și cu un talent, care ies din comun.

Aveam de gînd să nu vorbim de activitatea-i teatrală. Și deși n'avem obiceiul să facem bilanțuri la sfîrșit de an — provocați însă de d. Iorga — vom pomeni de piesa „Cassandra”, cu care Teatrul Național și-a început stagiunea.

D. Iorga spune cu emfază: „Sînt un om de oarecare activitate”. Vezi că tocmai asta-i nenorocirea — cel puțin din punct de vedere teatral. Activitatea consacrată „Casandrei” oare n'ar fi fost mai bine întrebuintată pentru vre-o traducere dintr'o literatură încă neluată cu asalt? Chiar un discurs — în ajunul unei plecări cu socoteală — ar fi fost mai de dorit... decît acea piesă execrabilă, la nivelul căreia nu s'a putut scobori nici un autor român, începînd cu d. V. Voiculescu și sfîrșind cu d. Petrescu Camil.

Teatrul Național a reluat „Un act venețian”, piesa d-lui Camil Petrescu. Am fi putut merge la spectacol, întrucît — deși am mai văzut-o acum cîtiva ani — am uitat-o definitiv. N'am avut curajul însă... deoarece ne perzistasse pe limbă un gust de cocleală.

Și n'am prea fost dispuși să mergem la teatru, din pricină că încă nu uitasem „Fata Ursului”, dramă în cinci tablouri de d. V. Voiculescu — altă piesă originală jucată pe aceeași scenă.

Iar această cronică o scriem cu deosebită plăcere pentru a utiliza programul reprezentației și a-l arunca cu grabă de pe birou la coș.

Acest program cuprinde rezumatul piesei, făcut de autor. Drama se petrece „într'un sat sălbatec de munte, — spune autorul, — unde basmul și eresul încă stau aninate în suflete, așa cum ferige și veninoase flori împărătești se cațără de stane... Mentalitatea primitivă, bătrîna cultură mitică și magică, incercue, aidoma cu pereții lunecoși de piatră, o lume la fel cu noi prin instincte și pasiuni”.

În același stil căutat urmează programul, pînă cînd autorul ajunge la un grup de oameni, „care tînuiesc încet în jurul focului despre întîmplări cu urși răpitori de fete”.

Iar cînd cetitorul, cu respirația oprită, așteaptă „urmarea”, — programul încheie: „Asupra acestui moment de liniște premergătoare furtunii se ridică, revelatoare, cortina”.

Cortina „revelează” o întîmplare copilărească într'un mediu de timpîți — încît, ascultînd-o, nu știi de ce trebuie să te miri mai mult: de comitetul de lectură care a admis piesa,

de actorii resemnați să interpreteze rolurile sau de publicul răbdător până la sfârșit fără să rupă, în antracte, minerele fotelurilor și să le asvirle pe scenă în autorul eșit la rampă în frac și cu zimbete de mulțumire.

Ne-a părut rău de d. C. Nottara și de d-na Sorana Topa-Tătaru, care s'au amestecat în această travestire în urși, cu cintece și împușcături.

De-abea ne-a venit inima la loc la „Pardon, Madame” — comedie în trei acte de R. Coolus și A. Rivoire, jucată la Teatrul Regina Maria.

Este vorba de ascensiunea unui ministru până la locul de președinte al Republicii, datorită calităților șefului său de cabinet, care conduce de fapt ministerul și chiar politica guvernului — dar care îi seduce în schimb nevasta. E redat mediul birocratic al departamentelor franceze, cu multe asemănări față de moravurile dela noi.

Rolul ministrului a fost cu vervă jucat de d. V. Maximilian — acel actor cu ineputabile resurse de umor natural și subțire. Șeful de cabinet a fost prezentat, simpatic și degajat, de d. Tony Bulandra.

Dar cea mai bună piesă jucată în ultimul timp pe scenele noastre a fost „Dușmanca”, o comedie în opt tablouri de André Paul Antoine, reprezentată la Teatrul Ventura.

Dușmanca este femeia care îl chinue pe bărbat și-l viră în mormint prin indiferența sa, prin trădarea și dragostea ei. Marinarul sentimental, plecat peste mări și țări ca să agonisească avere pentru fata iubită, pierde totul printr'o operație nenorocită și se întoarce tot atât de sărac cum plecase. Logodnica îl refuză, trimițându-l din nou în lume să-i strângă bani pentru toalete și trăsuri. El se împușcă. Soțul, torturat de scenele și de trădarea femeii, moare într'un atac de apoplexie... când nevasta se întoarce dela amant. Iar acesta trece în lumea cealaltă din pricina dragostei amantei, care-l încolăcește ca un șarpe și-i absoarbe viața printr'o lungă sărutare, plină de voluptate.

Dela începutul până la sfârșitul piesei, acciași viclenie feminină — subt fel-de-fel de forme — impresură pe bărbat și-l birue.

Față de puterea dominantă a bărbatului, femeia desfășoară sistemu-i fin și complicat de curse și rețele, în care croul — sentimental, burghez sau pătimaș — cade cu o siguranță matematică.

Iar ca un agrement în viața tuturor, femeia face veșnic „scene”: logodnicului, soțului, amantului... Aceste fapte grațioase au o mare preferință pentru „scene”. Face „scene” nevasta — „scene” oarecum legale. Și amanta face „scene” — cași orice prietenă, rudă sau cunoscută. „Scenele” se fac verbal sau, dela distanță, în scris. Chiar o trecătoare, când te în-

treabă pe trotuar de-o instituție sau de-o stradă, îți face automat o „scenă”... îndată ce i-ai arătat o oarecare bunăvoință, pe care se sprijină eternul feminin. Îți fac „scene”, femeile, pe care le iubești, și cele pe care le urăști.. cași indiferentele.

De-asupra piesei plutește un suris amar. Cei trei bărbați își povestesc într'un cavou viața — reprezentată, în epizoda-tele caracteristice, pe-o a doua scenă în fund.

Cu tot cadrul funebru — în care umorul este deobiceiul la un pas de odios sau de ridicol — autorul știe să păstreze măsura.

Iar un gând ascuțit și adânc pătrunde uneori prin situațiile comice până în fundul sufletului omenesc. În adversitatea-i tandră față de femei, autorul face o excepție: mama... care și ea este vinovată prin încrederea sădită de ea în bărbați pentru femei.

Piesa a fost reprezentată în chip desăvârșit.

D. I. Morțun, soțul, și-a povestit amărăciunile cu umor și cu vervă. A strecurat în piesă o filozofie posomorită și resemnată, — care a fost adoptată cu satisfacție de spectatori.

D-na Aura Buzescu a reprezentat femeia în toate scenele de cochetărie, de pasiune și cruzime. A fost *femeia* în carne și oase...

D. Vracca — „seducător”; iar d. Corneliu Danielescu — bine pentru un început de carieră.

Frumoase decoruri de d. V. Feodorov.

D. Victor Ion Popa, director de scenă, a înregistrat un strălucit succes.

M. Sevastos

Cronica externă

ORGANIZAREA FEDERATIVĂ A EUROPEI

I

Memorandul d-lui Briand

Adunarea din Septembrie a Societății Națiunilor a discutat, în chip sonor, proiectul d-lui Briand tinzând la stabilirea unei legături federale între statele europene.

Combinând ideia d-lui Briand cu metoda propusă de delegațiunea britanică, Adunarea a hotărît înființarea unei Conferințe europene care se va întruni, pentru prima oară, în Ianuar 1931 și a numit pe Sir Eric Drummond secretar general al acestei Conferințe.

Adunarea n'a întreprins un studiu tehnic al chestiunii sau o organizare amănunțită a Conferinței. Vom vedea în Ianuar care vor fi primele directive ale Societății europene. Până atunci, este folositor să deslușim adevărata semnificație a proiectului Briand și să cunoaștm dispozițiunile generale cuprinse în răspunsurile guvernelor.

Proiectul pentru organizarea statelor europene într'o asociațiune comună, a cărei structură și limite se vor determina, se sprijină pe un moment psihologic, pe un ideal moral și pe o imediată și vitală necesitate economică.

Un moment psihologic: Adoptarea și punerea în aplicațiune a planului Young, precum și reglementul general al datoriilor orientale au stins o parte din resentimentele care înconjurau executarea zilnică a tratatelor. Obligațiunile economice și financiare, înășprite prin garanțiile vizibile prevăzute de tratat, aveau o înfățișare politică și nenumărate organe de control pe care le-a desființat noul plan. Chestiuni litigioase și modalități de plată contestate au fost transformate, printr'un acord amiabil, în obligațiuni curente cu un caracter comercial obișnuit. între Franța

și Germania a intervenit o nouă lămurire și s'a desființat bariera pe care o constituia ocupațiunea Renaniei. Fără nici o utilitate militară de apărare, — fiindcă n'ar fi putut dura decît până în 1936, — ocupațiunea provinciilor germane nu avea decît valoarea unui gaj destinat să garanteze executarea obligațiilor financiare. Semnificațiunea sa însă devenea politică și apăsa asupra relațiilor franco-germane așa de grav, încît guvernul francez a părăsit-o îndată ce nu mai avea interes să o folosească ca un element considerabil în negociațiunile sale diplomatice.

Tratatulele pentru transformarea regimului actual al Sarrei vor duce poate la un rezultat, care va contribui deasemenea să determine un punct de plecare necesar pentru posibilitatea organizării pacifice a Europei: acordul franco-german.

Reparațiunile orientale au fost fixate printr'un regulament general, în care sînt cuprinse totdeodată datoriile pentru bunurile cedate, datoriile succesoriale, precum și modalitățile pentru despăgubirea optanților. În această parte a Europei, unde o conștiință mai fragedă despre umanitate nu prea rezistă asalturilor șovinismului, s'au introdus obligațiuni și garanții internaționale, menite să atragă într'un sistem european și să deschidă, între statele care o compun, o eră de convențiuni economice și de acorduri politice.

Peste tot, în locul controverselor particulare și al șicanelor în jurul chestiunilor deschise, s'a substituit un plan general, creînd o solidaritate de fapt între obligațiunile economice și financiare născute din războiu și asigurînd executarea lor printr'un sistem invizibil pentru cetățeanul mijlociu. Planul Young are deasemenea avantajul să lege interesele creditorilor cu acelea ale debitorilor, prin mobilizarea obligațiunilor. Creditul Germaniei nu poate fi menținut decît prin plata regulată a obligațiunilor distribuite pe piețele din toată lumea; iar creditorii de pretutindeni nu pot fi satisfăcuți decît prin reorganizarea și propășirea finanțelor germane. El însuși constituie o prefață la un proiect general de organizare comună a statelor europene.

Proiectul d-lui Briand se adresează generației care a făcut războiul. Căci peste tot guvernele sînt compuse din oameni răniți până în suflet de ultimele atrocități, iar generația care se ridică are trupul și memoria marcate de ororile războiului. Acest proiect vine la timpul său, fiindcă oamenii care îi vor auzi chemarea, n'au uitat încă recentele dezastre, dar au redobîndit poate demnitatea liberă a omului, pierdută în propriul său sacrificiu. Această desnădejde istorică cu care mii de ani am crezut în fatalitatea războiului, șovăie poate în fața încercărilor și realizărilor Societății Națiunilor și a metodelor nouă pe care organele ei le propun conștiinței guvernelor.

Un ideal moral: memoriul Briand își așează toată construcția pe ideea justiției internaționale. Idee popularizată de pro-

paganda făcută în timpul războiului sub auspiciile manifestelor wilsoniene și consacrată de Societatea Națiunilor și de instanțele ei de judecată. Idee adoptată de nenumărate individualități și grupuri sociale în urma unei revizuirii de conștiință, ale cărei rezultate nu pot fi decât adoptarea acestui mijloc de onestitate și toleranță în locul tragicelor exaltări de până acum. Nu există progres în domeniul moralei colective decât pe urma pateticelor lecțiuni pe care ni le dau propriile noastre erori. Căile raționale nu se deschid umanității decât prin aceste înflăcărări.

Justiția internațională, garanție de ordine și mijloc de conservare, este combătută, printr'un paradox, de mediile reacționare. Această opoziție se face în numele suveranității Statului, a cărui eminentă demnitate ar fi ruinată dacă s'ar înclina în fața unei decizii de justiție, pe care, pe de altă parte, se fundează orice stat civilizat. Este amintirea privilegiului și puterii dezordonate din epoca feudală, care înduioșează încă pe reacționarii de astăzi. Este iluzia că în orice conflict noi sîntem mai tari și că justiția nu este decît un expedient bun pentru a fi folosit numai cînd forța nu reușește. Este revolta internă contra unei discipline care constiuie una din rarele garanții de egalitate. Și, poate, deasemenea este unul din prestigiile epocii de eroism a civilizațiunii care se sfîrșește. Vico, în doctrina căruia se găsesc încă semne ale înțelepciunii actuale, pretindea că civilizațiunea parcurge trei faze: a divinului, a eroismului și a umanului. Spre această ultimă fază ne îndeamnă apelul d-lui Briand, care vede în organizarea justiției internaționale o colaborare conștientă a statelor la fundarea unei ordine bazate pe valori umane. O cît mai radicală eliminare a hazardului și înlocuirea lui progresivă prin instituțiuni raționale vor da civilizațiunii moderne o structură mai statornică și o mai nobilă înfățișare. Și aceasta nu se poate face decât prin introducerea justiției ca bază a raporturilor dintre grupurile naționale. Justiția, cu virtuțile sale de adaptare pașnică la condițiunile dinamice ale umanității, este un ideal cuprinzînd un nobil avînt și o conștiință gravă. Ei i se pot dedica sforțările actuale ale oamenilor de stat și ale colectivităților. Dar fără ea, orice încercare de apropiere pozitivă între state, prin crearea de convențiuni și de organe comune, este fără garanții și fără bază.

O vitală și imediată necesitate economică : reorganizarea economiilor naționale pe baza unor concepțiuni internaționale. În adevăr, statele europene păstrează încă în economia lor formulele la care au fost constrînse în timpul războiului. Tendințele de cooperare industrială, de raționalizare a producțiunii și de distribuire a creditului, pe care le adoptase Europa în preajma războiului, au fost întrerupte și ruinate de ostilități și de nevoia pentru fiecare națiune de a produce în interiorul său obiectele pe care le cerea consumațiunea internă. După războiu,

naționalismele, care concentrase și limitase viața națiunii la singurele lor exigențe, au dăinuit sub această formă ostilă împunând statului încercări zadarnice de a înzestra națiunea cu o economie și o producțiune complete, independente și îndesulătoare pentru producțiunea populațiunii. Astfel, dintr'o trecătoare eroare, care se justifica în împrejurări excepționale, s'a făcut o doctrină de stat. Granițe închise politicește și economicește, întreprinderile industriale adaptate la nevoile războiului, credit zdruncinat și amenințat de nesiguranța politică au continuat până astăzi, când falimentul lor definitiv a produs sărăcia Europei și dezechilibrul ei.

* * *

Memoriul d-lui Briand cuprinde două direcțiuni generale:

1° Organizarea rațională a Europei, pe baza unui sistem de convențiuni și contracte internaționale, este necesară înșasi și propășirii continentului. Această idee conduce la instituirea unui regim economic bazat pe o rețea de carteluri europene care să reglementeze producția, să delimiteze debușeurile, să stabilizeze prețurile și să armonizeze condițiunile tehnice din industriile continentale. Complectată cu o organizare generală a creditului, cu desființarea prohibițiunilor la import și export, cu o unificare a sistemelor financiare, etc., aceasta constituie partea economică a planului de federalizare propus de ministrul francez guvernelor europene. Actuala dezorganizare a economiilor naționale din toate statele, criza finanțelor publice, precum și concurența americană înăsprită prin tarifele nouă vamale o justifică pe deantregul.

2° Cealaltă parte a memoriului urmărește mai ales instituirea unui regim politico-juridic în Europa, care să creeze raporturi pacifice între statele continentului, bazate pe un pact general de neagresiune și a căror funcționare normală să fie garantată de o justiție internațională puternic organizată. Astfel, Europa poate deveni un element esențial într'o instituțiune universală consacrată operei de pace. D. Briand și-a dat sama că incoerența Europei este prima piedică la organizarea universală a păcii.

Ambele părți însă se reduc, în definitiv, la crearea unei jurisdicțiuni comune care să rezolve conflictele eventuale dintre state. Aci este ultima expresiune a problemei așa cum se pune astăzi, fundamentul ei, condițiunea sa de funcționare. În domeniul economic sau în cel juridic, ca și pe planul politic membrii viitoarei federațiuni vor avea nevoie de un organ de conciliațiune și de judecată capabil să dea o soluțiune diferendelor eventuale. Rolul justiției internaționale stă nu numai în rezolvarea pașnică a conflictelor, dar și în apropierea adevărată dintre state prin suprimarea lor comună la un principiu și o jurisdicțiune uniformă și la răspîndirea în opinia publică a unor

valori de judecată unitare. Astfel se elimină unul din obstacolele cele mai considerabile la federalizarea Europei: principiul suveranității. Pe de o parte, statele apără egalitatea juridică menită să ușureze colaborarea lor; pe de alta, exigențele lor excesive, bazate pe interpretarea absolută a suveranității, se reduc prin supunerea la o regulă de drept. Imperialismul modern se sprijină pe fundamentul juridic al suveranității. Orice velleitate de expansiune și de dominație își găsește justificarea în acest principiu, deasupra căruia nu stă nici o obligațiune, nici o morală. Suveranitatea națională a folosit odinioară formarea statelor naționale și a slujit la emanciparea claselor populare; astăzi poartă în ea forțe de expansiune și de dezordine și germeii opresiunii sociale. Velleitățile sale de șovinism stau în calea colaborării internaționale. Statele nu sînt mai libere prinse în excesele și erorile acestei ficțiuni decît supuse unei reguli comune de drept. Cine poate pretinde că omul este mai liber sub ordinele oarbe ale hazardului istoric, decît cînd se supune unei încercări comune de a organiza justiția umană ?

Dar d. Briand propune instituirea unor nouă raporturi economice nu numai ca să dea o soluțiune crizei actuale a economiei europene, dar d-sa vrea să introducă în acest sistem un germene de permanență și să-i atribue o mai mare importanță făcîndu-l punctul de plecare al unui regim de pace. Proiectul d-sale ține însă sama și de contradicțiile active pe care le opun statele europene, în dorința lor de a-și servi interesele particulare și de a-și garanta independența, și chiar de prejudecățile guvernelor de astăzi.

De aceia memoriul începe prin a propune o „uniune” europeană, și nu o „unitate”. Exemplul cunoscut al uniunilor de tot felul, care funcționează deja în Europa, poate încuraja guvernele fără să se teamă de o atingere a independenței politice a statelor. Nici existența lor constituțională, nici libertatea administrațiilor naționale nu sînt atinse prin acest fel de colaborare, care constă numai în alcătuirea rațională a unor categorii de producții și de distribuție a produselor. O uniune federală poate găsi în funcționarea actuală a cartelurilor internaționale modelul instituțiilor sale viitoare. Din punctul de vedere economic, ea are facultatea să aleagă sau să inventeze formule comportînd o mare diversitate în tipurile lor și libertatea voită în structura și aplicațiunea lor. O uniune federală poate să însemneze înmulțirea și reorganizarea uniunilor regionale actuale, fără să pretindă unificarea sistemelor de producțiune din punct de vedere tehnic sau juridic. Dar ea poate merge până la instituirea unor sisteme comune în producția europeană prevăzute cu o administrație și un control unic. Colaborarea statelor poate progresa pe o scară nemărginită sub influența benefici-

ilor realizate prin înfăptuirea ei fragmentară. Sau se poate limita la câteva experiențe particulare.

Uniunea federală concepută de memorandumul francez va avea la bază un așezământ care să-i asigure stabilitatea necesară pentru orice întreprindere economică comună. Ideia de permanență, de durabilitate inspiră inițiativa franceză. D. Briand nu se poate despărți de noțiunea de securitate și de garanțiile juridice pe care le comandă noua ordine internațională precum și spiritul francez. Acestea sînt condițiunile proiectului actual care cuprinde dorința unei organizări comune și permanente. Caracterul memorandumului Briand stă în faptul că el nu se mărginește numai la găsirea unor soluțiuni particulare pentru criza actuală a Europei, ci urmărește introducerea unui regim de viață comun, o colaborare efectivă a statelor prin supunerea lor la câteva reguli de drept fundamentale. Comentatorii săi au vrut să-i micșoreze semnificația. Poate ca primele realizări să facă la fel. D. Briand însă a vizat mai sus. De aceea, dorința d-sale de a supune economicul politicului și de a crea organele enumerate în proiect. Această ierarhie între politic și economic are o însemnătate de principiu, nu numai o utilitate tehnică. Ea cuprinde ideia de trăinicie prin așezarea Europei sub inspirația unei nouă etice, și pe baza unei ordine de drept internaționale. Ea propune guvernelor câteva reflexiuni generale asupra definițiunii și destinelor civilizațiunii europene și le artrage atențiunea că viața națiunilor este comandată de imperative umane veșnice. Ea introduce în preocupările zilnice ale politicei un element de idealism, destinat să îndulcească concepțiunile materialiste supuse crizei actuale.

Concepția d-lui Briand nu poate dobîndi unitate și amploare decît pe baza acestei distincțiuni de valoare dintre politic și economic. Ea are însă și o utilitate mai mărunță de care își dă sama oricine are o oarecare experiență a conferințelor internaționale. Aproape niciodată o comisiune internațională de experți economici nu a putut să încline pretențiunile naționale în fața unui sacrificiu necesar. Răspunderea este prea mare și situațiunea și mentalitatea experților nu se pot ridica până la ea. Nu este locul aici să căutăm motive psihologice sau să supunem această chestiune la un examen particular. Nenumăratele conferințe de după război dovedesc că avizul și competența experților au fost necesare deciziunii oamenilor politici. Dar ele au fixat și acest raport între unii și alții.

Primii alcătuesc planuri și proiecte; cei din urmă decid de măsura în care pot fi adoptate și de aplicarea lor.

Dorința d-lui Briand este să supună la o concepțiune unică îmbunătățirile particulare pe care le prevede pentru ramurile de viață ale statelor europene prin reorganizarea lor comună. Fiindcă aceasta însemnează „politic”. Altfel, politicul, în afară de

prejudecățile istorice, nu are nici un conținut. Politic înseamnă înfățișarea din punct de vedere al statului a unui fenomen economic, social, etc. Structura însăși, substanța unui fenomen nu este niciodată politică, ea devine astfel prin integrarea fenomenului în corpul statului, echilibrarea lui în raport cu altele, legătura superioară dintre aceste elemente.

Memorandul Briand prevede adoptarea unui pact destinat să afirme comunitatea de vederi a noului grup regional, scopurile sale pacifice și subordonarea lui față de regulile generale de organizare universală fondate și practicate de Societatea Națiunilor. Analogia cu pactele dela Locarno, precum și amintirea explicită a principiilor cuprinse în pactul Societății Națiunilor dau acestui proiect semnificarea unei dezvoltări logice a concepției politice a d-lui Briand. Crescut din germeii aruncați de d-sa în pactele regionale și în succesivele convențiuni de arbitraj și securitate, el tinde să consacre precauțiunile și garanțiile cu care d. Briand vrea să înconjoare noua ordine politică din Europa. Guvernul român va trebui să acorde o atențiune specială acestei virtualități din memoriul francez.

D. Briand, dorind să supună guvernelor un plan complet de organizare și funcționare a uniunii federale a Europei, a înscris în proiectul său și crearea unor organe concepute după modelul Societății Națiunilor.

1. Un secretariat permanent destinat să studieze, în mod amănunțit, problemele europene, să asigure executarea administrativă a hotărârilor comune, etc.

2. Un comitet politic permanent, — asemănător Consiliului Societății Națiunilor, — compus numai dintr'un anumit număr de membri ai Uniunii, și prevăzut cu o competență de ordin executiv.

3. O conferință europeană — corespunzătoare Adunării anuale a Societății Națiunilor — organ reprezentativ și responsabil, compus din reprezentanții tuturor guvernelor membre ale Uniunii.

Toate aceste propozițiuni particulare ca și proiectul însuși, constituind numai o bază de discuțiune pentru prima conferință europeană, — care are loc în Ianuar, — pot fi modificate în conținutul lor sau chiar suprimate pe deantregul. Fiindcă deacuma ele pot fi întâmpinate cu câteva rezerve serioase, privitoare, mai ales, la definițiunea și funcționarea comitetului politic permanent.

Proiectul d-lui Briand sugerează câteva întrebări și este supus unei grave obiecțiuni. Ce se înțelege prin Europa? Care sînt statele care vor constitui noua uniune federală? Situațiunea actuală a continentului, diversitatea sa politică, psihologia sa tulbure îngăduie sau nu o astfel de organizare comună? Pro-

blema cea mai gravă însă este raportul dintre Uniunea federală și Societatea Națiunilor.

O definițiune a Europei nu este necesară pentru realizarea proiectului Briand. Ea nu trebuie căutată cu preciziunea pusă odinioară de Coudenhove-Kalergi și nici sprijinită, mai ales, pe elemente etnice și culturale. O delimitare geografică, după obiceiul tradițional, pare suficientă pentru realizarea elementară a unei Uniuni federale, bazată pe o legătură foarte suplă a actualelor organisme istorice. Definițiunea implicată în memorandumul francez pare fundată pe noțiunea de regiune, pe un element geografic. Este aceeași ca cea întrebuintată până acum de practica Societății Națiunilor, pe care nu trebuie să o complice și să o tulbure nici una din discuțiunile cunoscute împrejurul elementelor misterioase care aduc tot atâtea motive de armonie câte veleități de ostilitate. Anglia este liberă să determine ea însăși concesiunile pe care le poate face unei organizațiuni comune în raport cu avantajele pe care le-ar trage securitatea și bogăția sa. Rusia va judeca deasemenea în ce măsură pozițiunea sa geografică, doctrina pe care o servește guvernul său actual și interesele sale de tot felul îi îngăduie să participe la anume instituțiuni europene comune. O bună organizare a economiilor naționale și o armonizare fecundă a lor, precum și un ideal de pace și de justiție internațională sînt nevoi și țeluri care pot satisface pe orice popor, fiindcă tind la garantarea existenței și propășirii lui libere.

Cît despre numeroasele dificultăți și neînțelegeri din sînul Europei actuale, ele nu pot fi ridicate ca obiecțiuni de principiu în fața unui plan de federalizare europeană. Acest plan urmărește tocmai să le găsească un remediu, păstrînd speranța că guvernele s'au convins că rezultatele obținute cu mijloacele de până acum s'au dovedit nefaste. Proiectul caută să convingă popoarele să-și încline tendințele ostile în fața imperativelor comune pentru ca să dobîndească astfel puterea și libertatea de a-și cultiva fiecare virtuțile particulare. Astfel uniunea europeană se întîlnește cu Societatea Națiunilor. Contradicția practică dintre cele două instituțiuni este rezolvată de d. Briand prin trei afirmațiuni:

a) Uniunea federală propusă va avea caracterul unei înțelegeri regionale, prevăzută de pactul Societății Națiunilor, și existența sa legală va fi bazată pe articolul 21 din pact.

b) Această uniune va avea un raport de dependență față de Societatea Națiunilor și va fi supusă directivelor ei generale. Stabilirea acestei ierarhii se va verifica, mai ales, prin adoptarea de către Uniune a tuturor dispozițiunilor luate de Societatea Națiunilor, care rămîne singură capabilă să organizeze un regim de pace pe baze universale.

c) Există o delimitare de competență între cele două insti-

tutiiuni; Uniunea europeană avînd să se ocupe de probleme cu caracter local și Societatea Națiunilor avînd — în afară de studiul și rezolvarea oricărei chestiuni universale — misiunea unei instanțe de conciliațiune, arbitraj sau judecată pentru orice diferend internațional.

Precauțiunile luate de d. Briand nu rezolvă însă chestiunea. Aci stă cea mai gravă obiecțiune împotriva proiectului d-sale. În mod practic, în existența sa efectivă și în funcționarea sa normală, Uniunea europeană va diminua competența Societății Națiunilor și îi va știrbi prestigiul. Sau va avea altă structură decît cea propusă prin proiectul actual.

O Uniune europeană, cu organe independente și cu activitate proprie, va lua decizii care vor fi conforme cu directivele generale ale Societății Națiunilor sau deosebite de ele. În primul caz, ceilalți membri ai Societății Națiunilor nu vor avea decît de acceptat aceste hotărîri și rolul lor va fi atît de redus încît cu vremea nu îl vor mai exercita. În cealaltă ipoteză, adunările Societății Națiunilor nu vor putea determina o schimbare în orientarea anterioară a Uniunii europene. Și dacă ne gîndim că statele Americii de Sud au dus pînă acum, în dezbaterile Societății Națiunilor, un element de pace prin spiritul lor legal mai deaproape cu justiția internațională și mai puțin constrîns de interesele și ostilitățile europene, putem privi cu grijă anularea contribuțiunii lor la organizarea generală a păcii. Mă întreb în fine, dacă este un bun calcul politic al d-lui Briand acela de a îndepărta astăzi America de Sud de problemele europene, dat fiind că acele state au fost totdeauna sensibile la afinitățile lor istorice cu popoarele latine și și-au alăturat de interesele noastre aproape toate intervențiunile lor.

Societatea Națiunilor este universală prin fundamentul său teoretic, dar, fiind lipsită de participarea Statelor-Unite, Europa nu găsește, înăuntrul său, nici un alt grup care să-i echilibreze interesele. De aceea, aproape toate problemele discutate pînă acum au fost exclusiv dominate de elementul european, atît în alegerea cît și în dezvoltarea și soluționarea lor. Mi-e teamă că Europa se va arăta mai divizată în conferințele sale, cînd ar discuta probleme importante, decît se înfățișează astăzi în colaborarea cu Societatea Națiunilor. Fiindcă acum este obligată să țină sama de voturile țărilor extraeuropene înaintea oricărei hotărîri, pe cînd atunci va fi liberă să manifeste propriile sale diviziuni.

Soluțiunea găsită în Septembrie este intermediară. Conferința europeană face parte din organizarea normală a Societății Națiunilor și va funcționa ca un organism considerabil al ei. Se va ocupa cu probleme de imediat interes european, dar hotărîrile vor fi supuse ratificării adunărilor Societății Națiunilor.

Problema păcii nu se bifurcă; ea rămâne prima misiune a Societății Națiunilor. Guvernele europene pot atrage atențiunea asupra elementelor particulare pe care pacea se poate fonda în această parte a lumii. Dar și ele vor trebui să adopte câteva principii nouă și direcțiuni comune, pentruca să pună existența națiunilor și prosperitatea lor sub protecțiunea păcii.

Statele ca și indivizii își pipăie libertatea în abuzurile ei.

Memoriul d-lui Briand le propune o morală nouă și face apel la voințele libere ale statelor să se incline în fața principiului de justiție. Astfel, fiecare stat va participa la o viață universală. Fiindcă epoca actuală este caracterizată prin luptă care se dă în lume pentru pătrunderea faptelor universale în cadrele naționale ale Societății și prin introducerea noțiunilor corespunzătoare în domeniul culturilor. Este poate o întoarcere către izvoarele unice ale spiritului, către condițiunile substanțiale ale existenței. Este poate o încercare de a justifica în fața eternității experiențele pe care le face umanitatea în trecătoarele ei organizațiuni regionale.

Const. I. Vișoianu

Miscellanea

Sărbătorirea d-lui M. Sadoveanu

Acordarea gloriei încă în timpul vieții lor, le e dat rar marilor artiști. Cazurile se pot cita: Victor Hugo, Voltaire și încă alți câțiva. Implinind cincizeci de ani, d. M. Sadoveanu a fost serbat în mod unanim de întreaga suflare românească. Revista noastră, al cărei trecut se confundă în parte și cu trecutul operei marelui scriitor, este în deosebi fericită. Fiindcă aci s'a scris cea mai mare parte din materialul critic asupra operii d-lui Sadoveanu, am lăsat ca omagiile și discuțiile să se facă cu ocazia apoteozei și în alte părți. Observăm numai că acest succes se datorește la trei motive principale. M. Sadoveanu e înainte de toate un mare artist, tot așa de mare ca Eminescu și Caragiale, și formează cu acești doi singura trinitate cu adevărat îndiscutabilă a literaturii românești. Limba pe care o minuește a atins subț până la culmi inabordabile. E maximum de perfecțiune permisă de posibilitățile limbii românești.

Dar, oricât de mare artist ar fi fost, probabil că Sadoveanu n'ar fi fost așa de universal selecționat, dacă n'ar fi fost, în același timp, și un scriitor profund caracteristic acestei țări și acestui neam, dacă n'ar fi cîntat poezia inanalizabilă a cîmpiilor și dealurilor moldovenești, dacă n'ar fi animat straniu și exact în același timp epopeia națională.

La toate acestea se mai adaugă, fără îndoială, și proporțiile considerabile ale operei sale. Forța fecundității sale, vitalitatea sa artistică amintesc de marii creatori Balzac, Zola, Tolstoi. N'a fost un diletant pipernicit sau unul din acei artiști scrupuloși care scot două picături de esență dintr'un imens material, o viață întreagă.

M. Sadoveanu e azi cel mai mare și cel mai iubit scriitor național. Tînăr încă, gloria sa va crește mereu. În umbra ei, cei care se bucură mai mult, ne permitem să o mărturisim, sîntem noi. — *M. R.*

Ravagiile obscurantismului

Un copil fanatizat de influențe și sugestii pernicioase a încercat să asasineze pe directorul unui mare ziar din Capitală, om idealist și profund onest, care nu comisese altă crimă decît că, în mod pașnic și cu toată blîndeț_a, își susținea cinstit ideile sale. Faptul a fost înfierat în mod quasi-unanim de lumea civilizată din această țară. Indignarea a fost generală. Nu vom mai reveni asupra faptului, așa de cunoscut, ci asupra consecințelor sale.

Indignarea aceasta produsă pretutindeni printre oamenii civilizați s'a coborît ea oare mai adînc? Va servi de învățătură tineretului care se ridică cu alte principii și cu alte moravuri decît acelea cu care eram deprinși? Căci orice se putea imputa țării noastre; o calitate avea indiscutabil: îi lipsea cruzimea bestială și gustul pentru sînge, caracteristice unor popoare balcanice. Dacă alunecăm pe această pantă, ne așteaptă zile grele. Condiția intelectualilor devine insuportabilă.

A fi intelectual înseamnă a gîndi liber. Știința și cultura n'au putut apărea în țări teroriste. Cum s'a spus, ideea se combate cu idee. Ea nu poate suferi alt tratament. Altfel se ofilește și dispare. Și doar excesul de cultură nu curge pe toate cărările. Inchiziția a distrus o țară înaripată și cavale-rească: Spania. Va trebui să ne interzicem gîndul subt amenințarea revolverelor, să amuțim fantazia noastră spre a ne salva viața?

Momentele sînt mai grave și mai îngrijorătoare decît cred mulți, din acei deprinși cu scepticismul, cu zîmbetul ușor, cu atmosfera de farsă. Intelectualii, de orice nuanță, trebuie să facă front comun. Și încă imediat. Să militeze și ei, odată, pentru propriul lor instinct de conservare.

Altfel, pot înceta de pe acum să scrie și să gîndească. Ar fi mai demn să o facem noi, ca o supremă grevă a spiritului, decît să ni se impună cu pumnul la gură. — X. Y.

Economie politică și literatură

Pe toate buzele, în toate gîndurile, aceiași chinuitoare întrebare. Ziarele deschid anchete, conferențiarîi tratează de la tribune mereu același subiect. Puține țări au fost atinse mai grozav, mai definitiv de o criză așa de formidabilă ca noi. Fiecare se gîndește înfrigurat la ziua de mîine. Gîndurile și contemplațiile dezinteresate au pierit. „Primum vivere” se impune inexorabil. Pe această neliniște și îngrijorare generală nu poate înflori nici o velleitate de artă ori de cultură. Fiecare își face datoria, dar nimic mai mult. Crizele economice de un grad și o gravitate mai superficială pot fi stimu-

lente. În orice caz pot rămînea indiferente producției literare și artistice. Crize de o gravitate așa de excepțională ating însă chiar rădăcina preocupărilor de ordin superior.

Cu toate acestea editurile mai lucrează încă, și revistele, două sau trei cîte au mai rămas, lucrează cu sacrificii imense. Nu numai un automatism profesional ne obligă să durăm, ci, mai ales, conștiința unei răspunderi.

Nu putem întrerupe continuitatea, nu putem opri mersul culturii în această țară așa de încercată, fiindcă, odată întrerupt, cine știe dacă și cînd va fi reluat. Pe poziții expuse și grele, trebuie să rezistăm până la urmă. Plinius a continuat să-și redacteze opera, chiar cînd lava vulcanică invadase camera unde scria.

Dar mai este ceva. Arta e oricum o consolare și o distracție. Mizeria generală trebuie alinată cu un cîntec oarecare. Celor necăjiți le trebuie o mîngiere. Aceasta n'o putem refuza. Misiunea artei de azi e mai umană, mai filantropică decît aceea a artei de ieri. Obligația e deci și mai imperioasă. Cît vom mai putea, ne vom face datoria. — X. Y.

Artă și cenzură

Totdeauna am fost surprins că nimeni nu e destul de surprins că, în plin secol al XX-lea, mai poate exista ceva care să se numească „cenzura filmelor”. Cenzură în materie de artă! Cenzură în numele moralei, în numele conflictului posibil dintre frumusețea și moralitate! Incercați măcar să pronunțați asemenea cuvinte pentru literatură sau pentru pictură; în alfabetul cultural al veacului nostru, asta ar fi numai decît considerat ca cel mai autentic certificat de imbecilitate.

Totuși, comisii de cenzură există pentru filme. Și nu numai la noi, ci și în țări civilizate. E drept că, bunăoară în Franța, cronicarii cinematografici toți cîți sînt, ori de cîte ori pomenesc de existența cenzurii, vorbesc de ea cu o greață, cu o scîrbă și un dispreț care în România nu există. Dar fenomenul curios nu e că o asemenea cenzură există, ci în faptul că opinia publică nu se gîndește să o măture. Publicul e deobicei feroce cînd e vorba de apărarea drepturilor sale, mai ales a celor două nevoi obștești fundamentale: *panem et circenses*. Frumusețea este valoarea la care opinia populară ține cel mai mult. Nici o considerație de politică sau de moralitate nu poate fi mai tare. Setea de distracție trece peste toate piedicile — chiar peste frontiere pázite cu puști. S'a relatat odată în ziarele romînești cum niște Basarabeni din nu mai știu ce localitate de pe Nistru treceau apa și se duceau pe pămîntul bolșevic să vadă un film, și după aceea se întorceau înapoi acasă. Baionetele deveneau neputincioase, mai mult chiar: inexistente, în fața nevoii de „circenses”.

(In speță baionetele se duceau și ele, ca toată lumea, la cinematograful, pe malul din față...)

Așa dar: cum se face că nu se revoltă populația la ideea că niște domni, cea mai mare parte din ei complect străini de artă, se amestecă în plăcerea generală a națiunii și decid suveran asupra unei chestiuni care nu-i privește?

Este o problemă de psihologie socială foarte interesantă, la care vom încerca să răspundem.

Mai întâiu, dezinteresarea publică în materie de cenzură cinematografică are un motiv extrem de simplu: cinematograful nu este încă o artă. Are totul pentru a putea fi; dar preocupări străine de acele ale frumosului întârzie evoluția ecranului spre adevărata mare artă. Filmul polițist; filmul bazat pe pulpe și pe „sex-apeal”; filmul cu cow-boys; filmul 100% vorbitor succedat de teatru prost; super-revista-fast-lux; preocuparea documentară, instructivă și educativă, — iată câteva categorii de piedici pe care comerțul și pedagogia le pun dezvoltării frumuseții în cinematograful.

În situația actuală, probele pe care le-a dat ecranul, titlurile lui de capacitate estetică nu-s nici multe, nici solide. Filmul este încă azi, într'o proporție de 99%, o „plăcere de sclavi și o distracție de analfabeți” — cum spune Georges Duhamel. Și atunci, e foarte explicabilă dezinteresarea publicului. Acolo unde nu e artă adevărată, cenzura poate să prospereze în voie. Publicul din toate cele cinci continente crede că cinematograful nu poate fi o artă egală cu celelalte arte mari, ca literatura, pictura, muzica. De sigur că se înșală. Dar nu se înșală deloc atunci când crede că, deocamdată, ecranul tolerează astăzi mult mai ușor filmul prost decât îl reclamă pe cel bun. Oricum însă—fie că se înșală sau nu—publicul socotește că cinematograful nu e o artă ca celelalte; această credință e o realitate; și ea tocmai explică indiferența populației față de comisiile de cenzură. De vreme ce problema frumuseții și a valorii estetice nu se pune — ce vreți să-i pese cetățeanului că niște domni taie niște filme proaste?

Dacă însă s'ar prinde de veste că ecranul poate fi o adevărată mare artă; dacă vre-o comisie din acestea ar avea buna inspirație să cenzureze un film foarte bun în numele moralei — atunci s'ar putea produce o reacțiune. Era cît p'aci ca o astfel de mișcare să aibă loc acum câteva săptămîni în România. Un membru din comisie, pentru motive care nu se pot exprima în cuvinte clare, socotea imoral un film intitulat „Der blaue Engel”, care, din întâmplare, era o bucată de o artă desăvîrșită (în unele privinți, unul din cele mai bune filme din cîte am văzut vreodată). Eroul piesei este un profesor de liceu care cade victimă a unui amor senil pentru o damă de consumație dintr'un șantan de suburbie. În numele școlii ofensate, membrul comisiei de

cenzură cheamă la a doua reprezentare a filmului pe câțiva profesori devotați, pe care îi întreabă, așa cum Marius Kikoș Rostogan întreba la examen pe tânărul Ftiriade: „Nu e așa, domnilor, că cutare și cutare...?” La care opinia publică a profesurii, oglindind masele populare și credințele națiunii, răspundea răsplat: „Da, dom'le”. O notă discordantă în acest vast plebiscit a adus d. profesor I. R. Pogoneanu. Contrar așteptărilor, d. I. R. P., deși profesor, deși bătrîn, și deși profesor de pedagogie — a găsit că filmul e foarte moral, că esteticul înobilează totul, că în felul acesta ar trebui scoasă din circulație toată opera lui Caragiale, etc., etc...

Împotriva d-lui Pogoneanu, câteva doamne dăscălițe au spus: „Domnilor,... eu nu mă duc niciodată la cinematograful; dar pentru cei care se duc, ar trebui interzise nu numai filme ca acestea, dar toate filmele *lascive*”. Un director de liceu a luat atunci cuvîntul pentru a ne povesti cum a pus odată la locul lui pe un destrăbălat de profesor de desen care adusesese în clasă o statuie reprezentînd o Venus de Milo care era — spunea eminentul pedagog — „oarecum decoltată”.

Asupra acestora, ședința a luat sfîrșit. Am simțit însă atunci cum un curent serios începu să se formeze. Scriitori și oameni de cultură au luat condeiul pentru a pleda în favoarea filmului în chestiune și în general împotriva amestecului amorului propriu profesional în chestiile de artă și de frumusețe. În fața primejdiei unei mișcări care să facă să apară instituția cenzurii ca ceva inutil și ridicol, comisia a avut o reacțiune de apărare. Afacerea a fost mușamalizată, moralisții au capitulat, și filmul a fost admis.

Reflexiunile și constatările de mai sus sînt valabile pentru toate comisiile de cenzură cinematografică din lume. Firește, deciziile cenzorilor romîni au întotdeauna un supliment de pitoresc.

Astfel, citez câteva întîmplări caracteristice. La un moment dat a fost interzis filmul „Vingt ans après” (după Dumas) pentru că unul din episoade era decapitarea regelui Carol Stuart. Sau altă dată, un membru al comisiei de cenzură a cerut tăierea unui pasaj din filmul „Regele Jazzului” unde era vorba de trei girls îmbrăcate cu niște pantalonași de culori deosebite. Căci cele trei ismenute ale acestor doamne compuneau drapelul național maghiar... Și n'are nici un sens ca noi să facem, pe această cale, propagandă pentru dușmanul nostru dela Nord, etc., etc...

Să nu fie nimeni surprins. Așa-s comisiile de cenzură în general. Chiar cele necinematografice. Pe vremea cînd exista chestiunea principelui Carol, ministerul nostru de interne tăia pasajele din ziarele romîne unde era vorba de această chestiune. Doi distinși șefi de cabinet compuneau comisia. Misiunea ei era

să scoată din texte tot ce era „prințul Carol”. Și atunci, în loc de pildă de: „la meetingul de aviație, principele G. V. Bibescu...” puteam ceti: „la meetingul de aviație, apoi loc alb, apoi: G. V. Bibescu...” sau: „groaznicul incendiu din strada Carol” era înlocuit cu „groaznicul incendiu din strada puncte-puncte...”

Și totuși, deocamdată, o comisie de cenzură pentru filme este, într’o privință, o necesitate. E utilă în chiar interesul libertății. Pare paradoxal. Dar trebuie să vorbim și de această latură a chestiunii.

În celelalte arte, sancțiunea e succesul, respectiv insuccesul de vânzare. Publicul se poate apăra singur. În jurul unui roman, de pildă, critica literară pornește o discuție care, combinată cu opinia miilor de cetitori anonimi, stabilește cu oarecare exactitate valoarea cărții. Și atunci numărul de exemplare cumpărate va varia proporțional.

În cazul cinematografului lucrurile nu stau tot așa. Există o mulțime de orașe unde nu e decît o singură sală de cinema. Spectatorul va trebui deci să înghită toate ineptiile. Boicotarea, de către consumator, a operelor proaste, e mai puțin liberă, mai puțin facilă. Trebuie să li se dea acestora o mîna de ajutor. Trusturile producătorilor de filme au o putere de acțiune enormă; pot impune ce vor. Sînt ca un fel de Stat în Stat. Clientul nu se poate apăra ca împotriva altor mărfuri. Trebuie deci, pentru restabilirea egalității și libertății, să se intervină deasemeni cu o forță suplimentară. Această forță poate *deocamdată* să ia forma unei comisii de cenzură morală a filmelor. Dar nu așa cum sînt cele de azi. Ar trebui comisiuni care să cenzureze, sub *pretext* de imoralitate, filmele *proaste*, și numai pe acestea. Cele artisticește bune nu pot fi cenzurate. Frumuseța este o valoare culturală cel puțin egală cu aceia a moralității, poate chiar superioară, căci cel mai adesea esteticul cuprinde eticul, frumosul înglobează dela sine moralul, generozitatea e mai fotografică decît meschinăria, etc., etc...

Dar aceasta ridică o întregă gravă problemă: aceia a rapoarturilor dintre artă și morală.

Imoralitate artistică ?

În contra imoralității răspîndite pe calea tiparului, ecranului, cuvîntului (direct sau prin radiofonie), nu este nevoie de comisii de cenzură ad-hoc. Codurile penale ale tuturor țarilor prevăd dispozițiuni împotriva obscenității și pornografiei.

Să se observe însă că asemenea texte legislative nu-s aplicabile decît simplei obscenități și purei pornografii (dacă se poate spune). De îndată ce opera în chestiune are o valoare artistică sigură, pornografia este oarecum reabilitată, obscenitatea e spălată de rușine, și articolul din cod devine inoperant.

În opera lui Anatole France găsim foarte des cuvinte care ar echivala cu românescul tîrfă (catin), sau putoare (putain); odată e vorba de un popă foarte doct care, făcînd o disertație asupra nominaliștilor și realiștilor, spune că unii susțin „qu'il n'y a que des pieds et des cus”, pe cînd ceilalți socot că „il n'y a que des pieds dans le cu résidant de toute éternité dans le sein de Dieu”. În „Le lys rouge” ni se descrie în amănunțimi foarte concrete, actul sexual, peripețiile unei ședințe, alternanțele de repaos și activitate, trecerile meșteșugite dela armistițiu la asalt, etc., etc... În „La révolte des anges” ni se arată un arhanghel care satisface în chip foarte lumesc apetiturile unei grațioase tinere doamne. În „Crainquebille” apare cuvîntul „merde”, etc., etc...

Am citat pe France pentru că el este și azi idolul tinerețului celor cinci continente, indiferent de păreri politice sau crez moral. Și l-am mai citat și pentru că France a fost unul din premiații fundațiunii Nobel, instituție de un prestigiu moral mondial și, pe deasupra, originară dintr'o țară renumită pentru spiritul ei puritan.

Dar, fiindcă am vorbit de premiul Nobel, mai amintesc și pe alt cîștigător al acestuia, pe polonezul Reymont. Una din nujelele sale se termină cu următoarea scenă: Un soldat se află în fața tribunalului militar. Curtea atunci îl întrebă: „Ai ceva de spus?”. La care inculpatul răspunde: „Da. Puteți să mă pupați undeva”. Această frază, care, luată în ea însăși, constituie o pornografie foarte eftină, este așa de artistic plasată la acel sfîrșit de poveste încît ne dă fiori. Și austeră fundație Nobel a premiat opera în care figurează aceste scabroase cuvinte.

Nu mai înmulțim exemplele. Este împedecă pentru oricine că, în fața adevăratei arte, nu există pornografie. A o combate, însămnă pur și simplu a distruge o valoare culturală sigură, a o confisca din patriomoniul civilizației, în beneficiul unei valori morale care în speță nu există, care a fost sterilizată, prin frumusețea, de orișice rest de murdărie. În schimb, a combate pornografia în operele care nu-s artisticește valabile, nu va jigni sentimentul libertății și amorul culturii. Căci o operă de artă nereușită artisticește este ca și neexistentă; nimeni nu se gîndește să o apere. Și dacă mai e și obscenă pe deasupra, nimeni nu va fi stingherit de aplicarea codului penal.

Cum spuneam mai sus: Nimic din ce e artistic nu e scabros. Ceva mai mult: frumusețea adevărată, nu-i niciodată excitantă sexualmente. O fată foarte frumoasă, un băiat foarte frumos nu deșteaptă nici-un gînd sexual. Chiar cînd modelul reprezintă tipic masculinitatea sau „sex-apeal”-ul feminin — ne gîndim nu la lucruri murdare și concrete, ci la ideia în sine a amorului fizic, la conceptul pur al acuplării. Este înobilare generală în tot ceiace adevărata artă atinge. Iată de ce s'a putut spune că

esteticul de cele mai multe ori înglobează eticul, de ce frumosul cuprinde implicit moralul.

Totuși știm bine, din experiențe repetate, că există opere de artă, de pildă filme și mai ales romane, care sînt — cum se spune — *demoralizante*. Cărți ca „Martin Eden” de Jack London, sau „Der Fall Maurizius” de Jacob Wassermann ne lasă un gust amar și ne cufundă într'un fel de sumbră desnădejde. În aceste două povești este vorba de lupta omului cinstit și sincer împotriva ipocriziilor societății. Eroi furnizează maximul de efort care i se poate cere unei ființe omenești excepțional de înzestrate cu răbdare demnă și perseverență. Și în ambele cazuri, luptătorul e răpus. Martin ca și Maurizius se sinucid, se sinucid aproape exact la fel, asasinați de imoralitatea eternă a societăților omenești. Minciuna triumfă. Și triumful acesta e așa de elocvent redat, grație artei desăvîrșite a autorului, încît el apare cetitorului ca fatal și incurabil.

Cărți profund deprimante — asupra lor, și numai asupra lor se poate pune chestiunea vre-unui conflict posibil între artă și morală. Asemenea cărți nu-s ele oare imorale, pentru paralizia sufletească în care ne cufundă? Problema merită să fie discutată.

Remarcăm mai întăiu că, în toate cazurile de artă epică, trebuie să intervină acea categorie estetică fundamentală care se numește *tragic*.

În această privință, gînditorii, din cele mai vechi timpuri, au simțit că-i indispensabil să se introducă ceva din situația de *desnădejde*. Nu-i tragic ceiace termină în formă de „conte de fée”. Încă Aristot făcea o teorie întreagă, cunoscută sub numele de „vină tragică”. Trebuie să existe o vină și o fatalitate, care aduc în mod necesar un desnodămînt nefericit și capitularea eroului în fața unui soi de imoralitate imanentă a lucrurilor.

Decît — această situație generală de desnădejde nu-i fără oarecare compensațiuni pentru cetitor sau spectator. În ochii acestuia, eroul dramei este de sigur un învins, și un învins definitiv. Dar el, pe de altă parte, apare ca un fel de simplu soldat, jertfit pentru o cauză în care nu s'a spus încă ultimul cuvînt. Moartea lui deschide larg poarta acelora, mulți, care vor lupta ca dînsul, care ca și el își vor frînge poate gîtul, din care însă, odată și odată, va eși însfîrșit luptătorul care învinge. La baza oricărui tragism veritabil se găsește această *rezervă mentală*, o speranță vagă într'o victorie finală viitoare. De altfel, e firesc să fie așa. Căci tragicul este în esență o dezadaptare între un individ și societate. Dar nu o dezadaptare — ca în cazul comicului — unde vina e a individului și unde, prin „brimada socială” a rîsului, readaptarea se face în chip firesc. Tragicul e o dezadaptare în care soluția e eroică și paradoxală, con-

stînd dintr'o readaptare a societății întregi la crezul individual al unui singur om, o refacere a Totului după oglinda unei singure Părți. Iată de ce ar fi nenatural și neverosimil ca o asemenea enormă operațiune să fie realizată dintr'o dată, la prima încercare; am cădea în ridicolul romanelor foileton populate cu „redresseurs de torts” cărora toate le ies ca o pasiune. Pentruca să avem artă, trebuie să avem verosimilitate. Cît despre nevoia noastră etică de a vedea binele, sinceritatea, generozitatea triumfînd — ea se satisface sub forma subtilă a acelei „rezerve mențale” a consumatorului de frumuseță de care pomeneam mai sus.

Și nu cred că această teorie a tragicului să poată fi acuzată de imoralitate. Vreți o probă obiectivă? Vorbeam adineauri de premii Nobel. Ei bine, teoria aceasta a tragicului am expus-o, aproape textual, la Seminarul de estetică dela Facultatea de litere din București, unde am fost pe vremuri student. Și profesorul meu de atunci a socotit cu cale să premieze lucrarea. Un premiu școlar este desigur ceva mult mai modest decît unul Nobel; dar din punctul de vedere special al discuției noastre el este cel puțin tot atîta de probant...

Așa dar există romane demoralizante. Dar acest gen tragic de demoralizare este departe de a fi... imoral. Poate dimpotrivă.

Viața prostituatelor este încă un subiect care face să ciulească urechile cenzorilor. Am remarcat odată cum, în mod simultan, au apărut trei filme cu temă și mai ales cu final identic. Se numeau „Lady of chance”, „Prizoniera” și „Asfalt”. În tustrele era vorba de trei domnișoare de rele moravuri care în prima parte a poveștii își petrec orele libere asasinînd, excrocînd, șantajînd. Pela actul cinci, intervine *amorul*, reprezentat printr'un om cumsecade, în speță printr'un polițist. Subt atacul acestei forțe duble, unde Amor și Poliție lucrează în colaborare împotriva Luxurii, imoralitatea sucombă. Rezultatul-standard e următorul: „Trebuie să-mi plătesc datoria către societate” — spune eroina No. 1; „mă duc să-mi ispășesc pedeapsa” — spune alta; „mai am un rest de osîndă” — spune eroina No. 3. Și toate, parcă ar fi fost înțelese între ele, chiamă de bună voie sergentul, și se lasă singure arestate: „Tu mi-ai deșteptat conștiința”; „tu mi-ai reînviat sufletul!” — spun ele patetic lui Amor-Poliție; „așteaptă-mă!” E sfîșietor de înduioșător de moral! Și toate acestea pentrucă există, în diferitele state ale globului, comisiuni de cenzură cinematografică!

Am ales acest exemplu pentrucă ne arată limpede cum cenzura distruge arta și — lucru paradoxal — creează direct imoralitate.

Intr'adevăr. O operă de artă trebuie să prezinte totul — inclusiv viața prostituatelor — așa cum e. Aceste sărmane ființe

desigur că au o „conștiință”. Au poate, în unele privințe, mai multă decît burghezele care, ele, n'au prilej de remușcări. Și apoi, dintre toate remușcările, nici una nu-i așa de chinuitoare ca acele alternanțe între viciu și virtute, care rod sufletul prostituatelor, intermitențele de căință și recădere. Suferința acestor femei este cu mult mai mare decît ni-o închipuim. Și o asemenea sbatere între dorința de a se salva și neputința de a rezista recăderii pe panta minimului efort al relelor năravuri, aceste dramatice oscilații — ce minunată temă pentru un roman sau pentru un film adevărat ! Intervenția cenzurii aci are deci ca prim rezultat sabotarea artei, înlocuirea ei cu ridicolul desnodămintelor-standard gen carte de cetire.

Dar, lucru curios, nu numai că arta e asasinată, dar imoralitatea, departe de a fi înlăturată, este din contra întărită. Căci să ne gîndim bine. O doamnă care ar azista la unul din filmele de mai sus, va avea tot dreptul să-și ție următorul discurs interior: „Pot perfect să-mi fac de cap; căci voi avea totdeauna vreme să mă îndrăgostesc de un chipeș gardist oarecare, și atunci, fără mult efort, mă voi reîntoarce cu plăcere la Societate și la Dumnezeu...”

Pe cînd lucrurile sînt prezentate așa cum sînt ele în realitate, vom fi desigur „demoralizați”, dar alături de asta o profundă compătimire ne va cuprinde față de acele nefericite ființe care, prin firea lucrurilor din societatea de astăzi, nu se mai pot ridica. Este aci o vină tragică, pe care și-o împart deopotrivă societatea și femeile pierdute dintr'însa. Și o poftă generoasă de a îndrepta societatea va fi ultimul sentiment cu care vom părăsi lectura cărții sau reprezentarea filmului. Sentiment cu mult mai moral decît cel ce s'ar putea desprinde din spectacolul pueril al ex-bacantei devenite miraculos vestală.

Să nu uităm — pentru a încheia — că cel mai moral dintre sentimentele morale este așa-zisul sentiment de *umanitate*, stare sufletească complexă unde intră iertare, compătimire și, mai presus de toate, înțelegere a oricărui soi de existență omească.

Dictonul francez „tout comprendre c'est tout pardonner” poate fi pus ca motto oricăreia din adevăratele opere de artă. Este formula care exprimă „teoria cunoașterii” proprie frumuseții. A cunoaște înșamnă a iubi. Artă, mai bine chiar decît știința, ne învață acest lucru. Iată de ce ea presupune implicit morala. — D. I. S.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

Otilia Cazimir, *Cintec de comoară*. Poezii. 1930.

Patria ei e Iașul. El e și patria tinereții mele. Il cunosc în toate ungherele și-l iubesc sub toate aspectele. Il iubesc în mirajul trecutului cu cetățile pitite pe crestele colinelor, în splendoarea apariției sale magice ca o *Fata Morgana* de pe ferestrele trenului, înainte de a intra în gară, ca și în sordida și pitoreasca înfățișare a mahalalelor sale, îngenuchiate la picioarele Tătărașilor. Il iubesc, așa cum îl cîntă Demostene Botez, în tristețea lui searbădă de oraș de provincie, pentru care nu mai există altă aventură decît moartea și alt spectacol de cît convoiul funebru care urcă spre culmile Tătărașilor, de unde „Eternitatea” își întinde brațele milostive și primitoare.

În tăcerea mîhnită a acestei cetăți vechi, cu năzuinți spre glorie neîmplinite, trăesc, singuratece și pline de fereală, paserile rare: intelectualii, gînditorii, creatorii, rămași acolo după ce alte stoluri de paseri strălucitoare și zglobii și-au luat zborul „spre alte țări de soare pline”.

Pentru acești intelectuali singurătatea e un program, mai mult: o condiție de viață și de creațiune. Orașul azi căzut în amorțeală are un dar, o vrajă ascunsă: el dă copiilor săi autentici un suflet, pe care nici el nu-l poate mulțumi, dar nici vre-o altă parte a lumii, afară doar de aceea care se găsește între cerul înstelat și culmile munților.

Am mers de multe ori în pelerinaj spre acest lăcaș iubit al visurilor mele de altă dată. Arareori mi-am luat inima în dinți de am călcat singurătățile marelui nostru mag, G. Ibrăileanu. Dar niciodată până acum n'am avut îndrăzneala să pășesc pragul casei Otiliei Cazimir, deși am trecut pe sub ferestrele ei ca un adorator romantic, bine înțeles fără mandolină.

N'o cunosc deci pe Otilia Cazimir decît din fotografie ca oricare dintre cetitorii ei. Frunte înaltă și frumos boltită, sub care se adîncesc ochii mari cu privire lucidă și plină de curajul vieții, deci al suferinței. Pur în trăsături și fraged în înfățișare, chipul Otiliei Cazimir are tofusi ceva net, hotărît și

bine delimitat în atitudine. Simți că această singuratecă se hrănește din viață, o viață care nu a izbutit nici să o zdrobească prin loviturile ei, nici să o înăbușe cu darurile și noroacele ei. E o singuratecă ce știe foarte bine să se împace cu existența. Trăește de sigur într'o lume cu totul deslipită de ceiace numim noi lume, o singurătate pe care noi, care trăim în lumea cea mai prozaică și mai realistă, în tumultul și viltarea unui vârtej, abia putem să ne-o închipuim. Țara singurătății sale nu e Iașul, e un ținut mai sus de Cetățuie și de Socola, un ținut în care mijesc zorii unei lumi mai presus de suferință și de bucurie, lumea artei și a poeziei.

De aceia nu găsim efuziune în lirismul acestei desăvârșite scriitoare. Ea-și hrănește cîntecul cu sufletul și singele ei, dar creează operă vie cu tainică putere proprie și existență separată. Palpită în ea numai parfumul sensibilității poetei.

*Cuvintele cumiți și fără vină,
Hurmuz de crîng, mărgăritar sărac,
Le'nșir pe firul gîndului posac
Și le anin pe-o tufă de sulfină,
Să moară 'n vînt, în toamnă, și 'n lumină.*

Această sensibilitate fie că freamătă de arsura unei dureri ascuțite, sau subț amenințarea unei tragedii necunoscute pe cale de a se înfăptui, pare numai un pretext de a zugrăvi o carte cu chipuri, în culori și lumini de o sălbatecă frăgezime, în semne de o telegrafie dramatică spre lumi de peste orizont, cu străluciri și umbre în contrast, cu o simplitate de primitiv și o naivitate de copil subț forma cea mai rafinată și intenția cea mai pur intelectuală :

*Se 'mpînzărește o înfiorare
Prin liniștea molatecă și moartă
Și-un fir de cînepă subțire,
Stă singurel pe miriștea deșartă
Și face semne nu știi cui în zare.
Doi brazi, sădiți de cine știe cine
În mijlocul cîmpiei de șiac,
Doi brazi ce vor fi fost odinioară
Înaltă strajă la o poartă de conac,
Bătrîni și resemnați, încep să moară
Cătînd adînc în depărtări străine
Să vadă cine vine.*

Din poemele acestui ultim volum, se deslipește un patetic nou subț ușurința humoristică a versului, un patetic răsfrînt în imagini exagerate ca acele din vis, în expresiuni de sentimente crude, în izbucniri violente care rezumă stări complicate și le reduce în deseme de o simplificare și o naivitate

neprevăzută. Iar toate aceste numai spre a ne da acest minunat farmec al viziunii :

*Mai pe'nserat ne vom uita 'mpreună
Cum se desface, limpede, din scamă
Un disc cu luciul galben, de alamă.
Ne-or spune oamenii de aci că-i lună,
Și că, la miez de noapte, un strigoii
Va bate 'n el c'un greu ciocan de umbră
Ca să 'vestească 'n lume moartea Toamnei...*

În unele din poeme formele, culorile parcă se șterg, se respiră într-o atmosferă supra-terestră, își pierd echilibrul și direcția, spre a nu lăsa decât culori și gesturi ce se îmbină la întâmplare în combinații delicioase copilărești și totuși de o profundă semnificație sufletească:

*Cu o ușoară plăsmuire
În fum albastru și subțire
Se risipesc, pe zare, munții...*

*Și'n mîna mea, și'n gîndul meu,
Toți morții care dorm în mine
Încep deodată să se 'nchine,
Smeriți și triști lui Dumnezeu.*

Cu fiecare volum, poezia Otiliei Cazimir aduce un aspect nou al sensibilității și o notă nouă în tehnica și în concepția noastră poetică. E un accent cu totul nou în această transparență cristalină a formei, în această spiritualizare a simțirii, atât de ușoară, de liberă și deslegată și totuși atât de grea de patimă omenească, atât de amară și dezolată în detașarea ei aparentă. E o asociație ciudată de ceva îngeresc și pur cu durerosul amar omenesc, care merită o analiză amănunțită și un studiu depășind cadrul unei simple recenzii. Un volum nou de Otilia Cazimir este o pagină nouă în istoria poeziei noastre.

Izabela Sadoveanu

***

Dr. Karl Kurt Klein, *Rumänisch-deutsche Literaturbeziehungen* (Relatiile literare dintre Sași și Romîni), Heidelberg, 1929, 150 p.

Rolul cultural al Sașilor în trecutul poporului nostru e bine cunoscut în ce privește viața de stat, cea economică și artistică.

Dar între popoare, care au trăit aproape opt secole pe același sol și al căror destin istoric a fost împletit din vicisitudini comune, nu poate fi vorba de o influență unilaterală, ci.

ca în toate relațiile de vecinătate și tovărășie, de schimburi și împrumuturi reciproce.

Românii, cum era firesc, au influențat și ei pe Sași, în ce privește limba, iar trăsăturile ca și problemele Românismului s'au oglindit în literatura populară săsească și mai ales timp de patru secole în literatura lor cultă, în acea scrisă în limba latină din epoca Umanismului ca și în acea scrisă în limba lor națională, din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea.

Un tânăr învățat și istoric literar, d. Dr. Karl Kurt Klein, docent la universitatea din Iași și cunoscut prin lucrări serioase asupra literaturii săsești din cursul secolului trecut și din vremea de azi („Die deutsche Literatur Siebenbürgens im Ausgange des 19. und im 20. Jahrhundert“, Iena 1925 și „Ostland Dichter“, Brașov, 1926), a avut idea de a trata acest subiect cu toată amplexarea cuvenită, într'o solidă și erudită monografie „Rumänisch-Deutsche Literaturbeziehungen“, apărută la Heidelberg, anul trecut.

Fără a insista asupra literaturii populare săsești în care tipul Romântului apare expansiv, ospitalier, prietenos, în contrast cu acel al Sasului, încet, posomorît și închis, merită să ne oprim asupra părții celei mai intense și interesante a lucrării d-lui Klein, aceia în care e vorba de date românești din literatura săsească cultă.

Cel mai vechiu document în această privință pare a fi din secolul al XV-lea cînd cruzimile lui Vlad Țepeș, care a tras în țapă la Brașov cîteva mii de Sași, și-au găsit ecou în poemul de 107 strofe al lui Mihail Beheim (1416-1478), neastîmpăratul țesător și cîntăreț de la curtea lui Frederic al III-lea.

Epoca însă a celei mai intense activități culturale și spirituale a Sașilor din Ardeal a fost fără îndoială secolul al XVI-lea, secolul Umanismului și al Reformei.

În această vreme, în care în școlile săsești se învață în limba latină și în unele în acea greacă și ebraică, în orașul Bistrița ca și în Moldova, învățați sași știind, după cum a arătat d. Drăgan, să scrie cu litere cirilice, au tradus texte din vechea slavonă, în românește. Ce i-a îndemnat la aceasta? S'a scris de unii din istoricii noștri că mobilul acțiunii lor a fost setea cîștigului material. D. Klein susține dimpotrivă că acest mobil a fost numai zelul religios, dorința de a răspîndi învățătura protestantă în sînul popoarelor de altă credință și insistă asupra spiritului de jertfă al patricienilor Sași din Brașov, care, însărcinînd pe Coresi cu tipărirea Evangheliilor, au pus temelie acelei mișcări spirituale, care e la originea literaturii noastre.

Conștiința Sașilor de a fi în Orient stegarii unei culturi originale și a unui sentiment cosmic e vizibilă în „Cosmographia” lui Johann Honter (1498-1549) din Brașov, renumitul

geograf și reformator al Ardealului, atât de mândru de gloria orașului său natal. Creștinismul său care se încheie în limitele luteranismului îl face să vorbească, în treacăt numai, de „Valahii nomazi”.

În schimb, Georg Reicherstorffer din Sibiu, în lucrările sale „Moldaviae quae olim Daciae pars Chorographia” Viena 1541 și „Chorographia Transilvaniae” Viena 1550 dedicată compatriotului său român din Sibiu, Nikolaus Olah, descrie pe Români, pe care, ca ambasador în mai multe rânduri al regelui Ferdinand în Moldova, îi cunoștea bine, ca „genus hominum durissimum”, aducând dovezi lingvistice despre originea lor latină.

Umanismul a avut însă un poet însemnat în Christian Schesaeus din Mediaș (1540-1585), laureat la Wittenberg și pastor în orașul său natal.

În epopeea sa, scrisă în latinește „Ruina Pannonica”, apărută la 1581 la Wittenberg, el descrie din punct de vedere ardelenesc lupta creștinilor contra Semiluneci și evenimentele care au avut loc în principate dela moartea lui Zapolya 1540, până la 1570. În cîntecul VII, intitulat „Causa tristissima Despotae Moldaviae Iacobi Heraclidis Basilici”, el povestește domnia de doi ani (1561-1563) a cunoscutului aventurier grec. Partizan și apărător al lui Despot, el are cuvinte aspre împotriva poporului moldovan, dar mai ales împotriva boierilor corupți și a călugărilor leneși. Atitudinea răuvoitoare a lui Schesaeus față de Moldoveni își are firește explicația, în cultura și credința lui. Campion al culturii occidentale și al creștinătății împotriva Turcilor, el nu poate să vadă în Moldoveni, în această vreme supuși sau aliați Turcilor, decît dușmani.

Cunoștința evenimentelor, popoarelor și a Românilor din Ardeal, Schesaeus o avea de sigur din experiența lui proprie, dar, în ce privește Despot, el a utilizat probabil informațiile pe care i le-a procurat Johann Sommer, un alt umanist poet, care conduce cîțva timp școala luterană, înființată la Cotnar de Despot.

Născut la 1545 la Pirna, în Saxonia, student la Frankfurt, Sommer intră în serviciul lui Despot și, la căderea acestuia, izbutește să fugă peste munți, la Brașov, unde funcționează cîțiva ani ca rector al gimnaziului de acolo. Suspectat de arianism în 1565, el e nevoit să părăsească orașul. Între 1568-1570, e rector la Bistrița, dar trebuie să plece și de aici la Cluj, unde moare în 1574, de ciumă.

De la Sommer a rămas un ciclu de 15 elegii „De clade Moldavica”, scris la Bistrița în 1568, adică cinci ani după ce părăsise Moldova. El zugrăvește în versurile lui pe Despot, ca pe un principe cu cele mai nobile intențiuni și se oprește pe

larg asupra faptelor domniei lui, a oamenilor și chiar a codrilor Moldovei.

Figură curioasă și enigmatică, Sommer pare a fi fost unul din umaniștii cei mai înzestrați ai vremii lui, mînuind în latinește versul elegiac cu aceeași virtuozitate cu care Schesaeus minuește pe cel eroic. Contemporanii au văzut în el un mare poet, dar un rău creștin.

Secolul al XVIII-lea în care Ardealul devine teatrul războaielor dintre Austria și Turci, e pentru Sași „das schwerste Jahrhundert“. Iar cînd, în ultimii ani ai secolului, lupta se sfîrșește cu victoria Austriei, Sașii nu mai pot juca același rol cultural ca odinioară, atunci cînd Ardealul era independent.

De aceia cultura lor, care în timpul Umanismului avea un caracter ofensiv ia acum o atitudine mai mult defensivă. Și dacă învățați sași ca Töppelt sau Trost, se ocupă în cercetările lor de celelalte popoare ale Ardealului, ei o fac numai în legătură cu problemele vieții săsești.

În ce privește raporturile Sașilor cu Romîni, intervine însă o schimbare, în legătură cu pericolul turcesc.

Pe cînd un Schesaeus văzuse în Romîni pe aliații Turcilor și prin urmare dușmani, în cursul secolului al XVII-lea de mai multe ori Sașii au găsit în Moldoveni sau Munteni niște tovarăși de luptă.

Așa în lunga „Historie von dem Bathory Gabor“ a lui Simon Paulinus, mort la 1628, se vorbește pe larg despre domnia voivodului muntean Radu Șerban (1602-1611) ca și despre misiunea judeului de Brașov Michael Weiss (1569-1612) la curtea lui Constantin Movilă al Moldovei.

Deasemeni, pastorul din Brașov, Petrus Mederus (1602-1678) a descris, într'un poem, lupta de la Șoplea 1655 în care oastea lui George Racofi al II-lea și miliția brașoveană au ajutat pe Constantin Basarab, să învingă pe Hrizea și pe semenii răsulați.

Secolul al XVII-lea e în Ardeal, ca și în țările din Apus, epoca barocului, a exagerării eroice și a contrastelor sufletești. O figură interesantă a acestei epoci e Valentin Franck von Franckenstein (1642-1697) nobil din Sibiu și burgraf al Turnului roș, poet, om de stat și gînditor preocupat de probleme filozofice. Bun cunoscător al limbii romîne și prieten cu Mihail Halici din Caransebeș, cu care a fost coleg la gimnaziul din Sibiu, el a tradus sau imitat în „Hecatombe Sententiarum Ovidianarum“ apărută la Sibiu 1679, unele pasaje din poetul latin în versuri săsești, ungurești și, ce e mai important, romînești, versuri care dovedesc facilitate în mînuirea limbii și uneori ayînt.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, numeroși emigranți sași se stabilesc în principate.

Cel mai însemnat din aceștia e fără îndoială Christian Flechtenmacher (1785-1843). Originar din Brașov, el a fost chemat la Iași în 1813 de domn, prin mijlocirea boerilor Sturza, pentru a redacta faimosul cod Calimah. Mare jurist și profesor de limba germană la gimnaziul vasilian, Flechtenmacher a compus și poezii de ocazie, în limba română și germană.

„Zum neuen Jahre 1839“ glorifică faptele eroice ale trecutului românesc, pe Ștefan și pe Huniade, iar în altă poezie, intitulată „Cultura“, Flechtenmacher își exprimă admirația pentru poezii Văcărescu și Eliade. Amic cu Asachi și C. Negruți, el a lansat trupa germană de actori, care a jucat întâiu la Iași în 1812 și împreună cu Asachi a avut o parte hotărâtoare la fundarea conservatorului de muzică. Dispozițiile artistice le-a moștenit, de altfel, fiul său Alexandru, unul din primii compozitori moldoveni.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea literatura săsească e reprezentată prin două personalități puternice, Daniel Roth și Iosef Marlin. Activitatea lor publicistică se desfășoară în jurul revoluției de la 1848 și e în cea mai strinsă legătură cu poporul român.

Problema dominantă a Ardealului, în deceniul care a precedat revoluția, era opoziția îndârjită a Românilor și Sașilor împotriva introducerii limbii maghiare ca limbă oficială, ca și împotriva Uniunii Ardealului cu Ungaria. În Mai 1848, a apărut la Sibiu o broșură anonimă „Von der Union und nebenbei ein Wort über eine mögliche dakoromanische Monarchie“. În ea, autorul se declară contra Uniunii, pentru o alianță a Sașilor cu România și întemeierea unui stat dacoromân, care să cuprindă Ardealul, Moldova și Muntenia, sub sceptrul împăratului de la Viena.

Fără Ardeal, scria el, Moldova și Muntenia, chiar unite, nu pot avea viitor; iar prin formațiunea noului stat, Sașii nu au ce pierde, dimpotrivă se vor putea desvolta mai temeinic, pe tărîmul național. Autorul acestei broșuri nu era altul decât pastorul Daniel Roth (1800-1859) ale cărui sentimente filoromâne își au fără îndoială originea în vremea cînd păstoriise, între anii 1826-1830, comunitatea evanghelică din Iași, al cărei epitrop era Flechtenmacher. Reîntors în Ardeal, după ce studiasse la München medicina, și urmărit la 1849 de Unguri, Roth se refugiază la Rîmnicul Vilcei, unde e cîțva timp medic al orașului, apoi la Iași, unde moare la 1859.

Povestitor și dramaturg destul de cetiv odinioară, Daniel Roth tratează în una din nuvelele lui „Die Nonne aus den Karpathen“ apărută în 1864, un subiect luat din istoria românească: asasinarea lui Mihnea cel rău de către Dimitrie Iaxici, la Sibiu, în 1510. Comparînd această nuvelă cu „Mihnea cel rău“ a lui Odobescu, d. Klein o găsește superioară, în ce

privește compoziția ca și imaginea mai veridică a nobilimii valahe de atunci.

În altă năvelă, „Der Pfarrhof von Klenischenk“, scrisă în același an și în care se vede influența lui Walter Scott, Roth evoacă revolta Curuților din secolul al XVIII-lea și zugrăvește un țaran român Mustez, figură redată în trăsături romantice, în care sînt însă încarnate credința și cinstea, ca însușiri ale poporului nostru.

Iosef Marlin născut la 1824, e fiul unui funcționar din Mühlbach. Știa de mic românește și de la șaisprezece ani a cutreerat munții Hunedioarei, cadru al povestirilor lui de mai tirziu. La Viena, unde studiază teologia, îl vedem preocupat de soarta popoarelor din Orient, visînd eliberarea lor de sub jugul austriac și turc și publicînd chiar o disertație asupra literaturii Romînilor și Valahilor.

În opoziție cu Roth, Marlin e un adept al ideologiei liberale a stîngii radicale și entuziasmul pentru drepturile tuturor națiilor oprimite îl atrage în timpul revoltei în tabăra maghiară și îl face să se înroleze în garda națională, la Pesta. În „Pester Zeitung“ el publică programul său politic, în care îndeamnă pe Sașii din Ardeal să accepte Uniunea cu Ungaria, cerînd însă, în același timp, emanciparea completă politică și confesională a Romînilor. Entuziasmul său pentru Unguri nu e însă de lungă durată și înțelegînd repede că libertatea maghiară nu e și emanciparea generală a popoarelor, el părăsește gazeta pe care o redacta, atunci cînd trupele lui Kossuth ocupă Pesta, fugind la Presburg, unde era cartierul austriac. Aici e însă doborît de holeră, în ziua de 31 Mai 1849.

Prima lucrare a lui Marlin, publicată în revista vieneză a lui Adolf Schmidt în 1846, e un studiu critic asupra originii, limbii și istoriei Romînilor, asupra literaturii române vechi și a celei populare, din care traduce în versuri izbutite, douăsprezece cîntece. În încercările poetice rămase dela dînsul, Romîniile au o parte însemnată. „Baba Noak, der Walache“ e o evocare viguroasă și vie a vestitului căpitan al lui Mihai.

Dar destinul tragic al poporului român din Ardeal ca și dorul lui aprins de libertate sînt înfățișate, mai ales, într'un roman neisprăvit al lui Marlin „Horra“. Răscoala Moșilor e privită prin prisma ideilor liberale și a sentimentelor romantico-politice, inspirate de revoluția franceză. Vedem aici pe un tînăr sas Johannes Auner, în care Marlin a pus mult din propriul lui suflet, mînat de convingerile lui politice în tabăra lui Horia, unde participînd la evenimente, judecă în același timp cauzele și efectele răscoalei. Horia a fost înfrînt, după el, fiindcă a trădat cauza libertății și, după ce și-a satisfăcut dorința dreaptă a răzbunării, a voit să fie rege.

Căci ideia libertății ca singurul lucru care sfințește revo-

luția, e credința adincă a acestui poet, fără îndoială o nobilă și seducătoare figură a unei epoci din cele mai agitate.

Lucrarea d-lui Klein se sfârșește aici, dar d-sa ne făgăduiește un alt volum, care va avea ca obiect relațiile literare saso-române, din a doua jumătate a secolului trecut.

Deși literatura săsească ocupă între literaturile europene și chiar între cele germane un loc modest, ea nu e totuși fără însemnătate pentru poporul al cărui suflet l-a întrupat în cursul vremilor, iar perspectiva și punctul de vedere din care o îmbrățișează d. Dr. Klein, dau cercetărilor sale un caracter cu deosebire interesant și pentru noi Români.

Octav Botez

* * *

Mathieu G. Nicolau, *L'origine du «Cursus» rythmique et les débuts de l'accent d'intensité en latin*. Paris, Ed. „Les Belles Lettres”, 1930. In 8°, VIII + 161 pag.

Cursus-ul despre care tratează cartea compatriotului nostru Nicolau este „ritmul datorit unei succesiuni determinate de silabe accentuate și neaccentuate, pe care o găsim la sfârșitul frazelor...”. Acest *cursus* a fost utilizat în evul mediu, ca ornamentare a prozei. Sînt bine cunoscute clauzulele din proza lui Cicero și a altor scriitori clasici, care constituie și ele un ritm al sfârșitului de frază. Diferența esențială între cele două procedee e că, pe cînd în epoca clasică ritmul e bazat pe deosebirile de cantitate între vocale, *cursus*ul se bazează pe accent.

Originea și data apariției procedeeului au fost mult discutate, fără ca vreunul din cercetătorii de până acum să le fi lămurit în mod satisfăcător. Și e interesant ca aceste fapte să fie lămurite, căci ele interesează nu numai studiile de ritm ci și lingvistica, literatura și chiar istoria. Dar pentru a studia *cursus*ul, e nevoie să se discute natura accentului latin, problemă din cele mai delicate, asupra căreia până astăzi există două feluri de a vedea. Apoi trebuie să fie puși la contribuție gramaticii latini și nimic nu e mai greu decît să stabilești în mod exact ce înseamnă fiecare termen tehnic în parte din cei întrebuințați în gramatica latină.

Pentru oricine admite teoria accentului muzical în latinește, e evident că în proza latină nu se va găsi nimic asemănător *cursus*ului din evul mediu, căci clauzulele clasice se bazează pe cantitatea silabică. De aici rezultă că ritmul pe care-l găsim în evul mediu nu poate apărea decît atunci cînd accentul muzical se transformă în accent de intensitate. Dar data acestei transformări n'a fost stabilită până acum. D. Nicolau, bazîndu-se în special pe textele gramaticilor vechi, arată cum, la secolul al treilea, ne găsim în fața unui nou gen de accent,

care a adus după sine pierderea diferențelor cantitative între vocale.

Dar asta nu înseamnă că se poate stabili o dată precisă pentru aceste transformări, în legătură cu modificările sociale suferite de imperiul roman. Cu multă dreptate, d. Nicolau respinge această idee simplistă și arată că renovarea ritmului este anunțată încă din secolul întâiu, de sistemul ritmic al lui Claudius Bassus. Triumful definitiv al metricei nouă nu are loc decât la sfârșitul secolului al treilea, odată cu opera gramaticului Sacerdos. Acest autor a fost neglijat până acum, căci era considerat ca un ignorant. În adevăr, el expune o stare de fapte care nu se potrivește de loc cu ceiace cunoaștem noi din latina clasică. D. Nicolau arată însă că Sacerdos are dreptate să se abată de la învățămîntul tradițional, de oarece în vremea lui nici accentul, nici cantitatea, nici prosodia nu mai sînt cele din vremea lui Cicero. Pare definitiv dovedit că ritmul preconizat de acest autor este același cu cursusul din evul mediu.

Lucrarea aceasta atît de merituosă a fost apreciată la adevărata ei valoare în Franța, deoarece a fost publicată de societatea de studii latine, a fost acceptată ca memoriu pentru obținerea titlului de elev diplomat al școlii de înalte studii și în sfârșit a fost premiată de academia de inscripții. Succesul acesta al unui compatriot al nostru ne bucură și ne face mîndri, cu drept cuvînt, și pe noi.

Cîteva simple observații de amănunt: dintr'o scăpare din vedere, evident, la pag. 2 e citat *iuetis* ca exemplu de trisilab cu penultima scurtă (accentul e notat corect pe *e*); la pag. 70 în *datas a Summo*, *a* e notat, desigur tot printr'un lapsus, ca scurt; la pag. 107, după ce ni se arată că pentru Sacerdos lungirea prin poziție nu mai există, ni se citează ca dovadă un vers unde totuși *colentem* are ultimele două silabe lungi, fapt care trebuia explicat, dacă se poate.

Această dare de samă ar avea o lipsă pe care nu mi-așî erta-o dacă așî încheia fără a semnala că lucrarea d-lui Nicolau e scrisă într'o franțuzească impecabilă, fără nici una din acele stîngăcii care trădeză pe străin, chiar cînd nu face propriu zis greșeli de limbă. Expunerea e destul de greu de urmărit, dar aceasta nu din vina autorului: problema discutată e din cele mai complicate și redactarea d-lui Nicolau e foarte concisă, ceiace e departe de a constitui un defect.

* * *

Constantin I. Balmuș, *Etude sur le style de Saint Augustin*. Paris. Ed. „Les Belles Lettres”, 1930 In-8° 327 pag 35 fr.

Până mai acum cîțiva ani, România nu produsese mai nimic în domeniul limbii latine, iar puținul care se făcuse

fusese publicat mai cu samă în românește. În ultimul timp, s'au înmulțit considerabil producțiile românești în această ramură atât de grea a științei și, fenomen îmbucurător, multe din ele se prezintă sub patronajul societăților științifice franceze. Astfel, în mai puțin de un an, au apărut în Franța cartea d-lui Nicolau (examinată mai sus), una a d-lui Lișcu despre limba lui Cicero (n'am avut încă ocazia să văd acest volum) și volumul citat al d-lui Balmuș, de la Universitatea din Iași.

Sfântul Augustin e de sigur cel mai important autor latin din perioada creștină. Totuși stilul lui n'a fost examinat până astăzi într'o lucrare de ansamblu. Și era interesant ca această examinare să fie făcută, între altele, și pentru că autorul lui *De civitate Dei* este un stilist de frunte și un îndrăzneț inovator în materie de limbă literară. Trebuie deci să mulțumim d-lui Balmuș că a luat asupra sa sarcina acestui studiu.

Primul capitol al lucrării e intitulat „Alegerea cuvintelor“. E vorba deci de un studiu de vocabular. Studiu important, mai cu samă pentru un spirit de talia lui Augustin. D. Balmuș se mărginește să studieze numai două din operele Sfântului Augustin, lucru foarte explicabil și perfect acceptabil. Dar, în cazul acesta, subiectul așa restrâns trebuia să fie tratat până la epuizarea completă. Or, autorul n'a făcut toate statisticele care se puteau face. În nota de la p. 28, ni se spune că substantivele terminate în *-tor* sînt citate numai în măsura în care sînt pomenite de dicționare. Dar dicționarele latine au lacune foarte grave și, uneori, nici nu li se poate cere să citeze toate pasajele în care se înfîlmește un cuvînt. Tot așa, la p. 55 și 65, autorul ne spune că, în altă chestie, n'a făcut o statistică personală. Dar tocmai acesta este rostul unei monografii ca cea de față: să facă toate statisticele și toate anchetele posibile, pentru ca subiectul ales spre tratare să fie definitiv epuizat.

Înainte de a ni se vorbi de arhaisme sau de vulgarisme, cum și de cuvintele create de un autor, ar trebui să ni se arate care sînt mijloacele de a stabili dacă un cuvînt e arhaic, vulgar sau creat de autorul în chestie. Altfel rămînem surprinși cînd găsim, la p. 70, citat ca arhaism, cuvîntul *defritun*, care se găsește la tot felul de scriitori din epoca imperială: Martial, Charisius, Celsius, Apicius, Isidor, etc. Cred că era locul aici să se pună la contribuție vocabularul limbilor romanice, în măsura în care cuvintele savante, deși vechi, pot fi deosebite de cele vulgare. S'ar fi putut constata de pildă că *putor* e un cuvînt bine cunoscut în toate limbile romanice și desigur nu în cercurile cele mai distinse. Aportul limbilor romanice se mărginește în general la datele limbii ro-

mîne, ceiace e neîndestulător și, de altfel, surprinzător pentru o carte care se adresează publicului de limbă franceză.

Fără îndoială că avem de aface cu simple scăpări din vedere cînd d. Balmuș trece pe *venire* la compusele lui *ire* (pp. 192 și 294) și în schimb, la p. 296, desparte pe *ebrius* de *sobrius*, pe *mens* de *amens*.

Cu aceasta am isprăvit cam tot ce aveam de reproșat capitolului de vocabular. Trebuie să adaug că acest capitol nu formează decît o mică parte a volumului și că restul de cinci capitole, care tratează despre ordinea cuvintelor, construcția frazelor, varietatea stilului, căutarea amploarei, și culoarea oratorică și poetică, deci materii care constituie subiectul propriu zis al stilisticii, sînt mult mai bine compuse. În acest domeniu, d. Balmuș dovedește o stăpînire temeinică a problemelor.

Cercetările au amploarea cuvenită, faptele se găsesc strînse toate și sînt grupate după criteriile cele mai logice, iar concluzia fiecărui capitol pune bine în lumină particularitățile stilistice ale Sfîntului Augustin. D. Balmuș nu e numai un cercetător minuțios, care știe să adune cu precizie materialul, ci și un perfect om de gust, care poate face aprecierile cele mai fine cu privire la arta scrierii. Intinsele d-sale lecturi din cele mai felurite domenii i-au permis să facă apropieri între stilistica limbii latine și literaturile moderne, apropieri care explică sau pun într'o lumină nouă particularitățile neînțelese până astăzi ale stilului latin. E, în deosebi, surprinzătoare asemănare între stilul lui Ch. Péguy și al lui Augustin; această asemănare descoperită de d. Balmuș este perfect expusă și demonstrată.

Se simte, în această meritoasă lucrare, lipsa unui index. Știu bine că alcătuirea unui index pentru un volum de stilistică nu e un lucru din cele mai ușoare, dar cred totuși că s'ar fi putut găsi un chip, dacă nu pentru înregistrarea expresiilor, măcar pentru elementele de vocabular, care, în situația dată, se regăsesc greu.

Cartea d-lui Balmuș reprezintă o muncă apreciabilă, atît pentru culegerea materialului cît și pentru interpretarea lui. Se poate spune că scopul pe care și l-a propus autorul a fost atins: cunoaștem acum exact procedeele stilistice ale lui Augustin, și pentru tot ce privește limba acestui prozator putem să ne adresăm cu toată încrederea lucrării de care ne ocupăm. Mai mult decît atîta, acest volum, care privește prin prisma unui seriitor, rînd pe rînd, toate capitolele stilisticii, poate servi, cu restricțiile făcute în ce privește vocabularul, de îndrumător pentru studiul stilisticii în general și al stilului unui autor în special.

Petre Drăgoiescu, *Limba latină pe inscripțiile din Dacia.* Contribuții epigrafice, Rîmnicul Vîci, 1931, pag. 65.

O nouă cercetare a limbii din inscripțiile balcanice nu se impunea cîtuși de puțin: aceste inscripții au fost studiate de d. O. Densusianu în *Histoire de la langue roumaine*, vol. I. și, mai de curînd, de d. A. Philippide, în *Originea Romînilor*, vol. I. Trebuie să recunoaștem că aceste două studii n'au adus rezultate considerabile, dar aceasta nu din vina autorilor, ci din a subiectului: dată fiind epoca veche căreia îi aparțin inscripțiile din regiunile noastre și date fiind și condițiile de gravare a inscripțiilor, cu greu ne putem aștepta să găsim ceva deosebit de interesant în ele.

Totuși avem în față o nouă cercetare a materialului epigrafic, făcută, fără îndoială, fără cunoașterea cărții d-lui Philippide, care nu e citată nicăieri. Și această cercetare se mărginește la Dacia. De ce oare autorul exclude Moesia? Probabil din considerații străine formării limbii romîne. Dar, ca să răspundem la această întrebare, ar trebui să fim lămuriți în privința scopului urmărit la publicarea volumului. Autorul însă neglijează să ni-l explice.

Am impresia de altfel că d. Drăgoiescu nu știe nici domnia-sa tocmai bine ce urmărește și nici ce fel de studiu face. Chiar de la început, la p. 5, ne vorbește de filologie, atunci cînd de fapt e vorba de lingvistică. Dar, fie filologie, fie lingvistică, amîndouă aceste științe cer o pregătire specială și nu admit să fie tratate numai cu cunoștințe istorice. Din tot ce s'a publicat în ultimul timp asupra latinei vulgare sau asupra limbilor romanice, d. Drăgoiescu nu cunoaște nimic. D-sa se bazează numai pe autoritatea lui Corsen, Schuchardt (lucrări apărute înainte de 1870; numele ultimului autor e scris în mod consecvent Schuchard; de ce?) și pe dicționarul lui Bréal și Bailly, apărut la 1885, dar învechit încă dinainte de a fi fost publicat.

Cunoștințele autorului se vădesc din faptul că ia drept legi fonetice toate alternanțele înregistrate de Schuchardt (care a catalogat toate schimbările, fie normale, fie accidentale, pe care le-a întîlnit), din acela că socotește termenul de limbă vulgară sinonim cu acela de limbă a inscripțiilor (de ex. p. 46) sau că socotește aparținînd latinei vulgare toate alternanțele grafice, cum e cea a lui C cu G (pag. 27). D. Drăgoiescu vede un nume latin în *Surus*, despre care s'a arătat în mai multe rînduri că aparține și limbii ilirice și tracei și celtice; d-sa declară cu un cuvînt grecești toate numele nelatine întîlnite în Dacia (de ex. pag. 46 și urm.), ca și cînd n'ar fi locuit acolo și Traci și Iliri și multe alte populații.

Litera grecească *eta* este scrisă *ita*, așa cum o pronunță grecii de azi, și autorul are aerul să spună că acolo unde în-

filnim în latinește nume grecești terminate în *e*, avem de a face cu o schimbare produsă în latinește (pag. 47). La pag. 42 ni se spune că neutrul a dispărut în toate limbile române, cînd oricine știe că el s'a păstrat în romînește. Semnele > și < sînt de mai multe ori întrebuițate pe dos. La p. 13 ni se vorbește de sfîrșitul epocii imperiale. Dar cînd s'a sfîrșit această epocă? Tot acolo autorul se împotmolește de tot în problemele de cantitate și de timbru. (De unde concluzia că al doilea *e* din *descendisse* e lung? Afirmație gratuită.)

La pag. 20 ni se spune că de fapt „*eu* nu este un diftong, pentru că *eu*, ca diftong, încetase de a exista din latina prelîterară, transformîndu-se în *ou*...” Dar ce împiedica apariția unui nou diftong *eu*, în cuvinte străine sau chiar, în anumite împrejurări, în cele latine? Și cum să credem că *eu* nu era diftong, cînd în versuri contează ca o singură silabă?

N'am citat decît o mică parte din enormitățile întîlnite în decursul celor 65 de pagini, dar și atîta cît am citat poate părea prea mult. Cînd dai peste o lucrare fără nici o valoare, te poți mulțumi numai s'o indici în două cuvinte. La noi însă au început să apară, de un timp încoace, tot felul de volume fără nici un merit, dar cu destule pretenții. De aceia cred că nu e inutil să atragi din cînd în cînd atenția că, pentru a face lucrări de știință, nu e destul să ai bunăvoință și o tipografie la îndemînă.

Al. Graur

Revista Revistelor

Despre mistica democratică

Mai ales astăzi, cînd se poate vorbi cu drept cuvînt de o criză a ideii democratice, este pe deplin îndreptățită o întrebare, referitoare la natura intimă a acestei idei, adică la legătura ei cu realitatea și firea lucrurilor, și anume: Comportă democrația o credință religioasă?

Dacă vom arunca o privire, superficială asupra istoriei recente a omenirii, răspunsul nu va putea fi decît negativ. Anticlericalismul, religiunea, laicismul caracterizează tot mai accentuat viața societăților de astăzi, în special a celor europene și mai cu samă a Franței, fără prin excelență catolică, pe care nu au putut-o învinge curentele protestante timp de secole, dar pe care o birue tot mai mult democrația izvorîtă din ideile raționaliste ale Marii Revoluții.

Și totuși chestunea nu este așa de simplă. Dacă privim mai adînc și mai departe de timpurile noastre, vom vedea că au existat democrații religioase ca și democrații de drept divin. Toate regimurile au căutat prin comunicări supraomenești să se impună respectului oamenilor. Dacă, prin urmare, pentru teoreticienii absolutismului, monarhul era unsul Domnului, pentru fondatorii primelor regimuri populare vocea poporului era într'adevăr vocea lui Dumnezeu. În jurul nostru, în Statele-Unite, în Elveția, viața publică se scaldă în-

că într'o religiozitate comună țărilor protestante. Puritanii celor două lumi vor să-și impună dominația lor în numele lui Dumnezeu și al Bibliei și pentru salvarea noastră.

Să mergem mai departe. Să nu ne încredem în aparențe nici pentru Franța. Cine știe dacă sub cele mai furioase diatribe anti-religioase nu subsistă o mentalitate mistică? Dogmele Republicii, libertatea, egalitatea — mai ales egalitatea — fraternitatea nu sînt ele în fond de esență teologică? Nu trebuie să vedem în ele, nu fapte de experiență, dar aspirațiuni pasionale care nu se pot justifica în rațiune și nu au altă origine decît credința într'o Ființă Supremă, Tatăl întînit de bun al tuturor oamenilor? Nu astfel le-au înțeles ideologii care sînt părinții spirituali ai democrației noastre și în special Jean Jacques Rousseau? Această stare de spirit mistică nu e încă curență la strămoșii din 48? Astfel se adună obiecțiunile care tind a stabili că, cel puțin pînă spre deceniul al optulea al secolului trecut, democrația chiar franceză, a trăit destul de bine cu ideia religioasă. Ea a combătut catolicismul, care și legase cauza de aceia a monarhiei absolute — tronul și altarul — dar ea derivă dintr'o religiune mai pură. Și vedem astăzi pe democrații creștini imbinînd credința democratică cu însăși credința catolică.

Cu cît aprofundăm mai mult a-

ceastă analiză cu atât mai mult ne convingem că ideea religioasă, mistică, în sensul ei larg, filosofic, nu a încetat de a sta la baza concepțiilor democratice, după cum a fost totdeauna terenul ce a sprijinit alte regimuri. Explicația acestui fapt o avem în natura omului „ființă religioasă” prin excelență, dar și în ideea însăși a democrației, care își are o definiție complectă încă dela Pericles: „Caracteristica unui guvern democratic este de a căuta realizarea binelui comun și nu interesul unei clase de privilegiați și de a nu admite alte distincțiuni sociale decât acelea pe care le conferă meritul, ceiace permite libera recrutare a elitei în toate clasele de cetățeni”. Asupra unei astfel de definiții pot cădea de acord și cetățenii Atenei și discipolii lui Crist și admiratorii Declarațiunii drepturilor omului.

Este adevărat că, în statul de astăzi, guvernul democratic, ca urmare a unei capacități insuficiente a poporului suveran, apare mai curînd ca o domnie a cantității decît una a calității. D. Rougier în cartea sa „La mystique démocratique” (Flammarion, 1930) spune cu drept cuvînt că adevărații sacrificați ai regimului nu sînt sau nu mai sînt clasele muncitorești, pentru că organizațiuni solide le pun în măsură să reziste puterilor banului; „intelectualii” dezarmați și reorganizați sînt aceia care nu-și mai pot apăra valorile spiritului. Pentru a reabilita aceste elite, pentru a reclama inteligențele speculative, toți aceia pe care îi alarmează criza prezentă, ar trebui să-și unească eforturile.

Dar în ce sens se va orienta efortul acestor elite? Două atitudini sînt posibile pentru ele și de ele depinde șansa lor de a supraviețui în societățile contemporane. Sau, asemeni „clercilor” de altădată, ei vor respinge cu dispreț civilizația industrială și democratică, condamînd-o ca ceva contagiat de materialism și „cantitate” și izolîndu-se pe culmile „calității” spirituale și transcendente. Sau dimpotrivă, în loc de a arunca anatema asupra vieții reale, a știin-

ței experimentale, activității laborioase și democrației, vor căuta să arunce un pod dela un capăt la celalt, menit să spiritualizeze și să intelectualizeze democrația în criză, salvînd-o astfel de pierzanie.

Dacă există o „mistică democratică”, pe deplin omenească și totuși spiritualizată, ea trebuie căutăată în această direcție. Intrucît privește chestiunea dacă ea își merită într'adevăr acest nume, nu vom discuta. Înțelegerea însăși a lucrurilor este îndeajuns de grea, ca să mai discutăm asupra vorbelor.

(Georges Guy-Grand: *Mercur de France*, 15 Novembre 1930).

*

Fantasticul social

Dacă vrei să te orientezi în mod inteligent în domeniul literaturii sentimentale, e necesar să nu te lași condus cîtuși de puțin de tot ceiace criticii literari au scris asupra acestui subiect. Trebuie să se înțeleagă odată că din punct de vedere sentimental, opiniunea unui critic nu e decît o opinie printre mii de opinii. Ea nu-și are valoarea decît în măsura curtoaziei și eleganței criticului în aplicarea propriilor sale idei. Bine înțeles cartea discutată pierde îndată orice raport cu discuția pe care o provoacă. În general, o carte născută dintr'o carte, sau dintr'o tradiție impusă de cărți, aparține criticului al cărui rol constă în a măsura o operă cu un etalon pe care îl respectă el. Cînd o operă e făurită, în afară de orice literatură, de un conflict sau de un acord între personalitatea scriitorului și elementele însăși care compun decorul și principiile emoțiunii sale, criticul nu poate să scrie decît: înțeleg sau nu înțeleg.

Cînd criticii literari se vor fi pătruns de ideea că nu e dezonorant de a nu înțelege o operă de imaginație, ei vor putea poate să obțină asupra lectorului, adică asupra celui ce citește cărțile, o oarecare autoritate. Cea mai mare parte din cetitorii criticilor literari nu cetesc cărțile despre care le vorbește criticul. Ei încearcă să se

asociaze, și citeodată cu plăcere, cu opiniunile criticului, a cărui cultură, imaginațiune și sentimentatitate îi plac.

Pentru aceste câteva motive care nu sînt definitive, această manieră de romantism social, care dă timpului nostru o colorațiune specială, nu reține cituși de puțin atențiunea campionilor ablativului absolut. Cea mai mare parte, oameni cinstiți și 'n mod cinstit instruiți, nu ajung să distingă elementele mai mult populare, decît literare ale acestui fantastic social. Aceștia sînt cei mai bine dotați. Alții dimpotrivă fac sforțări lăudabile de a aplica măsurile lor tradiționale. Ei aparțin categoriei care măsoară stofa cu un decaltru. Această neînțelegere este — să sperăm — o neînțelegere provizorie. O formă literară excepțională pare să fie dominată de epocă. Ea este mai mult instructivă decît educată cu ajutorul legilor școlare ale învățămîntului primar, primar superior, secundar și superior. Cînd toate elementele fantasticului social, ale aventurii sociale și romantismului social se vor fi sprijinit pe mai multe cîmpuri de luptă, arta literară va redeveni o expresie foarte pură a gîndirii naționale, o gîndire supusă unor discipline severe și plăcute.

Pentru moment cele mai frumoase raționamente care se sprijină pe mai multe secole de luciditate și dezinvoltură universitară cedează în fața neîncrederii. Neîncredere născută din războiu, care ne face să luăm în răspăr statisticele, previziunile ilustrate și afirmațiunile „bazate pe fapte”. Romantismul social din 1930 de pildă, este născut în 1914. Este cea mai colorată expresiune literară a neîncrederii ce o desfășoară în fiecare zi un film, ale cărui imagini sînt incomparabile.

Din această cauză, dacă arta cinematografică s'ar mulțumi să fie plastică și sonoră fără a adăoga cuvinte inutile imaginilor pe care le provoacă și care sînt bune mijloace de exprimare ale misterelor sociale ale epocii, arta cinematografică ar fi arta expresionistă a

acestui timp. Sîntem departe de reușită. Filmul vorbitor e ca o atitudine de triumf a stupidității deslănțuite după ce timp de citiva ani a fost ținută în vas închis, mulțumită unor influențe dealfel pur mondene ale literaturii, picturii, arhitecturii, muzicii și ale sculpturii, se înțelege de avangardă.

Filmul vorbitor este revanșa mediocrității tradiționale împotriva uzanțelor mondene impuse de artiști. Pentru citva timp cinematograful nu mai este discutabil. E-seul romanțat sau romanul mai mult sau mai puțin poetic devin deci cele mai bune mijloace de expresie ale acelei neliniști și ale celei neîncrederi care ne inspiră și care dau peisajelor și oamenilor o însemnare plină de tilcuri și complicații.

Dacă admitem, după ce am trăit-o în fapt, că o pădurice ascunde o mitralieră, această pădurice, îmbogățindu-se cu o imagine pierde puțin din tradițiunile sale bucolice.

Dacă cîmpia este semănată cu rămășițele ultimului războiu, atunci și orașele sînt populate de aparențe, sau fantome care nu sînt creațiunile unei imaginațiuni educate, cu ajutorul principiilor pitorești, ale romantismului, așa cum în 1830 era plăcut să-l simți între Mayence și Boccharoch. Atunci era vorba de a ți se inspira frică. Diavolul și vechile istorii cu mandragore au apărut din nou — dată fiind lipsa unor lucruri mai bune. Acest romantism literar farmecă pe cetitorii îndrăgostiți de fantastic în felul vechilor „istorii de veghe” care nu au încetat încă de a se impune nopților de iarnă în anumite țări totdeauna supuse creațiunilor de miez de noapte.

Diavolul, minunat de omenesc, dela marile procese ale Tribunalului Singelui și raportajele faimoase ale lui Boquet, del Rio, Bodin și Pierre de Lancre, își imprumută aparențe nouă, care se adăogă fără greutate la spectacole, la bucuriile sau dezesperările vieții populare în ora cînd imaginația și singele oamenilor lucrează în mod febril, în afară de orice control.

Aceasta este cauza care face cu

strada, de exemplu, să se arate înfinit mai bogată în ipoteze variate decât aventura deșartă a vechilor nume geografice care atrăgeau pe aventurieri cum un pol atrage acul magnetic.

În prezent aventura geografică nu mai excită imaginațiunea. Marile nume care invită la călătorii și-au pierdut aureola. Aventura este în om, care o poartă în sine, ca o mică lumină, care poate să lumineze dezordinea înspăimântătoare în care fiecare caută să-și ascundă gologanii săi.

Domnul John care cumpărăse sufletul lui Pierre Schlemihl este pentru noi războiul care a cumpărat sufletele și care întinde asupra lumii decoruri de o necurățenie curioasă. Aceste decoruri nu aparțin cimpurilor de bătălie ci vicleniilor de dinapoia frontului, vanității oamenilor dela adăpost, cruzimii clandestine a tribunalelor de războiu. Orașele mai posedă încă, la anumite ore, istorii de acestă, totdeauna prost explicate. Rezultă din ele că nimic nu garantează valoarea singelui uman. Forțele obscure forfotesc întotdeauna acolo în umbră, și fie ele militare, civile reacționare sau revoluționare, fiecare dintre noi simte în mod confuz că și unele și altele, pentru motive diferite, dar toate, pot să ne conducă la spinzărătoare, eșafod sau stîlp, unde cei împușcați se prăbușesc în lanțuri.

La anumite ore de noapte, cînd întreaga Europă se anestecă, îți pierzi încrederea în destinul tău. Din această neliniște naște o viziune fantastică a orelor, zilelor și-a oamenilor aruncați în lumina acestor ore și zile. Unii își ciulesc urechia și li se pare că aud clopotul de alarmă; dar cei mai mulți îndeplinesc gesturile regulate ale muncii în mijlocul acestei confuziuni de fantome agresive, care rezistă cu inteligență explicațiunilor profesioniștilor explicării.

Arta literară care devine cîteodată expresiunea cea mai contagioasă a conștiinței umane, devvălue această neliniște aproape zilnică.

După calitatea și tendințele ima-

ginațiunii, fantasticul social se dezvoltă și dispare. Rude celebre îi dau un ajutor irezistibil: aceștia sint discul, filmul și cîteva unde care în mod brusc învăluie locuințele construite în jurul unui post de T. F. F. Vocea, imaginea și distanțele înlăturate se confundă cu scopul de a sili arta să gîndească în mod armonios și să scrie.

Neliniștea timpului nostru este mai mult literară decât reală. Scopul, care este moartea, nu și-a restrîns niciodată limitele și tot ceia ce se poate spune sau scrie nu schimbă nimic din acest trist rezultat al efortului individual.

Omenirea care merge din ce în ce mai repede cătră un destin pe care noi îl ignorăm, va cunoaște apoteoze întunecate.

Știința pusă în serviciul războiului a reînnoit fața diavolului. Catastrofele artificiale trebuie să țină cont de autoritatea șgirie-norilor. Lumea proectoarelor dezvoltă în mod abominabil viața larvară a nopții. Un comunism lent și perfid asociază în fiecare zi oamenii a căror imaginațiune e prea fecundă. Discul, filmul și T. F. F. multiplică puterile de imaginație cele mai vulgare.

Fiecare știe să cetească între rînduri. Adică fiecare știe să descopere un reflex al propriei sale neliniști dinapoia unui paravan de copaci, în față unei răsăruci, la colțul unei străzi, dinapoia unei uși prost închise. Sint minute cînd lumea își oprește respirația pentru a asculta. Fantasticul social nu e decât o interpretare mai mult sau mai puțin ingenioasă a acestei imagini destul de complicate.

(Pierre Mac Orlan: *La Revue des Vivants*, Novembre 1930).

*

Anti-istoricismul

Aproape la toate popoarele Europei, se poate urmări astăzi în diversele sfere ale vieții intelectuale și artistice, morale și politice, un fel de decaidență a *senti-mentului istoric*, sau chiar o atitudine *anti-istorică*. Această decaidență și acest anti-istoricism se pot

urmări sub două forme, opuse și totuși izvorite dintr'o origine comună, aceia a negării trecutului, a abolirii calorii învățămintelor lui, a legăturii intime ce există între fapte în succesiunea lor.

Prima formă o putem obține dacă extindem asupra diverselor aspecte ale vieții omenirii, notiunea cunoscută în literatură și artă sub numele de „futurism”. Într'adevăr, acesta idolatrizează un viitor fără trecut, un mers înainte prin sărituri, o voință arbitrară, o ardoare care, pentru a se menține impetuoaasă, devine oarbă; adoră forța pentru forță, fapta pentru faptă, noul pentru nou, viața pentru viață; nu-i pasă de menținerea legăturii cu trecutul, pentru că nu caută să fie o viață concretă și determinată, ci vrea să fie o viață abstractă sau pură vitalitate. De aici nerăbdarea, antipatia, disprețul, pentru tradiția istorică care la futuristii literați s'a manifestat prin chemările la distrugerea muzeelor și arderea bibliotecilor și arhiveilor, iar la futuristii practici și politici se arată prin indiferența și lipsa de respect nu numai pentru memoria celor ce au clădit edificiul de astăzi al umanității, dar chiar față de predecesorii imediați: bunicii și părinți.

Al doilea fel de anti-istoricism înlătură din ideea însăși a istoriei domnia relativului și a contingentului, a mobilului și a diversului, a variatului și o individualului și aspiră către un absolut, un întreg, un unic, care să iasă din cadrul istoriei, să se ridice deasupra istoricismului. Acest fel de anti-istoricism își creează un ideal în reguli care să suprimă inițiativa individuală și, odată cu aceasta, concurența rivalitatea, lupta, creînd forme nouă economice, sociale și de stat, îndeplinind un fel de restaurare, care prin ea însăși este o negațiune flagrantă a istoriei. În literatură și artă această concepție se reflectează prin eforturi de revenire la classicismul genurilor fixe, al modelelor și al academiilor, adică la o stare a istoriei literare și artistice, care înțeleasă în acest chip, e pe deplin falsificată; sau

prin rețete moderniste de fabricare a capodoperelor de poezie și artă, fără nevoie de inspirație sau geniu personal.

Fiindcă amândouă aceste forme de negare ale istoriei, au — după cum s'a spus mai sus — originea comună în lepădarea ideii istoricității și se deosebesc numai în ceea ce privește concepția operei de îndeplinit (pentru una anarhică, pentru cealaltă în mod autoritar și disciplinată), ce-i incumbă omului, nu trebuie să ne mire faptul că din cînd în cînd anarhicii se transformă în autoritari, futuristii în clasici și academicieni, negatorii victii divine a istoriei în catolici, desfrinații și dezordonatii în restauratori, demagogii în jandarmi și politisti; sau invers adepții absolutului, al întregului, ai unicului, sătui de imobilitatea la care se opriseră, se ridică în contra lor înșile și intră în dansul bacanal al futurismului literar, politic și moral. Sînt conversiuni și reconversiuni pe care le putem observa zilnic, împreună cu oamenii care reprezintă tipul prim sau al doilea al negatorilor ideii istoricității.

Problema care se pune acum pentru acel ce caută să pătrundă înțelesul trecutului recent care se numește prezent, este: dacă anti-istoricismul, descris mai sus, are sau nu un conținut pozitiv, dacă în imbinările de extravagante și absurdități rezidă o sămînță de adevărat și bun, dacă în dărîmările și distrugerile lui, lucrează în acelaș timp un spirit constructiv și se prepară sau stă în fața noastră, fără ca noi să ne fi dat sama de ea, o nouă spiritualitate. Răspunsul îl avem de îndată ce ținem sama de faptul că în loc de o concepțiune unitară, se regăsește în anti-istoricism o împărțire în două concepții opuse, care nu stau în mod sigur pe locul lor, ci se imbină și trec una peste alta, asemănîndu-se și deosebindu-se în același timp; lucru care este totdeauna un grav incălcic de nulitate logică. Căci ce e într'adevăr prima din aceste concepțiuni, aceia a formalistilor energiei, ai partizanilor vieții pentru viață, ai viitorului fără trecut,

ai faptei fără ideal, dacă nu pozițiunea cunoscută și condamnată în filosofie, în fenomenologia erorii, cu numele de *irraționalism*, negațiunea valorilor spirituale? Și ce este a doua, aceia care predică construirea și reconstruirea vieții umane, desfăcând-o de viața însăși, care este istorie, impunerea unui ritm al vieții de sus, o regulă, care în loc să fie creată de om ca instrument pentru sine, trebuie ea să creeze pe om; ce este aceasta dacă nu pozițiunea condamnată în filosofie a *raționalismului abstract*, care nu neagă direct valorile spirituale, dar le materializează și făcându-le transcendente, le face inerte?

Și totuși doar sub aceste formule filosofice se ascunde o realitate, fapte concrete și materiale, se mișcă *dramatis persoane* ale celor mai nouă lupte politice, ca acelea dintre imperialism și naționalism, socialism marxist, statalism, care se împodobește cu titlul de etic, reinălțarea catolică și clericală, etc. Tot ce există își are o rațiune și dacă nu putem găsi un conținut formulilor discutate, trebuie cel puțin să găsim cauzele, care au făcut ca aceste forme goale și eronate să ocupe un cîmp atît de vast în zilele noastre. Răspunsul la această de-a doua problemă îl găsim parcurgînd istoria și în special aceea a secolului al 19-lea, care nu ne-a dat nici un ideal nou pe lângă cel pus de revoluția franceză, iar spre zilele noastre, în ultimele decenii premergătoare războiului mondial, a avut de parcurs acele greutăți și piedici, care au provocat izbucnirea lui, întărind în același timp elementele de reacțiune

împotriva unei perioade critice din istoria omenirii. Anti-istoricismul de astăzi nu este deci un simbol negativ al unei noi sănătăți, ci rezultatul unei sărăcirii mintale, slăbiri morale, a unui eretism, disperări, nevroze, și în general, al unei neputințe de a învinge cu răbdare și constanță urgia vremii. Acestea sînt faptele care au adus decăderea sentimentului istoricității, sau privind lucrurile în expresiunea lor reală — ordinea liberă, aceia care reprezintă însăși istoria — lupta omenirii pentru libertate.

Această criză nu poate să anihileze istoricismul adică civilizațiunea și cultura, valoarea care ne este încredințată și pe care avem datoria s'o apărăm, s'o întărim și s'o amplificăm: istoricismul, nod al trecutului cu viitorul, garanția seriozității noului ce se naște, hilit ca și libertatea, dar care, în tocmăi ca și aceasta, are o rațiune ce învinge totdeauna pe cei ce se ridică împotriva lui. Acela care își deschide inima sentimentului istoric nu mai e singur, ci legat de viața universului, frate și fiu și tovarăș al spiritelor care au mai lucrat pe pămînt și trăesc în opera ce-au săvîrșit-o, apostoli și martiri, genii creatoare de frumuseță și adevăr, umila omenire bună care a răspîdit balsamul bunătății și a păstrat bunătatea umană; cătră toți aceștia se îndreaptă el și dela ei li vine sprijinul în lucrările și munca lui și în mijlocul lor aspiră să se odihnească, vărsându-și opera în opera lor.

(Benedetto Croce: *La Critica*, 20 Novembre 1930).

Tabla de materie

VOLUMULUI LXXXIV

(Anul XXII, Numerele 11 și 12)

I. Literatură

<i>Frunză A.</i> — Viață fericită	5
<i>Lesnea George.</i> — Corbii (Versuri)	82
<i>Pillat Ion.</i> — Adormind (Versuri)	26
<i>Popescu Spiridon.</i> — La Frumușița	123
<i>Verbiceanu Zoe.</i> — Casa cu minuni	36

II. Studii. — Articole. — Scrisori din țară și din străinătate

<i>Barasch I. Marco.</i> — Legislația muncii în cadrul poli- ticii sociale	135
<i>Comarnescu Petre.</i> — Spiritul american	28
<i>Graur Al.</i> — Strigătele în românește	129
<i>Herovanu Eug.</i> — Viața și Dreptul	61
<i>Irimescu S. Dr.</i> — Tratatamentul tuberculozei	14
<i>Sanielevici H.</i> — Supraviețuiri din mysterele dionysiace la ereticii din Basarabia	84

III. Cronici

<i>Sevastos M.</i> — Cronica teatrală	147
<i>Vișoianu I. Constantin.</i> — Cronica externă (Organizarea tederativă a Europei)	151

IV. Miscellanea

- P. Nicanor & Co.* — Sărbătorirea d-lui M. Sadoveanu. — Ravagiile obscurantismului. — Economie politică și literatură. — Artă și cenzură. — Imoralitate artistică? 161

V. Recenzii

- Balmuş I. Constantin.* — Etude sur le style de Saint Augustin (Al. Graur) 180
Cazimir Otilia. — Cintec de comoară (Izabela Sadoveanu) 171
Petre Drăgoiescu. — Limba latină pe inscripțiile din Dacia Contribuții epigractice (Al. Graur) 183
Klein Karl Kurt Dr. — Rumänisch-deutsche Literaturbeziehungen (Octav Botez) 173
Nicolau G. Mathieu. — L'origine du „Cursus“ rythmique et les débuts de l'accent d'intensité en latin (Al. Graur) 179

VI. Revista Revistelor

- Croce Benedetto.* — Anti-istoricismul (La Critica) 186
Guy-Grand Georges. — Despre mistica democratică (Mer cure de France) 183
Mac Orlan Pierre. — Fanaticul social (La Revue des Vivants) 184